МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ФОРУМ
«ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ:
МІЖГАЛУЗЕВИЙ ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ
ТА ПОТЕНЦІАЛИ РОЗВИТКУ»

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОГО
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО ФОРУМУ

«ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: МІЖГАЛУЗЕВИЙ ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ ТА ПОТЕНЦІАЛИ РОЗВИТКУ»

Частина І

11 квітня 2025 року
м. Одеса, Україна

1256 1233
1996
LIHA-PRES

Львів – Торунь
Liha-Pres
2025

УДК [338.246.8+341.38](477)(062.552)
В 42

Друкується відповідно до рішення
Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
Протокол № 8 від 25 березня 2025 року

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Голова:
Сергій КІВАЛОВ – *д.ю.н., професор, заслужений юрист України, академік НАПрН України, президент Міжнародного гуманітарного університету.*
Заступники голови:
Костянтин Громовенко *– д.ю.н., професор, ректор Міжнародного гуманітарного університету;*
Василь Лефтеров *– д.психол.н., професор, перший проректор Міжнародного гуманітарного університету.*

Члени редколегії:
Г.В. Адамова *– к.пед.н., декан факультету лінгвістики і перекладу Міжнародного гуманітарного університету;*
В.Б. Бедан *– начальник відділу аспірантури та науково-дослідної роботи Міжнародного гуманітарного університету;*
О.В. Дашкантюк *– к.т.н., доцент, декан факультету менеджменту, готельно-ресторанної справи та туризму Міжнародного гуманітарного університету;*
Л.Н. Єфременкова *– д.мед.н., завідувач кафедри внутрішніх хвороб Міжнародного гуманітарного університету;*
О.Л. Заградська *– к.мед.н., доцент, декан факультету стоматології Міжнародного гуманітарного університету;*
Н.В. Кравець *– декан факультету мистецтва та дизайну Міжнародного гуманітарного університету;*
В.Н. Кукушкін *– к.мед.н., доцент, декан факультету медицини та громадського здоров'я Міжнародного гуманітарного університету;*
Д.Г. Манько *– д.ю.н., професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету;*
К.С. Нестерова *– к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Міжнародного гуманітарного університету;*
О.А. Панченко *– д.мед.н., д.держ.упр., професор, академік АПН України, заслужений лікар України, генеральний директор Державного закладу «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр Міністерства охорони здоров'я України»;*
І.В. Стрелковська *– д.т.н., професор, декан факультету кібербезпеки, програмної інженерії та комп'ютерних наук Міжнародного гуманітарного університету;*
О.О. Тарабрін *– д.мед.н., професор завідувач кафедри анестезіології, інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів Міжнародного гуманітарного університету;*
Я.В. Тицька *– к.ю.н., доцент, декан факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету;*
Ю.Г. Чумакова *– д.мед.н., професор, професор кафедри загальної стоматології Міжнародного гуманітарного університету;*
Ю.В. Шарапановська *– доктор філософії, директор фахового коледжу Міжнародного гуманітарного університету;*
Н.М. Шкворченко *– д.філол.н., професор, завідувач кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного гуманітарного університету;*
Alejandro Castillo-Maldonado *– PhD, професор, Університет Монтеррея, Мексика.*

В 42 **Відновлення України: міжгалузевий теоретико-прикладний аналіз та потенціали розвитку** : Міжнародний науково-практичний форум, 11 квітня 2025 року, м. Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. – Ч. 1. – 348 с.

ISBN 978-966-397-490-3

До збірника матеріалів увійшли тези доповідей, які стали предметом обговорення учасників Міжнародного науково-практичного форуму «Відновлення України: міжгалузевий теоретико-прикладний аналіз та потенціали розвитку», який відбувся 11 квітня 2025 року на базі Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса). Збірник зібраний та підготовлений до друку відділом аспірантури та науково-дослідної роботи Міжнародного гуманітарного університету і розрахований на науковців, науково-педагогічних працівників, практиків, представників органів публічної влади, бізнесу, громадських організацій, здобувачів вищої освіти та інших зацікавлених осіб.

УДК [338.246.8+341.38](477)(062.552)

© Міжнародний гуманітарний університет, 2025
ISBN 978-966-397-490-3 © Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2025

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО **12**

НАПРЯМ 1. ПРАВОВА АРХІТЕКТУРА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ

«Racione materia» immunity in international criminal law
Andreichenko S. S. **14**

Головні риси цілісного правового порядку як ціннісного правового явища сучасної держави
Арабаджи Н. Б., Івасюк В. В. **17**

Порівняльний аналіз особливостей регламентації штучного інтелекту в різних правових системах
Атаманова Н. В., Онищук Н. П. **20**

Оподаткування операцій з віртуальними активами: міжнародний досвід та концептуальні імплементаційні орієнтири для України
Биков І. О. **24**

Благодійні організації як важлива складова процесу відновлення України після війни
Бурмістренко Д. В. **27**

Методологія дослідження цифрових суб'єктів права як перспективний напрям наукових розробок в сучасній Україні
Гедіков В. В. **29**

Вектори відновлення України в контексті інноваційного розвитку закладів вищої освіти
Громовенко К. В. **32**

Захист прав людини як основне завдання правосуддя
Данілов Ю. М. **36**

Правові та ринкові інструменти політики ЄС у сфері сільськогосподарського виробництва: значення для України
Денисяк М. М. **40**

Уточнення основних категорій морально-етичних засад кримінально-процесуальної діяльності учасників досудового розслідування зі сторони обвинувачення
Єрусланова Т. Г. **44**

Принципи кримінально-правового регулювання
Загороднюк С. О., Допілка В. О. **46**

Виклики у питанні господарсько-правового регулювання відносин концесії в умовах європейської інтеграції та повоєнного відновлення України
Зайцев Є. О. **50**

До питання новацій законодавства про захист прав споживачів у сфері електронної комерції в умовах повоєнного відновлення України
Зайцев О. О. **53**

Пріоритетні зміни в митному законодавстві України
Іванченко Е. П. **56**

Changing International Peace and Security Architecture: Implications for Ukraine
Indrė Isokaitė-Valužė **59**

Використання соціальних мереж та відкритих джерел у оперативно-розшуковій діяльності: можливості, виклики та перспективи
Калюга К. В. **62**

Нотатки щодо окремих правових позицій суду в контексті правових наслідків недійсності правочинів
Кострич М. П. **65**

Окремі аспекти інтегрального бачення «обов'язку карати» за екстраординарні злочини
Кузьмін Е. Е. **67**

Реорганізація виконавчої влади: екзистенційна необхідність і шляхи її здійснення
Літкевич В. С. **70**

Юридико-технологічна досконалість письмових правових актів як складовий компонент архітектури післявоєнного відновлення України
Манько Д. Г. **74**

Особливості сучасної правової регламентації правил безпеки руху або експлуатації водного транспорту
Меденцев А. М., Логінов О. В. **77**

Окремі аспекти гармонізації податкової політики України з acquis ЄС
Мурашко І. С. **80**

Зарубіжний досвід визначення принципів адміністративно-правового забезпечення корпоративних прав держави
Омельчук В. М. **84**

Імплементація Гаазької Конвенції «Про захист культурних цінностей під час збройного конфлікту» 1954 року в контексті російської агресії
Пилипенко В. П. **87**

Сучасні напрями кримінального аналізу
Подобний О. О. **89**

Загальна характеристика суб'єктів адміністративно-правового регулювання в агропромисловому комплексі України
Романескул С. С. **94**

Міждисциплінарний підхід в ІТ-технологіях для відновлення та розвитку України
Тицька Я. О., Уртаєв О. І. **98**

Узаконення віртуальних активів як важлива складова інвестиційного розвитку України
Устінов Д. М. **102**

Щодо засад правової регламентації цифрового середовища як умови забезпечення економічного відновлення України
Цховребов Р. Т. **105**

Врахування публічного й приватного інтересів при розгляді адміністративних справ
Цховребова М. Г. **108**

Об'ємно-просторове кодування територій як інструмент містобудівної документації місцевого рівня для відновлення міського простору
Чепурна С. М. **111**

Конституційна скарга в механізмі захисту прав, свобод та інтересів громадян
Шевченко В. О. **113**

Ресоціалізація неповнолітніх, звільнених від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру
Шморгун В. О. **116**

НАПРЯМ 2. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Окремі питання реалізації заходів щодо подолання та припинення дезінформації
Денисяк Н. М. **120**

Європейська інтеграція України як вимога вдосконалення національного цивільно-процесуального законодавства
Діденко Л. В. **122**

Захист прав людини в умовах воєнного стану: виклики, правові проблеми та шляхи вдосконалення
Єлісєєва О. Г., Згама А. О. **125**

Заходи контролю правильності класифікації товарів під час митного оформлення в умовах формування стратегій відновлення України
Запорожець О. Ф., Мірошниченко М. І. **128**

Запобігання та протидія міжнародним терористичним організаціям в умовах воєнного стану
Зубченко Р. В., Меденцев А. М. **132**

Діджиталізація та інновації сучасних сервісів для спрощення митних процедур для громадян
Нестерова К. С., Запорожець Д. А. **135**

The effectiveness of international sanctions against the Russian Federation
Olshak M. V. **139**

Морське піратство як загроза національній безпеці України: сучасний стан та перспективи боротьби
Осадца Р. О. **141**

Екологічна безпека України
Пахлеванзаде А. **144**

Демографічна безпека України та шляхи її зміцнення
Слюсар Л. І., Черепанський М. Ф. **146**

Improvement of legislative support for national-patriotic education – as a strategic direction of national security of Ukraine
Somin S. V., Pikh N. S. **150**

До питання визначення поняття права на здоров'я як особистого немайного права фізичних осіб
Щамбура Д. В. **153**

НАПРЯМ 3. УКРАЇНА 2.0: ВІД ВИКЛИКІВ ВІЙНИ ДО СТІЙКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Трансформаційні процеси у сфері управління закладами освіти в умовах воєнного стану: виклики та шляхи відновлення
Анісімов В. А., Тригубка М. О. **157**

Role of the circular economy in the reconstruction of Ukraine
Aponte Figueroa G. M. **160**

Освітні програми та перепідготовка спеціалістів для відновлення економіки
Бабенко К. В. **163**

Ціна невикористаного капіталу: вплив на ВВП України
Бойцов О. О. **167**

Управління комерційною нерухомістю в умовах воєнного стану
Бринзило А. В. **170**

Регіональна політика і відновлення громад: актуальні виклики війни
Гукалова І. В. **173**

Український бізнес: виклики війни та потенціал стабілізації економіки
Ємельяненко Л. М., Пантасенко В. В. **176**

Український зерновий коридор: забезпечення продовольчої безпеки
та підтримка економіки в умовах війни
Зеркіна О. О., Шапошніков В. С. **180**

Цифровізація митного адміністрування: виклики та перспективи
в умовах сучасних криз
Іщук М. А. **183**

Спільна аграрна політика ЄС та її значення для розвитку України
Качурінер В. Л. **185**

Розвиток металургійної промисловості України у воєнні часи
Кравець Д. Д. **188**

Організаційно-технічне забезпечення міжгромадівської співпраці,
спрямованої на післявоєнну відбудову
Краєвська Г. О. **191**

Роль інвестиційних ресурсів у забезпеченні фінансової стійкості
територіальних громад Чернівецької області
Куриш Т. Г. **194**

Теоретичні аспекти оцінювання фінансової стійкості на основі
балансу підприємства
Милашко М. О. **198**

Відновлення транспортного комплексу України в післявоєнний період
Райчева Л. І., Якобчук Н. М. **201**

Сучасні підходи в вивченні «економічної» людини та її ролі
в соціально-економічному розвитку
Усатюк І. М. **203**

**НАПРЯМ 4. ВЕКТОРИ ВІДНОВЛЕННЯ
ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН**

Щодо значущості використання інноваційного досвіду білінгвальної
освіти у процесі іншомовної підготовки майбутніх фахівців
Адамова Г. В. **206**

Educational strategies in teaching Latin: modernization of the educational process
Aponenko I. M., Shubkina K. A. **208**

Предметно-методична компетентність як основа ефективного викладання в умовах НУШ
Ахматова Н. О. **211**

Формування крос-культурної компетентності майбутніх фахівців як детермінанта інноваційного розвитку освіти і науки України
Браткевич А. О. **214**

Концептуальний підхід до моделювання педагогічного професіоналізму вчителів
Ватковська М. Г., Мотуз Т. В. **217**

Ключові аспекти життєтворчості: національна ідентичність та особиста гідність
Влад М. В. **220**

Адаптаційні дії сьогодення у закладах освіти
Горицька О. В., Рожелюк І. Я. **223**

Асистентська практика як засіб набуття готовності майбутніх викладачів іноземної мови до студентоцентрованого навчання здобувачів вищої освіти
Добров В. Я. **228**

Формування гендерної культури в освіті: міжнародний досвід та український контекст
Дороніна Т. О., Овчаренко О. А. **231**

Сучасні проблеми та завдання цифрової трансформації освіти
Катериненко І. І., Войтенко Н. С. **234**

Підготовка вчителів у XXI столітті: баланс між традиціями та інноваціями
Крутько І. В. **238**

Використання штучного інтелекту у викладанні предметів мовно-літературної галузі
Миронюк В. Ф., Нетребенко А. М. **241**

Створення науково-дослідницької кваліфікації у студентів на кафедрі акушерства, гінекології та педіатрії
Нікітіна Н. О., Кукушкін В. Н. **244**

Стратегії адаптації архітектурної освіти України в умовах кризових викликів: інструменти та підходи
Олійник Г. І., Гершензон М. Ш., Залуцький В. В. **247**

Проблеми інноваційного розвитку науки України
Семенова В. Г. **250**

Відновлення наукового потенціалу у військових умовах
Сісецький А. П. **253**

Методологія та організація наукових досліджень: перспективи відновлення та інноваційного розвитку освіти і науки України у сучасних реаліях воєнного стану та часів відбудови
Юхименко Л. І. **257**

НАПРЯМ 5. ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙ У СФЕРУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ТУРИЗМУ ТА ГОСТИННОСТІ ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Маркетинг і брендинг України в умовах післявоєнного відновлення
Албичева Ю. В. **260**

Інновації в туристичній галузі як механізм досягнення сталого розвитку
Ахмад Зубайр **262**

Цифрові технології як інструмент відбудови туристичної галузі України в післявоєнний період
Базулько М. О., Лебедєва Н. А. **265**

Управління людськими ресурсами в умовах відновлення України
Базь Д. Р., Паун К. Д. **268**

Інноваційні підходи до відновлення туристичної та готельно-ресторанної сфери України в умовах війни
Власюк К. В., Бакшанська А. С. **271**

Роль державної підтримки та грантових програм у впровадженні інноваційних бізнес-рішень в післявоєнний час
Гонжак В. Г., Павлова К. В. **276**

Стратегії управління розвитком підприємств України в післявоєнний період за допомогою впровадження цифрових технологій
Горбаньова В. О. **278**

Виклики та адаптація: туризм в Україні та світі в контексті глобальних загроз в останнє десятиліття
Гринюк Т. А., Борисова О. В., Горміз О. В. **282**

Діджиталізація готельно-ресторанного бізнесу
Дишкантюк О. В., Власюк К. В. **287**

Використання штучного інтелекту та Big Data для прискорення відновлення готельно-ресторанної галузі України після війни
Дишкантюк О. В., Іванов А. А. **291**

Застосування інноваційних підходів в управлінні якістю та безпечністю ресторанних послуг в умовах повоєнної відбудови
Дишкантюк О. В., Коваленко Л. М. 293

Сталий розвиток та green-інновації в індустрії гостинності України як стратегія повоєнної відбудови
Дишкантюк О. В., Марковська А. В. 296

Правове регулювання малого та середнього бізнесу як основа економічної стабілізації України після війни
Дишкантюк Ю. І. 299

Окремі аспекти впровадження цифрових технологій у бізнес процеси та їх роль у відновленні економіки України
Євстаф'єв С. М. 301

Інноваційна технологія виробництва фруктового смузі «Смарагд»
Жмудь А. В. 304

Інноваційні підходи до управління водопідготовкою та водокористуванням у секторі HORECA України
Ковтун О. О. 307

Інноваційний менеджмент як рушій відновлення економіки України: інноваційні підходи у відбудові промисловості та інфраструктури
Корхова О. А., Дубнянська А. О. 310

Сутність та значення кризового менеджменту
Лебедєва Н. А. 312

Працевлаштованість випускників закладів вищої освіти як аспект освітньої ефективності діяльності закладів вищої освіти
Левченко С. П. 316

Гейміфікація в менеджменті як важливий фактор прискорення економічного розвитку та відновлення підприємств
Мельщик Є. М. 318

Готельні мережі як інноваційна складова індустрії туризму
Олійник В. Д. 322

Україна як тестовий полігон для інновацій: управління інтеграцією роботизованих систем
Осіпов В. І. 324

Домінанти зайнятості населення у сільському господарстві України
Пасічник Ю. В. 326

Сучасна особистість та філософія бізнесу: маркетинг та системне мислення як ідеологічні основи підготовки проєктів
Стойкова К. М., Петінова О. Б. 330

Інтеграція інноваційних готельних послуг у сфері гостинності
Тітомир Л. А. **333**

Зміна підходу до навчання та підвищення кваліфікації працівників в ресторанному господарстві у зв'язку з хронічним стресовим станом, спричиненим повномасштабним вторгненням
Філатов І. О., Каламан О. Б. **336**

Інтеграція технологій штучного інтелекту в проєктування підприємств ресторанного бізнесу
Харенко Д. О. **338**

Стратегії менеджменту у деокупованих містах
Шевельов О. О. **340**

Інновації у галузі підготовки фахівців з туризму та рекреації
Шинкаренко Л. В. **343**

Розвиток туристичного краєзнавства в Україні
Юровчик В. Г. **345**

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні учасники Форуму, колеги, гості та друзі!

Дозвольте сердечно привітати вас на **Міжнародному науково-практичному *форумі «Відновлення України: міжгалузевий теоретико-прикладний аналіз та потенціали розвитку»***, який сьогодні об'єднав представників органів публічної влади, бізнесу, науковців, практиків, міжнародних експертів.

Символічно, що саме Міжнародний гуманітарний університет приймає цей форум. Адже наш університет давно зарекомендував себе як осередок науки, практики та інновацій, який формує не лише освітню, а й соціальну, правову та гуманітарну політику майбутнього. У цих стінах вже багато років народжуються ідеї, що мають позитивний вплив на розвиток країни, і саме тут формується нова генерація лідерів, здатних відновити Україну.

Випускники Міжнародного гуманітарного університету гідно реалізують себе в різних сферах суспільного життя, активно долучаючись до розбудови правової держави з високим рівнем економічного та технологічного розвитку. Серед них – висококваліфіковані юристи, які стоять на варті законності та справедливості, економісти-міжнародники, що забезпечують інтеграцію України у світовий економічний простір, фахівці в галузі інформаційних технологій, які розвивають сучасний цифровий простір держави, медичні працівники, котрі щоденно піклуються про здоров'я нації, психологи, що надають важливу підтримку громадянам у складних життєвих обставинах та інші фахівці.

Наука і освіта сьогодні мають бути в авангарді національного відновлення, закладаючи фундамент для відновлення України, забезпечуючи підготовку висококваліфікованих випускників відповідно до потреб регіонального та глобального ринку праці.

У Міжнародному гуманітарному університеті вже понад 20 років формується ціннісна база суспільства – через виховання молоді, формування світогляду, розвиток громадянської позиції.

Надзвичайно важливою є **широка участь у Форумі представників органів публічної влади**, які сьогодні разом із науковцями та громадськістю формують стратегії відновлення.

Ми також раді вітати **поважних іноземних спікерів**, які щиро підтримують Україну у важкий час та готові ділитися кращими міжнародними практиками. Це свідчення справжньої солідарності, яка не знає кордонів.

Наш Форум зібрав представників різних галузей і це не випадково. Бо **саме такий комплексний міждисциплінарний підхід є основою для розробки ефективних рішень для відновлення України**, адже лише так можна знайти ефективні відповіді на складні виклики сьогодення.

Форум охоплює широке коло актуальних тем, які формують підґрунтя для розробки комплексних рішень: правові засади відновлення, питання міжнародного права і правосуддя щодо воєнних злочинів, економічні виклики та нові моделі сталого розвитку, медичні, психологічні, соціальні аспекти реабілітації населення, інноваційні ІТ-рішення для державного управління та відновлення, розвиток освіти і науки, як базовий ресурс для відновлення людського потенціалу країни, культурна трансформація, духовно-ціннісні орієнтири, відродження національної ідентичності.

Перед учасниками Форуму стоїть завдання не лише обговорити нагальні проблеми, а й **сформулювати конкретні пропозиції, які можуть бути імплементовані в державну політику, місцеве самоврядування, наукові та освітні практики**.

Впевнений, що сьогоднішній форум стане важливою платформою для формування таких рішень і початком нових потужних ініціатив.

Щиро дякую кожному учаснику за небайдужість і готовність працювати задля України! Бажаю всім учасникам плідної роботи, конструктивного діалогу, нових ідей та натхнення!

Президент Міжнародного гуманітарного університету,
доктор юридичних наук, професор, академік
Сергій КІВАЛОВ

НАПРЯМ 1. ПРАВОВА АРХІТЕКТУРА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-1

«RACIONE MATERIA» IMMUNITY IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Andreichenko S. S.
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Head of the Department of maritime law and international law
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine

Customary international law distinguishes two types of immunity from criminal jurisdiction for state officials: immunity *ratione personae* (personal immunity) and immunity *ratione materiae* (subject-matter immunity).

Immunity *ratione personae* is enjoyed only by a limited number of high-ranking State officials: heads of state, heads of government, and foreign ministers. This immunity extends to all acts, both official and private, committed during the time when the State official is in office as well as private acts committed before this time. Once removed from office, these persons are treated like any other public official and only enjoy immunity *ratione materiae*. Immunity *ratione materiae* is enjoyed by all State officials of every rank. This immunity applies only to official acts committed during the time when the State official is in office. Acts committed in a private capacity are not covered [1, p. 21-22]. Unlike personal immunity, which ceases to apply when a person leaves office, functional immunity is permanent [2, p. 22].

The application of immunity 'ratione materiae' in international criminal law has undergone changes, especially after the establishment of international tribunals and courts.

Ratione materiae immunity cannot be invoked if the person is to be judged by an international tribunal or court [1, p. 21]. This trend was initiated by the Nuremberg Tribunal, whose verdict stated that: «The principle of International Law, which under certain circumstances protects the representatives of a State, cannot be applied to acts which are condemned as criminal by International Law. The authors of these acts cannot shelter themselves behind their official position in order to be freed from punishment in appropriate proceedings» [4, p. 22]. Ch. Bassiouni wrote, that 'a new rule of customary international law was

established, namely that international immunities do not apply to international prosecutions for certain international crimes' [5, p. 73].

The practice of international tribunals and courts, for example, the International Tribunal for the former Yugoslavia, the Special Court for Sierra Leone, the International criminal court, and the International Court of Justice demonstrates the formation of a norm according to which there is no place for functional and personal immunities before international courts in cases of violation of *jus cogens* norms, which include the prohibition of aggression [6]. In the Arrest Warrant Case, the ICJ established that «the immunities enjoyed under international law by an incumbent or former Minister for Foreign Affairs do not represent a bar to criminal prosecution in certain circumstances», «an incurnbent or former Minister for Foreign Affairs may be subject to criminal proceedings before certain international criminal courts, where they have jurisdiction» [7, p. 61]. The Appeals Chamber of the ICC in *Al-Bashir case* held that article 27(2) of the ICC Rome Statute, stipulating that immunities are not a bar to the exercise of jurisdiction, reflects the status of customary international law [8].

National tribunals since World War II have denied functional immunity to officials accused of international crimes, including for the crime of aggression. Accordingly, members of the political and military leadership of the Russian Federation would not enjoy functional immunity in criminal proceedings for the crime of aggression. However, the existence of this exception to functional immunity for international crimes, and specifically for the crime of aggression, is not straightforward.

The ILC in its Draft Article 7 on the Immunity of State officials from foreign criminal jurisdiction adopted the position that functional immunity does not bar foreign criminal jurisdiction in respect of only certain international crimes (genocide; crimes against humanity; war crimes; apartheid; torture; enforced disappearances). The crime of aggression was not included in this list of international crimes [2, p. 22-23].

The non-inclusion of the crime of aggression in Article 7 of the Draft Articles was explained, in particular, by the fact that prosecution for the crime of aggression would require a national court to establish an act of aggression by one state against another, which involves complex assessments of international relations and state conduct. Additionally, the special political nature of the crime of aggression as a crime of leaders makes it distinct from other international crimes and often intertwines it with issues of state sovereignty and immunity [9].

Despite the non-inclusion of the crime of aggression in the list of Article 7 of the Draft Articles, the Commission notes that some States have insisted on the inclusion of the crime of aggression in the list and referred to the widespread worldwide criminalisation of this crime, as well as its presence in the Draft Code crimes against peace and security of mankind of the UN ILC. In any case, the ILC

notes that its conclusions on functional immunity should not be taken as a codification of customary international law, but only as an indication of a trend towards limitation of functional immunity. In other words, the Commission recognised the absence of a unified approach of the world's states to the issue of extending functional immunity to public officials suspected of committing international crimes. This means that there are no clear rules in customary international law that would unambiguously state that functional immunity is not an obstacle to prosecution at the national level, as well as rules that would prohibit national prosecution of persons enjoying such immunity [10, p. 4].

Thus, immunity 'ratione materiae' in international criminal law remains important, but is increasingly subject to restrictions in cases of serious international crimes. The current trend indicates the growing role of international judicial institutions in overcoming legal obstacles to the prosecution of high-ranking officials who commit core international crimes. This confirms that international law is evolving towards ensuring the inevitability of punishment for the most serious crimes, regardless of the official status of the perpetrator.

Bibliography:

1. Corten O., Koutroulis V. Tribunal for the crime of aggression against Ukraine: a legal assessment. December 2022. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/702574/EXPO_IDA(2022)702574_EN.pdf

2. Immunities and a Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine. 2023. Open Society Justice Initiative. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.justiceinitiative.org/uploads/eb4acc44-b7f3-4026-8c68-3f677a2c4b24/immunities-and-a-special-tribunal-for-ukraine-en-02012023.pdf

3. Кориневич А. У Путіна не буде імунітету перед міжнародним трибуналом. 11 вересня 2022 р. URL: http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=99561

4. International Military Tribunal (Nuremberg) Judgment of 1 October 1946. URL: https://www.legal-tools.org/doc/45f18e/pdf/

5. Bassiouni M. C. Introduction to International Criminal Law. Ardsley, NY: Transnational Publishers, 2003.

6. ICTY, Prosecutor v Slobodan Milosevic, Milan Milutinovic, Nikola Sainovic, Dragoljub Ojdanic & Vlajko Stojiljkovic, Decision on Review of the Indictment and Application for Consequential Orders, 24 May 1999. URL: https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/tdec/en/052499rev.htm

7. ICJ, Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium). URL: https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/121/121-20020214-JUD-01-00-EN.pdf

8. Al-Bashir Case: ICC Appeals Chamber confirms Jordan's non-cooperation but reverses the decision referring it to the ASP and UNSC, 6 May 2019. URL: https://www.icc-cpi.int/news/al-bashir-case-icc-appeals-chamber-confirms-jordans-non-cooperation-reverses-decision

9. ILC Draft Articles on Immunity of State Officials from Foreign Criminal Jurisdiction. 2017. UN. General Assembly. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g17/237/29/pdf/g1723729.pdf

10. Коваль Д. Функціональні імунітети потенційних підозрюваних в міжнародних злочинах у національних судах. Truth Hounds, 2024. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2024/10/funkczionalni-imuniteti-potenczijnih-pidozryuvanih-v-mizhnarodnih-zlochinah-u-naczionalnih-sudah.pdf.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-2

ГОЛОВНІ РИСИ ЦІЛІСНОГО ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ ЯК ЦІННІСНОГО ПРАВОВОГО ЯВИЩА СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Арабаджи Н. Б.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Івасюк В. В.
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Для ефективного вирішення питань, пов'язаних з ціннісними аспектами правової сфери, зокрема їхньою структурою, ознаками, динамікою розвитку, процесами позитивації, нормативного закріплення та ієрархічного упорядкування, сучасна правова аксіологія використовує два фундаментальні концептуальні підходи. Під час аксіологічного аналізу правових явищ слід виходити з їхньої дуалістичної природи, а саме: визнання їхньої внутрішньої самоцінності та інструментальної цінності, що полягає у їхньому використанні для досягнення певних цілей. Представлені аргументи демонструють методологічне розмежування двох принципово відмінних способів інтерпретації поняття «цінність». У першому випадку,

постулюючи власну цінність певного об'єкту, ми виходимо з метафізичного підходу та констатуємо, що цінність є певна *властивість* досліджуваного явища. У другому випадку, говорячи про інструментальну цінність, ми вбачаємо її не у властивості, а у *відношенні*, тобто відбувається приписування ціннісних характеристик тому об'єкту, який виконує деякі функції, є корисним, доцільним та загалом таким, що може бути оціненим [1, с. 18-22].

Визначення ціннісних вимірів окремих правових явищ, їх змістовної наповненості з урахуванням розвитку сучасного суспільства та трансформації правових відносин, є одним із найбільш актуальних напрямів досліджень у сучасному правознавстві. В умовах перебування України на етапі свого відновлення на всіх рівнях – теорії, практики, освіти та науки, укріплення цілісності правового порядку є однією з ключових аспектів ціннісного розвитку сучасних правових відносин між державою і людиною.

У цьому контексті важливо звернутися до проблеми виділення рис цілісного правового порядку, які не просто характеризують його як явище (тобто виступають властивостями), а визначають його змістовну наповненість, виражають логіку розвитку та специфіку дії.

Першою характеристикою цілісного правового порядку, вважаємо, є ознака *системності*. Системний підхід у юриспруденції передбачає використання двох взаємодоповнюючих визначень поняття «система». Відповідно до першого з них, будь-який об'єкт може бути кваліфікований як система, якщо в ньому реалізується відношення, що має чітко визначені характеристики. Друга інтерпретація системи, що є комплементарною по відношенню до першої звучить як «будь-який об'єкт є системою, якщо в цьому об'єкті реалізуються деякі властивості, що знаходяться у наперед заданому відношенні» [2, с. 18-25].

З точки зору застосування системного підходу до аналізу правового порядку, друга дефініція поняття «система» є більш адекватною для відображення його сутності, ніж перша, оскільки властивості є системними дескрипторами, при цьому визначальну роль серед них відіграє концепт системи. Порядок є, таким чином, концептом системи, що задається її структурою. Впорядкованість – це завжди структурованість, тобто виокремленість елементів, аспектів, частин, властивостей системи в процесі її функціонування.

Правовий порядок є системно організованим, де розташування його елементів залежить від структури системи вищого рівня. Слід підкреслити, що правовий порядок, виступає як компонент правової системи і є її дієвим елементом [3, с. 83-88].

Правова система з цих позицій постає як реляційний субстрат і детермінант правового порядку як системного утворення. У цьому контексті, проблема детермінації правового порядку є тим складнішою, що

більше зв'язків дослідник виявляє в процесі осягнення його природи. Так, правовий порядок існує в об'ємному просторі соціальних систем, які відносяться до числа відкритих, складно організованих, здатних обмінюватися з навколишнім середовищем енергією та інформацією. При цьому принципові основи процесу функціонування таких систем не піддаються опису за допомогою жорстко заданих формул.

Наступними двома рисами цілісного правового порядку, на наш погляд. є *стабільність* та *стійкість* його інфраструктури.

Стабільність та стійкість, будучи близькими один до одного якостями правового порядку, визначають рівень його інертності та можливості протистояння зовнішнім та внутрішнім деструктивним чинникам.

Видатний вітчизняний правознавець Ю. М. Оборотов вкладає у поняття «стійкість держави» такий сенс: це передбачуваність поведінки держави, що визначається впливом оточуючого середовища, внутрішніми змінами та управлінням [4, с. 44-51].

Використовуючи ідею стійкості держави щодо правового порядку, можна стверджувати, що стійкість правового порядку визначається за трьома напрямками: 1) статична стійкість, що пов'язана зі станом рівноваги інфраструктури правового порядку; 2) функціональна стійкість, коли функції, властиві правовому порядку, послідовно та ефективно реалізовуються; 3) динамічна стійкість, що поєднує у собі дві попередні та полягає в забезпеченні належного рівня стабільності правового порядку.

Щодо стабільності, у рамках параметричної загальної теорії систем, вона розглядається як такий параметр системи, який визначає її стійкість відносно потенційно можливих змін в структурі. Стабільні системи допускають незначні зміни в структурі без руйнування системи, у той час як нестабільні системи руйнуються при зміні структури [5, с. 30-33]. Як видно, стабільність визначає стійкість, а не навпаки.

Таким чином, сукупність трьох ознак системності, стабільності та стійкості дає підстави визначати цілісність правового порядку як ціннісного позитивного правового явища в державі,

Отже, цілісність правового порядку в контексті його цінності полягає в тому, що правова система повинна функціонувати як відкрита система, що характеризується постійною динамікою, адаптацією до змінних умов та еволюцією своїх компонентів, зберігаючи при цьому свою внутрішню структурну цілісність.

Література:

1. Бандура О. О. Системний характер загальнолюдських та правових цінностей. Актуальні проблеми філософії права. Правова аксіологія : Матеріали міжнародного «круглого столу» (9 грудня 2011 р.). О. : Фенікс, 2012. С. 18-22.

2. Грицюк П. М., Джоші О. І., Гладка О. М. Основи теорії систем і управління : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2021. 272 с.

3. Крижанівський А.Ф. Правопорядок в інтеграційних правових системах. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук, праць / М-во освіти і науки України, ОНЮА. О., 2005. Вип. 25 С. 83-88.

4. Оборотов Ю. М. Дослідження цінності держави як актуальний напрям сучасного правознавства. Право України. 2010. № 1. С. 44-51.

5. Красюк Ю. Соціальний та правовий порядок і стабільність суспільства: взаємозв'язки й взаємообумовленість. Право України. 2007. № 7. С. 30-33.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-3

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РІЗНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ

Атаманова Н. В.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Онищук Н. П.
студентка 2 курсу магістратури
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Правове регулювання штучного інтелекту (ШІ) у сучасному світі є однією з найбільш актуальних проблем, що вимагає узгоджених підходів на національному та міжнародному рівнях. Незважаючи на те, що різні правові системи розробляють власні механізми регулювання, загальні тенденції свідчать про необхідність забезпечення прозорості, відповідальності та етичного використання ШІ [1; 2]. Відсутність єдиного підходу ускладнює розробку ефективного законодавства та створює потенційні ризики для фундаментальних прав людини. Це зумовлює потребу у порівняльному аналізі особливостей нормативної регламентації ШІ в різних правових системах.

Аналіз романо-германської правової системи показує, що регулювання ШІ у країнах Європейського Союзу спирається на нормативні акти, зокрема на Акт про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act), що запроваджує

ризик-орієнтований підхід [3]. У Німеччині та Франції правове регулювання штучного інтелекту базується також на основі директив Європейського парламенту та Ради і національних нормативно-правових актах. В обох державах розроблено національні стратегії розвитку ШІ, зокрема «Strategie Künstliche Intelligenz der Bundesregierung» (ФРН, 2018) та «Stratégie nationale pour l'intelligence artificielle» (Франція, 2018), які визначають основні напрями розвитку, проте не містять детально регламентованих кількісних показників [4, с. 83].

У Нідерландах регулювання ШІ здійснюється відповідно до норм Регламенту (ЄС) 2016/679 (GDPR), Регламенту ЄС про цифрові ринки (DMA) та Регламенту ЄС про цифрові послуги (DSA), однак єдиний орган, відповідальний за координацію державної політики у сфері ШІ, відсутній. Повноваження щодо регулювання розподілені між такими органами, як Dutch Authority for Digital Infrastructure (RDI) та Autoriteit Persoonsgegevens (AP). Впровадження технологій ШІ здебільшого здійснюється на муніципальному рівні, що свідчить про децентралізацію регулювання.

В Естонії діє Закон про цифрові послуги (Digital Services Act, 2018), що передбачає інтеграцію ШІ у державне управління. Затверджена «Національна стратегія штучного інтелекту KrattAI» (2019) визначає відповідальні органи та конкретні цільові показники. Особлива увага приділяється впровадженню ШІ у систему надання державних послуг, зокрема через X-Road та автоматизовані чат-боти у публічному секторі [5, с. 4].

В Україні поступово здійснюється адаптація національного законодавства до стандартів ЄС у сфері штучного інтелекту. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні», визначено принципи використання ШІ у публічному секторі, включаючи інші нормативно-правові акти [6]. Вже функціонують алгоритмічні системи аналізу судових рішень (WINCOURT, Verdictum PRO), оцінки ризиків у державних закупівлях (DOZORRO) та моніторингу стану довкілля (DeepGreen Ukraine). Водночас залишаються неврегульованими питання правової відповідальності за алгоритмічні рішення, етичного використання ШІ та необхідності ухвалення комплексного законодавчого акту, що визначатиме правові межі застосування ШІ у державному та приватному секторах.

Англо-саксонська правова система характеризується менш жорстким нормативним підходом до регулювання ШІ, що пояснюється широким застосуванням судових прецедентів та гнучкістю законодавчих процесів. У США правове регулювання ШІ здійснюється через секторальні підходи, які охоплюють питання етики, безпеки та відповідальності. Велика Британія акцентує увагу на саморегулюванні індустрії та впровадженні стандартів етичного використання ШІ [7]. У Канаді важливу роль відіграє питання

прозорості алгоритмів та запобігання дискримінації. Відсутність уніфікованого підходу до визначення правового статусу ШІ та його відповідальності залишається однією з головних проблем у цій правовій сім'ї.

Соціалістичні правові системи, зокрема Китай, демонструють централізований підхід до регулювання ШІ, зосереджуючи увагу на державному контролі за технологіями. Використання ШІ у КНР регулюється численними нормативними актами, які встановлюють обмеження для компаній і користувачів щодо обробки та аналізу даних. У країнах із релігійними правовими системами, таких як Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати, ШІ розглядається як інструмент для розвитку економіки, але водночас регулюється відповідно до релігійних норм і традицій [2; 5]. Традиційні правові системи, наприклад у Південній Африці, лише починають формувати нормативну базу для регулювання ШІ, зосереджуючись на питаннях захисту прав людини та недискримінації.

Важливо відмітити, що у більшості правових систем залишається проблема правосуб'єктності ШІ. У романо-германській традиції розглядається можливість введення категорії «електронної особи», яка дозволила б визначати відповідальність за рішення, ухвалені штучним інтелектом [2, с. 270]. Водночас в англо-саксонських країнах підхід більш прагматичний, зосереджений на відповідальності операторів та розробників ШІ. У соціалістичних системах, таких як Китай, відповідальність найчастіше покладається на державні органи, які контролюють і впроваджують технології. Релігійні та традиційні системи, зокрема в країнах Близького Сходу, поєднують правове регулювання з етичними та культурними нормами, що впливає на правила застосування ШІ.

Ключовим викликом у всіх правових системах є забезпечення прозорості алгоритмів. Наразі немає єдиного підходу до механізмів аудиту та пояснення ухвалених ШІ рішень. У Європейському Союзі передбачено обов'язкове розкриття певних параметрів роботи ШІ, особливо якщо він застосовується в сферах високого ризику, таких як судочинство чи медицина. В англо-саксонських країнах прозорість забезпечується через добровільне саморегулювання компаній. У соціалістичних системах контроль за прозорістю алгоритмів здійснює держава, що може призводити до обмежень доступу до інформації для широкого загалу. У релігійних правових системах питання прозорості часто розглядається крізь призму моральних стандартів і норм поведінки.

Отже, порівняльний аналіз показує, що в різних правових системах існують суттєві розбіжності у підходах до регулювання ШІ. У романо-германській правовій системі регулювання здійснюється через кодифіковані нормативно-правові акти, що встановлюють чіткі рамки для розвитку технологій. Англо-саксонська система покладається на судові прецеденти та гнучке регулювання, що дозволяє швидко адаптувати

законодавство до нових викликів. Соціалістичні країни обирають централізоване регулювання з акцентом на державний контроль, а релігійні та традиційні системи враховують культурні й моральні аспекти застосування ШІ. Відсутність єдиної правової моделі для регулювання ШІ створює певні труднощі у міжнародній правовій гармонізації. Основними викликами залишаються питання правосуб'єктності ШІ, відповідальності за ухвалені ним рішення, прозорості алгоритмів та запобігання порушенням прав людини.

Література:

1. Manko D., Zghama A., Atamanova N., Arabadzhy A., Ustinov D. Legal regulation of the digital environment: digitization of the state-legal and law enforcement sphere. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Iss. 70. P. 125–133.
2. Атаманова Н., Федан С. Системна парадигма діджиталізації права. *Актуальні питання у сучасній науці*, 2024. (10 (28)). С. 261-272. DOI:10.52058/2786-6300-2024-10(28)-261-272.
3. Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law. URL: https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449. (дата звернення: 25.03.2024).
4. Атаманова Н.В., Дяченко О.В. Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної української держави. *Нове українське право*. 2022. № 1. С. 82-88.
5. Атаманова Н.В., Смирнов М.Д. Діджиталізація державно-правової сфери в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 3-8.
6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження КМУ від 02 грудня 2020 р. N 1556-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 15.02.2025).
7. Burri T. The EU is right to refuse legal personality for Artificial Intelligence. URL: https://www.euractiv.com/section/digital/opinion/the-eu-is-right-to-refuse-legal-personality-for-artificial-intelligence/ (дата звернення: 01.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-4

ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Биков І. О.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Спроби національного законодавця вирішити питання оподаткування віртуальних активів та операцій з ним є очевидним, водночас, як відомо, в Україні на разі відсутнє нормативно-правове регулювання останніх, адже ухвалений проект Закону «Про віртуальні активи» [1], чинності не набрав, а, відповідно, зазначене питання залишається не вирішеним, що стало важливим етапом у створенні правової основи для функціонування цього ринку, з огляду на його фактичну наявність. Водночас, до зазначеного Проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами підготовлено ряд змін. Так, відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про порядок денний тринадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання» на розгляд парламенту пропонується ряд Проектів законів про внесення змін до Податкового кодексу України, щодо оподаткування операцій з віртуальними активами: Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами (реєстраційний № 7150, зареєстровано 13.03.2022 р.); Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні (реєстраційний № 10225, зареєстровано 07.11.2023 р.); Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні (реєстраційний № 10225-1, зареєстровано 17.11.2023, надано 20.11.2023 р.) [2], [3].

Аналізуючи Проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами, відмітимо, що закон спрямований на регулювання податкових аспектів операцій з віртуальними активами, визначає ключові поняття та запроваджує правила їх оподаткування. Він наближає Україну до міжнародних стандартів, сприяючи прозорості криптоіндустрії. Основними змінами в Податковому

кодексі є введення понять «віртуальний актив», «забезпечений» і «незабезпечений» віртуальні активи, включення віртуальних активів до переліку товарів для податкового обліку та встановлення ставок оподаткування прибутку від операцій з ними: 5% для юридичних осіб та постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, а також 5% для фізичних осіб на капітальний приріст. Закон також передбачає відсутність оподаткування обміну віртуальних активів між собою і зобов'язання декларування доходів фізичними особами раз на рік.

Закон є важливим кроком у формуванні податкової політики щодо віртуальних активів, проте для ефективного регулювання варто запровадити механізм моніторингу операцій, посилити фінансовий контроль та міжнародний обмін податковою інформацією, а також уточнити роль регуляторних органів у сфері криптоактивів. Регулювання цієї сфери дозволить інтегрувати ринок віртуальних активів у фінансову систему України та сприятиме залученню інвесторів.

Аналізуючи іноземний досвід, відмітимо, що в США, податкова ставка на доходи від криптовалют залежатьть від розміру прибутку і варіюється від 15% до 35% [4].

Естонія розглядає криптовалюту як актив, приріст вартості якого підлягає оподаткуванню за фіксованою ставкою 20%. Аналогічний принцип застосовується для конвертації криптовалюти у фіатні кошти, видобутку (майнінгу) цифрових активів і навіть купівлі товарів за криптовалюту [5]. Цікавим є досвід Угорщини, яка серед інших країн ЄС запровадила річну податкову пільгу у розмірі 600 євро [6].

Сінгапур застосовує лояльний підхід до податкового регулювання операцій з криптовалютами. Особи, які займаються активною торговою діяльністю на цьому ринку, зобов'язані сплачувати податок із отриманих прибутків, тоді як довгострокові вкладення у цифрові активи не підпадають під оподаткування через відсутність податку на приріст капіталу. Розрахунки криптовалютою прирівнюються до бартерних угод, а компанії, що приймають такі активи як оплату за свої товари чи послуги, сплачують податки відповідно до обсягу їхніх продажів. Для операцій із криптоактивами в Сінгапурі встановлена фіксована ставка у розмірі 8% [7].

Українська модель оподаткування віртуальних активів має певні подібності до систем ЄС, США, проте запропонована ставка 5% є ліберальнішою, що може сприяти залученню інвестицій. Однак існують певні виклики та ризики, зокрема недостатній контроль за операціями, що може сприяти ухиленню від сплати податків, відсутність деталізованого механізму звітності та необхідність гармонізації із міжнародними стандартами боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму AML/CFT. Міжнародні стандарти AML/CFT є ключовими для регулювання операцій з віртуальними активами. Закон закладає основи податкового

регулювання, визначає ключові поняття та встановлює механізми оподаткування, проте потребує вдосконалення. Основними викликами залишаються відсутність ефективного контролю за операціями, недостатня деталізація процедур декларування та необхідність інтеграції з міжнародними стандартами фінансового моніторингу. Запровадження механізмів податкового контролю, автоматичного обміну даними та єдиної платформи декларування доходів сприятиме прозорості ринку та залученню інвестицій.

Література:

1. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text
2. Про порядок денний тринадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання. Постанова Верховної Ради України; Порядок денний, Перелік від 11.02.2025 р. № 4229-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4229-IX#Text
3. Проект Закону Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами від 13.03.2022 р. за № 7150. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7150&conv=9
4. Бугай О. Оподаткування віртуальних активів в Україні та світі. *Юридичний вісник*. 2021. №6. С. 145-151.
5. Estonia Crypto Tax Guide 2025. Kryptos. URL: https://kryptos.io/guides/%20estonia-crypto-tax-guide
6. Кобильник Д.А., Крамар В.О. Оподаткування операцій з віртуальними активами. *Наукові перспективи*. 2023. № 11(41). С. 924-931.
7. Singapore Crypto Tax Guide 2025. Kryptos. URL: https://kryptos.io/guides/%20singapore-crypto-tax-guide

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-5

БЛАГОДІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Бурмістренко Д. В.
аспірант 1 курсу кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: ***Діденко Л. В.***
доктор юридичних наук, професор,
Кафедра завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
та статистики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Війна в Україні призвела до величезних втрат серед населення, знищення інфраструктури та значних гуманітарних проблем. Благодійні організації, як українські, так і міжнародні, стали важливими учасниками процесу відновлення країни. Вони не лише надають гуманітарну допомогу, а й беруть участь у відновленні життєво важливих об'єктів, створюють соціальні програми для підтримки постраждалих і займаються питаннями реабілітації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Благодійні організації зосереджують свої зусилля на доставці продовольства, води, медикаментів, одягу, засобів гігієни до постраждалих регіонів. Це допомагає задовільнити найнагальніші потреби населення, яке переживає гострі гуманітарні кризи.

Пріоритетними завданнями є відновлення критичної інфраструктури: лікарень, шкіл, дитячих садків, доріг та інших об'єктів, які забезпечують нормальне функціонування суспільства. Також здійснюється надання допомоги в ремонті та відновленні житла для людей, які втратили домівки.

Підтримка ветеранів та внутрішньо переміщених осіб: Благодійні організації реалізують соціальні програми для ветеранів війни, надаючи психологічну підтримку, юридичну допомогу, а також проводять заходи щодо їх соціальної адаптації. Для внутрішньо переміщених осіб створюються центри реабілітації, організуються курси професійної перепідготовки.

Одним із важливих напрямів є організація освітніх програм, особливо для дітей, які стали жертвами війни. Також важливою складовою є культурна діяльність, яка дозволяє підтримувати національну ідентичність та відновлювати культурну спадщину, що була зруйнована під час бойових дій [5].

Благодійні організації повинні дотримуватися українського законодавства щодо збору, розподілу та використання благодійних коштів.

Водночас, у період війни, спрощення процедур реєстрації таких організацій і надання дозволів на імпорт гуманітарної допомоги стало важливим кроком для прискорення допомоги постраждалим.

Держава може надавати податкові пільги та інші преференції для благодійних організацій, що працюють на відновлення країни. Це включає в себе звільнення від податків на деякі види благодійної діяльності, що дозволяє залучити більше фінансування для цих цілей.

З метою уникнення зловживань і забезпечення довіри громадян до благодійного сектору, важливо встановлювати чіткі вимоги щодо фінансової звітності. Багато організацій почали активно використовувати цифрові платформи для публічного звітування, що дозволяє контролювати розподіл коштів і гарантувати їхнє цільове використання.

На жаль благодійні організації стикаються з проблемами та викликами. Процес реєстрації благодійних організацій та отримання дозволів на доставку гуманітарної допомоги часто супроводжується бюрократичними затримками, що ускладнює оперативне реагування на надзвичайні ситуації.

Незважаючи на активні міжнародні донорські програми, багатьом благодійним організаціям не вистачає фінансових ресурсів для реалізації всіх запланованих ініціатив. Це викликає необхідність залучення додаткових коштів через краудфандинг або нові механізми збору донорських внесків.

У період криз і війни зростає ризик нецільового використання благодійних коштів, а також шахрайства. Для боротьби з цими проблемами важливо посилювати внутрішній контроль і співпрацювати з державними органами для забезпечення прозорості.

Відновлення України потребує не лише внутрішніх ресурсів, а й міжнародної підтримки. У майбутньому благодійні організації зможуть залучати більші обсяги фінансування через міжнародні гранти та партнерства з іншими державами та міжнародними інституціями.

Використання новітніх технологій може значно підвищити ефективність роботи благодійних організацій. Це стосується як збору коштів через онлайн-платформи, так і прозорості розподілу допомоги завдяки використанню блокчейн-технологій або інших інновацій.

Одним із важливих напрямів є створення державних інструментів, які б допомогли благодійним організаціям отримувати легкий доступ до ресурсів, зокрема пільгове оподаткування або знижки на надання соціальних послуг.

Благодійні організації є важливою складовою процесу відновлення України після війни, відіграючи важливу роль у підтримці постраждалого населення, відновленні інфраструктури та сприянні соціальній адаптації. Однак для забезпечення більш ефективної роботи сектору необхідно вдосконалювати правові та організаційні механізми, підтримувати прозорість і зміцнювати співпрацю з державними органами та

міжнародними партнерами. Це дозволить благодійним організаціям втілювати ще більше ініціатив для відновлення країни.

Література:

1. Економічна правда, 2024 – https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/08/710924/?utm_source=chatgpt.com
2. Економічна бізнес-асоціація, 2024 – https://www.eba.com.ua/blagodijnist-volonterstvo-i-podatkovi-aspekty-v-umovah-vijny-shcho-novogo/?utm_source=chatgpt.com
3. Children's Future, 2024 – https://childrensfuture.org.ua/uk/news/the-role-of-charitable-organizations-in-supporting-education-during-war?utm_source=chatgpt.com
4. ДТКТ, 2024 – https://news.dtkt.ua/accounting/individual-transactions/76168-robota-blagodiinix-organizacii-pid-cas-viini-praktika?utm_source=chatgpt.com
5. Consultant, 2024 – https://consultant.net.ua/consultant-article/5457?utm_source=chatgpt.com
6. QDPro, 2024 – https://qdpro.com.ua/uk/news/riziki-dlya-gromadskih-i-blagodiynih-organizaciy-pid-chas-zdiysnennya-transkordonnih-perekaziv?utm_source=chatgpt.com024
7. Ліга, 2024 – https://biz.ligazakon.net/analitycs/227019_riziki-dlya-gromadskikh--blagodynikh-organzatsy-pd-chas-zdysnennya-transkordonnikh-perekazv-valyutnikh-tsnnostey-ta-groshovikh-koshtv?utm_source=chatgpt.com

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-6

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ НАУКОВИХ РОЗРОБОК В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Гедіков В. В.
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Сучасний розвиток цифрових технологій кардинально змінює правову реальність, створюючи нові виклики для традиційних правових інститутів. Виникнення цифрових суб'єктів права потребує оновлення підходів до їх правового регулювання. Методологія дослідження цих суб'єктів дозволяє аналізувати правовий статус цифрових суб'єктів і їх взаємодію з іншими

суб'єктами, визначати межі їхньої правосуб'єктності та відповідальності, оцінювати вплив цифрових технологій на правову систему та регуляторні механізми.

Розробка методології дослідження цифрових суб'єктів права дозволяє сформувати системні підходи до правового аналізу цифрових явищ, визначити критерії правосуб'єктності та розробити механізми відповідальності, що є необхідним для ефективного регулювання цифрового середовища.

Методологія дослідження цифрових суб'єктів права є перспективним напрямком наукових досліджень в Україні, оскільки цифровізація державних і приватних правовідносин, розвиток штучного інтелекту, блокчейн-технологій і ринку віртуальних активів потребують оновлених правових підходів. Україна активно інтегрується до європейського правового простору, що вимагає адаптації законодавства до нових цифрових реалій.

Наукова розробленість теми методології дослідження цифрових суб'єктів права має фрагментарний характер: окремі аспекти цифрових суб'єктів права досліджуються в межах різних дисциплін, але цілісної концепції їхньої правосуб'єктності ще не сформовано. Дослідження в цій сфері сприятимуть гармонізації національного права з міжнародними стандартами.

С.К. Бостан виділяє такі групи методів правового дослідження: філософсько-універсальні; загальнонаукові; спеціальні [1, с. 117].

Філософсько-універсальні методи дозволяють аналізувати цифрових суб'єктів права з точки зору фундаментальних правових категорій та концепцій.

Серед них можна виділити наступні: діалектичний метод (допомагає дослідити цифрових суб'єктів права в їхньому розвитку, суперечностях та взаємодії з іншими елементами правової системи); метод матеріалістичної та ідеалістичної онтології (дозволяє визначити правову природу цифрових суб'єктів, їхню реальність у віртуальному просторі та можливості наділення їх правами і обов'язками); герменевтичний метод (застосовується для тлумачення правових норм щодо цифрових суб'єктів права, аналізу змісту нормативних актів та доктринальних підходів).

Дослідження цифрових суб'єктів також потребує застосування загальнонаукових методів, що дозволяють всебічно проаналізувати правову природу таких суб'єктів, особливості функціонування та взаємодію з іншими елементами правової системи.

До основних загальнонаукових методів належать [2, с. 12]:

– системний метод (розглядає цифрових суб'єктів права як складові правової системи, що взаємодіють із традиційними елементами правового регулювання);

– порівняльно-правовий (використовується для аналізу правового регулювання цифрових суб'єктів у різних країнах, що дає змогу виявити найкращі практики та адаптувати їх до національного законодавства);

– логіко-правовий (передбачає використання дедуктивного та індуктивного аналізу для формулювання юридичних норм і концепцій щодо цифрових суб'єктів права);

– історичний метод (досліджує еволюцію правового регулювання цифрових технологій, що дозволяє прогнозувати майбутні тенденції у правовому полі);

– моделювання та прогнозування (застосовується для аналізу потенційних ризиків, пов'язаних із цифровими суб'єктами права);

– соціологічний метод (вивчає громадську думку щодо правового статусу цифрових суб'єктів, що є важливим для формування ефективної правової політики).

Використання загальнонаукових методів сприяє формуванню комплексного підходу до правового регулювання цифрових суб'єктів. Поєднання системного аналізу, порівняльних досліджень, історичних аспектів та соціологічних методів дає змогу враховувати як правові, так і технологічні особливості цифрових суб'єктів. Це дозволяє забезпечити їхню ефективну інтеграцію у правову систему та знизити можливі ризики, пов'язані з їх діяльністю.

Основним методом серед спеціальних методів є догматичний, який полягає в аналізі юридичних норм, доктринальних підходів та правозастосовної практики, що регулюють статус і діяльність цифрових суб'єктів права. Цей метод дозволяє систематизувати правові поняття, виявити суперечності та прогалини в законодавстві, а також визначити напрями його вдосконалення [3, с. 56].

За допомогою догматичного методу можливо дослідити правові норми, що регулюють діяльність цифрових суб'єктів права, визначити поняття таких суб'єктів права, здійснити їх класифікацію, виявити колізії та прогалини у законодавстві, що регулює діяльність цифрових суб'єктів права.

Таким чином, **догматичний метод дослідження цифрових суб'єктів права** забезпечує глибоке розуміння правових аспектів цифрової реальності, дозволяє визначити основні проблеми нормативного регулювання та сприяє формуванню ефективної правової політики у цифровій сфері. Його особливість полягає в адаптації традиційних юридичних підходів до динамічного цифрового середовища, що дозволяє ефективно регулювати правовідносини в умовах цифрової трансформації.

Загалом методи регулювання цифрових суб'єктів права відрізняються від традиційних правових методів через специфіку цифрового середовища, через що мають декілька особливостей: динамічність і гнучкість (методи

регулювання постійно змінюються та адаптуються до нових технологічних викликів); орієнтація на дані та цифрову ідентичність (методи регулювання враховують специфіку цифрової ідентичності, зокрема і через ідентифікацію користувачів через електронні підписи); гібридність (поєднання державного і приватного регулювання); глобальний характер (методи регулювання цифрових суб'єктів мають транскордонний вплив).

Таким чином, методологія дослідження цифрових суб'єктів права повинна базуватися на гнучкому поєднанні різних наукових підходів, що дозволяють врахувати як юридичні аспекти, так і технологічні, соціальні та економічні фактори. Подальший розвиток цього напряму вимагає удосконалення існуючих методів, врахування міжнародного досвіду та постійного оновлення правових механізмів відповідно до цифрових трансформацій, що забезпечить ефективне регулювання цифрових правовідносин і сприятиме формуванню сучасного правопорядку в цифровому середовищі.

Література:

1. Бостан С.К. Методологія правового дослідження: інструментальні засади. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право». 2021. № 2 (3). С. 115-130.

2. Каламбет С.В., Іванов С.І., Півняк Ю.В. Методологія наукових досліджень: Навч. посіб. Дніпро: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.

3. Сидоренко О.М. Догма права у контексті юридичної діяльності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 7. С. 55-58.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-7

ВЕКТОРИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Громовенко К. В.
доктор юридичних наук, професор,
ректор
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Ефективне відновлення України потребує забезпечення якісного розвитку освіти і науки та інклюзивних освітніх можливостей. В умовах

глобальних транформаційних змін та сучасних викликів необхідним є удосконалення державної освітньої і наукової політики, впровадження інноваційних освітніх рішень.

Освітня інфраструктура України зазнала суттєвих втрат через повномасштабне вторгнення. За даними Міністерства освіти і науки України [1], станом на грудень 2023 р. понад 3 798 закладів освіти зазнали пошкоджень, а 365 були повністю зруйновані. Ця ситуація призвела до необхідності переходу на альтернативні формати навчання: 15% навчальних закладів працювали офлайн, 33% – онлайн, а 51% використовували змішану форму навчання.

Як зазначає UNICEF, молодь України не повинна звикати до війни як до «нової норми» [2]. Відсутність стабільного освітнього середовища призводить до втрати майбутніх можливостей цілих поколінь. Тому нагальним завданням є не лише відновлення будівель та приміщень ЗВО, але і забезпечення умов для безперервного якісного та безпечного навчання і психологічної підтримки здобувачів.

Заклади вищої освіти, як ключові учасники освітнього процесу, мають стати не лише осередками підготовки фахівців, а й інноваційними хабами, що сприятимуть інтеграції наукових досягнень у реальний сектор економіки.

Саме заклади вищої освіти мають стати каталізаторами змін у суспільстві, виступаючи з ініціативами щодо розробки та впровадження інноваційних проєктів, формування міждисциплінарних наукових команд, а також створення платформ для взаємодії науки, бізнесу та влади.

Інноваційні освітні програми, дуальна освіта, співпраця з провідними компаніями та органами публічної влади, розвиток стартап-культури та впровадження сучасних цифрових технологій стануть фундаментом для підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та формування суспільства знань.

Так, Міжнародний гуманітарний університет у 2024 р. уклав понад 20 меморандумів про співпрацю з територіальними громадами та підприємствами Одеського регіону для консолідації зусиль у відновленні економіки та реалізації спільних освітньо-наукових проєктів. Крім того, за даними Міністерства освіти і науки України [1], у 2022 – 2023 рр. 73% громад втратили частину викладацького складу. З них 56% громад повідомили про втрати 1-5% викладачів, а 8% втратили понад 20%. Взаємодія між університетом та територіальними громадами Одеського регіону сприятиме вирішенню проблеми кадрового дефіциту шляхом реалізації програм підвищення кваліфікації, стажування здобувачів, тощо.

Залучення університетів до регіонального розвитку через співпрацю з громадами є європейським трендом, який сприяє економічному зростанню та соціальній стабільності.

Наприклад, у Франції діє Програма «Pôles de compétitivité» (Кластери конкурентоспроможності), яка об'єднує університети, бізнес і муніципалітети для розвитку інноваційних технологій та економічного зростання на місцевому рівні. За даними [3], у період з 2019 по 2022 р. офіційно було визнано 48 кластерів, які отримали державну та недержавну фінансову підтримку для реалізації досліджень та інновацій. Подібна модель кластерного розвитку може бути адаптована і в Україні, зокрема через створення інноваційних освітньо-наукових хабів у співпраці з регіональними громадами, бізнесом та державними установами. Це сприятиме не лише підвищенню рівня наукових досліджень та їх практичного застосування, а й залученню інвестицій у розвиток освітньої сфери.

Окрім економічних перспектив, підтримка стартапів у ЗВО є важливим інструментом подолання кадрової кризи в Україні. Здобувачі, залучені до підприємницької діяльності, отримують практичний досвід, що дозволяє їм швидше адаптуватися до ринку праці, а закладам вищої освіти – формувати конкурентоспроможних фахівців навіть в умовах воєнного часу. У Міжнародному гуманітарному університеті на різних спеціальностях реалізується ОК «Інноваційне підприємництво та управління стартап проєктами» за програмою, розробленою ГО «Платформа інноваційного партнерства». У 2024 р. на базі Міжнародного гуманітарного університету було проведено стартап батл за участю учнів шкіл Одеського регіону для сприяння розвитку підприємницьких навичок української молоді відповідно до ключових положень Плану відновлення України [4].

Підтримка стартап-культури у закладах вищої освіти сприятиме активізації інноваційного розвитку України, створенню нових робочих місць та зміцненню економіки шляхом залучення молодих фахівців до підприємницької діяльності, розвитку технологічних кластерів та розширення міжнародного науково-освітнього співробітництва.

Прозорі механізми управління в закладах вищої освіти забезпечують справедливий доступ до освітніх можливостей, сприяють ефективному розподілу ресурсів та створюють довіру до закладів вищої освіти на міжнародному рівні. Крім того, це є ключовим чинником залучення грантового фінансування для відбудови закладів освіти.

У 2024 р. університет долучився до програми від НАЗК «Антикорупція та доброчесність», що сприятиме відбудові та розвитку України в повоєнний період шляхом впровадження прозорих механізмів управління, зміцнення демократичних інституцій та формування культури доброчесності серед здобувачів і викладачів, підготовки нової генерації фахівців, які будуть здатні ефективно протидіяти корупції в державному секторі, бізнесі та громадському житті.

Довгостроковим негативним наслідком сьогодення є також накопичувальний ефект освітніх втрат, зокрема через прогалини у знаннях та навичках. За даними Світового банку [5], оцінка глобальних освітніх втрат внаслідок пандемії COVID-19 у 2021 р. становила 17 трлн. дол. США (14 % світового ВВП). У 2024 р. 63% викладачів вважали, що рівень знань здобувачів знизився [1]. Основними бар'єрами в навчальному процесі були визначені повітряні тривоги (47% здобувачів, 75% викладачів), брак якісного обладнання (17% здобувачів, 54% викладачів) та нервовий стан здобувачів (27% здобувачів, 43% викладачів).

Така негативна тенденція вимагає забезпечення якісної системи освіти, у тому числі, шляхом реалізації перспективних освітніх програм у закладах вищої освіти та підтримки емоційного стану учасників навчального процесу.

Відповідно до сучасних трендів розвитку глобальної економіки у найближчому майбутньому на ринку праці відбуватимуться суттєві трансформації. За прогнозами Всесвітнього економічного форуму, до 2025 р. автоматизація може призвести до зникнення 85 млн робочих місць, водночас створивши 97 млн нових [6].

Одними із найбільш актуальних професій є фахівці з аналізу даних, кібербезпеки, автоматизації бізнесу, телемедицини та біотехнологій, цифрового маркетингу та антикризового розвитку. У Міжнародному гуманітарному університеті проводиться підготовка за усіма зазначеними спеціальностями та освітніми програмами. Крім того, університет активно співпрацює з державними установами для впровадження новітніх ІТ-рішень. Наприклад, спільно з Держпродспоживслужбою обговорюються перспективи створення ІТ-продуктів у сфері фітосанітарної безпеки, що свідчить про практичну спрямованість навчання та можливість здобувачів брати участь у реальних проєктах.

Таким чином, в умовах сучасних викликів освіта та наука залишаються фундаментом відновлення та подальшого розвитку України. Заклади вищої освіти повинні виступати драйверами економічного відновлення країни, створюючи можливості для інноваційного розвитку, залучення міжнародних партнерів та трансферу технологій.

Література:

1. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ (дата звернення: 10.03.2025 р.).

2. ЮНІСЕФ. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/not-new-normal-2024 (Дата звернення: 13.03.2025 р.).

3. European Clusters Alliance. URL: https://clustersalliance.eu/organisations/afpc-association-francaise-des-poles-de-competitivite/ (дата звернення: 13.03.2025 р.).

4. План відновлення України. URL: https://recovery.gov.ua/project/program/improve-education-system (дата звернення: 11.03.2025 р.).
5. Світовий банк. URL: https://data.worldbank.org/ (дата звернення: 11.03.2025 р.).
6. Всесвітній економічний форум. URL: https://www.weforum.org/ (дата звернення: 13.03.2025 р.).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-8

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ ПРАВОСУДДЯ

Данілов Ю. М.
аспірант 1 курсу кафедра цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: ***Діденко Л. В.***
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Визнання, ефективна реалізація і судовий захист прав і свобод людини є умовою існування правової держави України.

Відповідно до статті 124 Конституції України, діяльність судів передбачає здійснення правосуддя. Під правосуддям пропонується розуміти реалізацію судами адміністративної, господарської та цивільної юрисдикції, спрямованої на захист прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, утвердження верховенства права процесуальної діяльності з вирішення юридичних спорів. Серед функцій судів виділено також вирішення питань обґрунтованості кримінального обвинувачення особи, здійснення судового контролю, забезпечення безспірних прав, підтвердження наявності чи відсутності юридичних фактів, уніфікації судової практики.

Наголошується, що здійснення правосуддя в умовах побудови в Україні правової держави вимагає, щоб суди в процесуальній діяльності керувалися потребами забезпечення дієвого захисту порушених прав і свобод людини.

Визнання та належна реалізація фундаментальних прав і свобод людини є головним завданням функціонування будь-якої сучасної цивілізованої держави.

Цілком очевидно: доки не будуть запроваджені ефективні, неупереджені механізми забезпечення і захисту (у разі порушення) прав людини, доти існуватимуть можливості для панування автократії, матиме місце правовий безлад у сферах нормотворення і правозастосування. В Конституції України у частині другій статті 3 установлено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Правосуддя є одним із найдавніших інститутів захисту прав і свобод людини в державно-владно організованих суспільствах. Ідея захисту спеціально утвореними з числа професійних юристів судами у визначеній законом процесуальній формі прав та свобод особи виникла ще в Стародавній Греції та Стародавньому Римі. Таким чином, здійснення правосуддя в умовах намагань побудувати в Україні правову державу вимагає утвердження судами в їх процесуальній діяльності справедливості, забезпечення дієвого захисту порушених прав і свобод людини, прав та інтересів інших суб'єктів правовідносин.

Правосуддя не має підстав розглядати формальне застосування судами свавільних (неконституційних) норм права. Тільки засновані на належним чином здійсненій судом перевірці та оцінці доказів, мотивовані й ідеологічно пронизані духом природної справедливості, принципами Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод рішення судів можуть в аксіологічному розумінні бути актами правосуддя.

Поняття «правосуддя», яке означає динаміку утвердження верховенства права в заснованій на нормах законів процесуальній формі, не є тотожним більш комплексному і статичному поняттю «судова влада». Судову владу становлять не тільки суди, а й ті органи, які створюють і які функціонують із метою забезпечення організації та діяльності судів, вирішення питань добору, призначення та звільнення суддів, забезпечення гарантій їх незалежності (Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Національна школа суддів, Державна судова адміністрація).

У цивільному судочинстві застосовуються різні форми і способи захисту прав людини, серед яких:

– Визнання права або правомірності дії.

– Відшкодування збитків, заподіяних порушенням прав.

– Встановлення юридичних фактів.

– Примусове виконання судового рішення.

Захист прав у цивільному судочинстві передбачає не лише здійснення судового контролю, а й механізми, що дозволяють особам безперешкодно звертатися до суду для відновлення своїх прав.

Практика судів є одним із основних інструментів, через який відбувається реалізація прав людини в цивільному судочинстві. Особливо важливим є аналіз рішень Європейського суду з прав людини, які мають пряме значення для української судової практики, оскільки Україна є частиною міжнародних організацій, що зобов'язують виконувати рішення цього суду.

Згідно з міжнародними та національними стандартами, кожна особа має право на ефективний захист своїх прав. Визначення способів такого захисту є важливим для забезпечення прав людини в судовому процесі.

Відповідно до ст.15 Цивільного кодексу України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання; має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. За захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу особа має право звернутися до суду (ст. 16 ЦК України).

За змістом положень вищезазначених норм права розпорядження своїм правом на захист є приписом цивільного законодавства і полягає в наданні особі, яка вважає свої права порушеними, невизнаними або оспорюваними, можливості застосувати способи захисту, визначені законом або договором. Суд забезпечує захист осіб, права й охоронювані законом інтереси яких порушені або оспорюються, шляхом здійснення провадження у справах.

При цьому суд має встановити наявність в особи суб`єктивного права або охоронюваного законом інтересу, про захист яких особа звернулася до суду, адже на звернення до суду за захистом наділена особа в разі порушення, невизнання або оспорювання саме її прав, свобод чи інтересів, а також у разі звернення до суду органів і осіб, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні та суспільні інтереси. Крім того, суд з`ясовує наявність чи відсутність факту їх порушення або оспорення і відповідно ухвалює рішення про захист порушеного права або відмовляє в захисті, встановивши безпідставність та (або) необґрунтованість заявлених вимог.

Для ефективного судового захисту цивільного права або інтересу важливим також є обраний зацікавленою особою спосіб захисту, який має відповідати природі такого права або охоронюваного законом інтересу, характеру незаконного посягання та бути ефективним.

Незважаючи на проголошення прав людини основним принципом правосуддя, на практиці є значні проблеми в реалізації цих прав. Під час розгляду цивільних справ часто трапляються випадки порушень прав особи, що стосується недостатнього правового регулювання або низької ефективності судової системи. Проблеми можуть виникати також через невідповідність норм міжнародного права національному законодавству або правовому невизначеності.

Конституція України є основним актом, який гарантує права людини на судовий захист. У статтях 3 і 55 Конституції України прямо зазначено, що права людини є найвищою соціальною цінністю, а їх захист забезпечується судом.

Конкретні норми щодо прав людини і судового захисту містяться також у:

– Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПК України) – надає механізм захисту прав людини через цивільне судочинство, зазначаючи, що кожна особа має право на звернення до суду для захисту своїх прав та інтересів.

– Кодексі адміністративного судочинства України – містяться норми, що забезпечують доступ громадян до адміністративного правосуддя, зокрема в питаннях захисту прав, свобод та інтересів людини в межах адміністративних відносин.

– Законі України «Про судоустрій і статус суддів» – він визначає правовий статус суддів, що гарантує незалежність і неупередженість суддів у вирішенні справ про порушення прав людини.

Упродовж 2023 року Європейський суд з прав людини ухвалив 130 рішень проти України. Верховний Суд приділяє цьому питанню значну увагу та на регулярній основі готує і надсилає судам першої та апеляційної інстанцій інформацію про рішення, ухвалені ЄСПЛ, а також аналітичні огляди рішень цього Суду, постановлених проти України, що набули статусу остаточних. Це створює додаткові гарантії для дотримання прав людини та основоположних свобод під час здійснення правосуддя, недопущення їх обмежень або порушень.

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» гарантував, що рішення ЄСПЛ є обов'язковим для виконання Україною. У рішеннях є дві складові – матеріальний аспект (справедлива компенсація потерпілому) та заходи загального характеру (наприклад, внести зміни до законодавства).

Захист прав людини є одним із найважливіших завдань правосуддя і цивільне судочинство відіграє в цьому ключову роль, забезпечуючи механізми для вирішення спорів між особами, захищаючи їхні права та інтереси. У цьому контексті суди повинні дотримуватися принципів справедливості, рівності та доступності правосуддя. Це означає, що кожна особа має право на справедливий розгляд своєї справи, незалежно від її соціального статусу чи фінансових можливостей.

Таким чином, акцент на захист прав людини в цивільному судочинстві є важливим кроком до створення справедливого і демократичного суспільства.

Література:

1. Конституція України, 1996 р., редакція від 01.01.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Цивільний кодекс України, 2003 р., редакція від 10.01.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

3. Цивільний процесуальний кодекс України, 2004 р., редакція від 08.02.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів», 2016 р., редакція від 08.02.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

5. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», 2006 р., редакція від 02.12.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text

6. Нове українське право. Захист прав людини як основне завдання правосуддя. № 1 2022 р. URL: http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/204

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-9

ПРАВОВІ ТА РИНКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПОЛІТИКИ ЄС У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Денисяк М. М.
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
з міжнародного права
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Сільськогосподарська політика ЄС є однією з найрозвиненіших та найбільш регульованих сфер у межах економічного простору ЄС. Основним її інструментом є Спільна аграрна політика (Common Agricultural Policy, CAP), яка поєднує правові та ринкові механізми для підтримки виробників, стабілізації ринків, гарантування продовольчої безпеки та розвитку сільських територій. Для України, яка інтегрується у європейський економічний простір та має розвинений аграрний сектор, вивчення та адаптація європейських підходів є важливими для модернізації аграрного виробництва та виходу на ринки ЄС. Визначимо основні правові та ринкові інструменти САП.

Правові та ринкові інструменти спрямовані на стабілізацію ринків сільськогосподарської продукції, запобігання ескалації ринкових криз, підвищення попиту та допомогу сільськогосподарським секторам ЄС у кращій адаптації до ринкових змін. Вони є частиною регулювання організації спільного ринку, яке встановлює рамки, згідно з якими сільське господарство ЄС працює на єдиному ринку. Заходи ринкового втручання фінансуються через Європейський фонд гарантій сільського господарства [1].

Схеми допомоги окремим секторам вирішують конкретні проблеми на певних сільськогосподарських ринках ЄС. Вони спрямовані на покращення спроможності сільськогосподарських секторів ЄС адаптуватися до ринкових умов і підвищити їхню конкурентоспроможність і сталість. Фруктово-овочевий сектор, зокрема, покладається на організації виробників. Інші сектори включають спеціальні заходи із запобігання кризі та управління ризиками, які можуть виконувати роль ринкового втручання.

Систематичний збір інструментів управління ризиками показує, що існує широкий спектр потенційних інструментів для покращення управління ризиками на рівні ферми. Інструменти, які базуються на доходах, відіграють важливу роль у США, але вони не є поширеними в ЄС. Інструменти, націлені на маржу або дохід, пропонують дуже ефективне хеджування. Однак реалізація таких програм часто створює значні адміністративні труднощі. Це можна розглядати як важливу причину, чому ці інструменти нечасто використовуються на міжнародному рівні. Інструменти, засновані на індексах (субсидовані), відносно широко поширені в США, однак вони лише зрідка використовуються в європейських країнах [2, с. 185].

Для більшості сільськогосподарських продуктів існують стандарти маркетингу. Вони визначають категорії продукції, мінімальні стандарти продукції та деякі вимоги до маркування. Вони інформують споживача (наприклад, про походження чи сорт фруктів і овочів) і враховують ціну в порівняння між продуктами подібної якості. Ці стандарти полегшують торгівлю в Європі.

Крім того, в ЄС встановлена система якості для визначення продукції з специфічною якістю. Є три логотипи, спеціально пов'язані з їхнім географічним походженням [3]. Так, логотип «захищене найменування походження» надає статус харчовому продукту, який повністю вироблений у визначеній географічній зоні з використанням визнаних навичок та інгредієнтів з регіону та який пов'язаний з його географічним походженням. Це включає багато сирів (наприклад, Queso Manchego), м'ясні продукти (наприклад, Prosciutto di S. Daniele), оливкову олію (Umbria, Kalamata, Montoro-Adamuz), фрукти та овочі та, звичайно, багато вин.

Інший логотип – «захищене географічне зазначення» позначає їжу, яка своєю якістю та репутацією пов'язана з регіоном, у якому відбувся

принаймні один етап виробництва. Це включає в себе пиво (Münchener Bier, Ceskobudejovické Pivo), м'ясо (шотландська яловичина, багато видів французької птиці), а також хлібобулочні вироби та рибу (зокрема шотландський лосось).

І, нарешті, «традиційна спеціалізована марка» – це етикетка для харчових продуктів європейської якості, вироблених за традиційним рецептом, таких як Kriek TSG (Бельгія, пиво), Hollandse maatjesharing TSG (Нідерланди, рибний продукт), File Elena TSG (Болгарія, м'ясний продукт) або Prekmurska gibanica TSG (Словенія, торт).

Для органічно вироблених продуктів існує спеціальний європейський логотип, який гарантує дотримання європейських стандартів органічного виробництва. Органічне землеробство поважає природні життєві цикли рослин і тварин. Це мінімізує наш вплив на навколишнє середовище. Методи виробництва відповідають чіткому та суворому законодавству ЄС.

Наступний важливий інструмент – це системи сертифікації. Системи добровільної сертифікації якості харчових продуктів гарантують відповідність специфікаціям, які можуть включати вимоги щодо захисту навколишнього середовища, добробуту тварин, запаху та смаку продукту та справедливої торгівлі. Європейська комісія розробила рекомендації щодо гармонізації цих систем, щоб обмежити обмеження для виробників і забезпечити, щоб споживачі не були введені в оману.

Під час створення системи екологічної сертифікації слід враховувати її особливість, яка полягає в тому, що ця система ставить за мету забезпечити захист не тільки споживачів від недоброякісної й небезпечної продукції, а й самого навколишнього середовища від шкідливого впливу як цієї продукції, так і деструктивної діяльності людини. Тому саме для екологічної сертифікації набуває особливого значення розподіл сфер обов'язковості і добровільності, інтересів національної безпеки і ринкових інтересів у визначенні структури цієї системи та правил її функціонування.

Зазначимо, що в Європейському Союзі переважає добровільна сертифікація. Для України, з огляду її загального екологічного стану, існує потреба в посиленому державному управлінні в галузі екологічної безпеки й контролю за додержанням екологічних вимог. Саме цей чинник наголошує на першочерговому значенні для нашої держави обов'язкової екологічної сертифікації.

Адаптація аграрної політики України до стандартів ЄС є необхідною умовою для розширення доступу українських виробників до європейського ринку. Основні напрями впливу САП на Україну включають:

1) гармонізація правового регулювання – виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що передбачає імплементацію стандартів ЄС у сфері аграрної політики, безпечності харчових продуктів та екологічних вимог;

2) розвиток екологічно сталого сільського господарства – європейські вимоги до екологізації агровиробництва стимулюють Україну до запровадження екологічних стандартів, зокрема зменшення використання пестицидів, покращення системи контролю за ґрунтами та водними ресурсами;

3) підвищення конкурентоспроможності українських виробників – розширення можливостей для експорту сільськогосподарської продукції до ЄС завдяки виконанню сертифікаційних вимог та застосуванню механізмів фінансової підтримки.

Правові та ринкові інструменти політики Європейського Союзу у сфері сільськогосподарського виробництва відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності аграрного сектору, підтримці фермерів та розвитку сільських територій. САП ЄС базується на комплексному підході, який поєднує фінансову підтримку, регулювання ринку та екологічні стандарти.

Отже, інтеграція України у систему аграрної політики ЄС є стратегічно важливим напрямом, який сприятиме економічному зростанню, підвищенню продовольчої безпеки та розвитку сільських територій відповідно до європейських стандартів.

Література:

1. Market measures explained. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/market-measures/market-measures-explained_en (дата звернення: 13.02.2025).

2. Шибаєва Н., Бабан Т. Інституалізація агрострахування в Україні: чинники впливу та вектори розвитку. *Agricultural and Resource Economics.* 2020. Vol. 6. № 2. С. 174-190.

3. EU quality logos. URL: https://surl.li/iroyjf (дата звернення: 13.02.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-10

УТОЧНЕННЯ ОСНОВНИХ КАТЕГОРІЙ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗІ СТОРОНИ ОБВИНУВАЧЕННЯ

Єрусланова Т. Г.
аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Виокремившись із первинних мононорм на початку існування суспільства, мораль пройшла довгий шлях історичного розвитку.

Сьогодні існує велика кількість визначень моралі: форма суспільної свідомості...; соціальний інститут, що виконує функцію регулювання поведінки людини; складова частина індивідуального мікрокосму, однин із моментів, що визначають для особи картину світу; сукупність правил, норм співжиття, поведінки людей, що визначають їхні обов'язки та ставлення один до одного і до суспільства.

Але всі визначення сходяться в тому, що основною проблемою моралі є проблема суперечності «добра» і «зла», яка на рівні буденного життя реалізується як питання про те, що таке «добрий звичай», що «пристойне», що робить можливим спільне життя людей. Водночас, наука, яка вивчає норми моралі, моральні цінності й ідеали, розвиток і зміну історично обґрунтованих форм моралі, має назву «етика».

Таким чином, загальновизнаним для всіх указаних точок зору є класичний підхід до визначення основних категорій проблематики:

по-перше, *мораль* розглядається як система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного і до суспільства [1, с. 225];

по-друге, етика – наука про мораль, її походження, розвиток і роль у суспільному та особистому житті людей [2, с. 652].

У буденній свідомості поняття «мораль» та «етика» використовують як взаємозамінні. Наприклад, словосполучення – «етична поведінка» використовується як синонім «моральної поведінки». У спеціальних наукових дослідженнях така плутанина неприпустима. Необхідно чітко розрізняти, що етика − це наука, а мораль − об'єкт її вивчення. Проте цілком обґрунтованим є застосування усталених кліше «професійна етика», «етичні норми», які мають на увазі певні моральні явища.

Мораль задовольняє інтереси людства в регуляції відносин і збереженні єдності людського суспільства. Культурна цінність моралі полягає в

усталенні та збереженні духовності як сфери людської свободи. Право і мораль виступають у цьому процесі як найближчі за своєю регулятивною сутністю соціальні інститути і важливі елементи життя суспільства.

Право не може розвиватися поза моральними категоріями гуманізму і соціальної справедливості, сумління і честі, добра і людської гідності, свободи і відповідальності. І тому право, яке виконує провідну роль у боротьбі з антиподами моралі, у першу чергу, з проявами злочинності, закріплює не тільки юридичні, але й моральні цінності, і цим самим сприяє їх затвердженню в реальних суспільних відносинах. З іншого боку, мораль є підґрунтям правових норм, виступає регулятором тих стосунків, які, з різних причин, ще не охоплені правовими приписами. Таким чином відбувається взаємодія і взаємовплив права і моралі в правовій державі.

У межах історико-філософського дискурсу можна простежити як спадкоємність морально-етичних норм, так і поступову зміну конкретно-історичних форм моралі та етичних вчень. Одне лишається незмінним – тісний взаємозв'язок етичних проблем із проблемами становлення людської особистості та, водночас, із проблемами правового, владного урегулювання міжособистісних і загальносуспільних відносин. Етичні вчення щоразу немов би віддзеркалювали існуючі правові відносини, окреслюючи певний моральний ідеал − як орієнтир подальшого вдосконалення.

Виникнення права цілком слушно пов'язують із виникненням владних структур суспільства та самої держави. Встановлюване і забезпечуване державою, воно так само регулює поведінку особи. Право має на меті закріплення високих моральних цінностей, воно містить сукупність умов, спрямованих на затвердження загальної справедливості. Проте регульовані правом відносини не тотожні «моральним відносинам». На відміну від останніх, регульованих суспільною думкою та внутрішнім «регулятором» − сумлінням, – правові відносини спираються на інші підвалини. Суб'єкти правових відносин у своїх діях керуються не тільки етичними критеріями поведінки, а й міркуваннями щодо можливості примушення з боку держави, страхом перед державними санкціями за вчинення або невчинення тих чи інших дій. Але правильним буде й те, що виконання правових норм значною мірою зумовлюється тим, яким чином вони відповідають вимогам моралі.

Норми права не повинні суперечити позитивним засадам суспільства. Разом із тим, вимоги суспільної моралі неодмінно повинні враховуватися державними органами при розробленні нормативних актів.

Література:

1. Новий тлумачний словник української мови. Т. 2. Київ: «Аконіт», 2008. 925 с.

2. Новий тлумачний словник української мови. Т. 1. Київ: «Аконіт», 2008. 926 с.

3. Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.

4. Філософський енциклопедичний словник. НАН України. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ: «Абрис», 2002. 742 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-11

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Загороднюк С. О.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Допілка В. О.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри національного та міжнародного права
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Вказані в Законі завдання засновані на певних принципах. Система права має свої принципи.

Принципи права – це основні засади, на яких базується і з яких виходить все право в цілому або його окремі галузі [1].

Принципи права не можна змішувати ні з завданнями, ні з функціями права, оскільки вони обираються відповідно до завдань, які повинне вирішувати право. Характер завдань, що стоять перед правом, визначає сутність права і його принципи. Специфічність завдань зумовлює особливість принципів.

Принципи права виражені в правових нормах. Принцип формулюється на основі узагальнення основоположної концепції, що визначає функції права.

Принципи права випливають з сукупності юридичних норм, із законодавства в цілому.

Принципи права є результатом узагальнення людьми окремих фактів, рис, ознак, характерних для певного суспільного явища в своїй сукупності, принципи дозволяють зрозуміти керівний початок, головну ідею, що визначає зміст цього явища.

Правові принципи дозволяють визначити політичну і юридичну природу правових норм, є керівними ідеями в правотворчій і правозастосовній діяльності. Дослідження принципів кримінального права має важливе методологічне значення в пізнанні і розвитку кримінального права, в розробці практичних заходів протидії злочинності, у визначенні змісту його функцій.

Під принципами кримінального права слід розуміти початкові керівні ідеї, закріплені в нормах права, якими пройнятий зміст кримінального права в цілому, або знаходять віддзеркалення в окремих його положеннях і інститутах. Вони мають важливе значення для здійснення кримінальної політики держави [2, с. 15].

Принципи підрозділяються на окремі види залежно від того, яке їх значення при характеристиці права, отже, на яку область правових норм вони розповсюджуються.

Розрізняють загально-правові принципи і специфічні принципи кримінального права.

Загально-правові принципи мають важливе значення в пізнанні політичної і юридичної природи правових норм всіх галузей права; в той же час вони лежать в основі розмежування історичних типів права. Такі принципи є виразом ідеологічного змісту права, його політичній спрямованості.

До загальних принципів, властивих праву в цілому, відносяться: демократизм, гуманізм, законність, відповідальність за винне спричинення шкоди [3, с. 43].

Демократизм права визначається тим, що правові норми виражають і закріплюють інтереси народу, правосвідомість громадян. Демократизм дозволяє громадянам брати участь у здійсненні правосуддя, у виправленні правопорушників, в умовно-достроковому звільненні. Принцип демократизму означає рівність громадян перед кримінальним законом. Для всіх громадян, що вчинили кримінальні правопорушення, існує єдина судова система, справи підсудні одному і тому ж суду незалежно від майнового, соціального положення. Рівний для всіх суд застосовує одні і ті ж моральні норми. Соціальне положення людини не може служити обставиною, обтяжливою або пом’якшувальною відповідальність. У кримінально-правових нормах, де вказується спеціальний суб’єкт – службова особа, відповідальність встановлюється тільки відносно таких осіб (ст. 364 КК України), причому в ряді статей передбачається строгіше покарання відносно таких осіб [4].

Формальна рівність всіх перед Законом закріплюється в санкціях кримінально-правових норм, навіть якщо вони носять альтернативний характер.

Одним з основних принципів є принцип законності. Цей принцип отримує конкретизацію в принципі кримінальної відповідальності тільки у разі вчинення особою суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом (ч. 3 ст. 3 КК України) [4].

Цей принцип означає, що підставою кримінальної відповідальності є наявність в діях особи складу кримінального правопорушення. Ніхто не може притягатись до кримінальної відповідальності, якщо в кримінальному законі відсутня норма, що забороняє вчинення діяння під страхіттям покарання.

Відмова від об'єктивного ставлення, тобто від відповідальності за спричинення суспільно-небезпечних наслідків за відсутності вини означає, що Кримінальний закон виключає покарання ради відплати, кари.

Покарання може накладатися на особу у тому випадку, коли вона усвідомлювала суспільно небезпечний наслідок. До яких би тяжких наслідків не привели дії особи, якщо вона вчинила їх без вини, покарання не може її виправити. Покарання в цьому випадку не може мати попереджувального значення, оскільки людина не в змозі запобігти вчиненню неусвідомленого вчинку.

Принцип невідворотності відповідальності та покарання є важливою умовою попередження злочинів. Загроза покарання неминуче реалізується в тому випадку, якщо буде вчинено кримінальне правопорушення, є кращим засобом утримання від його вчинення. Принцип виступає як засіб регулятивного порядку для вироблення конкретної, справедливої і доцільної міри покарання, відповідної цілям і завданням боротьби зі злочинністю. Цей принцип має важливе значення для забезпечення попереджувальної функції покарання.

Принцип гуманізму в кримінальному праві конкретизується в принципі економії репресії. Покарання розглядається як крайній захід, коли інші засоби неможливо застосувати.

Втіленням принципу гуманізму є система покарань (ст. 52 КК України), перелік покарань від найбільш м'якого (штрафу) до суворіших заходів – позбавлення волі на певний строк, довічному позбавленню волі орієнтують суди на необхідність при застосуванні покарання виходити з продумування обмеження м'якшим покаранням, а потім переходити до суворішого [4].

Особливо яскраво принцип гуманізму виявляється відносно неповнолітніх. Статті 98–102 КК України регулюють межі відповідальності неповнолітніх, передбачають значне пом'якшення відповідальності в порівнянні з дорослими злочинцями [4].

Загально-правові принципи законності, демократизму, гуманізму тісно пов'язані з найважливішими принципами кримінального права, які характеризують цю галузь в цілому: невідворотністю кримінальної відповідальності, індивідуалізацією покарання, відповідністю покарання

тяжкості злочину і економії репресії. Загально правові і спеціальні – кримінально-правові принципи знаходяться в діалектичній взаємодії [5, с. 12].

Ці принципи реалізуються у відповідальність за наявності вини, особистій відповідальності тільки винного, в доцільності покарання, караності суспільно небезпечного діяння.

Принципи кримінального права – це основоположні засади, які відображають те особливе, що базується на загальному і, разом з тим, характеризує специфіку кримінального права.

Специфічні принципи кримінального права є методологічною основою в пізнанні і розвитку кримінального права, в розробці практичних заходів протидії злочинності. Система принципів має важливе значення у з'ясуванні характеру зв'язку між основними поняттями кримінального права – кримінальним правопорушенням (кримінальним проступком і злочином) і покаранням, цілей покарання, розмежування кримінального права і інших галузей права.

Принципи кримінального права виконують два призначення:

– є основоположними засадами;

– є засобами регулятивного характеру, за допомогою яких здійснюються завдання попередження злочинності, досягаються цілі покарання.

Відображаючи об'єктивні факти, принципи знаходять втілення в правових нормах. Будучи змістом кримінально-правових норм, принципи реалізуються в певних напрямах їх застосування, у функціях.

Функція – це роль, яку виконує певний соціальний інститут по відношенню до цілого. Функція є зовнішнім проявом принципів права, це діяльність щодо їх реалізації. Така діяльність регулюється нормами права. Функцією є те, що сприяє збереженню і зміцненню системи права, зокрема кримінального права.

Отже, певні принципи втілюються в правових нормах, функції визначають певні напрями реалізації закріплених в нормах принципів.

У співвідношенні принципів і функцій кримінального права особливе місце належить кримінально-правовим нормам, які втілюють окремі засади – принципи і є засобом здійснення функцій.

Література:

1. Кримінальне право (Загальна частина): навчальний посібник / С.А. Шалгунова, О.С. Скок, Т.В. Шевченко, О.І. Соболь, С.М. Школа, С.А. Риб'янець, Ю.В. Волошина, А.О. Марієнко, В.А. Якушкін; за заг. ред. к.ю.н., доц. С.А. Шалгунової. Херсон: Айлант, 2019. 296 с. URL:http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3881/1/02

2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2010. 456 с.

3. Кондратьєв Р. Принципи права та їх роль у регулюванні суспільних відносин //*Право України*. 2012. № 2. С. 43.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 19.02.2025)

5. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О.М. Джужи. Київ: ВД «Дакор», 2018. 386 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-12

ВИКЛИКИ У ПИТАННІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН КОНЦЕСІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Зайцев Є. О.
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Не встиг вітчизняний законодавець забезпечити гармонізацію законодавства України з законодавством Європейського Союзу як українську державність спіткали виклики воєнного часу. Тому наразі важливого значення набуває вирішення проблеми господарсько-правового регулювання відносин концесії в умовах як європейської інтеграції, так і повоєнного відновлення України. Євроінтеграція є головним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України, а подальша розбудова та поглиблення взаємовідносин між Україною та ЄС здійснюється на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. Розвиток державно-приватного партнерства та концесії як його форми, з врахуванням провідного досвіду європейський держав сприяє економічній інтеграції України до Європейського Союзу.

Основними стратегічними документами для досягнення цих цілей є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони та Порядок денний асоціації Україна – ЄС. Угода про асоціацію визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-

економічних реформ в Україні, а поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка є частиною Угоди, визначає правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС.

Україна розпочала тривалий та складний шлях до гармонізації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, і вже у серпні 2019 року у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону про концесію [1], в пояснювальній записці до якого відмічено, що «законопроект покликаний забезпечити систематизацію чинних нормативно-правових актів, які регулюють здійснення концесійної діяльності, гармонізацію законодавства про концесії із законодавством про ДПП, імплементацію основних принципів здійснення концесій та ДПП відповідно до права ЄС та чітке регулювання всіх аспектів концесійної діяльності» [1].

З прийняттям нового Закону України «Про концесію» стало новим поштовхом розвитку економіки України, а перші здобутки, пов'язані із прийняттям Закону України «Про концесію», з'явилися вже в перший рік після набрання ним чинності. Так, 26 червня 2020 року Херсонська обласна державна адміністрація на офіційному веб-порталі повідомила про підписання угоди щодо передачі ДП «Херсонський морський торговельний порт» у концесію грузинсько-швейцарській компанії-консорціуму «Рисоіл-Херсон» [2]. Окрім цього, 20 серпня 2020 року Міністерство економіки України на офіційному веб-порталі повідомило про підписання договору про передачу в концесію спеціалізованого морського порту «Ольвія» між Міністерством інфраструктури України, ДП «Адміністрація морських портів України», компанією «QTERMINALS W.L.L» та ТОВ «Кютерміналз Ольвія» [3]. Це лише поодинокі приклади ефективного залучення інвестицій в розбудову вітчизняної інфраструктури, які стали підставою для залучення інвестицій на загальну суму 3,7 млрд гривень в розбудову інфраструктури морських портів України. Вказане свідчить про ефективність оновленого механізму реалізації концесійних відносин порівняно із попереднім нормативним регулюванням.

Оновлене законодавство у галузі регулювання концесійних відносин передбачає велику кількість позитивних аспектів, зокрема, в Законі України «Про концесію» передбачено удосконалення регулювання відносин між контрагентами, які, домовляючись про умови здійснення, економічні наслідки концесії, беруть на себе зобов'язання не лише один перед одним, а й підтверджують свою спільну спроможність реалізовувати соціально-економічні зобов'язання перед державою та кінцевим споживачем. Разом з тим, недоліками Закону України «Про концесію» виступає незавершеність упорядкування вимог щодо угодоспроможності контрагентів та вимог, що

висуваються до довгострокової стратегії концесійної діяльності. Окреслені недоліки обумовлюють потребу у подальшому дослідженні нормативного регулювання концесії.

Тому у Верховній Раді 1 липня 2022 року зареєстровано законопроєкт № 7508 [4], спрямований на удосконалення законодавства з метою залучення приватних інвестицій через механізм державно-приватного партнерства. Його основною метою є прискорення відбудови інфраструктури, зруйнованої внаслідок війни, а також реалізація нових проєктів, пов'язаних із післявоєнним відновленням економіки України. Документ передбачає внесення змін до низки нормативно-правових актів, зокрема до законів України «Про державно-приватне партнерство» та «Про концесію».

Однією з порівняно нових віх у питанні господарсько-правового регулювання відносин концесії в умовах європейської інтеграції та повоєнного відновлення України є прийняття у 2025 році Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» яким визначено, що Господарський кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 18-22, ст. 144) таким, що втратив чинність, з дня введення в дію цього Закону.

Вказаним законом впроваджується ряд нововведень як у господарських відносинах в державі, організаційно-правових формах юридичних осіб, правових режимах власності тощо, що не може не мати впливу і на відносини державно-приватного партнерства, що тільки розвиваються.

Враховуючи вищезазначене, виклики у забезпеченні господарсько-правового регулювання відносин концесії в умовах європейської інтеграції та повоєнного відновлення України є надскладними, проте у разі своєчасного прийняття законодавцем змін до нормативно-правових актів, опираючись на наукові доробки вітчизняних вчених, відносини концесії можуть стати локомотивом економіки та рушієм повоєнної відбудови держави.

Література:

1. Проект Закону про концесію : 1046 від 29.08.2019. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1046&skl=10

2. Підписано перший договір концесії морського порту в Україні : офіційний веб-порта Херсонської обласної державної адміністрації від 26.06.2020 року. URL: https://khoda.gov.ua/pidpisano-pershij-dogovir-koncesiї-morskogo-portu-v-ukraïni

3. ПІДПИСАНО ДОГОВІР КОНЦЕСІЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО МОРСЬКОГО ПОРТУ «ОЛЬВІЯ». : Офіційний веб-портал Міністерства економіки України від 20.08.2020 року. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/

631d0d38-5f3c-493a-ab3b-36ef3c5eed14?lang=ukUA&title=PidpisanoDogovirKontsesii SpetsializovanogoMorskogoPortuolviia

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України : Проєкт Закону України № 7058 від 01.07.2022 р. URL : https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39902

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-13

ДО ПИТАННЯ НОВАЦІЙ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Зайцев О. О.
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Питання повоєнної відбудови та відновлення України у 2025 році набуває ще більшої актуальності та значення. Сучасні виклики у світі та державі потребують нових пошуків та швидких, інколи нестандартних рішень. Електронна комерція відіграє значну роль як рушійна сила постіндустріальної економіки у XXI столітті. Питання ж захисту прав споживачів у вказаних умовах відіграє ще більшого значення.

Правове регулювання електронної комерції в Україні здійснюється Законом України «Про електронну комерцію». Вказаний нормативно-правовий акт закріплює визначення електронної комерції як «відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру» [1].

Однією з ключових ознак електронної комерції є взаємодія бізнесу з клієнтами у цифровому просторі через застосування глобальної мережі Інтернет. Специфіка таких відносин вимагає окремого правового регулювання, зокрема з метою захисту прав клієнтів, оскільки вони як

споживачі є вразливою стороною таких правовідносин та потребують особливого захисту зі сторони держави та її органів. Про важливість такого правового захисту споживачів наголошував Конституційний Суд України у Рішенні від 10.11.2011 № 15-рп/2011 зазначаючи, що держава забезпечує особливий захист споживачів як більш слабкого суб'єкта економічних відносин з метою забезпечення споживання населенням якісних товарів (робіт, послуг), зростанню добробуту громадян та загального рівня довіри в суспільстві [2].

З прийняттям у 2022 році Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо покращення управління у сфері електронних комунікацій» ситуація із захистом прав споживачів у сфері електронної комерції значно покращилась. Ключовими змінами у Законі України «Про захист прав споживачів» можна назвати появу нормативно-правового визначення договору, укладеного на відстані та договору, укладеного поза торговельними або офісними приміщеннями, та закріплення прав споживачів у таких договорах.

Однак, вказані зміни є недостатніми для ефективного правового захисту споживачів у сфері електронної комерції. Вчені, що досліджували українську проблематику захисту прав виділяють цілу низку проблем, що стосуються й сфери електронної комерції.

З метою вирішення таких проблем та наближення національного законодавства до права Європейського Союзу, а принципів захисту прав споживачів в Україні до принципів, практик та підходів Європейського Союзу Верховною Радою України прийнято новий Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року [3].

Як влучно зазначає Хижняк В.О. «головними новаціями вказаного закону є: запровадження електронного Єдиного державного вебпорталу для споживачів у сфері електронної комерції (Портал е-покупець) з метою взаємодії суб'єктів електронної комерції, споживачів та органів, що здійснюють захист прав споживачів; врегулювання відносин зі споживачами у сфері електронної торгівлі, зокрема при покупці товарів, робіт і послуг в інтернет-магазинах, класифайдах, прайс-агрегаторах і маркетплейсах; врахування електронної комунікації зі споживачами; деталізація нечесних комерційних практик; забезпечення можливості громадським об'єднанням споживачів проводити дослідження продукції, виступати від імені невизначеного кола споживачів, а також залучення до досудового вирішення споживчих спорів; запровадження нових суб'єктів у сфері розгляду скарг споживачів. Суб'єкт електронної комерції, який пропонує продукцію для реалізації через інтернет-магазин, нестиме відповідальність за наявність та достовірність інформації, яка стосується даних про такого суб'єкта електронної комерції та ним для реалізації продукції» [4, с. 130].

Однак, закон вступить в силу лише через рік після його опублікування та не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану, тому наразі слід керуватися нормами чинного Закону України «Про захист прав споживачів» від 1991 року. Однак позитивні зрушення в цьому питанні вже є.

В цілому можна зробити висновок про те, що в останній час законодавець нарешті почав приділяти увагу правовому регулюванню ринку електронних послуг, цифровізації, надання електронних послуг, питанням диджиталізації тощо.

Водночас, з метою сприяння гармонічного розвитку електронної комерції в державі, важливого значення потребує забезпечення йому сприятливого законодавчого підґрунтя та захист бізнесу від надмірного втручання, водночас із додержанням справедливого балансу між інтересами такого бізнесу та споживачами його послуг. За таких умов залишаються напрочуд актуальними подальші наукові пошуки, а також гармонізація та модернізація вітчизняного законодавства у сфері електронної комерції.

Література:

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text.

2. Рішення Конституційного суду України у справі з конституційним зверненням громадянина Степаненка Андрія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 22, 23 ст. 1, ст.11, частини восьмої ст.18, частини третьої ст.22 Закону України «Про захист прав споживачів» у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої ст.42 Конституції України (справа про захист прав споживачів кредитних послуг) Справа №126/2011 від 10.11.2011р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-11#Text.

3. Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text.

4. Хижняк В.О. Стандарти ЄС щодо захисту прав споживачів: уроки для України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2017. Випуск № 27. Ч. 1. С. 99-102.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-14

ПРІОРИТЕТНІ ЗМІНИ В МИТНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Іванченко Е. П.
кандидат юридичних наук,
професор Української технологічної академії,
радник Асоціації митних брокерів України,
докторант
Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна

У правовій архітектурі відновлення України суттєве місце посідає митне законодавство, яке відображає національні інтереси держави. З початку повномасштабного збройного вторгнення рф на територію України, правова діяльність державних органів України була спрямована на захист її національних інтересів, які у відповідності до статті 6 Митного кодексу України (Кодекс) [1] збігаються з митними інтересами, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення митної справи.

Введення правового режиму воєнного стану вплинуло на зміну пріоритетності напрямів реалізації завдань державної митної політики, спрямувавши її на посилення існуючих безпекових аспектів та спрощення митних процедур і формальностей при митному оформленні вантажів: гуманітарної допомоги, військового призначення, продуктів харчування, медикаментів, будівельних матеріалів, енергетичного обладнання та інших товарів критичного імпорту. Слід зазначити, що традиційно державну митну політику за звичайних умов господарювання розглядають як напрям економічної політики держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки, яка спрямовується Міністерством фінансів України через Державну митну службу України. Пріоритетними, але не вичерпними напрямами реалізації такої політики є: сприяння безпеці та міжнародній торгівлі, включаючи спрощення та гармонізацію митних процедур; сприяння ефективному справлянню митних платежів; розвиток інфраструктури, електронних технологій та сервісів для міжнародної торгівлі; захист суспільства, громадського здоров'я і безпеки навколишнього природного середовища та боротьба з незаконним

переміщенням наркотичних засобів і зброї; підвищення ефективності міжнародного митного співробітництва. Натомість, новітні умови економічного буття, в умовах воєнного стану, вплинули на процеси оновлення державницьких підходів до встановлення системи засадничих орієнтирів митного регулювання, з метою забезпечення економічних інтересів і цілей держави [2, с. 26].

Запорукою ефективного відновлення України має бути її гідне та рівноправне місце у світовому товаристві. І, перш за все, мова йде про вступ України до Європейського Союзу (ЄС) з дотриманням усіх процесуально-правових норм та взятих нею на себе зобов'язань. В тому числі щодо приведення національного митного законодавства до європейського. Тому, не зважаючи на триваючи військові дії, Україною продовжувалась і продовжується нормотворча робота спрямована на зміни у митному законодавстві. А саме, на виконання зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом (ЄС), Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергетики та їх державами-членами, з іншими сторонами» (Угода) [3], Верховною Радою України було прийнято Закон України від 22 серпня 2024 року № 3926-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо впровадження деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» [4]. Прийняті зміни є суттєвими за обсягом та набирають чинності з 19 квітня 2025 року. Вони наближують Україну до повного застосування митного законодавства ЄС та фактично завершують впровадження основної частини митного права ЄС (EU acquis) у законодавство України [5], зокрема, відповідно до положення Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 09 жовтня 2013 року про впровадження Митного кодексу Союзу [6], запровадження якого до законодавства України передбачено Додатком XV до Угоди, а також Делегованого регламенту Комісії (ЄС) 2015/2446 від 28 липня 2015 року про доповнення Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 щодо детальних правил щодо певних положень Митного кодексу Союзу [7] та Імплементаційного регламенту Комісії (ЄС) 2015/2447 від 24 листопада 2015 року щодо детальних правил імплементації певних положень Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 про встановлення Митного кодексу Союзу [8].

Отже, в правовій архітектурі відновлення України триватиме процес євроінтеграції, який передбачає застосування митного законодавства ЄС, що фактично завершує впровадження основної частини митного права ЄС (EU acquis) у законодавство України, яке повною мірою відповідає державній митній політиці, і в свою чергу, сприяє зовнішньоекономічній

діяльності, зменшенню рівня корупції, прозорості митних процедур, використанню передових ІТ технологій та дозволить в майбутньому удосконалити існуючі митні практики на рівні найкращих міжнародних стандартів.

Література:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text.
2. Іванченко Е. П. Особливості діяльності митних брокерів в умовах правового режиму воєнного стану: сучасний стан та перспективи правового регулювання. Юридичний вісник. 2023/6. С. 26-36. URL: http://yurvisnyk.in.ua/index.php/yuridichnij-visnik-6-2023.html.
3. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18/card2#Card.
4. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: Закон України від 22 серпня 2024 року №3926-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3926-20.
5. Верховна Рада прийняла закон, що наближає Україну до повного застосування митного законодавства ЄС і дозволить бізнесу адаптуватися до оновлених правил перед переходом до нового Митного кодексу. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/verkhovna-rada-priiniala-zakon-shcho-nablizhaie-ukrayinu-do-povnogo-zastosuvannia-mitnogo-zakonodavstva-ies-i-dozvolit-biznesu-adaptuvatisia-do-onovlenikh-pravil-pered-perekhodom-do-novogo-mitnogo-kodeksu-1720.
6. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року про встановлення Митного кодексу Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text.
7. Делегований регламент Комісії (ЄС) № 2015/2446 від 28 липня 2015 року на доповнення Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 стосовно детальних правил щодо певних положень Митного кодексу Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_028-15#Text.
8. Імплементаційний регламент Комісії (ЄС) 2015/2447 від 24 листопада 2015 року щодо детальних правил імплементування певних положень Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 про встановлення Митного кодексу Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-15#Text.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-15

CHANGING INTERNATIONAL PEACE AND SECURITY ARCHITECTURE: IMPLICATIONS FOR UKRAINE

Indrė Isokaitė-Valužė
Dr., Associate Professor,
Advisor to the Dean for International Development,
Head of the Ukrainian Law Centre,
Law Faculty
Vilnius University
Vilnius, Republic of Lithuania

International peace and security architecture has always been a changing landscape. For centuries new wars terminated fragile peace agreements and treaties as well as alliances were mainly about acquisition of territories and division of spheres of influence. International peace and security mechanism established in the United Nations Charter after century-long attempts to prohibit the use of force failed repeatedly and culminated in its collapse in the eyes of Russia's open aggression against Ukraine thereby reminding us that peace and security is more a promise than a guarantee.

The list of threats to international peace and security has expanded and their nature has changed. Russia's war in Ukraine reminds that the war has returned to Europe in all its forms and manifestations: in addition to conventional, it is also cyber and hybrid, including a strong machine of propaganda. From legal point of view, the nomination of threats to international peace and security belongs to the United Nations Security Council under Article 39 of the United Nations Charter [5], and in its resolutions it recognized as this type of threat various country-related international and non-international armed conflicts in a region or trespassing regional dimension (border crossing fights of armed groups, civil wars, situations related with crimes against humanity), eventually, the list was supplemented by the production and dissemination of the weapons of mass destruction, terrorist attacks and other threats posed by non-state actors, even infectious diseases [1, p. 13]. Unfortunately, and no surprisingly, Russia as the basic threat to the principles and values of the international legal order and the main source of world insecurity has not been established due to a well-known composition of the United Nations Security Council. However, this gap was filled by the European Union, NATO and numerous States. Threats posed by Russia are rather comprehensively described in the NATO Strategic Concept 2022: «the Russian Federation is the most significant and direct threat to Allies' security and to peace and stability in the Euro-Atlantic area. It seeks to establish spheres of influence and direct control through coercion,

subversion, aggression and annexation. It uses conventional, cyber and hybrid means against us and our partners. Its coercive military posture, rhetoric and proven willingness to use force to pursue its political goals undermine the rules-based international order» [2, p. 4], and Russia's nuclear capabilities as well as attempts to destabilize countries to NATO's East and South is among the list.

As regards Ukraine's security, it is clear that it goes beyond the Ukraine's battlefield and extends to the security of European countries (East European in particular) at times even balances between the global security. This needs to be explored bearing in mind Russia's narratives to restore and expand its fields of power which it proves periodically attempting to attack one or another country (e.g. Sakartvelo, then Ukraine), continuously strengthening military capabilities and expanding propaganda machine. Another factor is fragmentation and polarization in geopolitical and economic field and a shift which has been most visible recently in a changing USA rhetoric under President's Trump administration, including the suspension of the support to Ukraine [3] and even contesting the essence of the transatlantic bond which was for decades used to be implied by NATO.

Taking into account the given landscape, security and defense of Ukraine are to be searched in a puzzle of different interrelated economic, military, political, strategic, human and ideological aspects which need to be balanced and perceived in a rather unpredictable environment. Decisions to support Ukraine in political, military, financial and humanitarian means are to be adopted by these who are historically and ideologically close and far from Ukraine, these who need to deal with other global emergencies, including terrorism, displacement, hunger, violence, injustice and climate change. Even more, in an interconnected world which is becoming a new era of breaking rules, a responsibility of each actor has increased as it encompasses also a global aim to prevent escalation of new military conflicts. National security interests can no longer be perceived in a narrow domain and international security cannot be achieved through selective standards.

Although basic values have been put at stake and a world of increased competition witnesses too little trust, key pillars shall be retained. Comprehensive approach is needed in seeking for Ukraine's security which shall be a shared goal and in this respect the United Nations General Assembly should be used to an extent possible, as was achieved for initiating of the establishment of an international register of damage for Ukraine [4]. «If the purposes of the Charter are to be achieved, redressing the pervasive historical imbalances that characterize the international system – from the legacies of colonialism and slavery to the deeply unjust global financial architecture and anachronistic peace and security structures of today – must be a priority.» [6, p. 9]. The importance of continuity strengthening military resilience goes without saying, but the immaterial side in this fight is not less relevant. Trust in the European values, including democracy, liberty, human rights, is what should help prevent the risks posed by Russian

propaganda. Despite an uneasy accession path, the role of the European Union should not be underestimated as it represents the European values and forms a platform to stand against authoritarian regimes; the NATO's role of deterrence should not be forgotten as well. Unprecedented sanctions adopted by the European Union in respect of Russia and its political leaders represent how crises may foster resilience, unity and adjustments needed in a changing geopolitical environment. Even in the darkest time diplomacy is what perhaps dies the last, therefore the dialogue with the USA should continue, however, making no discounts when it comes to a principal approach as regards Ukraine's sovereignty, borders and achievement of responsibility of Russia and its individuals caused to Ukraine and its people.

Finally, one shall not forget that all establishments, processes and decisions are subject to change and evolution. Military support for Ukraine, which at the beginning was rather reserved, has turned to its increasing scale and open declaration by European States and finally reached a discussion of sending European troops to Ukraine. Whatever called, for peace enforcement of collective self-defense, displacement of such military forces would find basis in international law, however, the decision remains political and it is extremely comlicated given all global security implications, the capabilities of a nuclear aggressor state and still different expectations of individual countries and their communities.

Bibliography:

1. Isokaitė-Valužė I. Tarptautinė taika ir saugumas jūrų erdvėje. Teisė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2022, nr. 122, [International Peace and Security in Maritime Domain. Periodical of Vilnius University «Teisė», No 122, 2022], p. 8-21, ISSN 1392-1274 eISSN 2424-6050 https://doi.org/10.15388/Teise.2022.122.1.

2. NATO Strategic Concept adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid 29 June 2022, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf.

3. Roth A., Holmes O. US suspends all military aid to Ukraine in wake of Trump-Zelenskyy row, 4 March 2025, https://www.theguardian.com/world/2025/mar/04/us-military-aid-ukraine-pause-trump-zelenskyy-updates.

4. UN General Assembly Resolution of November 14, 2022, A/RES/ES-11/5, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_es_11_5.pdf.

5. United Nations Charter. 4 1945, 1 UNTS XVI.

6. United Nations. A New Agenda for Peace. Our Common Agenda Policy Brief 9. July 2023.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-16

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ У ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Калюга К. В.
доктор юридичних наук, професор,
заступник завідувача кафедри кримінального права, процесу
та криміналістики
Інституту економіки та права
Класичний приватний університету
м. Запоріжжя, Україна

Сучасний інформаційний простір значно впливає на методи та підходи до оперативно-розшукової діяльності (ОРД) [1]. Соціальні мережі, форуми, відкриті бази даних, державні дані: відкриті звіти, декларації, пресконференції тощо, всі види ЗМІ, академічні публікації, професійні роботи, «сіра» література: патенти, технічні звіти, спостереження: радіо, аерофотозйомки, комерційні дані: зображення, фінансові та промислові оцінки, бази даних і різноманітні онлайн-ресурси стали важливим інструментом для правоохоронних органів у процесі виявлення, профілактики та розслідування правопорушень. Використання інформації з відкритих джерел (OSINT – Open Source Intelligence) [3-5] дозволяє отримувати важливі відомості про підозрюваних осіб, їх зв'язки, місця перебування та інші аспекти, що можуть допомогти в слідчих діях. Водночас, ефективність такого підходу залежить від низки викликів, серед яких точність отриманих даних, правові аспекти використання та питання конфіденційності.

Соціальні мережі є багатим джерелом інформації для оперативно-розшукових заходів. Вони дозволяють отримувати значний обсяг даних. Ідентифікація осіб – користувачі залишають особисті дані, світлини, відео, інформацію про місце проживання, роботи та навчання, хобі та інтереси тощо. Які можуть свідчити, наприклад, про наявність у них певних компетентностей (знань, умінь та особистих якостей, досвіду, навичок), що у тому числі дає нам уяву про здатність особи виконувати певну діяльність або приймати рішення у конкретній сфері. Що дозволяє оперативним працівникам швидко визначати особу підозрюваного або свідка, аналізувати його профіль та складати попередній «криміналістичний портрет» [2]. Визначення зв'язків – аналіз друзів, підписників та взаємодій допомагає виявити коло спілкування підозрюваних. Використовуючи

інструменти соціального графу (різноманітних соціальних зв'язків), можна виявити неочевидні зв'язки між особами, що може бути корисним при розслідуванні злочинних угруповань або змові. Геолокація – деякі сервіси (наприклад, Instagram, Facebook, Twitter) містять дані про географічне розташування, що допомагає відстежувати переміщення осіб. Наприклад, фотографії з геотегами можуть підтвердити присутність підозрюваного в певному місці під час вчинення правопорушення. Моніторинг діяльності – аналіз постів, коментарів, лайків дозволяє отримати інформацію про плани, наміри та звички підозрюваних. Наприклад, екстремістські або агресивні висловлювання, участь у сумнівних групах можуть свідчити про можливу причетність до злочинної діяльності.

Виявлення ознак злочинної діяльності (в умовах неочевидності, коли користувачі намагаються приховати свої наміри) – спостереження за контентом, що поширюється в соціальних мережах, може свідчити про можливі правопорушення. Наприклад, торгівля забороненими речовинами, незаконний продаж зброї, вербування у злочинні угруповання або розповсюдження фейкових новин з метою дестабілізації ситуації. Також, можуть мати значення: незвичайна активність, закриті або приватні профілі (чи пропозиції перейти у такі профілі), використання кодових слів або символів, часті зміни імені користувача або профільної інформації, публікації з геолокаціями зони підвищеного ризику, підозрілі зв'язки, обмін зашифрованими або самознищуваними повідомленнями, публікації, що демонструють розкішний спосіб життя без видимих джерел доходу, поширення контенту, пов'язаного з незаконними темами, використання VPN або інших засобів для приховування місцезнаходження, публікація екстремістського контенту, поширення дезінформації, пропозиція підозрілих послуг або товарів, використання фейкових профілів, публікація компроментуючого контенту про інших, порушення авторських прав, незаконний збір та обробка персональних даних, використання декількох облікових записів, надмірна увага до конфіденційності (особливо постійне видалення контенту), публікації з обмеженим доступом, незвичайні або спеціалізовані групи та спільноти, часті зміни місцезнаходження (без видимих причин), використання рідкісних або спеціалізованих платформ (перехід на менш відомі або спеціалізовані соціальні мережі та платформи), незвичайні патерни взаємодії (наприклад, отримання великої кількості лайків або коментарів від облікових записів з низькою активністю або нещодавно створених профілів), публікації з обмеженим часом доступу, використання специфічних додатків або сервісів (призначених для приховування активності, з високим рівнем шифрування), незвичайні або надмірні запити до інших користувачів, незвичайні фінансові транзакції, поширення шкідливих посилань або файлів, використання спеціалізованих жаргонів або сленгу (використання мови, яка характерна для певних

підпільних спільнот або незаконних діяльностей), публікації контенту з геолокаціями, що не відповідають реальному місцезнаходженню, використання незвичайних методів оплати тощо.

Важливо зазначити, що наявність одного або декількох з цих показників не обов'язково свідчить про незаконну діяльність. Однак, їх сукупність або поєднання з іншими факторами можуть бути підставою для більш детального аналізу або спостереження.

Сучасний інформаційний простір значно впливає на методи та підходи до оперативно-розшукової діяльності (ОРД). Соціальні мережі, форуми, відкриті бази даних і різноманітні онлайн-ресурси стали важливим інструментом для правоохоронних органів у процесі виявлення, профілактики та розслідування правопорушень. Використання інформації з відкритих джерел (OSINT – Open Source Intelligence) дозволяє отримувати важливі відомості про підозрюваних осіб, їх зв'язки, місця перебування та інші аспекти, що можуть допомогти в слідчих діях. Водночас, ефективність такого підходу залежить від низки викликів, серед яких точність отриманих даних, правові аспекти використання та питання конфіденційності.

Замість висновків. Використання соціальних мереж та відкритих джерел у оперативно-розшуковій діяльності є потужним інструментом, що значно розширює можливості правоохоронних органів. Однак, ефективність цього підходу залежить від вирішення низки викликів, зокрема правових, етичних та технічних аспектів. Подальший розвиток технологій OSINT, інтеграція штучного інтелекту та міжнародна співпраця сприятимуть вдосконаленню методів протидії злочинності в цифрову добу.

Література:

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 22. Ст. 303.

2. Калюга К. В. Мистецтво здобувати та використовувати інформацію щодо особи злочинця : монографія. Харків : Право, 2019. 256 с.

3. Матвієнко О. OSINT для журналістів: із чого почати та чим користуватися. *Накіпіло освіта.* URL: https://osvita.nakypilo.ua/osint-dlya-zhurnalistiv-iz-chogo-pochaty-ta-chym-korystuvatysya/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiAh6y9BhBREiwApBLHC79o1Cci9EW-p3Pxxp49LGC9Tsja1NjzOIFWmRozckuYtivVHQbx9hoCSjQQAvD_BwE

4. Розвідка з відкритих джерел (Open-source intelligence – OSINT). URL: https://www.maxzosim.com/rozvidka-z-vidkritikh-dzherel-osint/

5. Розвідка на основі відкритих джерел. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія.* URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Розвідка_на_основі_відкритих_джерел

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-17

НОТАТКИ ЩОДО ОКРЕМИХ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ СУДУ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНІВ

Кострич М. П.
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Питання правової природи недійсних правочинів залишається дискусійним у юридичній науці. Але безперечно, що « недійсність договору як приватно-правова категорія, покликана не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. По своїй суті ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим»[1, с. 4]. Стаття 216 ЦК України встановлює загальні правила правових наслідків недійсності правочинів [1]. Недійсний правочин – це юридичний міраж, який не створює очікуваних правових наслідків. Він схожий на фантомне зображення, яке розсіюється при спробі на ньому опертися. Якщо правочин визнано недійсним, сторони повинні повернути все отримане в натуральному вигляді. А якщо повернення в натурі неможливо, наприклад, річ знищена, пошкоджена або спожита, тоді необхідно компенсувати її вартість, виходячи з актуальної ціни на момент відшкодування, аби відновити початкову сторінку положення, якби цього «міражу» ніколи не виникало. На підставі аналізу судових рішень Великої Палати Верховного Суду (далі – ВП ВС), можливо визначити загальний підхід суду щодо наслідків недійсних правочинів і, що ключовим його наслідком є реституція, мета якої – повернення до початкового стану (*status quo ante bellum, або скорочено status quo ante*): відновлення як фактичного, так і юридичного становища, яке існувало до здійснення недійсного правочину, шляхом анігіляції юридичної сили будь-яких дій, вчинених сторонами на його виконання, відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 216 ЦК України, і кожна сторона має обов'язково повернути іншій стороні все отримане внаслідок виконання недійсного правочину. У цьому контексті цікавим є висновок ВП ВС від 18.09. 2024 р. у справі № 918/1043/21, згідного до якого « … задовольняючи вимогу сторони про повернення переданого за недійсним правочином майна, суд має також присудити стягнути з позивача на користь відповідача одержані за правочином кошти (повернути передане майно). Таке стягнення не є задоволенням окремої

позовної вимоги, а є необхідним наслідком визнання недійсним правочину та задоволення вимоги про застосування реституції» [3].

Тобто, розглядаючи питання про наслідки недійсності правочину суди враховують наявність нерозривного зв'язку між визнанням правочину недійсним та обов'язковим застосування принципів двосторонньої реституції.

В рішеннях ВП ВС неодноразово було акцентовано увагу на тому, що повернення отриманого за недійсним правочином настає автоматично з моменту встановлення факту недійсності правочину. У цьому контексті доцільно буде навести правову позицію ВП ВС, стосовно вирішення питання дотримання реалізації механізму реституції, згідно до якої « вимоги особи, яка в судовому порядку домагається застосування реституції, спрямовані на приведення сторін недійсного правочину до того стану, який вони мали до вчинення правочину» (п. 56 Постанови у справі № 125/2157/19 [4]; підпункт 8.49 Постанови у справі № 905/1907/21 [5]). У Постанові від 12.12.2018 у справі № 644/7422/16-ц Велика Палата ВС акцентувала увагу на тому, що « застосування зазначених правових наслідків засвідчує факт повернення сторін у первісний стан» [6].

В той час, на рівні рішень ВП ВС закріплено правовий висновок, що « застосування реституції як наслідку недійсності правочину насамперед відновлює права учасників цього правочину. Інтерес іншої особи полягає в тому, щоб відновити свої права через повернення майна відчужувачу. Якщо повернення майна відчужувачу не відновлює права позивача, то суд може застосувати інший ефективний спосіб захисту порушеного права в межах заявлених позовних вимог» [7]. Як вже зазначалось, що недійсність правочину породжує певні юридичні наслідки, спрямовані на відновлення порушеного правового становища. Цивільний кодекс України передбачає дворівневу систему таких наслідків. Першочерговим, фундаментальним наслідком є двостороння реституція, яка повертає сторону до стану, який існував до укладення недійсного правочину (ч. 1 ст. 216 ЦК України). Другий, компенсаційний рівень наслідків, виникає у відшкодуванні винною стороною збитків та моральної шкоди, завданої іншій стороні або третій особі внаслідок укладення та виконання недійсного правочину (ч. 2 ст. 216 ЦК України). Важливо наголосити, що зазначена система наслідків не є абсолютною. ЦК України допускає встановлені законом спеціальні умови застосування загальних наслідків або окремих правових наслідків для певних видів недійсних правочинів (ч. 3 ст. 216 ЦК України). Таким чином, законодавець забезпечує ефективний механізм реагування на недійсність правочинів, враховуючи конкретні ситуації та захищаючи права та інтереси всіх залучених осіб.

Література:

1. Крат В. Недійсність правочинів та її наслідки. Позаконкурсне оспорювання правочинів. 20 березня 2023 р. URL: https: //supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Krat_nediisnist_pravochiniv_20_03_2023%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.pdf
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.09. 2024 р. у справі № 918/1043/21 (провадження № 12-35гс23). URL: https: //verdictum.ligazakon.net/document/121753942
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.09.2022 р. у справі № 125/2157/19 (провадження № 14-40цс21). URL: http: //iplex.com.ua/doc.php?regnum=107706743&red=1000030f07b9766eac62534ae02b8a3721369e&d=5
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.06.2023 р. у справі № 905/1907/21 (провадження № 12-1гс23). URL: https: //protocol.ua/ru/postanova_vp_vs_vid_21_06_2023_roku_u_spravi_905_1907_21/
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.12.2018 р. у справі № 644/7422/16-ц (провадження № 14-363цс18). URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/83000767
7. Зведений дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду: Рішення, внесені до ЄДРСР за 2024 рік. URL https://reyestr.court.gov.ua/Review/121753942

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-18

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЛЬНОГО БАЧЕННЯ «ОБОВ'ЯЗКУ КАРАТИ» ЗА ЕКСТРАОРДИНАРНІ ЗЛОЧИНИ

Кузьмін Е. Е.
кандидат юридичних наук, доцент,
адвокат,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Немислимо сьогодні свідомо сприймати те, як протягом щонайменше останніх двадцяти п'яти років нароком, планомірно і систематично,

відверто, відкрито і незавуальовано зміщується фокус доктринального філософсько-правового та медіа– дискурсів, зосереджених довкола питання, передусім пов'язаного із обмірковуванням «проєктування майбутньої долі» порушників прав людини, а також воєнних злочинців у напрямку «… забуття того, що означає бути людиною …» [1, с. 202].

Сповнені віри очікування у гідне прийняття головного виклику для міжнародного права у XXI столітті – припинення безкарності винних у нелюдських порушеннях проти прав людини [2, с. 369, 389], а також у вчиненні воєнних злочинів [3], ніби невимушено обертаються дошкульними розчаруваннями тотальної неготовності до «захисту політики покарання» за подібні злодіяння [4, с. 2620].

Замість цього зичливо і сердечно ґратулюються ідеї «привілеїв й імунітетів» [5, с. 528] та «амністій від кримінального переслідування» [6, с. 44], що відбуваються на тлі активного поширення пропагандистських наративів про наявність «більш вагомих підстав» у деяких дипломатичних привілеїв та імунітетів, аніж у «прагненні» карати за грубі порушення прав людини [5, с. 528], а також неможливість їх практичного та ефективного [7, с. 264] судового переслідування [8, с. 39], суттєво нівелюючи при цьому, загальновизнану в «авторитетних тлумаченнях договорів з прав людини», роль покарання у забезпеченні основоположних прав [9, с. 425].

Про «обов'язок карати» першочергово мова, як така, взагалі не ведеться, оскільки поступово починає розмиватись насамперед власне «життєздатність» самого «міжнародного права карати» [10, с. 521] безпосередньо. Апелюється до неприйнятності трактування права на кримінальне розслідування та судове переслідування порушників прав людини як права на покарання за будь-яку ціну [11, с. 1383], а також необхідності оцінки «морального виміру» досить складних причинно-наслідкових ланцюжків, в яких покарання за порушення вбачається тим, що, ймовірно, неодмінно спровокує подібні або навіть гірші звірства [4, с. 2620, 2622]. І лише згодом, після, наголошується на абстрактному характері зобов'язання держав запобігати основним злочинам, переслідувати і карати за них [5, с. 563]: потреби уточнення значення та обсягу «обов'язку карати» [див, детальніше, наприклад: 12, с. 860], доцільності його сприйняття як такого, що не носить абсолютний характер та потребує збалансування з іншими державними інтересами, зокрема з тими, які свідчать на користь поступок у бік милосердя [7, с. 273].

Юридична перспектива того, що низка розроблених наразі міжнародних документів, включно й з прав людини, не тільки містять у собі зобов'язання держав переслідувати і карати за міжнародні злочини [13, с. 462] та вимагають притягнення до відповідальності [6, с. 60] винних у їх вчинені, а й прямо визнають «обов'язок держав карати» [9, с. 425] задовольняє далеко не усіх. Натомість, озвучується думка про те, що у разі існування обов'язку

покарати, права обвинуваченого більше не існують; не буде більше того кримінального права, яке ще західні суспільства закріпили з часів Просвітництва, а буде необмежена кримінальна система [14, с. 229].

Проте, це не так. І так не буде, адже карати за екстраординарні злочини – це не тільки моральний обов'язок [4, с. 2620] перед власною людяністю і перед запобіганням віктимізації в майбутньому [15, с. 27]; не лише «політичне зобов'язання» [16, с. 551]; це, в першу чергу, абсолютна вимога правової системи, яка поважає права людини [7, с. 258], невиконання якої є нічим іншим, аніж зрадою людської солідарності з жертвами конфліктів, перед якими існує обов'язок забезпечення справедливості, пам'яті та компенсації [15, с. 27].

Література:

1. Cherif Bassiouni M. Justice and Peace: The Importance of Choosing Accountability Over Realpolitik. *Case Western Reserve Journal of International Law*. 2003. Vol. 35, Iss. 2. pp. 191-204.
2. Griffin M. Ending the Impunity of Perpetrators of Human Rights Atrocities: A Major Challenge for International Law in the 21st Century. *International Review of the Red Cross*. 2000. Vol. 82, No. 838. pp. 369-389.
3. ICRC. Penal Repression: Punishing War Crimes. Advisory Service on International Humanitarian Law. Geneva, 2004. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/penal_repression.pdf (date of access: 10.03.2025).
4. Nino C. S. The Duty to Punish Past Abuses of Human Rights Put into Context: The Case of Argentina. *The Yale Law Journal*. 1991. Vol. 100, No. 8. pp. 2619-2640.
5. Soler C. The Global Prosecution of Core Crimes under International Law. The Hague : T.M.C. Asser Press, 2019. 695 pp.
6. Scharf M. The Letter of the Law: The Scope of the International Legal Obligation to Prosecute Human Rights Crimes. *Law and Contemporary Problems*. 1996. Vol. 59, No. 4. pp. 41-61.
7. Ohlin J. D. The Right to Punishment for International Crimes. *Why Punish Perpetrators of Mass Atrocities? Purposes of Punishment in International Criminal Law* / ed by F. Jeßberger, J. Geneuss. New York : Cambridge University Press, 2020. pp. 257-282.
8. Aukerman M. J. Extraordinary Evil, Ordinary Crime: A Framework for Understanding Transitional Justice. *Harvard Human Rights Journal*. 2002. Vol. 15. pp. 39-97.
9. Orentlicher D. Addressing Gross Human Rights Abuses: Punishment and Victim Compensation. *Studies in Transnational Legal Policy*. 1994. Vol. 26. pp. 425-475.
10. Silva C. A. C. G. da, Faria A. A. M. Understanding the International Ius Puniendi under Durkheim's Collective Conscience: An Anachronism or a Viable Path? *Philosophical Foundations of International Criminal Law: Correlating*

Thinkers / ed. by M. Bergsmo, E. J. Buis. Brussels : Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2018. pp. 521-543.

11. Spiga V. No Redress without Justice: Victims and International Criminal Law. *Journal of International Criminal Justice*. 2012. Vol. 10, Iss. 5. pp. 1377-1394.

12. Ben-Naftali O., Sharon M. What the ICJ did not say about the Duty to Punish Genocide: The Missing Pieces in a Puzzle. *Journal of International Criminal Justice*. 2007. Vol. 5, Iss. 4. pp. 859-874.

13. Analysis of the Punishments Applicable to International Crimes (War Crimes, Crimes against Humanity and Genocide) in Domestic Law and Practice. *International Review of the Red Cross*. 2008. Vol. 90, No. 870. pp. 461-468.

14. Basch F. F. The Doctrine of the Inter-American Court of Human Rights Regarding States' Duty to Punish Human Rights Violations and Its Dangers. *American University International Law Review*. 2007. Vol. 23, Iss. 1. pp. 195-229.

15. Cherif Bassiouni M. Searching for Peace and Achieving Justice: The Need for Accountability. *Law and Contemporary Problems*. 1996. Vol. 59, No. 4. pp. 9-28.

16. Bohman J. Punishment as a Political Obligation: Crimes Against Humanity and the Enforceable Right to Membership. *Buffalo Criminal Law Review*. 2002. Vol. 5, No. 2. pp. 551-589.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-19

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: ЕКЗИСТЕНЦІЙНА НЕОБХІДНІСТЬ І ШЛЯХИ ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ[1]

Літкевич В. С.
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник
Університет Мангайма
м. Мангайм, Німеччина

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що триває вже четвертий рік, спричинила масштабні руйнівні та трагічні наслідки для всіх сфер життєдіяльності країни. Для того, щоб вистояти в цих надзвичайно складних умовах, а також здійснити післявоєнне відновлення країни, необхідно кардинально реформувати систему вищих органів виконавчої влади (далі – Виконавча влада).

[1] *За фінансової підтримки Deutsche Forschungsgemeinschaft (Німецького дослідницького фонду) – номер проєкту: 544729875*

Про необхідність цієї реформи свідчать результати довоєнної діяльності Виконавчої влади, зафіксовані у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року. У другому розділі Стратегії стан економічної безпеки країни оцінено як незадовільний, з погіршенням показників практично за всіма складовими до небезпечного рівня у 2012, 2014–2015 роках [1].

Неефективність Виконавчої влади підтверджується результатами Індексу світової конкурентоспроможності Світового економічного форуму за 2019 рік. Серед 141 країни Україна посідала за ефективністю інституцій – 104 місце, політикою уряду щодо стабільності – 115, готовністю до змін – 104, довгостроковому плануванню – 98, рівню корупції – 101, надійності правоохоронних органів – 104, макроекономічній стабільності – 133, надійності фінансової системи – 136 [2].

За результатами соціологічного дослідження «Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення» (2021 р.), 87,2% респондентів назвали корупцію у вищих органах влади найбільш загрозливою [3].

Проте, ні збройна агресія, яка поставила під питання сам факт існування незалежної держави Україна, ні рекомендації закордонних експертів про необхідність формування сильних інституцій і стандартів управління [4], ні регулярна фінансова підтримка державного бюджету міжнародними партнерами [5] не змогла змінити природу Виконавчої влади.

Станом на 04.03.2025 в систему органів виконавчої влади разом з Кабінетом Міністрів України входили 19 міністерств. Керівництво діяльністю міністерств, станом на 04.03.2025, поряд з міністрами здійснювали 18 державних секретарів та понад 100 заступників міністрів. Міністерство юстиції стало рекордсменом за кількістю заступників – 10 заступників [6].

Згідно з п. 5 ст. 9 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», посади першого заступника міністра та заступників міністра є політичними, на них не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу [7]. За результати своєї діяльності заступники міністрів несуть політичну відповідальність, що у поєднанні з відсутністю конституційної норми (ст. 116 Конституції України) про відповідальність Кабінету Міністрів України спричиняє колективну безвідповідальність за стан справ у сфері діяльності Виконавчої влади [8]. Для порівняння, у Німеччині Конституція (ст. 65) встановлює виключно повноваження Федерального канцлера, який «визначає основні напрямки політики та несе за них відповідальність». У межах цих напрямків кожен федеральний міністр самостійно керує відповідною сферою діяльності міністерства та несе за це особисту відповідальність [8].

КМУ замість визначення основних напрямків політики перетворився сьогодні на громіздку бюрократичну структуру. Окрім 19 міністерств, 25 служб, 15 агентств, 4 інспекцій, 11 Центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність яких, відповідно до ст. 116 Конституції України спрямовує і координує КМУ, йому безпосередньо

підпорядковуються 16 державних органів. Для виконання цих функцій сформовано величезний Секретаріат чисельністю 828 співробітників (дані за 2018 р.), діяльність якого керується ще одним міністром – міністром Кабінету Міністрів, державним секретарем і кількома заступниками міністра. В умовах війни та тотальної залежності фінансової системи країни від підтримки міжнародних партнерів, наявність такої бюрократичної системи це екзистенційна загроза для майбутнього країни.

Досвід країн, в яких було проведено успішне післявоєнне відновлення, підтверджує важливість таких факторів як ефективна виконавча влада, яка здатна сформувати стратегію успіху, та підтримка й активна участь суспільства.

Післявоєнне відновлення Німеччини розпочиналося з боротьби проти всевладдя бюрократії шляхом передачі частини функцій держави, особливо в економічній сфері, самокерованим органам (об'єднанням) громадянського суспільства. Розподіл завдань між неурядовими інституціями та виконавчою владою створив ефективні перешкоди на шляху розростання бюрократії й забезпечив значну економію бюджетних коштів.

Післявоєнному відновленню Японії передувала адміністративна реформа. Її результат – компактна система уряду, в яку були вмонтовані механізми політичного стримування бюрократії. Вищі керівники уряду отримали статус політичних посадових осіб, уповноважених визначати напрямки діяльності відповідної урядової інституції без втручання в її «внутрішнє життя». При цьому при формуванні напрямків політики враховувалася позиція відповідних консультативних органів, що представляли – об'єднання підприємців, профспілок, академічних кіл, з того чи іншого питання соціально-економічного розвитку.

В основі успіху реформ у Сінгапурі було викорінення корупції з державних органів та ліквідація патерналістської системи соціального забезпечення. Суворі кримінальні покарання чиновників за корупційні злочини доповнювалися переформатуванням функцій державної служби та підняттям її престижу. Паралельно з цим проводилась робота зі залучення суспільства до активної участі в перетвореннях, спрощувалися умови ведення бізнесу, впроваджувалися десятки програм стимулювання його розвитку, вводилось додаткове оподаткування мінімальної заробітної плати.

Основна проблема відновлення України полягає в феноменальній здатності Виконавчої влади опиратися будь-яким змінам. Про це свідчить попередня історія адміністративних реформ в Україні, наслідком яких було не переформатування держуправління, а красива імітація реформ. «Так, легше імітувати реформи, ніж їх проводити, але час залишається лише для швидких, ефективних і результативних реформ» [10, с. 9].

Відновлення України необхідно розпочинати зі створення команди високопрофесійних держслужбовців, здатних формувати стратегію цієї

політики й нести відповідальність за її реалізацію, та з пошуку довіри й активної кваліфікованої підтримки суспільства.

Для цього необхідно обмежити вищі органи державного управління, особливо в економічній сфері найбільш загальними стратегічними завданнями, що дасть змогу провести кардинальне скорочення бюрократичного апарату.

Ці кроки необхідно доповнити активною «інституціалізаційною» політикою формування реально дієвих, самокерованих недержавних установ як представницьких інституцій великих соціальних груп, щоб делегувати їм частину публічних повноважень міністерств та численних органів виконавчої влади.

Це дасть змогу органам виконавчої влади формувати та зіставляти управлінські рішення з кваліфікованою думкою й оцінкою інституалізованого суспільства, і таким чином отримати нарешті його довіру і підтримку для політики відновлення країни.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». Указ Президента України № 347/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613 (дата звернення: 03.03.2025).

2. The Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum. P. 666. URL:https://www3.weforum.org/docs/WEFTheGlobalCompetitivenessReport2019 .pdf (дата звернення: 03.03.2025).

3. Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення. Програма сприяння громадській активності «Долучайся!» (USAID/ENGAGE). URL: https://engage.org.ua/ stan-koruptsii-v-ukraini-spryjniattia-dosvid-stavlennia/ (дата звернення: 03.03.2025).

4. International Expert Conference on the Recovery, Reconstruction and Modernisation of Ukraine. Berlin, 25.10.2022, Conference Report. URL: https://www.g7germany.de/resource/blob/997532/2153244/abaee1adce725c2bc41397c3a3f148b8/2022-12-12-ukr-aufbaukonferenz-abschluss-data.pdf?download=1 (дата звернення: 03.03.2025).

5. Україна отримає суттєву фінансову допомогу від міжнародних партнерів, – Денис Шмигаль. URL:https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-otrymaie-suttievu-finansovu-dopomohu-vid-mizhnarodnykh-partneriv-denys-shmyhal. (дата звернення: 03.03.2025).

6. Електронна сторінка Кабінету Міністрів України. URL: https://www.kmu.gov.ua/catalog. (дата звернення: 03.03.2025).

7. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади». (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 38, ст. 385) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#n24. (дата звернення: 03.03.2025).

8. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1% 80#Text. URL: (дата звернення: 04.03.2025).

9. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html#BJNR0000 10949BJNG000700314. (дата звернення: 04.03.2025).

10. Симоненко В. К. Децентралізація як детермінант регіональної політики. Регіональна економіка 2018, № 3 С. 5-9. URL: https://re.gov.ua/re201803/re201803_005_SymonenkoVK.pdf. (дата звернення: 04.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-20

ЮРИДИКО-ТЕХНОЛОГІЧНА ДОСКОНАЛІСТЬ ПИСЬМОВИХ ПРАВОВИХ АКТІВ ЯК СКЛАДОВИЙ КОМПОНЕНТ АРХІТЕКТУРИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Манько Д. Г.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін,
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Відбиття військової агресії, фіксація воєнних злочинів, забезпечення належного переходу до мирного життя та закладення основ подальшого розвитку України має відбуватися у чіткій відповідності до вимог норм міжнародного та національного права. Зазначені положення зумовлюють формування певних обов'язків як перед законодавцями так і перед суб'єктами правозастосування, щодо належної якості створюваних ними письмових правових актів, забезпечення взаємозв'язку між чіткістю, передбачуваністю та легітимністю в правотворенні під час післявоєнного відновлення нашої держави.

Слід зазначити, що у сучасній правовій науці об'єктне поле юридичної техніки й технологій, визначається як сукупність письмових правових актів створених публічно-правовими і приватноправовими суб'єктами. До таких актів відносяться: закони і підзаконні акти, правореалізаційні, правоінтерпретаційні та правозастосовні акти, фактично вся сукупність юридичних документів у яких закріплюються результати юридичної діяльності.

З цього приводу І. Д. Шутак слушно вказує, що «акцентування уваги учених лише на такому виді юридичної техніки, як законодавча техніка на практиці може призвести до зниження ефективності правозастосовної та

інтерпретаційної техніки. Існує потреба в розробці правозастосовної та інтерпретаційної техніки, корпоративної правотворчості, техніки і технології правового моніторингу, що дасть змогу удосконалювати правову матерію з моменту її задуму, на всіх етапах правозастосування, до втрати чинності» [3, с. 42].

Традиційно, до загальних критеріїв якості письмових правових актів і юридичних текстів належать: ясність, точність, простота, ефективність, законність, обґрунтованість, відповідність загальним правам і свободам.

Слід погодитися із Ю. І. Бірченко, що «приймаючи законодавчий акт, особливу увагу слід приділяти додержанню методології прийняття закону, як і будь-якого іншого нормативно-правового акта, вимог так званого «ланцюга ефективності», а саме: потребі й соціальному інтересу в такому законі; цілям, які досягатимуться з допомогою закону; достатності засобів, якими запроваджується закон, з точки зору досягнення поставлених цілей; визначенню конкретних адресатів закону; системі контролю за його виконанням» [1, с. 13].

Дещо розширюючи зазначені положення, М. Г. Кравченко обґрунтовує, що «комплексна природа якості закону також передбачає дотримання певних вимог, які є передумовами реалізації його приписів: 1) вимога щодо змісту приписів закону, які виявляються в необхідності адекватного відображення й узгодження в законі прав, свобод та інтересів різних суб'єктів права; 2) вимога адекватного розподілу прав та обов'язків між суб'єктами права; 3) своєчасність закону та відповідність його рівню розвитку суспільних відносин; 4) оптимальність рішення, яке покладено в основу нормативно-правового регулювання; 5) ресурсне забезпечення закону; 6) правильно сформульовані мета і завдання закону; 7) правильний вибір методу нормативно-правового регулювання; 8) гарантованість правових можливостей суб'єктів права; 9) дотримання вимог законодавчої техніки при створенні закону тощо» [2, с. 15].

До базових юридико-технологічних вимог викладення змісту будь-якого письмового правового акту слід відносити: вимога законності – відповідність Конституції, нормативним актам (які мають вищу юридичну силу). Умовами вимоги законності є: а) акт має видаватися в межах компетенції правотворчого суб'єкта; б) повинні дотримуватися права і свободи людини й громадянина; вимога відповідності нормам моралі – врахування положень норм моралі під час створення правових актів; вимога обґрунтованості та доцільності – відповідність інтересам суспільства та потенціальним можливостям реалізації прийнятих приписів; вимога ефективності – сукупність загальних ознак, що характеризують правовий акт як ефективний регулятор суспільних відносин в якому відображене збалансоване поєднання засобів та способів досягнення мети його прийняття; вимога своєчасності – правовий акт має бути прийнято в розумний термін з моменту виникнення ініціативи з його прийняття; вимога стабільності – можливість регулювання поточних і майбутніх відносин;

вимога економічності – співвідношення між цінністю отриманого результату і понесеними витратами; вимога реальності – здійснимість закону, забезпеченість необхідними ресурсами; вимога оптимальності – процес пошуку й застосування оптимальної форми правового впорядкування певного фрагмента соціального життя.

Окрім зазначених традиційних вимог до якості письмових правових актів, окремо слід визначати ще й вимоги зумовлені забезпеченням належних шляхів післявоєнного відновлення України, а саме:

– врахування особливостей всіх аспектів суспільного життя при нормотворчій діяльності, як загальних (економічних, соціальних, правових та ін.), так і спеціальних (права внутрішньо переміщених осіб, права осіб майно яких було зруйновано у результаті військової агресії та ін.);

– узгодженість нових норм із чинним законодавством, міжнародними стандартами (із орієнтацією на адоптацію та гармонізацію з нормами та стандартами ЄС) та судовою практикою;

– врахування норм та вимог міжнародного гуманітарного та кримінального права щодо воєнних злочинів;

– використання технологій штучного інтелекту для: а) удосконалення юридичного письма та встановлення зав'язків між правовими актами; б) прогнозування та оцінки наслідків (ефективності регуляторного впливу) прийняття нормативних актів.

Зазначені вимоги відцентровані до системного підходу у правотворчості, який засновується на гармонізації із міжнародним правом, передбачуваності та стійкості національної системи права та умілому використанні сучасних аналітичних і цифрових технологій.

Підсумовуючи слід зазначити, що юридична досконаліть письмових правових актів є важливою складовою післявоєнного відновлення України, бо забезпечує прогнозованість і ефективність правового регулювання в умовах суспільних трансформацій. Якісні правові акти, в яких належним чином враховані інтереси різних соціальних груп, сприяють запобіганню правовим конфліктам та зменшують потребу в постійних змінах і доопрацюваннях чинного законодавства. Це, в свою чергу, забезпечує зміцнення верховенства права та гарантує, що правові акти відповідають принципам справедливості, законності, правової визначеності, стабільності. Відповідність положень національних письмових правових актів міжнародним стандартам не тільки зміцнює співпрацю з партнерами та інвесторами, але й формує правову основу для реалізації економічних, соціальних і правових реформ.

Сформульовані належним чином правові приписи сприяють однозначному тлумаченню норм органами влади, судами та суб'єктами господарювання, встановлюють дієві механізми реалізації та захисту прав осіб, в тому числі й тих, які постраждали від військової агресії. Більш того, сбалансовані та логічно структуровані акти сприяють розробленню

ефективних алгоритмів швидкого переходу від військового стану до мирного врегулювання.

Література:

1. Бірченко Ю. І. Деякі критерії оцінки якості та ефективності нормативно-правових актів. Наукові записки Національної Києво-Могилянської академії. № 26. 2004. С. 9-14.
2. Кравченко М. Г. Основні ознаки та вимоги до якісного закону. Адміністративне право і процес. № 8. 2014. С. 4-17.
3. Шутак І. Д. Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування. Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 63. 2016. С. 37-45.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-21

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ

Меденцев А. М.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Логінов О. В.
кандидат технічних наук,
доцент кафедри судноводіння і морської безпеки
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Особливості сучасного стану правової регламентації правил безпеки руху або експлуатації водного транспорту обумовлені військовим станом, тим фактом, що починаючи з 24 лютого 2022 року розпочалась блокада морських портів на південному узбережжі України [див.: 1-5].

Військові кораблі країни-агресора заблокували судноплавство в Чорному та Азовському морях для суден, що прямують до/з морських портів України. В цих умовах Наказом Міністерства інфраструктури України від 28 квітня 2022 року № 256 «Про закриття морських портів» [6], було закрито порти Бердянськ, Маріуполь, Скадовськ, Херсон з дня набрання чинності цього нормативно-правового акту до відновлення

контролю над зазначеними морськими портами. Про це відповідною нотою Міністерства закордонних справ України повідомлено Міжнародну морську організацію, якою, в свою чергу, зазначену інформацію доведено до урядових та неурядових організацій країн-членів. Унаслідок блокування частини Дніпра в Херсонській та Запорізькій областях зупинені перевезення Дніпром, захоплено, а 6 червня 2023 року шляхом підриву знищено Каховський судноплавний шлюз.

Всі зазначені обставини спричинили неможливість здійснення повноцінного обслуговування суден, проведення вантажних, транспортних робіт та інших пов'язаних з цим видів господарської діяльності, забезпечення належного рівня безпеки судноплавства, дотримання вимог міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також забезпечення охорони навколишнього природного середовища у зв'язку з веденням активних бойових дії в даному регіоні, що загрожує людському життю і здоров'ю.

Водночас, відповідно до навігаційного доручення Військово-морських сил Збройних сил України № 6 від 8 серпня 2023 року Адміністрацією морських портів України було оголошено нові тимчасові маршрути руху цивільних суден до/з чорноморських портів України. Починаючи з 00:00 10 серпня 2023 року діє оголошене прибережне попередження № 122/23 від 09.08.2023, яким визначені маршрути руху суден [7].

Однак сьогодні повноцінно працюють та продовжують збільшувати вантажопереробку тільки три морські порти у гирлі Дунаю – Ізмаїльський, Ренійський та Усть-Дунайський. Зростання навантаження на ці три порти спровокувало величезне збільшення суднопотоку по річці Дунай, зокрема по Кілійському гирлу, та перенавантаження якірних стоянок зазначених портів, на яких стоять судна, чекаючи подальшої обробки у порту та/або оформлення відповідних формальностей по заходу/виходу суден до/з морського порту [8].

Незважаючи на зазначені труднощі таких складних умов функціонування морські порти, розташовані на річці Дунай, встановили абсолютний рекорд по перевалці вантажів. Так за інформацією, викладеною на сайті державного підприємства «Адміністрація морських портів України», за підсумками 2024 року підприємству вдалося забезпечити стабільну роботу портової інфраструктури, що відобразилося на фінансових показниках. Доходи зросли на 39 % порівняно із запланованими, а чистий дохід – на 28 %. Фінансовий результат перевищив очікування у 2,6 рази. Вантажообіг склав 97,2 млн тон. [7].

Із наведеного можна зробити висновок про те, що особливістю сучасної правової регламентації правил безпеки руху або експлуатації водного транспорту є функціонування стандартної нормативно-правової бази цієї сфери [9-12]:

– Кодекс торговельного мореплавства України;

– наказ Мінтрансу України «Про затвердження Типового положення про рух суден»;

– наказ Мінтрансу України «Про затвердження Положення про лоцмана-оператора служби руху суден»;

– Інструкція про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, – на фоні вищенаведених нормативно-правових актів, пов'язаних з регулюванням порядку забезпечення воєнного стану.

Література:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2

3. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14 січня 2025 року № 26/2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26/2025#n2

4. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 15 січня 2025 року № 4220-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4220-IX#Text

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

6. Про закриття морських портів: наказ Міністерства інфраструктури України від 28 квітня 2022 року 256. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0470-22#Text

7. Адміністрація морських портів України. Офіційний сайт. URL: https://www.uspa.gov.ua/announcements/vidpovidno-do-navigaczijnogo-doruchennya-vms-zsu-%e2%84%96-6-vid-08-serpnya-2023-roku

8. Звіт начальника відділу розслідування аварійних подій Олександра Комарова «Про стан безпеки судноплавства та аварійності на водному транспорті в Україні (у тому числі і за її межами, але із українськими суднами), включаючи маломірні (малі) судна, за січень – червень 2023 року з наростаючим підсумком». *Державна служба морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України*. URL: https://marad.gov.ua/ua/diyalnist/stan-avarijnosti-ta-bezpeki-sudnoplavstva-na-vodnomu-transporti

9. Кодекс торговельного мореплавства України: Кодекс України від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР: станом на 16 лип. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text

10. Про затвердження Типового положення про рух суден: наказ Мінтрансу України від 28.05.2001 № 340: станом на *20.12.2022* р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

11. Про затвердження Положення про лоцмана-оператора служби руху суден: наказ Мінтрансу України від 28.05.2001 № 341: станом на *20.12.2022* р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

12. Інструкція про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні: Наказ Генерального прокурора України від 14 листопада 2012 року № 112.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-22

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З ACQUIS ЄС

Мурашко І. С.
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю 081 Право
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: ***Манько Д. Г.***
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін,
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Процес гармонізації національної податкової політики з acquis ЄС є еволюційним та цивілізаційним вибором України та відповідає її інтересам. Стратегічно, першочерговим аспектом податкової гармонізації є розробка концепту зазначеної політики, а згодом її реалізація як комплексного явища. Як відомо, в класичному розумінні податкова система впливає не лише на наповнення бюджету, але й визначає економічну модель та динаміку розвитку потенціалу держави в аспектах вирішення ряду внутрішньодержавних питань та й здатності держави, як цілісного соціально-культурного та економічного утворення мати можливість

конкурувати на міжнародному рівні та бути партнером для інших країн. Виважена податкова політика вибудована на сприйнятті стандартів та практик політики оподаткування притаманної правовій системі ЄС є конкурентною моделлю влаштування даних суспільних відносин, яка має тенденції до пріоретизації таких ключових напрямків, як стимулювання інвестиційної діяльності, розвитку підприємницького сектору та забезпеченню прозорості всіх фінансових операцій.

На нашу думку, гармонізація національного податкового законодавства до стандартів та практик ЄС, що виражена у найвищій ступені сприйняття національним законодавцем практик та стандартів у сфері оподаткування, які є загальновизнаними у європейській спільноті, що системно реалізована на принципах синергії всіх її елементів, а не точкового адаптування конкретних Директив ЄС, може забезпечити не лише швидкі зміни в податковій політиці держави, а й такі кроки будуть здатні реалізувати зазначену гармонізацію законодавства комплексно та системно. На нашу думку, слушним в даному аспекті є поняття стандартизації законодавства, яке активно використовує І.О. Биков у своїх дослідженнях [1]. Продовжуючи думку, додаємо, що основним аспектом гармонізації податкової політики має бути розуміння національного законодавця та виконавчої влади, які саме практики acquis ЄС є необхідними для України, тобто визначитися із основними стандартами нормативно-правого регулювання даних правовідносин, які мають бути реалізовані в національній практиці, що є запорукою розробки конкретних планів дій та практичної зміни національної норми права.

Основним в політиці гармонізації податкового законодавства України до стандартів ЄС є усунення бар'єрів для такої гармонізації, адже сучасні реалії вимагають розробки механізмів, які одночасно зможуть відповідати європейським нормам і забезпечувати національні економічні інтереси. Такий підхід, на нашу думку, включає одночасне реформування податкової системи, спрямоване на підвищення її ефективності, забезпечення справедливості та зниження адміністративного тиску. Гармонізація законодавства потребує врахування внутрішніх економічних викликів і пріоритетів, а також створення сприятливих умов для довгострокового економічного зростання.

Окремої уваги заслуговує аспект комплексного вивчення досвіду ЄС, який може слугувати основою для імплементації сучасних підходів у податковій політиці України. Разом із тим, інтеграційні зусилля супроводжуються значними викликами, такими як мінімізація податкових ухилень, підтримка підприємницької активності та формування ефективної системи адміністрування податків.

Переконані, що основними та першочерговим на разі є: аспекти гармонізації щодо узгодження податкових ставок, що має проявлятися у

дотриманні мінімальних ставок акцизів та ПДВ, аспекти комплексної протидії агресивному податковому структуруванню та загалом ухиленню від сплати податків та аспектам пов'язаними із проявами корупції та гарантування державою стабільного функціонування на довготривалій основі прозорих правил адміністрування податків в цілому.

На стратегічному рівні, гармонізація податкового законодавства України з правом ЄС, стандартами та практиками країн-членів ЄС, на нашу думку, доцільно розглядати як єдиний процес, який містить в собі полі векторний підхід. Полівекторність в даному аспекті, на нашу думку проявляється в тому, що за умови присутності системного аспекту, що проявлений шляхом наявності ряду елементів в даному процесі. Так, основним є гармонізація теоретичних понять у сфері оподаткування, яка є необхідною для забезпечення правової визначеності й уникнення розбіжностей між українським та європейським законодавством.

Отже, адаптація термінології, що використовується в податковому законодавстві є початковим та важливим етапом. Доцільно чітко визначитися із єдиним розумінням, на першу чергу, вже визначених понять «акцизні товари», «мінімальні ставки акцизу», «податкова база», але історично так склалося, що ще й досі є неточності в нормативно встановлених розуміннях ряду понять в актах України, при порівняння з Директивами ЄС. Зазначене дозволить уніфікувати нормативну базу й усунути юридичні колізії в процесі застосування норм права acquis ЄС.

Наступним елементом, з точки зору політики, є вдосконалення національних механізмів адміністрування податків, що може бути проявлене у створенні якісних електронних рішень, що оптимізує в тому числі і витрати на забезпечення функціонування оперативного керування системою адміністрування податків. На нашу думку, зазначені аспекти мають бути уніфіковані та автоматизовані на загальнонаціональному рівні, без можливості будь-якого втручання в даний процес.

Не менш важливим, є інституційна спроможність національного податкового органу ефективно зрозуміти та опанувати європейські практики з точки зору комплексного підходу до їх розуміння та впровадження. У даному контексті, практично цінним та ефективним є позиція Кабінету Міністрів України стосовно проведення первинної оцінки стану імплементації до національного законодавства положень правової системи ЄС, що, звісно, стосується й сфери податків та податкової політики [2].

Ще одним аспектом у даному контексті є питання чіткості підходу до визначення пільг та виключень, що можуть мати прояви зловживання, саме тому дані аспекти мають мати чітку систему їх нормативного визначення, яка б гарантувала уникнення зловживання. Продовження даного аспекту, з точки зору стратегії національного нормотворчого процесу має стати створення нормативно-правової бази, яка б реалізувала ідею неможливості

існування проявів корупції та ухилення від сплати податків. Ключовим аспектом даного узгодження може бути розробка динамічної та перспективної податкової політики держави, яка б не лише відповідала потребам української економіки та встановленим стандартам ЄС, а й слугувала захисту національних інтересів. Це підкреслює важливість адаптації податкової політики до європейських стандартів як невід'ємного аспекту на шляху України до інтеграції в ЄС [8]. Як зазначає О.В. Іванова, основними напрямами адаптації національного податкового законодавства до стандартів ЄС є такі як: зниження податкового навантаження на фізичних осіб; раціональний розподіл податкового навантаження на юридичних осіб; удосконалення механізму адміністрування податків, що унеможливлює ухилення від сплати податків і зборів; запобігання корупційним проявам у сфері оподаткування; упровадження фіскально-регулятивної моделі податкової політики, стимулювання добровільності сплати податків; адаптація Податкового кодексу України та базових податкових законів України до законодавства ЄС» [10], що на нашу думку, є виправданим з точки зору сучасних реалій підходом та суттєво впливає на реалізацію національної податкової політики держави в умовах активного євроінтеграційного процесу.

Підводячи підсумок, зазначимо, що гармонізація податкового законодавства України з європейськими стандартами є важливим етапом інтеграції до спільного правового простору ЄС. Даний процес вимагає системного підходу, зосередженого на усуненні законодавчих розбіжностей, адаптації національних норм до положень директив ЄС, а також удосконаленні адміністративно-правових механізмів. По-перше, ключовим аспектом є уніфікація термінології та визначень, що дозволить створити зрозумілу і прозору систему регулювання акцизного оподаткування, що сприятиме зниженню рівня правової невизначеності та забезпечить ефективне застосування податкових норм на практиці. По-друге, гармонізація ставок акцизного податку має здійснюватися поступово, з урахуванням економічних реалій країни, що забезпечить баланс між виконанням міжнародних зобов'язань і збереженням конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу. По-третє, впровадження сучасних технологій адміністрування податків та автоматизація податкових процесів є невід'ємною умовою відповідності європейським стандартам.

Література:

1. Биков І.О. Українська митниця та стандарти ЄС (адміністративно-правове дослідження): монографія / І. О. Биков. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 224 с. URL: https://oduvs.edu.ua/uploads/Monografiya_Bikov_Igor_82b56aa11b.pdf

2. Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС). Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Звіт від 28.02.2023 р. № 189. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189-2023-%D0%BF#Text

3. Биков І.О. Еволюція національної податкової системи в контексті наближення податкового законодавства України до стандартів Європейського Союзу. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 10. С. 671 – 673. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/162

4. Іванова О.В. Напрями адаптації податкового законодавства України до законодавства ЄС. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 5. С. 242-248. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/72.pdf

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-23

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ДЕРЖАВИ

Омельчук В. М.
аспірант кафедри юриспруденції
Чернівецький інститут
Міжнародного
гуманітарного університету
м. Чернівці, Україна

Забезпечення реалізації корпоративних прав, що належать державі, є важливим елементом ефективного управління державними активами. У багатьох країнах світу цей процес базується на чітких правових та адміністративних механізмах, які спрямовані на забезпечення прозорості, ефективності та підзвітності державного управління корпоративними правами. У контексті України це питання набуває особливої актуальності в умовах триваючих реформ та євроінтеграційних процесів. Адаптація зарубіжного досвіду до українського законодавства може стати важливим кроком у підвищенні ефективності державного управління корпоративними правами, а також сприяти вдосконаленню механізмів контролю та нагляду за діяльністю державних підприємств та акціонерних товариств, де держава є власником частки. Аналіз принципів, які застосовуються в контексті адміністративно-правового забезпечення корпоративних прав держави

дозволить виявити найбільш ефективні підходи та механізми, які можуть бути імплементовані в українську правову систему з урахуванням національних особливостей та правових традицій.

Зазначимо, що корпоративні права держави – це сукупність майнових і немайнових прав, які належать державі як власнику акцій, часток чи паїв у статутному капіталі господарських товариств або інших корпоративних утворень [1, с. 34]. Ці права надають державі деякі можливості та повноваження. Зокрема, державі дозволяється брати участь в управлінні компанією, отримувати частку прибутку у вигляді дивідендів, а також реалізовувати інші права, пов'язані з участю у корпоративних відносинах [2].

Адміністративно-правове забезпечення корпоративних прав держави ґрунтується на ряді ключових принципів, які спрямовані на забезпечення ефективного управління, прозорості та підзвітності державних активів. На наш погляд, доцільно виділяти такі основні засади, які виділяються в законодавстві зарубіжних країн:

1. *Принцип прозорості*, що вимагає від держави забезпечення відкритості та доступності інформації щодо володіння, управління та використання корпоративних прав. Прозорість сприяє підвищенню довіри до державного управління і знижує ризики корупції та зловживань. У багатьох країнах, зокрема в Скандинавії, законодавство передбачає публікацію річних звітів та аудиторських висновків щодо діяльності державних компаній і державних холдингів.

2. *Принцип підзвітності*. Держава повинна бути підзвітною перед суспільством за управління корпоративними правами. Це передбачає наявність механізмів контролю з боку парламенту, громадськості та інших наглядових органів. Наприклад, у Великобританії звіти про управління державними активами підлягають обговоренню в парламенті, що дозволяє забезпечити контроль з боку суспільства.

3. *Принцип ринкової ефективності*. Управління державними корпоративними правами має здійснюватися з урахуванням ринкових умов і з метою отримання максимальної економічної вигоди для держави. Це означає, що держава повинна діяти як ефективний інвестор, орієнтуючись на досягнення прибутку та економічного зростання. У Сінгапурі цей принцип реалізується через діяльність державних інвестиційних холдингів, які працюють на ринкових засадах.

4. *Принцип стратегічного планування*. Держава повинна чітко визначати стратегічні цілі та пріоритети в управлінні корпоративними правами. Це включає розробку довгострокових стратегій, які враховують національні інтереси, економічну безпеку та потреби суспільства. Наприклад, у Норвегії стратегічне планування є важливою складовою управління Державним пенсійним фондом.

5. *Принцип незалежності управління.* Управління державними корпоративними правами має бути захищене від політичного тиску і втручання. Це забезпечує прийняття економічно обґрунтованих рішень і знижує ризики політичної заангажованості. У Німеччині та Фінляндії існують незалежні наглядові ради, що забезпечують об'єктивність у прийнятті рішень щодо управління державними активами.

6. *Принцип соціальної відповідальності.* Держава повинна враховувати соціальні наслідки своєї діяльності в управлінні корпоративними правами. Це включає підтримку національних робочих місць, захист навколишнього середовища та інші соціально важливі аспекти. У багатьох країнах соціальна відповідальність є інтегрованою частиною стратегії державного управління корпоративними правами.

Вважаємо, що зазначені принципи формують основу для ефективного адміністративно-правового забезпечення реалізації корпоративних прав держави, сприяючи досягненню економічних та соціальних цілей, а також забезпеченню стійкого розвитку національної економіки. Таким чином, одним із шляхів адаптації чинного українського законодавства до вимог ЄС, може бути також імплементація зазначених засад в українське законодавство та реформування загалом системи адміністративно-правового забезпечення корпоративних прав держави з огляду на вказані принципи. Окрім того, Україна повинна активніше впроваджувати й інші міжнародні правові норми, такі як Принципи відповідального інвестування ООН (UN PRI), Принципи корпоративного управління ОЕСР, та інші міжнародні документи, що регламентують ефективне управління корпоративними правами держави. Впровадивши нові правила управління державними активами, Україна не тільки підвищить прозорість та ефективність управління, але й інтегрує найкращі практики, які вже довели свою ефективність у країнах з розвиненими економіками.

Література:

1. Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади. Дис. докт юрид. наук. Одеський національний університет імені І І Мечникова, 2018. 561 с. URL: https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e7e74c48-d0d8-4f76-bae1-d4e750120935/content *(дата звернення: 09.09.2024)*

2. Ковалишин О. Р. Судовий захист корпоративних прав. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ. НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України). 21 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0413U004189*(дата звернення: 09.09.2024)*

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-24

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ГААЗЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ «ПРО ЗАХИСТ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ» 1954 РОКУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Пилипенко В. П.
доктор юридичних наук,
заслужений юрист України,
доцент кафедри міжнародних відносин
Львівський університет бізнесу і права
м. Львів, Україна

Захист культурної спадщини України є надзвичайно важливим завданням, що має на меті збереження національної ідентичності та історичної пам'яті. В умовах триваючої російської агресії охорона культурних цінностей нашої держави набула особливого значення. Саме тому, своєчасна та ефективна імплементація Гаазької конвенції «Про захист культурних цінностей під час збройного конфлікту» 1954 року (надалі - Конвенція) та двох Протоколів до неї відіграє ключову роль у збереженні нашої культурної спадщини, що є унікальною та характеризує нас як окрему повноцінну європейську націю. Як справедливо відзначає Міністерство культури та стратегічних комунікацій України: «Україна, як сторона Гаазької конвенції та Другого протоколу, має досвід застосування цих міжнародно-правових інструментів для збереження своєї культурної спадщини під час війни» [1]

Насправді, якісна імплементація Україною Конвенції та Додаткових протоколів до неї стикається з низкою проблем, і особливо це стало очевидним у контексті триваючої російської агресії. Це і недостатнє законодавче врегулювання – хоча Україна ратифікувала Конвенцію та два її додаткові протоколи (1954, 1999), національне законодавство не повністю відповідає її вимогам. Це також і відсутність чітких механізмів притягнення до відповідальності за злочини проти культурної спадщини відповідно до норм міжнародного права – чинна редакція статті 438 Кримінального кодексу до цього час у не містить відповідного складу воєнного злочину[2].

Проте, виклики, з якими стикнулась Україна за роки війни свідчать, що іноді імплементаційні процедури щодо захисту культурних цінностей є неможливими навіть за бажання нашої держави. Окремі правові механізми, передбачені Конвенцією на практиці виявились недієздатними, у зв'язку з чим виникає питання ефективності як самої Конвенції так і Додаткових протоколів до неї в сучасних реаліях збройних конфліктів XXI століття.

Наприклад – інститут Держави-покровительки. Це нейтральна держава, яка не бере участі у збройному конфлікті, але погоджується діяти як посередник і «контролер» за дотриманням Конвенції. До її повноважень належить, зокрема: контроль за виконанням зобов'язань щодо охорони культурних цінностей, сприяння комунікації між сторонами конфлікту, залучення міжнародних організацій (наприклад, ЮНЕСКО).

Порядок призначення Держави-покровительки врегульований у статті 21 Конвенції [3]. Він передбачає, що такого статусу заінтересована держава може набути лише за взаємною згодою сторін конфлікту. Проте, якщо сторони не можуть домовитися, держава-покровителька може бути призначена за допомогою третьої сторони, наприклад – Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ). Мусимо констатувати -за весь час існування конвенції, а це вже 70 років, призначення держави-покровительки для захисту культурних цінностей не відбулось жодного разу. Основною причиною є те, що воюючі сторони сторони рідко можуть погодитися на спільного посередника.

Іншим механізмом Конвенції, який жодного разу не застосовувався на практиці через складність процедур реалізації є посада Генерального Комісара з захисту культурних цінностей. Стаття 4 Виконавчого Регламенту Конвенції передбачає, що держави можуть призначати такого комісара для нагляду за виконанням заходів із захисту культурних цінностей під час війни[4]. Він повинен координувати роботу між державними установами, збройними силами та міжнародними організаціями (наприклад, ЮНЕСКО).Серед його функцій також - проведення розслідувань випадків знищення чи пошкоджень культурних цінностей під час збройного конфлікту та підготовка відповідних звітів.

Проте, наразі не відомо жодного офіційного випадку призначення Генерального Комісара з захисту культурних цінностей відповідно до Конвенції 1954 року під час сучасних збройних конфліктів. Більш того, у ЮНЕСКО навіть відсутній список кандидатур, як це передбачено Конвенцією, які б теоретично могли бути призначеними на цю посаду. Тому, навіть якби Україна і звернулась офіційно із запитом до ЮНЕСКО щодо призначення Генерального комісара – виконати його було б неможливо.

Залишаються також відкритими і питання призначення спеціальних представників держави із захисту культурних цінностей як на власній так і на окупованих територіях (стаття 2 Виконавчого регламенту Конвенції) з огляду на невизначеність їх правового статусу та обсягу повноважень [4].

Така неможливість практичного застосування положень Конвенції, що була прийнята більш ніж 80 років тому може свідчити, що окремі її інститути вже стали такими собі «міжнародно-правовими архаїзмами» і не пройшли випробування часом і практикою.

Не зважаючи на ці проблемні питання практичної імплементації Конвенції, реалізація яких очевидно б сприяла більш ефективним заходам

щодо захисту культурних цінностей, Україна веде активну роботу щодо документування злочинів проти культурної спадщини та співпрацює з міжнародними структурами, зокрема із Комітетом з захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (так званим Комітетом Другого протоколу) ЮНЕСКО та Міжнародним кримінальним судом.

Разом із цим, вищенаведене засвідчує необхідність модернізації існуючих Конвенційних механізмів щодо захисту культурних цінностей під час збройних конфліктів, а також пошук нових, дієвих та ефективних підходів які б сприяли реальному збереженню культурної спадщини держави, що потерпає від збройного конфлікту. Усе це зумовлює потребу фахової дискусії на міжнародному рівні.

Література:

1. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14.05.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_721#Text

2. Культурна спадщина України: 70-річчя Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. URL: https://mcsc.gov.ua/news/kulturna-spadshhyna-ukrayiny-70-richchya-gaazkoyi-konvencziyi-pro-zahyst-kulturnyh-czinnostej-u-vypadku-zbrojnogo-konfliktu/

3. Нормативно-правова база. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

4. The 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its two (1954 and 1999) Protocols: basic texts URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000187580

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-25

СУЧАСНІ НАПРЯМИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Подобний О. О.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Згідно із чинною редакцією п. 21 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативним підрозділам для виконання завдань ОРД за наявності передбачених ст. 6 цього Закону підстав, зокрема, надається право безпосередньо проводити або ініціювати проведення кримінального аналізу [1].

У філософському розумінні «аналіз» – це логічний прийом, метод дослідження, який полягає в тому, що досліджуваний предмет подумки чи практично розкладається на складові (ознаки, властивості, відношення), кожна із яких після цього досліджується окремо як частина розділеного цілого, для того, щоб виділені під час аналізу елементи з'єднати за допомогою іншого логічного прийому – синтезу – в ціле, збагачене новими знаннями. При цьому розумовий синтез як метод пізнання спрямований на виявлення принципів систематичної єдності окремих сторін та складових частин об'єкта, останній розглядається вже не просто як нероз'єднувана цілісність, а як функціональна впорядкованість форм організації об'єкта та взаємозв'язку його істотних характеристик [2, с. 19].

У свою чергу, згідно з юридичним і тлумачним словниками, «кримінальний» – це: 1) те саме, що «карний» (приміром, кримінальне право, кримінальне судочинство, кримінальний кодекс); 2) той, що вчинив злочин, злочинний; 3) пов'язаний із розслідуванням і покаранням; 4) такий, у якому описуються злочини та їх розслідування [3, с. 100-101; 4, с. 6].

Виходячи із зазначеного розуміння терміну «кримінальний» його аналітичне розкриття можливе з позицій двох прикладних дисциплін кримінально-правового циклу:

по-перше, кримінології як науки, що досліджує феномен злочинності – системи кримінальних правопорушень, учинених на певній території за визначений період часу, та характеристик злочинців;

по-друге, криміналістики як двооб'єктової галузі знань, яка досліджує такі види діяльності: злочинна (готування, безпосереднє вчинення кримінальних правопорушень, діяльність, спрямована на ухилення від кримінальної відповідальності) та розслідування і запобігання кримінальним правопорушенням. Зазначені об'єкти дослідження аналізуються шляхом виокремлення таких їх предметних елементів-закономірностей: механізму вчинення злочину; інформації про кримінальне правопорушення і його учасників; збирання, дослідження, оцінки та використання доказів, спеціальних засобів і методів судового дослідження та запобігання кримінальним правопорушенням.

При цьому, очевидно, стратегічним (більш загальним) аналізом буде той, що досліджує кримінальні процеси з позицій кримінології (на рівні злочинності). Натомість тактичному (прикладному) рівню аналізу відповідатиме криміналістична та оперативно-розшукова площина дослідження.

У цьому зв'язку необхідно наголосити на тій обставині, що криміналістика і теорія оперативно-розшукової діяльності запозичила терміни «стратегія» і «тактика» із військової справи, де традиційно стратегія – це складова частина військового мистецтва, його вища область, що знаходиться у тісному зв'язку з політикою, та охоплює теорію і практику

підготовки держави і збройних сил до війни, планування, ведення війни та стратегічних операцій. Натомість тактика (грец. taktika – мистецтво побудови військ; tasso – строю війська) – складова частина військового мистецтва, що охоплює теорію і практику готування та ведення бою військовими підрозділами [докладно див.: 5, с. 555].

Сьогодні переважно консенсусним є визначення поняття кримінального аналізу як специфічного виду інформаційно-аналітичної діяльності, що полягає в ідентифікації та визначенні внутрішніх зв'язків між інформацією, яка стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанні в інтересах оперативно-розшукової і слідчої діяльності (аналітичної підтримки) [зокрема, див.: 6, с. 18].

При чому, слід наголосити на тій обставині, що специфіку розглядуваному виду інформаційно-аналітичної діяльності, яка відрізняє його від кримінологічних чи криміналістичних досліджень, надає застосування особливого власного інструментарію-технологій: аналізу телефонних з'єднань, зв'язків, побудови асоціативних матриць і схем; компаративного аналізу; дослідження соціальних мереж; методології IBM i2, OSINT, T-24, T-30, SWOT, PEST, SOCTA; географічного, психологічного та фінансового профілювання тощо.

У сучасних наукових дослідженнях та навчальній літературі кримінальний аналіз класифікується по-різному. Найпростішою є дворівнева класифікація [див.: 6], згідно із якою його розподіляють на:

по-перше, оперативний, що здійснюється в рамках конкретної оперативно-розшукової справи чи кримінального провадження та слугує досягненню протягом короткого часу конкретного тактичного завдання (формулювання версій щодо минулих, теперішніх і майбутніх протиправних дій, встановлення та опис структури та сфери діяльності злочинних груп, встановлення місцезнаходження та затримання підозрюваного, накладення арешту на знаряддя, засоби та результати злочинної діяльності тощо);

по-друге, стратегічний, спрямований на обробку даних для організації управління у правоохоронній сфері, прийняття управлінських рішень, в процесі якого вирішуються довгострокові проблеми та завдання (виявлення головних кримінальних особистостей або злочинних спільнот, прогнозування динаміки злочинної діяльності й встановлення пріоритетів у правозастосовній практиці.

Водночас, у найбільш повному сучасному навчальному посібнику І. А. Федчака за підставою рівня аналітичного продукту кримінальний аналіз розподіляється на три основні підгрупи:

1) операційний – інформаційно-аналітична діяльність за конкретними кримінальними провадженнями стосовно інформації про осіб, об'єкти, організовані групи чи злочинні організації, що становить інтерес для

кримінальної поліції або органів досудового розслідування, щодо ознак та інших відомостей, які їх характеризують і в подальшому сприятимуть розслідуванню правопорушень. Підкреслюється, що під час цього виду кримінального аналізу здійснюється «встановлення тенденцій злочинності, з'ясовуються місця концентрації вчинення злочинів, визначається профіль підозрюваного та потерпілого». Наголошується, що «до цих дій вдаються з метою підготовки управлінських рішень щодо розподілу сил та засобів» [7, с. 30];

2) тактичний – аналіз злочинності та злочинів на конкретній території за невеликий проміжок часу, за певним видом злочину чи протиправної діяльності певної групи з метою напрацювання тактичних заходів із затримання злочинців, виявлення ризиків і попередження конкретних правопорушень [7, с. 30];

3) стратегічний кримінальний аналіз – ідентифікація та оцінювання кримінальних загроз особі, суспільству, державі з метою визначення вразливості правоохоронної системи або середовища та формування управлінських рішень щодо запобігання вчиненню кримінальних правопорушень і протидії злочинності (виявлення тенденцій, закономірностей, прогнозування розвитку встановлених загроз за великий період часу). Даний вид кримінального аналізу проводиться з метою підготовки стратегічних управлінських рішень та визначення ризиків розвитку криміногенної ситуації [7, с. 30-31].

Поряд із цим укладачі навчального посібника «Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика» [8] визначають цей вид розглядуваного методу як спосіб дослідження конкретного правопорушення або групи правопорушень, який, як правило, здійснюється на місцевому рівні з метою оцінки криміногенної обстановки. Розкриваючи сутність тактичного аналізу, наголошують на його орієнтації на короткострокові та середньострокові проблеми, призначені виявити закономірності, особливості та специфічні елементи в серії злочинів, меті ідентифікації підозрілих ознак, осіб та груп, зв'язків між декількома фактами (чинниками), сфери чи ділянки території з високим потенціалом кримінальної активності, типів людей, схильних стати жертвами злочинів та сприятливих проміжків часу для злочинних проявів. Тактичний аналіз надає керівникам відомості про: картину постійних чи виникаючих шаблонів злочинів в рамках їх юрисдикції: динаміку злочинів; їх часовий, просторовий та географічний аналіз; спосіб вчинення; профіль жертви та підозрюваного; генеруючий чи спричиняючий фактори (соціальний, демографічний економічний тощо) [8, с. 22].

Якщо у визначенні поняття стратегічного аналізу у наведених джерелах переважно спостерігається співпадіння думок вчених і фахівців, то на нижчих рівнях цього виду правоохоронної аналітичної діяльності чіткості у формулюванні категорій «оперативний», «тактичний» чи «операційний»

кримінальний аналіз не спостерігається. Із зазначеного вбачається, що найближчим актуальним науковим завданням розглядуваної сфери є уточнення типології кримінального аналізу, яка можлива на вищезазначеній базі оперативно-розшукового і криміналістичного уявлення про сутність категорії «тактика» як ситуації боротьби (у правоохоронній практиці – протиборства між правоохоронцями і правопорушниками).

Відповідно до цього підходу вбачається доцільним розподілити кримінальний аналіз на два основні види: перший – стратегічний (щодо сутності якого спостерігається консенсус як аналізу, спрямованого на побудову кримінально-правової політики держави чи довгострокової програми розвитку правоохоронного органу) та другий – оперативний (як нижчий по відношенню до стратегічного рівня, що передбачений Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» як метод вирішення завдань ОРД чи інструментарій отримання орієнтуючої інформації у конкретному кримінальному провадженні). У свою чергу, оперативний кримінальний аналіз може бути розподілений на два підвиди: 1) тактичний, що здійснюється в рамках конкретної оперативно-розшукової справи чи кримінального провадження у тактичній ситуації протиборства; 2) операційний, на проведення якого тактична ситуація протиборства не впливає, а видову самостійність визначає технологічний характер відповідної процедури (наприклад аналіз великих масивів електронної інформації тощо).

Література:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: http://zakon1.rada.gov.ua

2. Філософський енциклопедичний словник. Київ «Абріс», 2002. 742 с.

3. Багатомовний юридичний словник-довідник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.

4. Сліпушко О. М. Новий тлумачний словник української мови. Київ: «Аконіт», 2008. 925 [2] с.

5. Військова енциклопедія. Т. 7, 1979. 688 с.

6. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 17-25.

7. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.

8. Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика; навчальний посібник / О.Є. Користін, Н.П. Свиридюк, О.М. Цільмак, О.М. Заєць, К.Ю. Ісмайлов, В.А. Некрасов; МВС України, ДНДІ, ОДУВС. Одеса: РВВ ОДУВС, 2019. 216 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-26

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Романескул С. С.
аспірант кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Правове регулювання передбачає упорядкування суспільних відносин за допомогою спеціальних юридичних засобів, якими здійснюється юридичне закріплення таких відносин, їх контроль, охорона та відновлення у разі порушення. Специфічною ознакою адміністративно-правового регулювання є його публічно-правовий характер, а відтак і особливий суб'єктний склад. Однією із сторін таких відносин є суб'єкт публічної адміністрації, який наділений владними повноваженнями.

У фаховій літературі суб'єктів адміністративного права визначають як учасників правовідносин, що володіють суб'єктивними правами та обов'язками, визначеними нормами адміністративного права. Таким чином, під суб'єктами адміністративно-правового регулювання в агропромисловому комплексі (далі – АПК) пропонуємо розуміти органи державної влади, органи місцевого самоврядування, посадових осіб, які наділені адміністративно-правовими повноваженнями щодо забезпечення реалізації державної аграрної політики, здійснення управління, нагляду, контролю та регулювання суспільних відносин в АПК, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки, сталого розвитку сільських територій та ефективного використання ресурсів аграрного сектору.

Розглянемо більш детально повноваження суб'єктів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання АПК України. Конституцією України передбачено, що до повноважень Верховної Ради України (далі – ВРУ) належить прийняття законів, зокрема й в аграрному секторі, які в подальшому підписує Президент України. Крім того, ВРУ затверджує Державний бюджет, у якому встановлюються обсяги фінансування, в тому числі й АПК (субсидії, програми підтримки фермерів, компенсація кредитних ставок), визначає законодавчу базу для земельної реформи, включаючи питання обігу сільськогосподарських земель, права власності та оренди, здійснює парламентський контроль за реалізацією державної аграрної політики через комітети Верховної Ради [1].

Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) не лише спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади, зокрема, й Міністерства аграрної політики та продовольства України, але й також приймає постанови та розпорядження, які регулюють функціонування АПК. Наприклад, постановою КМУ від 16.08.2022 № 918 затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарства та іншим виробникам сільськогосподарської продукції.

Головним органом, що забезпечує формування та реалізацію державної аграрної політики є Міністерство аграрної політики та продовольства України, яке наділене досить широкими повноваженнями у сфері адміністративно-правового регулювання АПК. Спробуємо виділити ключові напрями діяльності та повноважень Міністерства аграрної політики та продовольства України за відповідними сферами:

1. Формування державної аграрної політики: розробляє та впроваджує нормативно-правові акти, які регулюють АПК; визначає стратегію розвитку АПК та пріоритети державної підтримки галузі; бере участь у розробці та реалізації державних програм розвитку сільського господарства, зокрема, щодо модернізації виробництва, збереження природних ресурсів і підвищення конкурентоспроможності;

2. Управління аграрним ринком: здійснює регулювання ринку сільськогосподарської продукції, зокрема, бере участь у визначенні механізмів ціноутворення та підтримки експортних операцій; забезпечує моніторинг та прогнозування розвитку аграрного ринку; здійснює контроль за діяльністю оптових ринків сільськогосподарської продукції;

3. Розвиток сільських територій: впроваджує програми підтримки сільських територій, спрямовані на підвищення рівня життя сільського населення та розвитку інфраструктури; сприяє розвитку кооперативів і підтримці малого та середнього бізнесу в сільській місцевості; підтримує створення нових робочих місць у сільській місцевості.

4. Державна підтримка сільського господарства: реалізує програми державної підтримки сільськогосподарських виробників, зокрема компенсації за закупівлю техніки, насіння, добрив та страхування врожаїв; координує надання субсидій, грантів та інших форм фінансової допомоги аграрному сектору; бере участь у забезпеченні кредитування аграріїв на вигідних умовах;

5. Управління земельними ресурсами: забезпечує розроблення, затвердження, перевірку, перегляд, внесення змін, скасування стандартів у сфері землеустрою та охорони земель; здійснення землеустрою, а також розроблення та виконання загальнодержавних і регіональних програм з питань землеустрою, відтворення родючості ґрунтів;

6. Контроль за якістю та безпекою продукції: формує та реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ветеринарної медицини;

7. Розвиток міжнародного співробітництва у сфері АПК: проводить переговори та укладає міжнародні договори щодо співробітництва у сфері сільського господарства; сприяє інтеграції України до міжнародних ринків, зокрема до Європейського Союзу; організовує залучення іноземних інвестицій у розвиток аграрного сектору;

8. Науково-технічний розвиток АПК: координує впровадження інноваційних технологій у сільському господарстві; забезпечує державну підтримку наукових досліджень у сфері аграрного виробництва; сприяє модернізації сільськогосподарської техніки та впровадженню екологічно безпечних технологій;

9. Взаємодія з іншими органами влади: координує свою діяльність із КМУ, ВРУ та Президентом України; взаємодіє з місцевими органами виконавчої влади щодо реалізації державної аграрної політики на регіональному рівні [2].

Органом, що здійснює регулювання земельних відносин АПК є Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру (далі – Держгеокадастр), до повноважень якого віднесено, зокрема:

1. У сфері управління земельними ресурсами: організовує та здійснює державний контроль за використанням та охороною земель усіх категорій і форм власності; контролює цільове використання земель сільськогосподарського призначення; розробляє та впроваджує нормативно-правові акти щодо раціонального використання земельних ресурсів; веде Державний земельний кадастр, забезпечуючи збереження даних про земельні ділянки, їхню якість та використання;

2. У сфері проведення геодезичних і картографічних робіт: організовує розробку та актуалізацію державних топографічних карт, планів, схем і атласів, необхідних для планування сільськогосподарської діяльності; забезпечує ведення національної інфраструктури геопросторових даних;

3. У сфері контролю за використанням і охороною земель: здійснює перевірки дотримання земельного законодавства, особливо щодо захисту родючості ґрунтів у сільському господарстві; організовує заходи з охорони земель від ерозії, забруднення та інших негативних впливів; розробляє рекомендації щодо збереження та підвищення родючості ґрунтів;

4. У сфері розвитку міжнародного співробітництва: взаємодіє з міжнародними організаціями у сфері управління земельними ресурсами; бере участь у підготовці міжнародних договорів України, відповідно до законодавства укладає міжнародні договори України міжвідомчого характеру [3].

Варто зазначити, що у сфері АПК існує ряд контролюючих органів.

Слід також відзначити , що у сфері АПК існує низка контролюючих органів. Наприклад, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах безпечності та якості харчових продуктів, ветеринарної медицини, фітосанітарної безпеки, захисту прав споживачів та санітарного законодавства у сфері АПК. Державне агентство лісових ресурсів України є центральним органом виконавчої влади, який організовує ведення лісового господарства, охорону, захист та відтворення лісів, здійснює державний контроль за використанням лісових ресурсів і дотриманням екологічних норм, впроваджує заходи для збереження біорізноманіття, розвитку лісового сектору та боротьби зі шкідниками лісів. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм – це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері меліорації земель, рибного господарства, розвитку продовольчих програм та водокористування в агропромисловому комплексі. Основні його повноваження зосереджені на забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору, управлінні водними ресурсами для потреб сільського господарства та реалізації продовольчої безпеки.

Зазначений перелік суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері АПК, а також їх повноважень не є вичерпним, однак формує загальне уявлення про організаційно-правову спільність функцій та компетенцій суб'єктів публічної адміністрації в аграрному секторі, а також комплексність у підході до регулювання АПК.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 08.12.2024).

2. Постанова КМУ від 12.02.2021 № 124 «Про деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2021-%D0%BF#Text (дата звернення 10.12.2024).

3. Постанова КМУ від 14.01.2015 № 15 «Про державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-%D0%BF#Text (дата звернення 11.12.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-27

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД В ІТ-ТЕХНОЛОГІЯХ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Тицька Я. О.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Уртаєв О. І.
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Наразі Україна переживає складний період своєї історії, з огляду на що потребує не лише відновлення зруйнованої інфраструктури, але й глибокої трансформації економіки та суспільства. В умовах глобалізації та швидкого розвитку технологій, ІТ-технології стають ключовим інструментом для досягнення цих цілей. Сфера ІТ-права є особливою новоутвореною галуззю права, яка характеризується специфічним предметом правового регулювання [1, с. 183].

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю пошуку ефективних шляхів відновлення України у післявоєнний період, а також забезпечення її сталого розвитку в умовах глобальних викликів. При цьому умовою для успішного відновлення та розвитку України має слугувати застосування міждисциплінарного підходу до використання ІТ-технологій.

Серед ключових проблем, що виникають у процесі впровадження ІТ-технологій в Україні, є недостатній рівень цифрової грамотності населення, потреба у виділенні фінансування, відсутність необхідної інфраструктури, кібербезпека та захист персональних даних.

Загалом міждисциплінарний підхід слід розуміти як спосіб взаємодії між науками, коли пізнання досягається лише при поєднанні зусиль окремих наук [2]. Щодо застосування міждисциплінарного підходу до використання ІТ-технологій він передбачає об’єднання зусиль фахівців з різних галузей знань, зокрема таких як інформатика, економіка, соціологія, право, екологія та інші, для розробки комплексних та ефективних рішень.

Передбачається, що інноваційні стратегії та практичні рішення, які базуються на міждисциплінарному підході, дозволять Україні не лише відновити зруйноване, але й створити нові можливості для економічного

зростання, підвищення якості життя громадян, зміцнення національної безпеки та інтеграції в європейське та світове співтовариство.

Серед основних напрямків впровадження ІТ-технологій в Україні для відновлення та розвитку України можна виокремити:

1) необхідність цифровізації державного управління, зокрема: продовження позитивної практики переведення державних послуг в онлайн-формат, створення єдиної системи електронної ідентифікації громадян, розвиток електронної демократії та залучення громадян до прийняття рішень, голосування за допомогою ІТ технологій, тощо;

2) розвиток цифрової інфраструктури, зокрема: розширення покриття швидкісним інтернетом, особливо в сільській місцевості, розвиток мереж 5G та інших сучасних технологій зв'язку, створення національної хмарної інфраструктури для зберігання та обробки даних;

3) підвищення рівня цифрової грамотності населення, зокрема: впровадження курсів цифрової грамотності в школах та ВНЗ, організація безкоштовних курсів для дорослого населення, розробка освітніх онлайн-платформ з інтерактивними курсами та навчальними матеріалами;

4) розвиток електронної комерції. Національна електронна комерція знаходиться на початку інтернетеволюції та демонструє високі темпи зростання. Бар'єри для входу на інтернет-ринок порівняно невисокі, а переваги електронної торгівлі для користувачів і підприємців відчутні. Проте на сучасному етапі вітчизняний ринок е-комерції має багато невирішених питань, що стримує його розвиток. За умови ефективного вирішення найважливіших проблем, розвиток електронної комерції в Україні матиме майбутнє [3, с. 1015];

5) створення інноваційних екосистем, що є синергією держави, підприємницького та дослідницького середовища з використанням організаційних, нормативних, навчально-методичних та фінансових ресурсів і запровадження механізму передачі знань з метою трансформації в інноваційні продукти [4, с. 258];

6) впровадження технологій штучного інтелекту та блокчейн;

7) створення сприятливих умов для розвитку стартапів та ІТ-компаній;

8) залучення іноземних інвестицій в ІТ-сектор;

9) розвиток ІТ-освіти та науки, зокрема: впровадження електронних підручників та інтерактивних навчальних матеріалів (в тому числі інклюзивних), розвиток та підтримка наукових досліджень у сфері ІТ;

10) використання ІТ-технологій в охороні здоров'я, зокрема: використання штучного інтелекту для діагностики та лікування захворювань;

11) використання ІТ-технологій в екології, зокрема: створення систем моніторингу стану довкілля; використання ІТ-технологій для управління відходами та енергозбереження; розвиток «розумних» міст з використанням

ІТ-технологій для управління інфраструктурою. Стратегії розвитку сучасного міста засновані на концепції «розумного» міста, спрямовані на створення високотехнологічних міст на базі інноваційної розвиненої інформаційно-комунікаційної інфраструктури [5, с. 117];

12) забезпечення кібербезпеки, зокрема: розробка та впровадження національної стратегії кібербезпеки, посилення системи захисту критичної інфраструктури від кібератак. Наразі є спроби щодо вироблення стратегічних напрямів. Як приклад Проєкт Стратегії кібербезпеки України (2021 – 2025 роки) [6];

13) залучення громадськості до процесу впровадження ІТ-технологій, зокрема: впроведення громадських обговорень та консультацій, залучення громадських організацій до моніторингу та оцінки ефективності впровадження ІТ-технологій, створення онлайн-платформ для зворотного зв'язку з громадянами. Як успішний досвід можна вказати проект «DREAM», який передбачає збирання, упорядкування та публікацію відкритих даних на всіх етапах проєктів відновлення в режимі реального часу, із впровадженням найвищих стандартів прозорості та підзвітності. Будь-хто в будь-якому місці може контролювати результативність реалізації проєкту та використовувати цю інформацію для зменшення ризиків, створення точної звітності та покращення загальної ефективності проєкту. DREAM є цифровою екосистемою для підзвітного управління відновленням [7].

При формуванні державної політики у сфері ІТ-технологій, особливу увагу слід приділяти аналізу міжнародного досвіду застосування ІТ-технологій для відновлення та розвитку країн, що постраждали від конфліктів та стихійних лих.

Висновки. Розкрито сутність застосування міждисциплінарного підходу в ІТ-технологіях для відновлення та розвитку України. Виокремлено основні напрямки застосування ІТ-технологій для відновлення та розвитку України, серед яких: 1) необхідність цифровізації державного управління; 2) розвиток електронної комерції; 3) створення інноваційних екосистем; 4) впровадження технологій штучного інтелекту та блокчейн.

Вироблено основні напрямки впровадження ІТ-технологій в Україні для відновлення та розвитку України, серед яких: необхідність цифровізації державного управління; розвиток цифрової інфраструктури; підвищення рівня цифрової грамотності населення; розвиток електронної комерції; створення інноваційних екосистем; впровадження технологій штучного інтелекту та блокчейн; створення сприятливих умов для розвитку стартапів та ІТ-компаній; залучення іноземних інвестицій в ІТ-сектор; розвиток ІТ-освіти та науки, зокрема: впровадження електронних підручників та інтерактивних навчальних матеріалів (в тому числі інклюзивних), розвиток

та підтримка наукових досліджень у сфері ІТ; використання ІТ-технологій в охороні здоров'я, зокрема: використання штучного інтелекту для діагностики та лікування захворювань; використання ІТ-технологій в екології; забезпечення кібербезпеки; залучення громадськості до процесу впровадження ІТ-технологій.

Література:

1. Уртаєв О. Рівні правового регулювання в сфері ІТ– права. *Збірник тез. Anthology of Abstracts for the International Scientific Student Conference at the Ukrainian Free University*. April 04-05 '2024, Munich.
2. Сидоренко І., Юдкова К., Ковтун А. Міждисциплінарність. Інтернаціоналізація. Міжнародний інститут? Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». URL: https://kpi.ua/2018-kp21-3
3. Марусей Т.В. Основні тенденції розвитку ринку електронної комерції в Україні. *Економіка і суспільство*. № 14. 2018. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/144.pdf
4. Лановська Г.І. Інноваційна екосистема: сутність та принципи *Економіка і суспільство*. № 11. 2017. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/43.pdf
5. Пушкар Т.А., О.М. Бекетова, Серьогіна Д.О. Розвиток «розумних міст» в умовах цифрової трансформації. *Держава та регіони Економіка та підприємництво.* 2022. № 1 (124). URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/1_2022/22.pdf
6. Проєкт Стратегія кібербезпеки України (2021 – 2025 роки). Безпечний кіперпростір – запорука успішного розвитку України. URL: https://www.rnbo.gov.ua/files/2021/STRATEGIYA%20KYBERBEZPEKI/proekt%20strategii_kyberbezpeki_Ukr.pdf
7. DREAM. Цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням. URL: https://dream.gov.ua/ua

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-28

УЗАКОНЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Устінов Д. М.
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Невід'ємною складовою післявоєнного розвитку України є створення належного та стабільного інвестиційного простору. Не викликає сумнівів, що сучасні процеси економічних відносин пов'язані із використанням різноманітних віртуальних активів.

З цього приводу Д. А. Кобильнік слушно зазначає, що «усунення перебування ринку віртуальних активів в сірій зоні є пріоритетним напрямком розвитку кожної держави… Легалізація криптосфери означатиме запровадження правил для постачальників послуг і тих, хто бере участь у здійсненні операцій, пов'язаних з віртуальними активами. Еволюціювання податкової системи та успадкування Україною міжнародного досвіду правил оподаткування призведе до поповнення державного бюджету доходами від оподаткування операцій з віртуальними активами» [1, с. 123].

Відтак, забезпечення узаконення цифрових активів у вітчизняній правовій системі є обов'язковою умовою гарантування належних стандартів ведення бізнесу, захисту фінансових інтересів та наповнення бюджету.

Слід зазначити, що у вітчизняному законодавстві містяться кілька визначень поняття віртуальних активів.

Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню)

доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму й фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р., віртуальний актив визначено як цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [4].

17 квітня 2022 року в Україні був прийнятий, але й досі не набрав чинності Закон України «Про віртуальні активи», який спрямовано на регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначенню прав та обов'язків учасників ринку віртуальних активів, засад державної політики у сфері обороту віртуальних активів. Окрім інших положень, зазначеним законом регламентовано поняття віртуального активу як нематеріального блага, що

є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [3].

В сучасному міжнародному праві, на підставі окремих положень якого формувалися норми вітчизняного законодавства, визначення віртуальних активів є більш розгорнутим. Однією з нормативних підстав проведення узаконення віртуальних активів у вітчизняному законодавстві є Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським союзом. Статтею 133 зазначеної Угоди передбачено, що сторони визнають важливість наближення чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна забезпечить поступове приведення у відповідність своїх чинних законів та майбутнього законодавства до acquis ЄС [5].

Рекомендаціями FATF закріплено, що віртуальний актив це цифрове представлення вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або переказувати, і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. Віртуальні активи не включають в себе цифрове представлення фіатних валют, цінних паперів та інших фінансових активів [2].

Деталізація компонентів віртуальних активів міститься в Директиві ЄС 2023/1114, яка визначає поняття «криптоактивів» та класифікує їх за трьома видами, «токени е-грошей», «токени пов'язанні з активами», «службові токени», як цінність, виражену в електронній формі, що може бути збережена та передана в електронному вигляді за допомогою технологічної системи [7].

В цілому, узаконення віртуальних активів можна визначити як процес визнання на рівні законодавства їх статусу, видів та порядку обігу і оподаткування.

До основних завдань забезпечення правовідповідної процедури узаконення віртуальних активів у вітчизняному правовому полі слід віднести наступні:

по-перше, чітко визначити правовий статус віртуальних активів, є вони майновими чи немайновими правами, або фінансовими інструментами, або електронними даними без правового статусу;

по друге, створення адекватної системи оподаткування та правил для обліку доходів від операцій з віртуальними активами;

по-третє, мають бути розроблені відповідні європейським стандартам вимоги до верифікації з одного боку, для користувачів (KYC/AML процедури), а з іншого, для регулювання роботи платформ обміну, кастодіальних сервісів та криптобірж;

по-четверте, встановлені належні механізми фіксації права власності на віртуальні активи та процедури визначення їх територіальної прив'язки у разі судових спорів та оскарження шахрайських транзакцій.

В контексті впровадження процедур узаконення віртуальних активів слід погодитися із І. Шаповалолвою, що «Україна повинна не тільки брати до уваги міжнародний досвід, але й розробляти унікальні рішення, які відповідають специфіці внутрішнього ринку. Враховуючи динамічну природу віртуальних активів, необхідно постійно оновлювати та вдосконалювати регулятивні рамки, аби вони відповідали поточним тенденціям та викликам. Це забезпечить не лише економічний розвиток, але й захистить інтереси українських громадян та інвесторів у цій швидкозмінній сфері» [6].

Підсумовуючи, слід зазначити, що віртуальні активи, зокрема криптовалюти, токени та NFT, набули значної популярності у всьому світі. Їхній правовий статус суттєво відрізняється в залежності від юрисдикції, що зумовлено як економічними, так і політичними факторами. Найефективніші моделі поєднують чітке регулювання, податкові стимули та захист прав інвесторів. Для України доцільно застосувати гібридний підхід з урахуванням європейських стандартів та місцевих реалій.

Література:

1. Кобильнік Д. А., Никонова М. Р. Особливості використання віртуальних активів: фінансово-правовий аспект. *Публічне право.* № 4 (48). 2022. С. 117-125.

2. Міжнародні стандарти щодо боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. Рекомендації FATF 2012 р. URL: https://surl.li/vllvlf

3. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text

4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового [...]. Закон України від 06.12.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

5. Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами членами, з іншої сторони: ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

6. Шаповалова І. Внутрішні виклики регулювання віртуальних активів в Україні. *Вісник НААУ*. 2024. URL: https://surl.li/hyepot

7. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets. Markets in Crypto-Assets (MiCA). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-29

ЩОДО ЗАСАД ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Цховребов Р. Т.
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Невід'ємною умовою належного рівня існування соціуму є встановлення та забезпечення втілення у життя правових норм, спрямованих на врегулювання суспільних відносин. Правова регламентація визначає порядок поведінки суб'єктів права, встановлює межі правомірної діяльності, а також механізми контролю та відповідальності за порушення правових приписів. І якщо саме заснована на правових нормах модель впорядкування відносин стала фундаментальним алгоритмом у реальному світі, то є всі підстави використовувати її і для гармонізації відносин у цифровому середовищі.

Д. Г. Манько визначає, що цифрове середовище «це штучне, створене людиною, таке, що підтримується людиною та розробленими нею технологічними алгоритмами середовище трансляції даних, існування якого на 100 відсотків залежить від наявності зовнішніх джерел живлення, перш за все – електроенергії та матеріальних об'єктів які забезпечують таку трансляцію. Цифрове середовище охоплює реальний та віртуальний простір» [4, с. 33].

В цілому підтримуючи наведене визначення, хотілось би уточнити, що цифрове середовище не обмежується лише «віртуальним простором», бо будь які дії пов'язані із використанням інформаційно-комунікативних технологій (приміром, створення електронного документу), ми можемо відносити до площини цифрового середовища.

Слушною, з наукової точки зору, вбачається позиція окремих правників, що «швидкий і широкий розвиток цифрових послуг був в основі цифрових змін, які впливають на наше життя. З'явилося багато нових способів спілкування, покупок або доступу до інформації в Інтернеті, і вони постійно розвиваються. Тому й законодавство повинно розвиватися разом з ними» [1, с. 6].

Слід зазначити, що діяльність у сфері правової регламентації цифрового середовища відбувається як на міжнародному так і національному рівнях.

На сьогодні в Україні прийнято велику кількість нормативно-правових актів спрямованих на регулювання відносин у сфері цифрового середовища. Певною мірою програмним актом, на нашу думку, є Закон України «Про Національну програму інформатизації», в тексті якого надається визначення інформатизації як сукупності «взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, технологічних та виробничих процесів, спрямованих на створення умов для забезпечення розвитку інформаційного суспільства та впровадження інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій» [5].

Однак, головним питанням для правотворців на сьогодні залишається, що має стати вихідним принципом побудови системи норм у сфері інформатизації – «свобода Або контроль» у цифровому середовищі.

Знаковою подією, у вказаному контексті стало прийняття Європейським Союзом у 2023 році Декларації про цифрові права та принципи (European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade 2023/C 23/01), згідно із положеннями якої формується не тільки номенклатура цифрових прав, але й запроваджуються системоутворюючі засади. Зокрема, на нашу думку, до таких засад слід віднести наступне положення: «люди знаходяться в центрі цифрової трансформації в Європейському Союзі. Технологія повинна служити всім і приносити користь людям, які живуть в ЄС, і надати їм можливість реалізовувати свої прагнення в умовах повної безпеки та поваги до їхніх основних прав» [2].

Відтак, ми можемо прийти до висновку, що ключовою засадою організації правового регулювання у сфері цифрового середовища стає збалансоване поєднання можливостей із обов'язками заснованих на загальнолюдських цінностях та розумінні невідворотності відповідальності. Вказана парадигма може бути сформульована у наступній парадигмі: «свобода Та контроль» у цифровому середовищі.

Певною мірою розвиваючи зазначені положення, К. С. Тверезовська обґрунтовує, що «у цифрову епоху ці права *(цифрові – автор.)* стають невід'ємною частиною сучасного конституційного права, а їх захист та забезпечення є завданням держави та міжнародних організацій. Сприяючи розвитку цих цифрових прав, суспільство сприяє побудові більш вільного, демократичного та безпечного цифрового середовища для всіх громадян [6, с. 475].

Слід зазначити, що окремі науковці «прозорливо» рухаються далі в напрямах осмислення обріїв правового регулювання цифрового середовища та обґрунтовують концепт електронної юрисдикції Метавсесвіту *(Metaverse)*.

Костенко О. та Головко О., підкреслюють, що «електронна юрисдикція Metaverse, на даному етапі його розвитку, формується за наступними напрямами:

1. Доповнення діючого національного законодавства спеціальними законами або модернізації існуючих кодексів та нормативно-правових актів нормами, які будуть регулювати суспільні відносини в Metaverse. Тобто формування національної електронної юрисдикції (територіальної або умовно територіальної), як окремої галузі права, до складу якої ввійдуть: існуючі норми права, що регулюють суспільні відносини, які створилися із застосуванням сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій; нові норми права, які будуть створені із застосуванням технологій Metaverse.

2. Створення міжнародної законодавчої бази типових законів або кодексів, які будуть забезпечувати регулювання суспільних відносин в Metaverse та регулювання функціонування Metaverse, а також транскордонні відносини між Metaverse [3, с. 107].

Підсумовуючи, слід зазначити, що питання правової регламентації цифрового середовища набуває особливого значення в умовах глобальної цифрової трансформації, оскільки остання створює нові виклики для соціальної діяльності. Формування ефективного нормативно-правового регулювання цифрового середовища сприяє балансу між розвитком цифрових технологій та захистом прав людини, стає запорукою правової стабільності та справедливості в суспільстві. Дотримання ключових принципів, таких як законність, етичність, гуманізм, професіоналізм та пріоритетність прав і свобод людини, сприяють формуванню правовідповідної моделі організації відносин як у реальному так і віртуальному просторі. В умовах сучасних викликів важливим стає поєднання традиційних правових підходів із новітніми технологічними рішеннями, що дозволить підвищити ефективність правової діяльності та забезпечити її відповідність потребам суспільства.

Література:

1. Базові аспекти цифровізації та їх правове забезпечення : монографія / [К. В. Єфремова, Д. І. Шматков, В. П. Кохан та ін.]; за ред. К. В. Єфремової. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 180 с.

2. Декларація про цифрові права та принципи (European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade 2023/C 23/01). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023C0123(01)

3. Костенко О., Головко О. Електронна юрисдикція metaverse: виклики та ризики правового регулювання віртуальної реальності. *Інформація і право*. № 1(44). 2023. С. 105–115.

4. Манько Д. Г. Цифровізація та цифрове середовище: щодо співвідношення понять. *Цифровий розвиток України: проблеми та перспективи : матеріали доповідей учасників круглого столу (м. Одеса,*

22 березня 2024 р.) [Електронне видання] / уклад.: Д. Г. Манько, Я. О. Тицька, А. О. Згама ; Міжнар. гуман. ун-т. Одеса : Фенікс, 2024. 57 с.

5. Про Національну програму інформатизації. Закон України від 01.12.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#n174

6. Тверезовська К. С. Поняття, види та значення цифрових прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал.* №6. 2024. С. 472-476.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-30

ВРАХУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО Й ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСІВ ПРИ РОЗГЛЯДІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ

Цховребова М. Г.
аспірантка кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Суть, за загальним правилом, переважає над формою[1].

Формування правової позиції в адміністративних справах є ключовим етапом втілення у життя вимог, прав та обов'язків сторін, які беруть участь у процесі. Ця діяльність передбачає обґрунтування наявних положень і правових вимог на основі законодавства, судової практики та доктрини, щоб досягти бажаного результату в суді або в адміністративних органах.

Але, під час розробки правової позиції слід враховувати не тільки нормативні вимоги та доктринальні розробки а й ті інтереси, які відображають потреби, цілі та очікування особи, соціальної групи або суспільства в цілому, що можуть бути задоволені через юридичні механізми.

Згідно із енциклопедичними даними, категорія «інтерес» вживається у таких значеннях, як: 1) увага до кого чи чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось; 2) вага, значення; 3) те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чиїхось думок і турбот; 4) те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чиїмсь прагненням, потребам тощо [3, с. 567].

Інтереси можуть належати окремим особам, групам осіб, а також державі чи суспільству в цілому. Правові норми та засновані на них

[1] Берназюк Я. Формалізм та надмірний формалізм: особливості адміністративного судочинства. URL: http://surl.li/hfdldt

процедури, мають забезпечувати збалансоване врахування цих різних інтересів.

Конституційний Суд України в рішенні від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 зазначає, що категорія «охоронюваний законом інтерес» – це прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом як зумовлений загальним змістом об'єктивного права і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам. Тобто охороні зі сторони держави підлягає як публічний, так і приватний інтерес [7].

Традиційно, в адміністративному праві, виділяються публічні та приватні інтереси, які є двома ключовими складовими, що часто перебувають у взаємодії або навіть у конфлікті в процесі правового регулювання відносин між державою та громадянами або іншими суб'єктами.

На думку С. Т. Гончарука, публічний інтерес – це інтерес соціальної спільності, що визнаний, задоволений державою. Визнання публічності інтересу здійснюється шляхом його правового (юридичного) забезпечення (фіксації в нормах і встановленні механізму реалізації) [2, с. 32-33].

Публічні інтереси – це інтереси, які відображають загальні потреби й цілі суспільства, захищені адміністративним правом через діяльність державних органів. Державні органи діють в інтересах соціуму, прагнучи дотримуватися балансу між колективними інтересами та законними правами громадян.

Приватні інтереси в адміністративному праві відображають права та потреби окремих фізичних або юридичних осіб, що виникають з їхньої економічної, соціальної чи особистої діяльності.

Для того щоб інтереси держави і особистості знаходились у взаємному балансі, необхідно керуватися принципом взаємодії відповідальності держави і особистості. При цьому порядок реалізації інтересів визначається правовими нормами, що обмежують сферу взаємного невтручання, що визначають міру свободи особистості в державі та повноваження держави щодо проникнення у сферу приватних інтересів [4, с. 86].

В адміністративному праві баланс між публічними та приватними інтересами є надзвичайно важливим. Державні органи повинні враховувати приватні інтереси громадян, ухвалюючи адміністративні рішення, та водночас не допускати шкоди для публічного блага.

Досягнення цього балансу можливо через: встановлення чітких меж втручання держави в приватні права та механізмів їх захисту; обмеження

приватних прав має бути доцільним і відповідати суспільним інтересам; громадянам і бізнесу має бути забезпечена можливість оскарження адміністративних рішень, які обмежують їхні права та ін.

Верховний Суд сформулював правовий висновок, відповідно до якого дотримання необхідного (справедливого) балансу між суспільними (публічними) та приватними інтересами (принципу пропорційності) є важливою вимогою громадянського суспільства, демократичної, соціальної та правової держави та складовою принципу верховенства права. Критеріями дотримання такого балансу є: 1) втручання суб`єкта владних повноважень у приватне право особи є виправданим лише за умови, коли це є надзвичайно необхідним для захисту суспільних (публічних) інтересів; 2) можливість суб`єктів владних повноважень змінювати або відкликати окремі власні адміністративні рішення лише в інтересах суспільства, якщо це необхідно, але з урахуванням права та інтересів приватних осіб; 3) наявність обов`язкової та справедливої компенсації особі у разі втручання в її приватне право, що викликане суспільною необхідністю; 4) обов`язковість дотримання розумного співвідношення (пропорційність) між метою, досягнення якої передбачається для захисту суспільного (публічного) інтересу, та засобами, які використовуються для її досягнення [6].

Зазначений висновок підтверджує державотворчу позицію суду щодо забезпечення оптимального співіснування приватних та публічних інтересів, застосування процедур і принципів, які сприяють законності, пропорційності та правосуддю в діяльності державних органів.

Під час формування правової позиції по адміністративній справі, слід враховувати положення статті 242 КАС України, згідно з якими, рішення суду повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи. При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду [5].

Враховуючи наведені положення, ми можемо прийти до висновку, що належний і правовідповідний алгоритм формування правової позиції по справі включає наступні етапи: оцінка фактичних обставин справи; аналіз нормативно-правової бази; вивчення судової практики; пошук доктринальних підходів. При чому, кожен з зазначених етапів має здійснюватися у відповідності до вимог законності, обґрунтованості й врахування балансу публічних і приватних інтересів.

Література:

1. Берназюк Я. Формалізм та надмірний формалізм: особливості адміністративного судочинства. URL: http://surl.li/hfdldt
2. Гончарук С.Т. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. (на допомогу слухачам, що здають держ. та поточні іспити з адм. права) / С. Т. Гончарук. К. : НАВС України, 2000. 240 с.
3. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. Харків, 2006 768.
4. Калюжний Р. А. Публічний інтерес в адміністративному праві. URL: http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/26547/1/Публічний%20інтерес%20у%20адміністративному%20праві.pdf
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text
6. Постанова Верховного Суду від 18 травня 2022 року у справі № 280/988/19 (адміністративне провадження № К/9901/48691/21). URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/104360996
7. Рішення №18-рп/2004 від 1 грудня 2004 року. Конституційний Суд України. URL: https://ccu.gov.ua/docs/511

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-31

ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВЕ КОДУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІСТОБУДІВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ МІСЦЕВОГО РІВНЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ

Чепурна С. М.
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри міського будівництва
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Повномасштабне вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року обумовило великий масштаб руйнувань житлової, громадської, промислової, інженерної і транспортної інфраструктури, особливо у східних, і, частково, у північних і південних регіонах України. Ці руйнування торкнулися не тільки окремих будівель та споруд у містах, а й повністю зруйнували міста і села Харківської, Донецької, Луганської, Запорізької областей.

Але аналізуючи методи відновлення різних міст світу у післявоєнний період треба визначити, що це надзвичайно складний процес, який може

бути успішним тільки у тому випадку, коли відновлення буде відбуватися із застосуванням засобів, які враховують унікальність кожної держави, а саме природні умови, розвиток соціальної, економічної, політичної складової. Крім того, слід враховувати людські ресурси, які має держава, початкові позиції в економіці, соціальній сфері до початку воєнних дій і масштаби руйнувань тощо [1, с. 5-7].

Проте, військові дій в Україні тривають, однак виникає необхідність вносити зміни у містобудівну документацію різного рівня [2, с. 59-60].

Так, необхідно вносити зміни у Генеральну Схему Планування території України, що є містобудівною документацією державного рівня, оскільки з початком російського вторгнення у 2014 році змінилась система розселення України, збільшилась неконтрольована міграція зі східних регіонів до західних, а за останні 3 роки і за межі держави, змінився перерозподіл трудових ресурсів, збільшились території з порушеною екологічною рівновагою і забрудненням земель тощо.

Крім того, за останні три роки після повномасштабного вторгнення склалися умови для пошуку нових інструментів, які будуть використанні при розробці містобудівної документації місцевого рівня, що дозволить наблизити Україну до містобудівного законодавства Європейського Союзу та сформувати збалансоване міське середовище з урахування концепцій сталого розвитку.

Таким інструментом є об'ємно-просторове кодування територій міста, яке визначає землекористування, регулює міську території залежно від місцерозташування у структурі міста, визначає тип і функції території, враховує параметри, морфологію забудови, формує багатофункціональні громадські простори [3, с. 230; 4, с. 49].

На відміну від традиційного функціонального зонування об'ємно-просторове кодування є технікою «гнучкого» регулювання міського простору, яка визначає розвиток міського середовища відповідно до планувальних і композиційним особливостей територій, заохочує брати участь громадськості у розробці просторово-планувальної структури міста.

Слід зазначити, що об'ємно-просторове кодування розробляється і використовується для різних частинах міста від історичного центру або центральної частини до периферії або приміських територій [5, с. 61].

Отже, застосування нового інструменту при формуванні міського простору, по-перше, дозволяє визначати типологію зон щодо відповідності функціям, а, по-друге, застосування архітектурних особливостей, стилістики, параметрів, конструктивних рішень як існуючих, так і нових будівель дозволить зберегти ідентичність міста і сформувати новий його брендінг.

Таким чином, використання об'ємно-просторове кодування як містобудівного інструменту дозволить сформувати збалансований, комфортний міський простір з урахуванням концепції сталого розвитку «Sustainable Urban Development», яка направлена на формування екологічних й естетичних якостей міського середовища, компактності міста, застосування принципів безбар'єрності, багатофункціональності,

доступності усіх верст населення до містобудівних об'єктів та впливає на вибір місць розміщення виробництва, громадських і житлових просторів.

Література:

1. Досвід післявоєнного відновлення міст світу: уроки для України. https://era-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/Doslidzhennia_Dosvid-pisliavoiennoho-vidnovlennia-mist.pdf (дата 05.03.20205).
2. Габрель М.М., Добровольска М.А. Пошук концепції відродження та просторового розвитку України і її регіонів: погляд архітектора. *Містобудування та територіальне планування.* 2022. № 80. С. 59-79.
3. Chepurna S.M., Zhidkova T.V., Dudka O.M. Tools for the sustainable development of public urban space. *Теорія та практика дизайну.* 2022. Вип. 22. С. 230-238.
4. Chepurna S.M. Volumetric and Spatial Coding as Tool Rebuilding of Destroy Urban Territories. Міжнародна наукова конференція «*Модерні наукові дослідження із технічних наук: вплив воєнного стану в Україні*». (Рига, Латвійська Республіка, 6–7 березня 2024). Рига, 2024. С. 48-51.
5. Завальний, О. В., Колоша, М.С. Об'ємно-просторове кодування (Form-Based Codes) як метод регулювання розвитку міського простору. *Вісник НУВГП. Технічні науки : зб. наук. праць*. 2021. Вип. 2(94). С. 60-68.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-32

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН

Шевченко В. О.
здобувачка фахової передвищої освіти за спеціальністю 081 Право
Фаховий коледж Міжнародного гуманітарного університету
Науковий керівник: ***Згама А. О.***
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Зміст конституційної юрисдикції впливає на законодавче визначення підстав здійснення конституційної юрисдикції та відповідної процесуальної форми, її призначення – захист прав людини в судочинстві, сприяння встановленню істини в кожній справі та реалізація соціального призначення інститутів конституційної юрисдикції, тобто забезпечення верховенства права в суперечностях між конституційними законами [1, с. 27].

У процесі становлення та розвитку системи конституційного судочинства України система конституційної скарги стала одним із найефективніших правових засобів захисту основних прав і свобод людини. Вона є втіленням конституційних цінностей у національному правопорядку. Захист прав і свобод людини і громадянина є конституційно-правовим і міжнародно-правовим обов'язком держави.

Тож, відповідно до положень Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визнають зміст і спрямованість діяльності держави. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України (далі – КСУ) з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом [2]. Незважаючи на те, що конституційне судочинство має багато спільного з іншими формами судочинства, воно має й певні особливості: конституційне правосуддя здійснюється спеціалізованими органами, має особливу процесуальну форму, особливість суб'єкта, який подає конституційну скаргу, виконує спеціальні завдання, а позови конституційного судочинства мають особливі правові наслідки. Головною особливістю, яка відрізняє конституційне судочинство від інших форм судочинства, є відсутність у ньому рішень про застосування юридичної відповідальності.

У зв'язку з тим, що до КСУ значну кількість клопотань уносять із порушенням вимог Закону України «Про Конституційний Суд України», зазначений Закон і Регламент КСУ визначають особливий порядок їх попереднього опрацювання Секретаріатом. Так, відповідно попередню перевірку конституційних скарг на відповідність вимогам здійснює Секретаріат [3]. Якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону, керівник Секретаріату повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу із зазначенням, яким вимогам Закону вона не відповідає, але повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до КСУ з дотриманням вимог Закону [3; 4].

Окреслимо основні практичні проблеми, пов'язані з функціонуванням інституту конституційної скарги. Насамперед, слід відмітити, що наразі спостерігається значний відсоток ухвал КСУ про відмову у відкритті проваджень за конституційними скаргами. Крім того, існують проблеми перегляду судових рішень за виключними обставинами на підставі визнання закону або його окремих положень неконституційним. Таким чином, це призводить до того, що на сьогодні конституційна скарга не є тим достатньо дієвим інструментом захисту прав і свобод особи, яким би міг бути у правовій державі, що, у свою чергу, не призводить до належного правового захисту й відновлення порушених прав.

Зокрема, процесуальні кодекси однією з підстав перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами визнають встановлену КСУ неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане (п. 1 ч. 3 ст. 423

Цивільного процесуального кодексу України [5], п.1 ч. 3 ст. 320 Господарського процесуального кодексу України [6], п.1 ч. 5 ст. 361 Кодексу адміністративного судочинства України [7]). Проте за загальним правилом розгляд справ за конституційними скаргами здійснює Сенат КСУ, який не наділений правом видавати забезпечувальний наказ. Останній видається Великою Палатою КСУ у виняткових випадках та полягає у тимчасовій забороні вчиняти певну дію, пов'язану з виконанням остаточного судового рішення. Тому поки справа розглядається у конституційному провадженні, остаточне рішення суду може бути виконане, що власне унеможливить реалізацію права особи на перегляд її справи у зв'язку з виключними обставинами, невілюючи по суті призначення інституту конституційної скарги.

Тому перегляд судових рішень за результатами задоволення конституційних скарг потребує вдосконалення саме на законодавчому рівні. Для цього необхідно сформулювати відповідний підхід до «невиконання» судових рішень та окреслити коло випадків, у яких застосовуються положення щодо перегляду судових рішень за особливих обставин у разі визнання закону неконституційним.

Конституційне судочинство в Україні перебуває на складному етапі свого розвитку. Це пов'язано як із моделлю самої конституційної скарги (вона є виключно нормативною), так і з практикою, що формується. Механізм звернення та розгляду конституційної скарги, алгоритм прийнятності конституційних скарг потребує суттєвого вдосконалення. Юридичний ефект цієї конституційно-правової системи може бути досягнуто, лише із запровадженням повної, а не нормативної конституційної скарги, що значно підвищить відповідальність суб'єктів правотворчості, правозастосування, захист прав людини та забезпечить авторитет Конституції України. До того ж потребують коригування норми процесуального законодавства щодо перегляду судових рішень за виключних обставин унаслідок визнання законів неконституційними.

Література:

1. Портнов А. В. Становлення і розвиток конституційного судочинства в Україні: теоретичні та практичні проблеми. Дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2009. 433 с.

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text

4. Регламент Конституційного Суду України : Постанова Конституційного суду України від 22.02.2018 р. № 1-пс/2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text
6. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text
7. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-33

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ПОКАРАННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Шморгун В. О.
аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Примусові заходи виховного характеру надають можливість неповнолітньому, який вчинив кримінальний проступок або нетяжкий злочин, у разі щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки (до постановлення вироку) бути звільнений судом від покарання, тобто виправитися без призначення йому покарання (ст. ст. 97, 105 КК України). Вказані заходи є альтернативою кримінальному покаранню.

Питання мети застосування примусових заходів виховного характеру залишається доволі дискусійним. Фахівці, які досліджували проблему застосування примусових заходів виховного характеру: В.М. Бурдін, О.С. Яцун, О.О.Ямкова та інші єдині в тому, що метою застосування вказаних заходів серед іншого є виховання неповнолітніх.

На нашу думку ще однією важливою метою застосування примусових заходів виховного характеру, крім виховання неповнолітніх, є формування у неповнолітнього, який вже вчинив кримінальне правопорушення, здатності адаптуватися до реалій суспільного життя.

В той же час відкритим залишається питання чи можливо реалізувати мету застосування примусових заходів виховного характеру, поклавши подальший обов'язок щодо виховання неповнолітнього, який вже вчинив кримінальне правопорушення, та його адаптації виключно на батьків неповнолітнього, які фактично не виконали своїх обов'язків, передбачених ч.ч. 1, 2 ст. 150 СК України: не виховували дитину в дусі поваги до прав та

свобод інших людей, не піклувалися про духовний та моральний розвиток дитини [2].

Пленум Верховного Суду України у своїй постанові «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» від 15.05.2006 № 2 звернув увагу, що забезпечення інтересів неповнолітнього, полягає не тільки в одержанні належного виховання, а й в одержанні психологічної допомоги, у наявності можливості адаптуватися до реалій суспільного життя [3].

Проте неповнолітній фактично позбавлений можливості адаптуватися до суспільного життя після вчинення кримінального правопорушення без надання йому та його батькам психологічної допомоги.

Методичними рекомендаціями із соціальної роботи з неповнолітніми, які вчинили правопорушення, визначено, що психологічна підтримка дитини є однією зі складових послідовної та ефективної ресоціалізації та подальшої успішної інтеграції в суспільні відносини [4].

Як зазначено у Національній стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, для розв'язання проблем ресоціалізація засуджених повинна передбачити комплекс психологічної і практичної підготовки неповнолітніх щодо засвоєння нових соціальних ролей, відновлення соціально-корисних зв'язків та правового статусу, усунення або нейтралізацію негативних факторів, які перешкоджають інтеграції в суспільство [5].

2 жовтня 2023 року в Україні стартував пілотний проект щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю дітей.

Відповідно до п. 1 Порядку реалізації пілотного проекту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні/міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги, вказаний пілотний проект спрямований на забезпечення найкращих інтересів дитини у кримінальних провадженнях та надання допомоги слідчому, дізнавачу, прокурору, слідчому судді, суду щодо визначення кандидатур психологів для залучення до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб і не змінює порядок їх залучення та інші засади кримінального провадження, визначені КПК України [6].

У даному випадку психолог залучається лише під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадженні та його участь не розповсюджується на стадію виконання застосованих судом до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру.

На даний час робота неповнолітнього з психологом фактично продовжується та юридично регламентована лише у разі застосування таких примусових заходів виховного характеру як направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, зокрема, до п.п. 31, 34, 37, 39 Положення про школу соціальної реабілітації, передбачено залучення психолога для

вивчення особистості дитини та розроблення відповідних програм щодо її виховання [7].

Однак і у вказаному випадку, відповідно до ст. 8 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», діти, звільнені із загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, направляються до батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а діти, звільнені з професійних училищ соціальної реабілітації, – за місцем проживання для працевлаштування за набутою спеціальністю [8]. В Україні на законодавчому рівні не визначений подальший психологічний супровід вказаних дітей та їх батьків, що, на нашу думу, не буде сприяти адаптації неповнолітнього, який вчинив кримінальне правопорушення, у зв'язку з чим перебував у спеціальній установі для неповнолітніх, до реального життя у суспільстві, запобігання вчиненню ним нових кримінальних правопорушень

В Україні діє система органів пробації та, відповідно до ст. 13 Закону України «Про пробацію», соціально-виховна робота з неповнолітніми проводиться за індивідуальним планом роботи, з урахуванням оцінки ризиків повторного вчинення кримінальних правопорушень та передбачає диференційований підхід під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги. В той же час згідно ст. 7 вказаного Закону пробація не застосовується у разі звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру [9].

Діючим законодавством України на даний час взагалі не передбачений облік осіб, які звільнені від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, що, відповідно, виключає правову регламентацію роботи з вказаними особам, в тому числі, надання їм та їх батькам психологічної підтримки та допомоги.

Оскільки лише послідовна, цілеспрямована та орієнтована на конкретну особу організація роботи з неповнолітніми, які звільнені від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, та їх батьками, надання їм психологічної підтримки, забезпечить виконання мети вказаних заходів, то вважаємо за доцільне покласти на органи пробації роботу з особами, звільненими від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, шляхом внесення відповідних змін до КК України та Закону України «Про пробацію».

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. №2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 16.02.2025).

2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 16.02.2025).

3. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06 (дата звернення: 16.02.2025).

4. Про затвердження Методичних рекомендацій із соціальної роботи з неповнолітніми, які вчинили правопорушення: Наказ Міністерства соціальної політики України від 20 жовтня 2010 р. № 1019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1019739-15#Text (дата звернення: 16.02.2025).

5. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1927-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#n8 (дата звернення: 16.02.2025).

6. Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги: наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 07 лютого 2023 р. № 493/5/67/32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text (дата звернення: 16.02.2025).

7. Про організацію діяльності спеціальних закладів освіти для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 1993 р. № 859. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-93-%D0%BF#Text (дата звернення: 16.02.2025).

8. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 16.02.2025).

9. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text (дата звернення: 16.02.2025).

10. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: монографія. Київ: Атіка, 2004. 240 с.

11. Яцун О.С. Особливості кримінального покарання неповнолітніх: автореф. дис… канд. юрид. наук: Львів, 2009. 22 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/183/1/yatcyn.pdf (дата звернення: 16.02.2025).

12. Ямкова О.О. *Примусові заходи виховного характеру: правова природа* і *види*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2004. 20 с. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/50594985.pdf (дата звернення: 13.04.2024).

НАПРЯМ 2. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-34

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Денисяк Н. М.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Сучасний світ будується не тільки з допомогою інформації, але й дезінформації. Чим серйозніша подія, тим більше про неї з'являється дезінформації, яка прагне викривити реальність.

Дезінформація – це фактичне обмеження прав людей на доступ до інформації, на вільне формування та висловлення думок, а також загалом підрив довіри до демократичних інститутів, пропаганда насильства, виправдання військових злочинів та злочинів проти людяності.

Згідно з міжнародним правом, дезінформація та пропаганда є порушенням права на свободу вираження поглядів. Особливо коли пропаганда та дезінформація пропагують дискримінацію або ворожнечу щодо певних груп, ставлять під загрозу громадське здоров'я, руйнують демократичні суспільства або порушують здатність окремих людей отримувати та обмінюватися інформацією. Вона руйнує віру людей у традиційні джерела новин, які, на відміну від агентів дезінформації, дотримуються етичних стандартів і мають юридичні зобов'язання повідомляти факти, часто складніші і менш привабливі за прості ворожі наративи. Дезінформація підриває довіру громадян до урядів та інших державних установ. Зазвичай, вона апелює до наших найгірших поривань, страхів і упереджень – нацьковувати сусідів один на одного, підбурювати прошарки суспільства один проти одного, виправдовувати і розпалювати екстремізм, принижувати наше почуття приналежності до спільноти або країни – усе це, прагнучи розколоти суспільство і взяти гору в інформаційній війні. Такі дії порушують численні міжнародні конвенції з прав людини, зокрема, статтю 19 Загальної декларації прав людини і статті 19 і 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

Метою дезінформації не завжди є переконати людей у конкретній брехні. Іноді вона створюється для того, щоб заплутати і збаламутити воду суперечливою інформацією, щоб люди більше не розрізняли, де правда, а де – вигадка. Дехто зазнаватиме впливу дезінформації і сприятиме її поширенню. Інші будуть розчаровані потоком брехні і повністю самоусунуться. Ворожі суб'єкти, які ставлять собі за мету ослабити стійкість суспільства, можуть отримувати переваги в обох випадках.

Основні ознаки дезінформації: вплив на певну аудиторію через оприлюднення, цілеспрямованість (передбачає організатора та умисел), негативні (суспільно-небезпечні) наслідки, наявність в основі «неправдивості», що піддається перевірці, імітаційність, представленість як правдивого матеріалу, «вбудованість» у певні системи поглядів, відповідність певним переконанням. Дезінформація стосується певних переконань, відповідає певній системі поглядів, дезінформація на випадкові теми не досягає мети, прив'язка до соціально значущих подій, тобто суспільно-важливої інформації, що є чутливою або має символічну цінність.

Реалізація дезінформації відбувається через новинні публікації (статті, телевізійні та радіоповідомлення, онлайн-публікації), діяльність ботів, тролів та здійснення інформаційних витоків. Саме в новини найчастіше закладається дезінформація, оскільки вони є найоперативнішими й найпопулярнішими, отже, поширення буде найшвидшим й наймасовішим.

У березні 2021 року, з метою протидії загрозам національній безпеці та інтересам України в інформаційній сфері, й, зокрема, ефективної протидії пропаганді, деструктивним дезінформаційним впливам та кампаніям був утворений спеціальний робочий орган Ради національної безпеки і оборони України – Центр протидії дезінформації.

В сучасних умовах, де свобода слова є одним із пріоритетних прав людини та фундаментом демократії, будь-які обмеження створення, отримання, збирання, зберігання та розповсюдження інформації повинні мати, по-перше, обґрунтовані й недвозначні підстави та, по-друге, детальний, законодавчо закріплений механізм їх запровадження та реалізації.

Враховуючи значну поширеність та використання дезінформації як інструменту для досягнення цілей у різних сферах діяльності, рівень небезпеки, яку вона становить або потенційно може становити, не лише суспільним та державним, а й міжнародним інтересам, очевидно, що це явище потребує особливої уваги з точки зору правового забезпечення як одного з основних засобів протидії даній загрозі.

Література:

1. Вальорска М. Діпфейк та дезінформація: практ. посіб./ М. Вальорска. К.: Академія української преси; Центр Вільної Преси, 2020. 36 с.

2. Голобородько В. Проблема вимірювання наслідків поширення дезінформації в українському інформаційному просторі / В. Голобородько // Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту». К., 2020. С. 423-426.

3. Омелянчук І. Світом править... дезінформація? / І. Омелянчук // Урядовий кур'єр. 2019. С. 3.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-35

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ВИМОГА ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Діденко Л. В.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Згідно зі статтею 55 Конституції України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом. У разі, якщо особисті немайнові чи майнові права та інтереси особи було порушено, вона має право звернутись у встановленому законом порядку до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. У такий спосіб виникають цивільно-процесуальні відносини, які є одним з ключових та визначальних різновидів суспільних відносин, які не просто проголошені чи задекларовані, а дійсно можуть бути реалізованими кожною особою.

Україна є молодою державою, тому більшість суспільних інститутів все ще перебуває на стадіях формування. Складний процес трансформації всіх сторін суспільного життя в Україні викликає потребу в дослідженні рефлексії відповідних змін на стан соціальних відносин у країні. В умовах подальшого розвитку українського суспільства та сучасного правотворення особливого значення набуває встановлення теперішнього стану теоретичного розкриття сутності та регулювання правових відносин між громадянами, а також перспектив його удосконалення. На сучасному етапі суспільного розвитку наявність інтересу до інституту цивільних процесуальних відносин обумовлюється фактором постійної необхідності охорони прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави шляхом всебічного справедливого, неупередженого та своєчасного

розгляду і вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством. Потреба в охороні прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави значним чином підвищує роль наукових та методологічних підходів у дослідженні інституту цивільних процесуальних відносин. Впродовж останніх десятиліть перманентно здійснюється наукова діяльність у напрямах розроблення теоретичних механізмів визначення сутності інституту цивільних процесуальних відносин та удосконалення його практичної реалізації, оскільки його ефективність є неможливою без належної наукової уваги.

В умовах формування правової держави та встановлення курсу до європейської інтеграції, перед Україною гостро стоїть потреба в розробці та впровадженні нових підходів до цивільно-процесуальних відносин. На сьогодні в Україні вдосконалюється національне законодавство в різноманітних сферах на основі конкретних вимог Європейського Союзу щодо імплементації міжнародних стандартів у вітчизняну правову систему. Такі зміни обумовлені передусім європейським вибором нашої держави. Як наслідок, протягом останніх десятиліть державна політика в різноманітних сферах, у тому числі цивільно-процесуальних відносин, зосереджена на активних перетвореннях та постійних змінах. А отже, європейська інтеграція є ще однією з причин, яка в питаннях цивільно-процесуальних відносин не втрачає своєї актуальності та обумовлює необхідність впровадження нових підходів щодо регулювання цивільно-процесуальних відносин, а також приведення вже існуючих у відповідність з міжнародними стандартами. У зв'язку з цим, наукова теорія цивільно-процесуальних відносин має постійно зазнавати змін під впливом розвитку законодавства, а також з огляду на необхідність створення теоретичних передумов для подальшого удосконалення науки цивільного процесу та цивільного процесуального законодавства. Окремі питання повинні розв'язуватись вченими– процесуалістами, тому для дослідження проблем цивільно-процесуальних відносин варто визначити їх місце в сучасній правовій науці.

У вітчизняній науковій літературі значно досконаліше розроблено теорію цивільних правовідносин, які є передумовою виникнення цивільно-процесуальних відносин. Регулятором суспільних відносин є норми права. Саме тому, певно, будь-яка норма права повинна виконувати роль упорядковувача зв'язків і явищ соціально-правового середовища, містити реальні можливості практичного запровадження в життя (тобто її застосування). Процесуально-правові норми тісно пов'язані з матеріальними нормами, мають з ними багато спільного і водночас процесуальні норми суттєво відрізняються від матеріальних. Теоретичні та практичні аспекти цивільно-процесуальних відносин постійно є предметом уваги науковців і практиків, і їх окремі елементи перманентно досліджуються на різних рівнях. Це можна пов'язати з тим, що в умовах

формування в Україні демократичної, соціальної, правової держави, першочерговим завданням є забезпечення захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб. Відповідно, ефективність такого захисту безпосередньо залежить від створення належних та дієвих механізмів їх участі в суспільних відносинах.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. 2003. № 40-44. – Ст. 356.

3. Цивільний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР України), 2004. – № 40-42. – ст. 492.

4. Діденко Л.В. Особливості змісту цивільних процесуальних правовідносин. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 3. С. 49-51.

5. Фурса С.Я. Цивільний процес України: проблеми і перспективи : [наук.-практ. посіб.] / С. Я.Фурса, С.В. Щербак, О.І. Євтушенко. – К. : Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2006. 448 с.

6. Ясинок М. М. Теоретичні проблеми цивільного процесуального права : підручник / М. М. Ясинок, М.П. Курило, О.В. Кіріяк, О.О. Кармаза, С.І.Запара та ін.; за заг. ред. д.ю.н. професора М.М. Ясинка. К. : Алерта, 2016. 890 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-36

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Єлісєєва О. Г.
студентка 3 курсу за спеціальністю 081 «Право»
Фаховий коледж
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна

Згама А. О.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Захист прав людини є основою демократичного суспільства, особливо в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Запровадження воєнного стану в Україні виявило низку правових проблем у сфері забезпечення прав людини, що й зумовило активізацію практики самозахисту прав громадянами та підкреслило необхідність державних гарантій рівного доступу до механізмів правового захисту. Якщо національні механізми не забезпечують належного захисту, особа має право звернутися до міжнародних правозахисних інституцій, що, у свою чергу, вимагає попереднього вичерпання всіх національних засобів правового захисту. Тому, як ніколи, є актуальним питання забезпечення балансу між гарантіями національної безпеки та дотриманням основоположних прав людини. Адже в умовах воєнного стану зростають ризики зловживання владою, обмеження громадянських прав та порушення міжнародних стандартів. Вивчення цієї проблематики сприятиме вдосконаленню механізмів захисту прав людини та посиленню відповідальності держави за їх дотримання.

Однією з головних проблем є збільшення повноважень військових та, водночас, зменшення прав громадян, що може призвести до порушення немайнових прав останніх. Така ситуація спричиняє ризики зловживання владою, і як наслідок, зростання недовіри до державних інституцій та загострення суспільно-політичної ситуації. У цьому контексті важливе значення має положення статті 64 Конституції України, яке визначає обмеження прав людини під час воєнного стану, проте наголошує на необхідності дотримання основоположних прав [1]. Також важливо, щоб держава дотримувалась своїх зобов'язань відповідно до Конституції

України, законів України, міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів.

Міжнародні механізми захисту прав людини, такі як Женевські конвенції та додаткові протоколи до них, відіграють важливу роль у гарантуванні дотримання прав людини під час збройного конфлікту. Зокрема, Міжнародний комітет Червоного Хреста здійснює моніторинг умов утримання осіб, що перебувають під владою військових структур, а також забезпечує захист цивільного населення від порушень міжнародного гуманітарного права [2, с. 20]. Від так, Україна має неухильно дотримуватися міжнародних норм щодо захисту прав людини, зокрема, Женевських конвенцій про захист жертв війни та додаткових протоколів до них. Зазначені міжнародні стандарти визначають правила поводження з полоненими, забезпечення захисту цивільного населення від насильства і злочинів проти людяності [3, с. 84].

Сучасні реалії засвідчують, що механізм захисту прав людини потребує змін. Насамперед слід звернути увагу та зменшити формальність процедур розгляду скарг, наданих громадянами щодо порушення їхніх прав і свобод, обмеження яких є неприпустимими; по-друге – вдосконалити механізм надання безоплатної юридичної допомоги в рамках правозахисної діяльності; по-третє – забезпечити безоплатне надання інформаційно-роз'яснювальних та психологічних послуг в умовах воєнного стану.

Введення воєнного стану зумовлює серйозні обмеження прав і свобод людей. Зазначена обставина дає можливість державі застосовувати надзвичайні заходи для гарантування національної безпеки, що нерідко супроводжується порушенням прав людини, серед яких: обмеження свободи руху, обмеження прав на власність та підприємницьку діяльність; обмеження свободи слова та особистої недоторканості; обмеження права на приватне життя; обмеження прав мігрантів і біженців тощо [1]. Такі порушення наголошують на важливості захисту прав людини незалежно від обставин, на потребі міжнародної співпраці задля забезпечення дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Отже, можемо виокремити такі моменти, на які варто звернути увагу у вирішенні питання порушення прав: дотримання рівноваги між захистом національної безпеки та гарантуванням прав та свобод громадян – один з основних викликів полягає в забезпеченні ефективного захисту національної безпеки, не допускаючи при цьому невиправданого обмеження прав і свобод громадян; відповідність міжнародним стандартам прав людини – умови воєнного стану здатні спричинити порушення міжнародних стандартів прав людини, зокрема, щодо права на життя, свободу думки, совісті та віросповідання, свободу слова та інформації, права на справедливий судовий процес, права на недискримінацію та інші; ризики зловживання повноваженнями – умови воєнного стану можуть стати причиною для зловживання владою та порушення прав людини; прозорість та підзвітність влади – умови воєнного стану можуть призвести до

зменшення прозорості та підзвітності влади перед громадянами, що створює загрозу порушення прав людини та розвитку корупції [4, с. 30].

З огляду на виявлені проблеми, актуальними вважаємо наступні заходи щодо вдосконалення механізмів захисту прав людини:

– спрощення процедур розгляду скарг громадян щодо порушення їхніх прав та створення спеціалізованих органів моніторингу порушень прав людини в умовах воєнного стану;

– забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги, включаючи надання правових консультацій та представництва у судових інстанціях;

– посилення парламентського та громадського контролю за діяльністю військових і правоохоронних органів з метою запобігання зловживанням владою та порушенням прав людини;

– розширення міжнародної співпраці шляхом активної взаємодії з правозахисними організаціями та моніторинговими місіями для забезпечення дотримання міжнародних стандартів;

– запровадження механізму компенсації для осіб, чиї права були порушені, що дозволить забезпечити відновлення порушених прав та відшкодування завданої шкоди.

Отже, забезпечення прав людини в умовах воєнного стану є одним із найважливіших завдань демократичної держави. Баланс між гарантуванням національної безпеки та дотриманням прав і свобод громадян є ключовим викликом для правової системи України. Важливим напрямом є вдосконалення національних механізмів правового захисту, підвищення ефективності судового контролю, а також посилення співпраці з міжнародними організаціями. З огляду на сучасні виклики, забезпечення прозорості державного управління та запобігання порушенням прав людини є необхідною передумовою для розвитку правової держави та зміцнення демократичних інститутів.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Ст..68. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР

2. Назарчук О. Захист прав людини: сучасний стан та проблеми реалізації. *Актуальні проблеми правознавства.* 2022. № 2 (30). С. 19–23. URL : dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/47670/1/Назарчук.PDF

3. Дерій О.В., Кондратюк А.В., Костенко Р.С. Щодо проблематики захисту прав людини та можливих наслідків їх порушення в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий літературний журнал.* 2024. № 1. С. 83-85. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/15

4. Лобко В. Захист національної безпеки як підстава для обмеження прав фізичних та юридичних осіб в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2023. № 1. С. 29–34. URL : https://doi.org/10.32782/39221426

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-37

ЗАХОДИ КОНТРОЛЮ ПРАВИЛЬНОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ТОВАРІВ ПІД ЧАС МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Запорожець О. Ф.
кандидат економічних наук,
головний державний інспектор
Одеська митниця
м. Одеса, Україна

Мірошниченко М. І.
здобувач 3 курсу за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Вектори інноваційного розвитку України в умовах глобальних змін і кризового становища направлені й на формування стратегії відновлення країни з використанням механізму системи адміністрування митних платежів. Важливість управління митними платежами зумовлена тим, що саме вони забезпечують стабільність наповнення державного бюджету, зокрема через високий рівень контрольних дій митних органів, які використовують в своїй роботі специфічний механізм адміністрування. Серед інструментів механізму зазначимо контроль правильності класифікації товарів згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі – УКТ ЗЕД), яка є базисом товарної номенклатури Митного тарифу України [2]. Міжнародною основою УКТ ЗЕД є Гармонізована система опису та кодування товарів Всесвітньої митної організації (ГС/HS). Класифікація товарів відповідно до УКТ ЗЕД здійснюється із застосуванням Основних правил інтерпретації УКТ ЗЕД.

З метою адекватності і ефективності управлінських рішень, які приймаються в процесі перевірки правильності класифікації товарів під час здійснення митного оформлення товарів слід практично виявити тенденції і закономірності заходів контролю, що в свою чергу дозволить визначити шляхи вдосконалення методики з оцінювання ефективності механізму адміністрування митних платежів для перспектив економічного відновлення України. Керуючись законодавчою та нормативно-правовою базою узагальнимо в таблиці послідовність етапів проведення заходів контролю в підрозділах митного оформлення (далі – ПМО) посадовими особами митного органу щодо перевірки правильності класифікації товарів під час митного оформлення товарів.

Таблиця 1.

Етапи здійснення інспектором ПМО заходів контролю правильності класифікації товарів, заявлених у митний режим імпорту

№ з/п	Зміст контрольного заходу	Правова основа
1	2	3
1	Митні органи України здійснюють контроль правильності класифікації товарів, поданих до митного оформлення, згідно з УКТ ЗЕД	[1, ч. 2 ст. 69;3;4;5]
2	Посадові особи ПМО здійснюють контроль правильності класифікації товарів під час виконання митних формальностей. Обсяг митного контролю, достатнього для забезпечення додержання правил класифікації товарів, визначається на підставі результатів застосування системи управління ризиками	[1, ч. 2 ст. 69;3;4;5]
3	Контроль правильності класифікації товарів здійснюється шляхом:	
3.1	Перевірки відповідності опису товару в митній декларації процедурі декларування відповідно до вимог митного законодавства	[1, гл.11;2;3;5]
3.2	Співставлення відомостей про товар і код згідно з УКТ ЗЕД, заявлених у митній декларації, відомостям про товар (найменування, опис, визначальні характеристики для класифікації товарів тощо), зазначеним у наданих для митного контролю документах, шляхом перевірки дотримання вимог Основних правил інтерпретації УКТ ЗЕД із врахуванням Пояснень до УКТ ЗЕД, рекомендацій, розроблених центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, відповідно до вимог митного законодавства	[1, ст. 257;2;3;4]
3.3	Застосування підходів до класифікації товару з ідентичними характеристиками митниць Держмитслужби шляхом перевірки наявності рішень щодо зобов'язуючої інформації з питань класифікації товару та/або рішення щодо класифікації товару (далі – класифікаційне рішення). «Для цілей класифікації товарів під товарами з ідентичними характеристиками розуміються товари, які мають однакові характерні для них ознаки (фізичні характеристики, хімічний склад, призначення та порядок застосування тощо) і відмінності між цими товарами не впливають на характеристики, визначальні для класифікації таких товарів за одним класифікаційним кодом згідно з УКТ ЗЕД»	[1, гл.7, гл.9;3;4;5;6]
4	У разі відсутності інформації щодо однозначної перевірки правильність класифікації товарів на підставі задекларованих відомостей, інспектор ПМО надсилає електронне повідомлення декларанту про необхідність надання додаткових документів, які підтверджують задекларований код товару згідно з УКТ ЗЕД	[1;3;4;5]
5	У разі відмови у наданні підтверджуючих код товару згідно з УКТ ЗЕД додаткових документів, контроль правильності класифікації товарів здійснюється за наявними документами із використанням довідкової інформації	[1;3;4]

Продовження таблиці 1

1	2	3
6	У разі надходження до ПМО додаткових документів, які підтверджують задекларований код товару згідно з УКТ ЗЕД, такі документи обов'язково аналізуються під час перевірки правильності класифікації товарів. За результатами здійснення перевірочної роботи посадова особа ПМО здійснює наступні митні формальності:	
6.1	-на етапі перевірки правильності класифікації та кодування товарів засвідчує (підтверджує) задекларований код товару згідно з УКТ ЗЕД	[1;3;4;5]
6.2	-на етапі перевірки правильності класифікації та кодування товарів передає виконання митної формальності до спеціалізованого підрозділу митного органу з питань класифікації товарів (далі – Спеціалізований підрозділ)	[1;3;4;5]
7	Передання виконання митної формальності щодо перевірки правильності класифікації товарів за митною декларацією до Спеціалізованого підрозділу здійснює ПМО в таких випадках:	
7.1	-за результатами застосування системи управління ризиками (спрацювання форми митного контролю: «Здійснення контролю правильності класифікації товарів згідно з УКТЗЕД спеціалізованим підрозділом митниці для прийняття рішення про визначення коду товару»); -у складних випадках щодо класифікації товарів; – на вимогу Спеціалізованого підрозділу або підрозділу митних компетенцій, у тому числі за результатами самостійного виявлення порушення правил класифікації товарів під час здійснення контролю правильності класифікації товарів, моніторингу митних декларацій, щодо яких посадові особи ПМО виконують митну формальність щодо перевірки правильності класифікації товарів; – за інших умов, передбачених митним законодавством України	[1;3;4;5]
8	Передання виконання митної формальності щодо перевірки правильності класифікації товарів за митною декларацією здійснює посадова особа ПМО за допомогою автоматизованої системи митного оформлення шляхом оформлення запиту в електронній формі	[1;3;4;5]
9	Про прийняття та, відповідно – результати виконання (завершення) митної формальності щодо перевірки правильності класифікації товарів за конкретною митною декларацією Спеціалізований підрозділ або підрозділ митних компетенцій вносить відповідну відмітку до автоматизованої системи митного оформлення	[1;4;5]

Закінчення таблиці 1

1	2	3
10	Рішення приймається за наступними результатами: -з підтвердження задекларованого коду товару згідно з УКТЗЕД; -зміни (у разі необхідності) задекларованого коду товару згідно з УКТ ЗЕД – виключно на підставі встановлених характеристик товару, які є визначальними для його класифікації, (які містяться у митній декларації, інших документах, поданих для митного оформлення та за результатами співставлення наявних класифікаційних рішень ВМО та підходів до класифікації ЄС, закріплених у актах права ЄС, перелік яких оприлюднюється на сайті Держмитслужби)	[1;3;4;5;6]
11	Додатково: в разі необхідності використання спеціальних знань з різних галузей науки, техніки, мистецтвознавства тощо або у використанні спеціального обладнання і техніки, митний орган може звернутися до спеціалізованого органу з питань експертизи та досліджень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, чи до його відокремленого підрозділу або іншої експертної установи (організації)	[1;3;4;6]
12	Складний випадок класифікації товару надає права Спеціалізованому підрозділу звернутися до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, для отримання методологічної допомоги щодо класифікації товару згідно з УКТ ЗЕД	[1;3;4]
13	Рішення про визначення коду товару є обов'язковим для митних цілей, діє три роки з дати його прийняття, крім випадків скасування або анулювання такого Рішення до закінчення строку його чинності	[1;3;4]

Аналіз послідовності, характеристик і змісту наведених заходів контролю класифікації товарів, заявлених у митний режим імпорту, надає перспектив встановлення чіткої процедури, що вимагає виважених підходів до питань узгодженості між виконанням пріоритетних державних завдань здійснення працівниками митниці та отриманням економічних прибутків держави з можливістю розвитку національного бізнесу та уніфікації норм інституціонального середовища. Разом з тим стратегія вдосконалення механізму адміністрування митних платежів формує не тільки загальні та конкретні цілі й напрямки управлінської діяльності, а й передбачає дієві шляхи і засоби забезпечення національної безпеки та захисту України.

Література:

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (зі змінами) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n316

2. Закон України Про Митний тариф України від 19.10.2022 № 2697-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 450 «Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2012-%D0%BF#Text

4. Наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 650 «Про затвердження Порядку роботи митних органів при вирішенні питань класифікації товарів, що переміщуються через митний кордон України». Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 02.07.2012 за № 1085/21397 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1085-12#Text

5. Наказ Міністерства фінансів України від 31.07.2015 № 684 Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21.08.2015 за № 1021/27466. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15#Text

6. Офіційний сайт Державної митної служби України URL: https://customs.gov.ua

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-38

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИСТИЧНИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зубченко Р. В.
студент 3 курсу за спеціальністю 081 «Право»
Фаховий коледж
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна

Меденцев А. М.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права, процесу, криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Міжнародні терористичні організації є однією з найбільш небезпечних проблем у нашій країни, особливо в період воєнного стану. Вони підривають національну безпеку та посягають на спокійне життя

суспільства. Ці організації підсоблюють агресору робити диверсії у середині України та за її межами. Війна створює сприятливі умови для активізації терористичних угруповань. Окуповані території, контрабанда зброї, кібератаки, загальна інформаційна небезпека, та економічна не стабільність. Усі зазначені фактори допомагають терористам вчиняти свої злочинні дії проти військових, державних службовців та цивільного населення з метою погіршити внутрішню ситуацію в країні.

Найважливішим завданням відповідних органів та служб – є заходи спрямовані на запобігання та протидію тероризму. Офіційні джерела Служби Безпеки України виділяють такі основні заходи боротьби зі злочинністю:

1) Виявлення та нейтралізація терористичних осередків
2) Ретельна перевірка засобів масової інформації і месенджерів
3) Посилення перевірки на кордоні і на блокпостах у межах України
4) Перехоплення радіо зв'язків збройних сил держави-агресора
5) СБУ використовує іноземний досвід антитерористичної діяльності

Багато українських вчених визначають як саме може здійснюватися фінансування терористичних угрупувань, наприклад кандидат юридичних наук доцент кафедри кримінального права та кримінології Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України Власов А.В дійшов висновків що – «Фінансування тероризму може здійснюватися за допомогою легально або нелегально отриманих фінансових коштів, а також може використовувати гуманітарні або комерційні організації, що діють на законних підставах, як ненавмисно або навмисно задля надання фінансової або іншої матеріально-технічної підтримки терористам. Аналізуючи вітчизняну систему протидії фінансуванню тероризму, необхідно її віднести до відповідних міжнародних стандартів Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей» [1, с 200-201].

Таким чином жодне з терористичних угрупувань не може працювати без належного фінансування. Через накладені на ворожу країну санкції, вони не можуть здійснювати фінансування тероризму на пряму через банківську систему. Проте нажаль досі не було накладено належних санкцій у сфері криптовалюти. Через це ворог дуже вміло обходить систему санкцій і фінансує злочинність всередині України. Наразі крипто-транзакції є цілком анонімні і деталі цих переказів практично не можливо відстежувати. Шляхом цих переказів ворог платить зарплату колобарантам, та фінансує діяльність пов'язану з вчиненням диверсійних заходів. Основною причиною знайдення цих злочинців була їх не достатня безпека під час листування колобарантів та спецслужб країни агресора. Проте весь час коли вони вчиняли злочини, вони отримували гарну заробітну плату, та мали доволі заможне життя. Вся суть проблеми полягає в недостатньо якісної

перевірки крипто-транзакцій, бо їх практично не можливо дослідити. Виходячи з кримінологічного дослідження кандидата юридичних наук, доцента кафедри кримінального права і процесу Національного авіаційного університету Лисько Т.Д можна простежити – «У переважній більшості такі кримінальні правопорушення скоюють особи, які певним чином перебувають в зоні так званого соціального ризику. Саме через переслідування корисливої мети вони піддаються впливу ворога» [2, с. 94], це свідчить що в більшості колаборанти які корегують ворожі удари є соціальна група з низьким майновим становищем. З одного боку це погано, бо ворогу дуже просто їх вербувати, проте їх набагато легше знайти, ніж заможних (професійних) колаборантів. В більшості випадках водночас з низьким майновим станом йде низький рівень досвідченності у отриманні грошей шляхом крипто-транзакцій. Цей факт може дуже сильно допомогти Службі Безпеки України у запобіганні діяльності колобарантів. Коли вони отримують гроші від ворогів за свої злочини, в більшості випадках вони одразу роблять транзакцію з крипторахунку на банківський рахунок, і це їх видає. Особливо це стосується безробітних, або осіб з кримінальним минулим.

Викривати колаборaційну діяльність вчинену цими особами набагато легше, ніж розслідувати державну зраду вчинену професійними злочинцями. В більшості випадках подібну діяльність органи досудового розслідування класифікують за статтею 111 Кримінального Кодексу України «Державна зрада», але у зв'язку з війною чинне законодавство змінилося і була додана стаття 111-1 «Колаборaційна діяльність» [4, ст. 111, 111-1], ці злочини не мають строків давності, отже колаборанти будуть покарані в незалежності коли саме вони вчинили цей злочин.

Нажаль в умовах воєнного стану кількість терактів, державних зрад та випадків колаборaційних діяльностей сильно збільшилось, проте саме викриття цих злочинів покращують роботу Служби Безпеки України та інших органів які запобігають та протидіють тероризму. Слід активно стежити за крипто-транзакціями та за особами які знаходяться в групі соціального ризику і можуть бути завербовані ворожими спецслужбами задля корегування ворожого огню та вчиненню диверсій, які понесуть за собою багато людських життів. Багато колаборантів не розуміють, що кошти які вони отримують від окупантів не коштують усіх ризиків на які вони йдуть задля отримання грошей. Якщо держава буде надавати усю необхідну інформацію про те, як не стати жертвою особам які знаходяться у групі ризику вербування ворожими спецслужбами, то це набагато зменшить кількість таких злочинів, та дуже сильно допоможе протидіяти вчиненню нових злочинних дій з боку окупантів.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 07 лютого 2019 року, N2680VIII. https://www.president.gov.ua/documents/constitution
2. Власов А.В. Запобігання фінансування тероризму в Україні. Окремі питання теорії і практики. 2024. УДК 343.3/7 Ст 200-201. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/34-3.pdf
3. Лисько Т.Д Особливості кримінологічної характеристики особи колаборанта. 2022. УДК 343.918.2. Ст 92-96. http://pp-law.in.ua/archive/4_2022/15.pdf
4. Кримінальний кодекс України № 2114-IX від 03.03.2022. Ст. 111, ст. 111-1. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
5. Закон України «Про Службу Безпеки України» № 4156-IX від 18.12.2024. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-39

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ІННОВАЦІЇ СУЧАСНИХ СЕРВІСІВ ДЛЯ СПРОЩЕННЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ДЛЯ ГРОМАДЯН

Нестерова К. С.
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Запорожець Д. А.
здобувач 2 курсу спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

В умовах глобальних змін національна система митного адміністрування є дієвим і ефективним інструментом впливу на відновлення економічних процесів в державі, формування стратегій її стійкого розвитку та гарантом у забезпеченні захисту економічних інтересів України.

В умовах несприятливого зовнішнього середовища, функціонування митних органів у вимушено скороченому складі, в стані тривалої військової агресії з боку сусідньої країни, особливої актуальності набувають завдання управління митною системою держави як цілісної системи. Адже налагоджені та збалансовані етапи митного адміністрування,

вдосконалення механізму митного контролю на основі системи управління ризиками, здатність оперативно та своєчасно реагувати на виклики як в зовнішньому, так і внутрішньому середовищі суб'єктів господарювання, сприятимуть не лише підвищенню ефективності роботи митних органів, а й відновленню та розвитку України через інноваційні стратегії та практичні рішення сервісів, що спрощують митні процедури, зокрема для громадян, що перетинають митний кордон та переміщують через нього товари та транспортні засоби, що підлягають декларуванню.

Сучасні правові засади визначають, що митні інтереси України – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення митної справи [1, ст. 4]. Також положеннями Митного кодексу України встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі – УКТ ЗЕД), боротьба з порушеннями митних правил та інші заходи, які становлять митну справу [1, ст. 7].

Питання взаємодії митних органів і громадян – суб'єктів декларування автотранспортних засобів, що ввезені для власних потреб і використання на митній території України, на сьогодні залишається інформаційно складним та потребує максимально автоматизувати контрольні заходи для нівелювання «людського фактору», налагодження чіткої інформаційної взаємодії між суб'єктами митного регулювання та суб'єктами декларування з дотриманням чинного законодавства. Зокрема, для поміщення у митний режим імпорту легкового автомобілю (товару) необхідними умовами для виконання є наступні.

1. Обов'язкове подання митному органу, що здійснює випуск товарів, документи на такі товари (легковий автомобіль).

2. Оплата митних платежів, якими відповідно до законів України обкладаються такі товари під час ввезення на митну територію України в режимі імпорту.

3. Забезпечення виконання встановлених відповідно до закону вимог щодо заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [1, ст. 75].

При цьому суб'єкту декларування слід проаналізувати особливості пропуску та оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України саме громадянами. Зокрема митне оформлення легкового автомобілю, ввезеного на митну територію України, до прикладу за товарною позицією 8703 згідно з УКТ ЗЕД (Автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби, призначені головним чином для перевезення

людей), що підлягає державній реєстрації, здійснюється у будь-якому митному органі на всій митній території України з обов'язковим пред'явленням цьому митному органу [1, Розд. XII].

При митному оформленні таких товарів подання попередньої митної декларації, доставка та пред'явлення легкового автомобілю митному органу, яким оформлена така попередня митна декларація, є обов'язковими. Однак, при митному оформленні легкового автомобілю (8703 згідно з УКТ ЗЕД) у пункті пропуску через державний кордон України попередня митна декларація не подається.

Також митним законодавством передбачено зобов'язання перевізника (особа, яка переміщує товари) у встановлені терміни подавати загальну декларацію прибуття (далі – ЗДП) до митного органу, у зоні діяльності якого розташовано пункт пропуску через державний кордон України, де товари вперше перетнуть митний кордон України завчасно (до фактичного прибуття таких товарів на митну територію України). ЗДП подається у вигляді електронного повідомлення, засвідченого електронним цифровим підписом, або через інтерфейс для подання такої декларації, розміщений на офіційному веб порталі Держмитслужби [1, ст. 191, 194; 6].

Зауважимо на особливості митного оформлення транспортних засобів, що ввозяться громадянами на митну територію України для вільного обігу, а саме: такі товари підлягають письмовому декларуванню та митному оформленню з оподаткуванням ввізним митом за повними ставками Митного тарифу України, акцизним податком і податком на додану вартість за ставками, встановленими Податковим кодексом України [1, 2, 3, 5].

При цьому документальне підтвердження для транспортних засобів, що були зареєстровані у відповідних реєстраційних органах іноземних держав і ввозяться в Україну для вільного обігу, є необхідним для надання у митницю призначення з відміткою про зняття з обліку в цих органах.

Згідно з вимогами національного законодавства, першу державну реєстрацію в Україні ввезених транспортних засобів здійснюють за умови їх відповідності екологічним нормам: нових транспортних засобів (8703 згідно з УКТ ЗЕД) – за умови їх відповідності екологічним нормам не нижче рівня «ЄВРО-5», а транспортних засобів (8703), що були в користуванні, не нижче рівня «ЄВРО-2» [4].

Вичерпний перелік документів та відомостей, які подаються митному органу разом з митною декларацією на заявлений легковий автомобіль, регламентовано митним законодавством [1, ст. 335]. Проте для забезпечення нейтралізації ризиків під час виконання митних формальностей, зокрема проведення форматологічного контролю, є необхідність перевірки товаросупровідних і товаротранспортних документів щодо наявності виправлень, підчищень, затертостей, ознак внесених змін, ознак сканування у полях і графах, які визначають вагу,

вартість, найменування товарів, назву компанії, інші відомості для цілей митного контролю та оформлення заявленого транспортного засобу (товару).

Враховуючи позитивні й негативні історії суб'єктів господарювання за результатами здійснених митних оформлень транспортних засобів, застосовуючи індикатори ризиків, які можуть використовуватись посадовими особами митниць для обрання форм та обсягів митного контролю на підставі результатів застосування системи управління ризиками, за допомогою інформаційних технологій Державна митна служба тримає курс на діджиталізацію (оцифрування) та впровадження інновацій для зручності, в тому числі й громадян. Зокрема митні органи активно використовують і штучний інтелект для розробки сучасних сервісів, що спрощують митні процедури. Це застосовано в оновленні розділу «Ввезення легкового автомобіля» в особистому кабінеті на порталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». Як наслідок такого нововведення, громадянин (суб'єкт декларування) має технічні можливості заявити легковий автомобіль за митною декларацією, яку може сформувати простіше та швидше, завдяки двом ключовим сервісам:

1) Розпізнавання характеристик автомобіля за VIN-кодом. Достатньо ввести VIN-код, і система в заданому пошуку спробує знайти технічні дані транспортного засобу.

2) Автоматичне заповнення частини граф митної декларації на основі фото техпаспорта. При цьому достатньо завантажити зображення наявного документа і штучний інтелект зчитає всі можливі характеристики автомобіля, що містяться у техпаспорті. Решту даних система запропонує на основі VIN-коду [6].

За результатами проведеної роботи з боку митних органів забезпечено спрощення для громадянина-декларанта етапів заповнення митної декларації, перевірки та своєчасного подання в електронному форматі, що в свою чергу робить митне оформлення зручним, швидким і технологічним. Виконуючи функції з митного адміністрування фахівці Держмитслужби постійно працюють над розширенням цифрових сервісів, щоб кожен користувач відчув переваги сучасної митниці. Ефективна інформаційна взаємодія, взаємна проінформованість суб'єктів такої взаємодії – митних органів і громадян позитивно виплаває на розробку та подальше вдосконалення митних сервісів. Держмитслужба є відкритою до нових технологій і потреб громадян та забезпечує захист економічних завдань і здобутків України. На практиці підтверджено, що діджиталізація – це не просто тренд, а реальні кроки для скорочення часу та зусиль громадян під час проходження митних формальностей.

Література:

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (зі змінами) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n316
2. Закон України Про Митний тариф України від 19.10.2022 № 2697-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text
4. Закон України Про деякі питання ввезення на митну територію України та проведення першої державної реєстрації транспортних засобів від 06.07.2005 № 2739-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2739-15#Text
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 450 «Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2012-%D0%BF#Text
6. Офіційний сайт Державної митної служби України: https://customs.gov.ua/

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-40

THE EFFECTIVENESS OF INTERNATIONAL SANCTIONS AGAINST THE RUSSIAN FEDERATION

Olshak M. V.
Postgraduate Student
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine

The subjective prerequisites for the effectiveness of international legal sanctions depend on the political will of the subjects of international law, the choice of the appropriate legal position that will determine the launch and functioning of the coercion mechanism, as well as on the will of the offending state, which will decide to obey the requirements of the international community and fulfill the requirements sanctions resolution or refuse to implement them.

In such conditions, the national priorities of these states, the implementation of which depends on the preservation of the ruling regime, territorial integrity, own national or religious identity, are placed above the interests of regional and world security and are considered by the ruling regime as an inviolable principle of national self-preservation. Defending such priorities, states are not inclined to give up or adjust state policy, even under the pressure of collective sanctions, and

therefore violator states will be inclined to take a set of measures aimed at minimizing economic damage, until the sanctions package becomes ineffective [1, c. 166-168].

Such measures can have quite different forms and types, starting from changing the economic form, carrying out measures related to the manipulation of capital investments, carrying out import substitution, and ending with encouraging other subjects of international law to help bypass the prohibitions imposed by sanctions. A clear example of evasion of sanctions with an inclination to cooperation is demonstrated by Russia, starting with the beginning of the full-scale invasion of Ukraine.

The European Union, since the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation, took the side of Ukraine, condemning the invasion of Russia, and therefore stopped selling to Russia technological goods and components necessary for the maintenance of military infrastructure. There are three types of sanctions regimes in the EU. First, there are sanctions adopted by the UN, which the EU transposes into EU law. Second, the EU can strengthen UN sanctions by applying tougher and additional measures. Finally, the EU can also introduce sanctions on its own initiative.

Restrictive measures (or «sanctions») are a tool of the EU's Common Foreign and Security Policy through which the EU can intervene where necessary to prevent conflicts or respond to new or ongoing crises, and to promote peace, democracy, respect for rule of law, human rights and international law [2, c. 107].

Starting from 2014, namely with the annexation of the Republic of Crimea, autonomous regimes of sanctions, introduced by the EU of its own free will, began to operate in relation to the Russian Federation, understanding the violation of the norms of international law. However, only starting from February 24, 2022, the EU began to introduce unprecedented packages of sanctions aimed at weakening the economic stability of the Russian Federation.

As of March 16, 2025, the European Union has implemented 16 packages of sanctions against Russia in response to its aggression against Ukraine. The latest, 16th package of sanctions, was approved on February 24, 2025, on the anniversary of Russia's full-scale invasion of Ukraine. This package includes a ban on the import of Russian aluminum, restrictions on the «shadow fleet» used to circumvent sanctions, and an expansion of the sanctions list to include 48 individuals and 35 organizations involved in undermining Ukraine's territorial integrity. Overall, EU sanctions aim to weaken Russia's ability to continue its aggressive actions by restricting access to critical goods, technologies, and financial resources [3].

The European Union continues to closely monitor the situation and remains ready to take further action if necessary.

The state against which international sanctions of an economic nature are applied has several options for getting out of economic isolation: lawful – stopping

the offense and fulfilling the requirements of the international community, or unlawful – finding ways to circumvent economic sanctions.

As for the sanctions adopted by the UN and transposed into EU legislation, such sanctions are not relevant given the fact that the Security Council vetoes any attempt to impose restrictions. Such a veto is imposed by the Russian Federation every time there is a question of condemnation or an attempt to impose restrictions. Such a gap in the structure of the UN is a separate topical topic for research. Therefore, the EU can only introduce autonomous sanctions, understanding the danger posed by the military aggression of the russian federation.

Bibliography:

1. Малишева Ю.В. Цілеспрямовані санкції та їх застосування Радою Безпеки ООН. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2016. 253 с.

2. Качурінер В.Л. Міжнародне право та економічні санкції: концептуальні засади. *Ампаро.* 2023. № 2. С. 104-109.

3. EU sanctions against Russia following the invasion of Ukraine. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en (дата звернення: 05.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-41

МОРСЬКЕ ПІРАТСТВО ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ БОРОТЬБИ

Осадца Р. О.
аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Морське піратство є однією з найбільших загроз міжнародному морському транспорту та безпеці прибережних держав. Україна, маючи вихід до Чорного та Азовського морів, стикається з численними викликами у сфері морської безпеки. Зростання діяльності морських піратів в регіоні, а також посилення терористичних та злочинних елементів у прибережних зонах ставить під загрозу не тільки безпеку судноплавства, але й економічну стабільність, політичну незалежність та національну безпеку України.

Для дослідження морського піратства як загрози національній безпеці України важливим є аналіз низки законодавчих актів, що регулюють питання безпеки судноплавства та боротьби з піратством. Конституція України, як основний нормативно-правовий акт, закріплює принципи національної безпеки та суверенітету, включаючи аспекти, пов'язані з охороною морських шляхів та захистом національних інтересів на морі [1]. Водночас Кодекс торговельного судноплавства України встановлює правила для забезпечення безпеки судноплавства та визначає відповідальність за порушення нормативних вимог у цій сфері [2].

Закон України «Про національну безпеку України» окреслює загальні підходи до забезпечення національної безпеки, серед яких важливе місце займає боротьба з піратством та забезпечення безпеки морських комунікацій [3]. У рамках міжнародного права Україна також бере на себе зобов'язання, закріплені в Міжнародній конвенції про боротьбу з морським піратством (1979), яка визначає правові норми щодо боротьби з піратством і сприяє міжнародній співпраці в цій сфері. Крім того, Конвенція ООН з морського права (1982) є основоположним документом, що регулює правовий статус морів і океанів, а також встановлює обов'язки держав щодо захисту морських шляхів від піратських атак [4].

Ці законодавчі та міжнародні акти створюють правову основу для боротьби з морським піратством, визначаючи механізми взаємодії між державами та встановлюючи зобов'язання щодо захисту безпеки на морі.

У контексті агресії росії та військових дій в Чорному морі морське піратство є серйозною загрозою для національної безпеки України. Після анексії Криму в 2014 році та відкритої агресії росії в 2022 році, регіон Чорного та Азовського морів став ареною не тільки для військових дій, але й для піратських атак. Враховуючи військову присутність росії в цих водах, проблема морського піратства перетворюється на ще одну складову гібридної війни, спрямовану на порушення стабільності судноплавства, зниження економічної активності та дестабілізацію внутрішньої безпеки України.

Особливо важливою є ситуація з блокадою українських портів на Азовському та Чорному морях, яка стала результатом агресивної політики росії. Піратські атаки, що здійснюються під виглядом військових операцій, спричиняють значні економічні збитки, створюють загрозу для життя моряків та суден, порушують міжнародне судноплавство та посилюють ризики енергетичної безпеки. Проблема піратства в даному випадку взаємопов'язана з розширенням незаконної діяльності росії на морі, зокрема, із захопленням суден, порушенням принципів свободи навігації та блокуванням важливих транспортних шляхів.

Наявність російських військових кораблів у регіоні та їхня участь у нападах на цивільні судна свідчить про використання тактики піратства як одного з елементів гібридної війни. За умов посилення контролю росії над стратегічними водними просторами, Україна стикається з новими

викликами в контексті національної безпеки, зокрема з необхідністю розробки ефективних механізмів захисту торгових маршрутів, забезпечення безпеки судноплавства та протидії піратству.

Враховуючи цю ситуацію, боротьба з морським піратством стає важливою складовою національної безпеки України. Потрібно посилювати міжнародну співпрацю у боротьбі з піратством, зміцнювати військово-морські сили, розробляти нові стратегії для захисту судноплавства і забезпечення безпеки на морі. Важливою є також актуалізація правових інструментів національного та міжнародного рівня для протидії піратським загрозам, що виникають через агресію росії.

Для ефективного врегулювання ситуації з морським піратством та забезпечення національної безпеки України в умовах загроз з боку росії необхідно впровадити комплексний підхід, що включає як військові, так і правові, економічні та дипломатичні заходи. Зокрема, необхідно зміцнити військово-морські сили для забезпечення безпеки судноплавства в Чорному та Азовському морях, що передбачає модернізацію флоту, збільшення присутності українських військових кораблів у важливих районах та розробку нових тактичних підходів для захисту суден від піратських атак. Важливим є вдосконалення системи моніторингу та раннього попередження про загрози. Окрім того, Україна повинна активно залучати міжнародних партнерів до боротьби з піратством через укладання нових угод і посилення співпраці в рамках міжнародних організацій таких як ООН, НАТО, Міжнародна морська організація (ІМО), що включає розширення санкцій проти росії, зокрема щодо її участі у піратських нападах і блокаді українських портів.

Необхідним є також оновлення та вдосконалення законодавства України для ефективної боротьби з піратством, зокрема посилення кримінальної відповідальності за участь у піратських актах, а також впровадження спеціальних механізмів для забезпечення безпеки моряків і захисту цивільних суден. Важливо розробити конкретні процедури для взаємодії з міжнародними судами та правоохоронними органами у боротьбі з піратством. У разі продовження російської агресії слід розглянути можливість створення міжнародно захищених безпечних морських коридорів для цивільних суден, що дозволить уникнути піратських атак та сприятиме відновленню міжнародного судноплавства в Чорному та Азовському морях, зокрема через супровід військовими кораблями міжнародної коаліції або спільні операції з міжнародними партнерами для забезпечення безпеки судноплавства.

Особливу увагу необхідно приділити проведенню міжнародних інформаційних кампаній для підвищення обізнаності про ситуацію з піратством в Україні та важливість забезпечення свободи судноплавства, що включає створення механізмів для швидкого обміну інформацією між країнами, посольствами та міжнародними організаціями щодо нападів на судна, що дозволить оперативно реагувати на загрози.

Враховуючи глобальний характер проблеми, Україна має активно діяти на міжнародній арені, залучаючи партнерів до захисту морських шляхів і свободи судноплавства, що стане важливим кроком на шляху забезпечення національної безпеки та стабільності в регіоні.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. https://www.rada.gov.ua

2. Кодекс торговельного судноплавства України 1995, №№ 47, 48, 49, 50, 51, 52, ст.349. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр#Text

3. Закон України «Про національну безпеку України» 2018, № 31, ст.241. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

4. Конвенція ООН з морського права 1982. https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-42

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Пахлеванзаде А.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри морського та міжнародного права
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Екологічна безпека України є одним із ключових пріоритетів державної політики, оскільки від стану навколишнього середовища залежить якість життя населення, економічний розвиток та міжнародний імідж країни. У сучасних умовах Україна стикається з численними екологічними викликами, зумовленими як природними факторами, так і діяльністю людини. До основних екологічних загроз належать забруднення атмосферного повітря, деградація ґрунтів, вирубка лісів, проблеми з утилізацією відходів, виснаження водних ресурсів та наслідки воєнних дій, які спричиняють значне навантаження на екосистеми.

Забруднення повітря є однією з найгостріших екологічних проблем. Основними джерелами є промислові підприємства, транспорт та енергетика. Великі міста, такі як Київ, Дніпро, Харків та Запоріжжя, мають високий рівень концентрації шкідливих речовин у повітрі, що негативно впливає на здоров'я громадян. У відповідь на цю проблему необхідне впровадження сучасних технологій очищення викидів, посилення екологічного контролю та перехід на відновлювані джерела енергії.

Проблема утилізації відходів також залишається актуальною. В Україні щорічно утворюється мільйони тон побутових та промислових відходів, значна частина яких не переробляється, а накопичується на звалищах, що створює загрозу для навколишнього середовища та здоров'я людей. Необхідним є впровадження ефективної системи сортування та переробки відходів, а також стимулювання бізнесу до використання екологічно безпечних технологій.

Вирубка лісів та деградація ґрунтів є ще однією серйозною екологічною проблемою. Масове знеліснення призводить до змін у кліматі, зменшення біорізноманіття та ерозії ґрунтів. Знищення родючих земель через інтенсивне використання пестицидів і добрив загрожує продовольчій безпеці країни. Збереження лісових масивів, відновлення деградованих земель та запровадження сталих методів ведення сільського господарства повинні стати пріоритетними напрямами екологічної політики.

Важливу роль у забезпеченні екологічної безпеки відіграє раціональне використання водних ресурсів. Україна належить до країн із середнім рівнем водозабезпеченості, але через забруднення річок, зменшення рівня підземних вод та зміну клімату ця проблема стає дедалі гострішою. Очищення стічних вод, збереження водних екосистем та підвищення ефективності використання водних ресурсів є необхідними заходами для запобігання екологічній кризі.

Так, згідно зі статистичним збірником «Довкілля України 2022», основними екологічними проблемами в країні є [1]:

– забруднення атмосферного повітря;

– забруднення річок та озер, неефективне очищення стічних вод та надмірне використання водних ресурсів призводять до деградації водних екосистем;

– накопичення твердих побутових відходів та недостатній рівень їх переробки створюють екологічні та санітарні проблеми.

Військові дії, що тривають на території України, завдають значної шкоди навколишньому середовищу. Руйнування промислових об'єктів, знищення природних екосистем, забруднення ґрунтів та води небезпечними речовинами мають довготривалі наслідки. Відновлення постраждалих територій вимагатиме значних ресурсів та комплексного підходу, включаючи екологічний моніторинг, рекультивацію земель та міжнародну підтримку у ліквідації наслідків екологічних катастроф.

Україна впроваджує низку стратегій та програм для покращення екологічної ситуації. Зокрема, Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року визначає пріоритетні напрями та заходи у сфері охорони довкілля [2].

Для покращення екологічної ситуації в Україні необхідне посилення державного контролю за дотриманням екологічного законодавства, стимулювання бізнесу до екологічної відповідальності, розвиток екологічної освіти та залучення громадян до природоохоронної діяльності.

Важливим кроком є інтеграція європейських екологічних стандартів та впровадження сучасних технологій у сфері природокористування.

Екологічна безпека є невід'ємною складовою сталого розвитку України. Від ефективності екологічної політики залежить не лише стан природи, а й добробут населення, економічна стабільність та міжнародний імідж країни. Тому вирішення екологічних проблем має бути пріоритетом для держави, бізнесу та громадськості задля збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Література:

1. Довкілля України 2022 / за ред. О. Прокопенка. Київ: Державна служба статистики України, 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_dov_22.pdf?utm_source (дата звернення: 02.03.2025).

2. Звіт про стан виконання у 2023 році Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 443. URL: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/Rozmishhennya-Zvit-po-vykonannyu-NPD-za-2023.pdf?utm_source (дата звернення: 02.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-43

ДЕМОГРАФІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗМІЦНЕННЯ

Слюсар Л. І.
кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник
Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Черепанський М. Ф.
головний економіст
Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

У сучасному нестабільному, складному світі питання національної безпеки є актуальними для всіх країн. Для України, яка відбиває збройну агресію Росії і виборює право на вільне існування української держави і

української нації, ці питання набувають особливого значення. Національна безпека у широкому сенсі – це безпека не тільки військова, а і політична, економічна, інформаційна, соціальна, гуманітарна, демографічна, екологічна. У цьому переліку особливе місце займає демографічна безпека, яка є не тільки важливою складовою національної безпеки країни, але її передумовою. Людський потенціал країни є «тілом суспільства», і від його кількісних і якісних параметрів (кількості населення, насамперед репродуктивного і працездатного віку, його статево-вікової структури, рівня освіти, здоров'я тощо) безпосередньо залежить військова, економічна безпека держави.

«Демографічна безпека – це стан захищеності людського потенціалу від зовнішніх і внутрішніх негативних чинників і загроз, що забезпечує продуктивний розвиток країни та її громадян» [1, с. 71]. Демографічну безпеку характеризують основні процеси відтворення населення (народжуваність, смертність, міграція, шлюбність, розлучуваність), а також параметри статево-вікової структури населення.

У передвоєнні роки демографічна ситуація в Україні вже була складною. У прийнятій у вересні 2020 р. Стратегії національної безпеки України зазначається, що «дедалі загрозливішою стає демографічна ситуація» [2]. Повномасштабна війна, розпочата Російською Федерацією, загострила існуючі демографічні проблеми і спровокувала нові, деформувала процеси відтворення населення. Загибель великої кількості людей – як військовослужбовців, так і цивільного населення, вимушена масова міграція всередині країни та за її межі стали причинами глибокої демографічної кризи. Загрозами демографічній безпеці країни стали: швидке скорочення чисельності населення (внаслідок загибелі військових і цивільних у ході бойових дій, тимчасової окупації частини території України, масової вимушеної еміграції населення, передусім жінок та дітей, депопуляції); низький рівень народжуваності; високий рівень передчасної смертності, передусім чоловіків; зростання чисельності осіб з інвалідністю; незаконне вивезення громадян України, зокрема дітей, Росією за кордон; демографічне старіння; масштабне внутрішнє переміщення населення. Отже Україні потрібна комплексна національна соціально-демографічна політика, здатна запобігти подальшому поглибленню демографічної кризи і посиленню демографічної безпеки країни. На нашу думку, першочерговим завданням цієї політики має бути:

– підвищення народжуваності шляхом створення умов для народження бажаної для сім'ї та необхідної для держави кількості дітей;

– скорочення рівня смертності та підвищення очікуваної тривалості життя;

– поліпшення здоров'я населення (фізичного, психічного, морального);

– всебічна підтримка сім'ї, сімейного способу життя;

– адаптація економічної системи та системи освіти до наслідків старіння населення;

– ефективна міграційна політика.

Інтенсивність народжуваності в Україні напередодні війни була однією із найнижчих в Європі. У роки повномасштабної війни рівень народжуваності продовжував знижуватися, адже, як відомо, під час війн значна частка народжень відкладається в очікуванні благополучнішого періоду. Кількість народжених протягом року дітей постійно зменшується, що обумовлено не тільки відкладанням народжень, але і зменшенням чисельності населення активного репродуктивного віку (внаслідок окупації частини території, вимушеної еміграції, мобілізації). На нашу думку, сам факт що в умовах війни з її ризиками і погіршенням якості життя в Україні народжуються діти (у 2024 р. народилось 176679 дітей) є свідченням стійкості українського народу і його віри у перемогу. Зростання рівня народжуваності можна очікувати у післявоєнний період, але за умови комплексної і продуманої пронаталістської політики, вирішення житлової проблеми, в першу чергу для сімей з дітьми, прогнозованості безпекової ситуації, створення сприятливих умов для поєднання батьківства і професійної зайнятості [3].

Війна завжди супроводжується підвищення смертності населення як через прямі втрати військових і цивільних через бойові дії , так і через неможливість отримання своєчасної медичної допомоги частиною населення в районах активних бойових дій та обстрілів. Однак і в довоєнні роки тривалість життя в Україні суттєво відставала від західних країн, гострою проблемою була передчасна смертність, насамперед чоловіків. Наразі перед країною у цій царині стоять завдання: підвищення рівня доступності медичної допомоги та її якості; раннє виявлення та попередження хвороб, що найчастіше призводять до передчасної смертності або втрати здоров'я; зменшення факторів ризику травмування чи смертності в повсякденному житті; популяризацію здорового способу життя і відповідальності за власне здоров'я; розвиток інфраструктури для здорового дозвілля [4].

Нормалізація процесів відтворення населення і підвищення якості його життя неможливе без підтримки сім'ї, вирішення її проблем. У період війни інституція сім'ї відіграє важливу роль для забезпечення здатності соціуму до збереження людського потенціалу. Сімейний механізм виживання та охорони людського життя: солідарність поколінь, взаємодопомога, обмін фінансовими та матеріальними ресурсами є запорукою подальшого відтворення. українського населення. Отже всебічна підтримка сім'ї, сімейного способу життя є передумовою збереження та успішного розвитку української держави. Наразі для нормалізації умов життя української сім'ї, повернення в Україну тих, хто був вимушений емігрувати, найважливішим

є вирішення питання безпеки та вирішення житлової проблеми для тих сімей, чиє житло було пошкоджене чи повністю зруйноване. Необхідна комплексна державна сімейна політики, спрямована на зміцнення інституту сім'ї на засадах поєднання сучасної ідеології сімейного будівництва (гендерна рівність, свобода вибору) і найкращих шлюбно-сімейних традицій українського народу.

Демографічне старіння, яке стосується населення в цілому і робочої сили, має цілком об'єктивний характер, отже необхідно формувати адекватну державну політику, зокрема задовольняти нові суспільні потреби та стимулювати продовження активного життя. Старіння населення не лише зумовлює виклики для соціально-економічного розвитку, але й створює додаткові можливості у різних сферах, насамперед у сфері зайнятості. В умовах негативних змін у чисельності населення України, спричинених війною, зростає значення трудового потенціалу літніх людей, який необхідно використовувати.

Отже загрози демографічній безпеці України, які посилились через повномасштабну агресії РФ, є небезпечними для нашої країни. Україні потрібна комплексна, науково обґрунтована національна соціально-демографічна політика, здатна запобігти подальшому поглибленню демографічної кризи і посиленню демографічної безпеки.

Література:

1. Пирожков С., Хамітов Н. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Київ: Наукова думка. 2020. – 256 с.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12 (дата звернення 14.02.2025 р.)

3. Аксьонова С. Компенсаційний приріст народжуваності в Україні: очікування, чинники, перепони. Демографія та соціальна економіка. 2022. №4. С. 3–22. https://doi.org/10.15407/dse2022.04.003

4. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text (дата звернення 24.01.2025 р.)

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-44

IMPROVEMENT OF LEGISLATIVE SUPPORT FOR NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION – AS A STRATEGIC DIRECTION OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Somin S. V.
Doctor of Political Sciences, Professor,
Chief Researcher at the Department of Legal and Anti-Corruption Policy
of the Center for Security Studies
National Institute for Strategic Studies
Kyiv, Ukraine

Pikh N. S.
Candidate of Sciences in Public Administration,
Prosecutor
Kyiv Regional Prosecutor's Office
Kyiv, Ukraine

In the conditions of the armed and information war of Russia against Ukraine, we frankly lack educational work in the Ukrainian youth environment, which poses a real threat and destroys the positive image of Ukraine as a powerful independent state with a unique cultural heritage. The further existence of Ukrainian independence is not possible without a radical reform of the national system of youth education, without its orientation towards the formation of conscious citizens and patriots of a united Ukraine. Patriotic education has a clear target orientation – the protection of the Motherland and is an integral part of the entire system of ensuring the national security of Ukraine. A new theoretical understanding of the foundations of patriotism, national-patriotic education of youth is an urgent problem of the present and the future, in the solution of which state policy, education and pedagogical psychology play a decisive role.

At one time, the theorist of Ukrainian conservatism V. Lypynsky wrote: «To be a patriot means to demand good and kind deeds from oneself, as from a Ukrainian, and not to hate others because they are «not Ukrainians». Ultimately, to be a patriot means, as a Ukrainian, to cultivate in oneself public, political, and state-building traits: faith in God and obedience to his laws, loyalty, firmness, discipline, respect for one's traditional authority…» [1].

The state policy of Ukraine in the field of national-patriotic education is implemented in accordance with the provisions of the Constitution of Ukraine and the Laws of Ukraine «On National Security of Ukraine», «On Defense of Ukraine», «On the Armed Forces of Ukraine», «On Education», «On the Basic Principles of State Policy in the Field of Establishing Ukrainian National and Civic

Identity», «On the Legal Status and Commemoration of the Memory of Fighters for the Independence of Ukraine in the 20th Century», «On the Condemnation of Communist and National Socialist (Nazi) Totalitarian Regimes in Ukraine and the Prohibition of Propaganda of Their Symbols», «On the Perpetuation of the Victory over Nazism in World War II 1939-1945», etc. [2; 3].

Analysis of Ukrainian legislation in the field of national-patriotic education allows us to assert that patriotic education does not yet have a proper holistic mechanism and systematic interaction of state authorities, local self-government, educational institutions and civil society institutions with the aim of forming in young people a high national consciousness, a sense of devotion to their Motherland. Thus, the terms «patriot» and «patriotism» are completely absent from the text of the Constitution of Ukraine. And there is every reason to consider Article 15 of the Basic Law as a direct ban on the existence of a state ideology, and therefore any ideological principles of patriotism [4, Art. 15].

The Law of Ukraine «On Education», which, in the absence of a separate law on national-patriotic education in our country, should regulate the education of children and youth as one of the main priorities of the state and society in the development of civil society, define the tasks, forms and methods of such activity, uses the term «patriotism» in only one of its articles. Only in the duties of pedagogical and scientific-pedagogical workers is it stated that they must establish respect for patriotism as one of the principles of universal morality by instructions and personal example [5].

The texts of the Laws of Ukraine «On the Legal Status and Commemoration of the Fighters for the Independence of Ukraine in the 20th Century», «On the Condemnation of the Communist and National Socialist (Nazi) Totalitarian Regimes in Ukraine and the Prohibition of the Propaganda of Their Symbols», «On the Perpetuation of the Victory over Nazism in World War II 1939-1945», as well as «On the Assignment of the Names (Pseudonyms) of Individuals, Anniversary and Holiday Dates, Names and Dates of Historical Events to Legal Entities and Objects of Property Rights» also do not use the terms «patriot» and «patriotism» at all.

The current stage of Ukrainian statehood is of great importance for the future of the Ukrainian people and determining our prospects in Europe. In today's extremely difficult conditions, our priority should be the development of a qualitatively new state policy of national-patriotic education, which will greatly influence the future development of the Ukrainian state. National-patriotic education of youth, as an integral part of the system for ensuring the national security of Ukraine, is a complex, systematic and purposeful activity of state authorities, local governments, the public, family, educational institutions and other social institutions, aimed at forming in the younger generation a high patriotic consciousness, a sense of loyalty and love for the Motherland, and constant readiness to fulfill their duty to protect national interests. National-

patriotic education should ensure the formation of a self-sufficient Ukrainian citizen, a humanist and a democrat, ready to fulfill their civic duties and inherit the spiritual and cultural heritage of the Ukrainian people, and if necessary, to give their life for the Motherland.

In order to improve state policy in the field of national security of Ukraine and develop regulatory and legal support for the national-patriotic education of citizens, it is considered appropriate to:

1. To initiate amendments to Article 15 of the Constitution of Ukraine and to reword the second paragraph as follows: «The state contributes to the establishment and development of the state ideology, as a holistic system of a set of ideas, values, and concepts, through which the Ukrainian people realize themselves and their position in the world around them, express their needs, and determine the forms of organizing their own existence, and form and organize the national-patriotic education of their citizens» [4, Article 15].

2. To make appropriate amendments to the Law of Ukraine «On National Security of Ukraine» [6], in particular to supplement Sections: I. General Provisions, II. Principles of National Policy and V. Planning in the Spheres of National Security and Defense, as well as the Laws of Ukraine «On Education», «On Defense of Ukraine», «On the Armed Forces of Ukraine», etc., in terms of defining, developing and ensuring effective state policy in the field of national-patriotic education of all segments of the Ukrainian population, providing for appropriate legal, organizational and material and financial mechanisms.

3. Taking into account that national-patriotic education is an integral part of the system of ensuring national security of Ukraine, consider the issue of creating a permanent Coordination Center for National-Patriotic Education within the NSDC Apparatus, with the involvement of representatives of interested ministries, departments, the public, the media, spiritual and religious, volunteer and international partners.

Bibliography:

1. Липинський В. Націоналізм, патріотизм і шовінізм. (Лист до Б. Шемета, писаний у Райхенау, Австрія, 12 грудня 1925 р.) // Архівні документи. Українська еміграція. Павло Гай-Нижник – особистий сайт. URL: https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1925(12)12.lypynskyi.php

2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. ВВР, 2023, № 46, ст.116. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/511494___708583

3. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті». ВВР, 2015, № 25, ст. 190. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text

4. Конституція України. Ст. 15. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254 %D0 %BA/96-%D0 %B2 %D1 %80/print14337
5. Закон України «Про освіту». № 1060-XII URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060–12/print143377010141315
6. Закон України «Про національну безпеку України». ВВР, 2018, № 31, ст.241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-45

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВА НА ЗДОРОВ'Я ЯК ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОГО ПРАВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Щамбура Д. В.
докторант кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Особисті немайнові права становлять одну з ключових складових правової системи кожної держави. Вони забезпечують захист прав і свобод людини, які не пов'язані з матеріальними цінностями чи майновими відносинами. Ці права є невід'ємною частиною людської гідності та належать кожному від народження до кінця життя.

До особистих немайнових прав належать право на життя, здоров'я, свободу, гідність, особисту недоторканність, приватність, свободу думки, совісті, віросповідання, вираження своїх переконань тощо. Вони гарантовані Конституцією України та іншими законами й підлягають захисту від будь-яких посягань з боку державних органів, громадян або третіх осіб.

Сучасні наукові дослідження у сфері цивільного права підтверджують, що воно не може обмежуватися лише майновими відносинами. Особисті немайнові права повинні посідати важливе місце в системі приватноправового регулювання, і їм необхідно приділяти значно більше уваги.

Право на здоров'я є одним із найважливіших особистих немайнових прав фізичної особи, тісно пов'язаним із правом на життя та забезпеченням особистої цілісності. Проте, аналізуючи чинне законодавство, варто зазначити, що в ньому відсутнє пряме визначення терміна «право на здоров'я».

Регулювання можливостей людини у сфері власного здоров'я здійснюється через закріплення низки конкретних прав, зокрема: права на

усунення загрози здоров'ю (ст. 282 ЦК України), права на охорону здоров'я (ст. 283 ЦК України), права на медичну допомогу (ст. 284 ЦК України), права на отримання інформації про стан свого здоров'я (ст. 285 ЦК України), права на збереження медичної таємниці (ст. 286 ЦК України) тощо [1].

Здебільшого така правова регламентація є відображенням відповідних норм Конституції України (ст. 49) [2], а також положень інших законодавчих актів.

З'ясування правової природи та змісту права на здоров'я неможливе без визначення його об'єкта. Сучасна правова наука здебільшого підтримує позицію, що об'єктом цього права є немайнове благо – «здоров'я фізичної особи». Водночас, попри зовнішню очевидність цього питання, на сьогодні відсутнє чітке та юридично придатне визначення поняття «здоров'я», зокрема як немайнового блага.

Перед тим як розглядати термін «здоров'я фізичної особи», варто зазначити, що він має полісемантичний характер. У зв'язку з цим його слід аналізувати щонайменше у двох ключових аспектах. По-перше, «здоров'я» виступає загальнофілософською категорією та може розглядатися як елемент нематеріального світу. З цієї точки зору воно має об'єктивний психофізичний характер і існує незалежно від правового впливу. У найзагальнішому сенсі «здоров'я людини» визначається як природний стан організму, що характеризується гармонійною рівновагою з біосферою та відсутністю виражених патологічних змін [3, с. 356].

Однак, окрім загального значення, поняття «здоров'я» має і спеціально-правове трактування, у межах якого воно виступає об'єктом правовідносин. Саме на цьому аспекті варто зосередити увагу. Це необхідно з кількох причин. По-перше, таке розуміння дозволяє розглядати «здоров'я» не просто як філософську категорію, а насамперед як об'єкт конкретних суспільних відносин. По-друге, цей підхід надає можливість визначати здоров'я як соціальну цінність, яка, попри загальну природу, має конкретне юридичне значення. По-третє, спеціально-правове трактування здоров'я підтверджує його належність до категорії особистих немайнових благ у цивільному праві, що надає йому правової значущості.

Аналізуючи чинне законодавство, варто зазначити, що на відміну від поняття «життя», термін «здоров'я» має офіційне визначення як на міжнародному, так і на національному рівні. Під цим поняттям розуміють стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб чи фізичних вад. Саме таке визначення міститься у Статуті ВООЗ [4], а також відображене в ч. 2 ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я [5] та ряді інших нормативно-правових актів. У такому ж контексті воно переважно тлумачиться і в юридичній літературі [6, 7], де при аналізі цього поняття акцент робиться на категорії «благополуччя» як якісній характеристиці оптимального стану здоров'я.

Зазначене поняття здоров'я поділяється на три основні складові: фізичне здоров'я (стан, що забезпечує статико-динамічний речовинно-енергетичний гомеостаз організму), психічне здоров'я (внутрішньосистемний і системно-середовищний гомеостаз мозку) та соціальне здоров'я (інформаційний і системно-середовищний гомеостаз поведінки) [9].

Однак, такий підхід, на нашу думку, має кілька істотних недоліків, що роблять його непридатним для правозастосування. Насамперед, визначення здоров'я в такій інтерпретації має певний ідеалістичний характер, що ускладнює його використання у сфері права. Запропоноване законодавцем трактування радше відповідає поняттю «ідеальне здоров'я» еталону, до якого слід прагнути, а не реальному юридичному критерію. Водночас, наявність такого ідеалу відіграє важливу роль, оскільки дозволяє оцінювати фактичний стан здоров'я людини у співвідношенні з його оптимальним рівнем протягом усього життя.

Другою причиною, що не дозволяє погодитися із запропонованим визначенням, є те, що, будучи ідеальним (абсолютним) за своєю суттю, воно не враховує динамічної природи здоров'я, якому притаманні як фізіологічні, так і патологічні зміни [8]. Відповідно, зміни певних характеристик загального поняття «здоров'я» можуть призвести до порушення його основоположного компонента – «благополуччя». А відсутність цього благополуччя хоча б в одній із визначених сфер фактично означала б і відсутність здоров'я як особистого немайнового блага.

Наприклад, згідно із запропонованою дефініцією, особи, які страждають на психічні розлади (через відсутність душевного благополуччя) або не мають належного соціального забезпечення (через відсутність соціального благополуччя), могли б вважатися такими, що повністю позбавлені блага «здоров'я». Однак це не лише суперечить самій сутності цього особистого немайнового блага, яке є невіддільним від особи його носія, а й заперечує існування відповідного правового режиму. Такий підхід вводить у правове поле некоректну категорію «безоб'єктного права», що є неприпустимим з позиції юридичної теорії та практики.

Третьою обставиною, що унеможливлює прийняття запропонованого визначення поняття «здоров'я», є його тісний зв'язок із попереднім аргументом. Оскільки здоров'я як особисте немайнове благо за своєю природою піддається динамічним змінам і може диференціюватися залежно від факторів, що впливають на життєдіяльність організму, воно, відповідно, також може бути оцінене за різними показниками. Як справедливо зазначає В. М. Соловйов, «… для юридичної практики значення має не стільки поняття особистого здоров'я, скільки оцінка його якісного стану. Якісний стан особистого здоров'я характеризує рівень здоров'я людини, який постійно коливається в результаті дії ендогенних та екзогенних факторів» [920, с. 23].

З огляду на це, в Міжнародному науково-навчальному центрі інформаційних технологій і систем НАН та МОН України було розроблено

відкриту концепцію здоров'я. Вона визначає здоров'я як складно організовану інформаційну систему біологічної, психічної та соціальної природи, вивчення якої потребує системного підходу. Такий підхід дозволяє досліджувати структурно-функціональну організацію здоров'я з точки зору речовинних, енергетичних та інформаційних процесів.

Хоча деякі положення цієї концепції залишаються дискусійними, а її практичне застосування ускладнюється необхідністю залучення комплексних знань із різних наукових галузей (біології, включаючи фізіологію, анатомію, біохімію, біофізику тощо; медицини – ендокринології, імунології тощо; а також нейрофізіології, психології, соціології, екології, інформатики тощо), головний висновок полягає в тому, що для права ключовим є не стільки визначення «здоров'я» через будь-яку ідеальну категорію, скільки його оцінювання на основі системи кількісних та якісних показників.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141
3. Червяк П.І. Медична енциклопедія. Видання третє, доповнене. Національна академія медичних наук України. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2012. 1504 с.
4. Статут Всесвітньої Організації Здоров'я 22 липня 1946 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU46004
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text
6. Булеца С.Б. Право фізичної особи на життя та здоров'я (порівняльно-правовий аспект). Монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра». 2006. 172 с.
7. Федюк Л.В. Особисті немайнові права юридичних осіб : дис. … докт. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 490 с
8. Дудник С.В., Кошеля І.І. Тенденції стану здоров'я населення України. Україна. *Здоров'я нації.* 2016. № 4 (40). С. 67-76.
9. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юридичних наук: спец. 12.00.03. Інститут цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ. 2007. 41 с.

НАПРЯМ 3. УКРАЇНА 2.0: ВІД ВИКЛИКІВ ВІЙНИ ДО СТІЙКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-46

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ

Анісімов В. А.
здобувач ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент»
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна
Тригубка М. О.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 075 «Маркетинг»
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Трансформація управління закладами освіти в умовах воєнного стану є складним соціально-економічним та управлінським феноменом, що вимагає комплексного наукового аналізу. Воєнні дії спричиняють необхідність оперативної адаптації освітнього процесу, забезпечення безпеки всіх його учасників та формування стратегії подальшого відновлення.

Основним викликом у цьому контексті є фізична безпека здобувачів освіти та педагогічного складу. Багато закладів освіти змушені були облаштовувати спеціалізовані укриття або переходити на дистанційні форми навчання. Однак, цей формат супроводжується низкою обмежень: диференціацією доступу до якісного інтернет-з'єднання, дефіцитом технологічного обладнання, а також труднощами в реалізації практикоорієнтованих занять. Постійний стресовий стан знижує когнітивну активність здобувачів освіти, ускладнює сприйняття нової інформації та призводить до емоційного виснаження, що у довгостроковій перспективі може негативно позначитися на рівні знань та компетентностей випускників.

Матеріально-технічне забезпечення закладів освіти зазнало суттєвих втрат через руйнування інфраструктури та скорочення фінансового

забезпечення. Загальна статистика охоплює різноманітні освітні установи і школи, які зазнали значних руйнувань, що безпосередньо вплинуло на реалізацію навчальних програм та організацію навчального процесу. Внаслідок обстрілів у Одеському регіоні було пошкоджено 42 освітніх установи, серед яких немало шкіл, а загальна кількість постраждалих об'єктів становить 2 711, що свідчить про масштаб проблеми [1]. Як наслідок, в рамках проєкту DECIDE було облаштовано 25 укриттів у закладах освіти Одеської області. Ця ініціатива спрямована на створення безпечних умов для учнів і педагогічного складу та забезпечення безперервності навчального процесу, що є критично важливим для середньої освіти в умовах кризових ситуацій .

Воєнний стан спричинив значні кадрові втрати у сфері освіти. Значна частина науково-педагогічних працівників змушена була виїхати за кордон або змінити професійну діяльність. Це призвело до дефіциту кваліфікованих спеціалістів, особливо у сфері вищої освіти. Викладачі, що залишилися в країні, зіштовхуються з необхідністю швидкої адаптації до нових освітніх реалій, інтеграції цифрових технологій у навчальний процес та модифікації програмного забезпечення. Водночас виникає проблема мотивації педагогів, адже багато освітян стикаються з погіршенням соціальних гарантій та умов праці.

Недостатній рівень цифрової грамотності серед викладачів та здобувачів освіти також є суттєвою перешкодою. Це зумовлено як недостатньою підготовкою педагогічних кадрів у сфері використання цифрових технологій, так і нерівномірним доступом до сучасних освітніх інструментів. Багато викладачів, особливо старшого покоління, не мають достатнього досвіду роботи з інтерактивними платформами, що ускладнює процес дистанційного навчання та використання цифрових ресурсів.

Згідно з дослідженням, проведеним Київським міжнародним інститутом соціології, 11% українців користуються державними послугами лише офлайн через нестачу необхідних навичок або недовіру до цифрових форматів [4]. Це підтверджується показниками Індексу цифрової трансформації України (рис.1), який демонструє суттєві регіональні відмінності у рівні цифровізації. Низький рівень цифрової грамотності населення напряму впливає на цей індекс, сповільнюючи впровадження нових технологій у сферу освіти. Тому важливим завданням є розширення програм цифрової освіти, організація курсів підвищення кваліфікації, а також забезпечення навчальних закладів необхідними ресурсами для ефективного використання сучасних технологій.

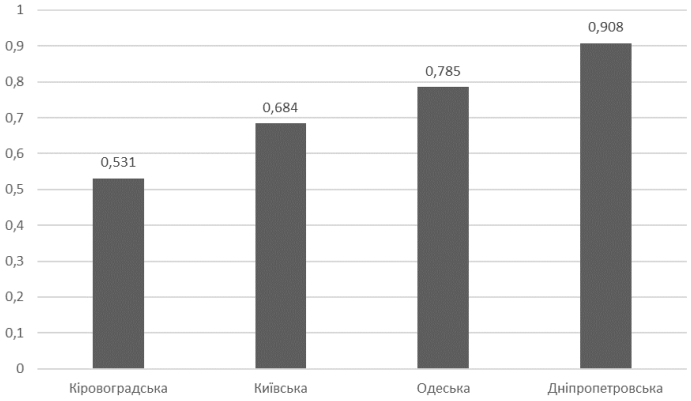

Рис. 1. Індекс цифрової трансформації України 2023

Джерело: складено автором з використанням [2]

Водночас цифрові технології відкривають нові можливості для навчання, зокрема через інтеграцію штучного інтелекту, автоматизованих систем оцінювання та персоналізованих освітніх траєкторій. Міністерство освіти і науки України активно працює над залученням донорів та бізнес-сектору для підтримки цифрової освіти, що сприятиме впровадженню інноваційних технологій у навчальний процес.

Для мінімізації негативних наслідків війни для освітньої системи необхідно впроваджувати комплексні стратегії відновлення. Вони включають формування безпечного освітнього середовища, облаштування укриттів, розробку ефективних алгоритмів евакуації та оперативного інформування учасників освітнього процесу про потенційні загрози. Також необхідно посилити психологічну підтримку здобувачів освіти та викладачів, оскільки психоемоційне напруження значною мірою впливає на якість навчання. У цьому контексті важливим є залучення психологів, соціальних працівників та використання сучасних методик підтримки психічного здоров'я.

Адаптація освітніх програм до сучасних викликів є невід'ємною складовою трансформації системи освіти. Використання гнучких навчальних траєкторій, розширення спектра онлайн-курсів, застосування індивідуальних освітніх стратегій сприятиме зменшенню освітніх втрат [3]. Для дітей, які зазнали перерв у навчанні, необхідно розробляти спеціалізовані програми підтримки, що включають додаткові заняття, літні школи, інтенсивні курси та систему наставництва. Крім того, варто

інтегрувати компетентнісний підхід, що сприятиме практичному засвоєнню знань та розвитку навичок, актуальних для ринку праці.

Таким чином, трансформація управління освітою у період воєнного стану потребує стратегічного бачення, комплексного підходу та міжнародної підтримки. Інтеграція безпекових заходів, розвиток цифрової інфраструктури, підтримка педагогічного складу та ефективне фінансування дозволять мінімізувати негативні наслідки війни для освітньої системи. Лише через консолідацію зусиль держави, міжнародних організацій та громадянського суспільства можливо забезпечити стійкість освіти та створити фундамент для її подальшого розвитку, враховуючи інноваційні технології та адаптивні стратегії управління.

Література:

1. За час повномасштабної війни на Одещині пошкоджено 42 освітні заклади. URL: https://suspilne.media/odesa/625441-za-cas-povnomasstabnoi-vijni-na-odesini-poskodzeno-42-osvitni-zakladi-ova/?utm (дата звернення: 13.03.2025).

2. Підсумки 2023 року за Індексом цифрової трансформації регіонів України. URL: https://surl.li/prqbpe (дата звернення: 13.03.2025).

3. Гуржій А. Цифрове навчальне середовище нового покоління: екосистема для суб'єктів освітнього процесу. *Сучасні досягнення в науці та освіті:* зб. пр. XVI Міжнар. наук. конф. Хмельницький ХНУ, 2021. С. 63–66.

4. Дослідження щодо результатів впровадження цифровізації державних послуг. Комітет з питань цифрової трансформації. URL: https://surl.lu/ajlkqv (дата звернення: 13.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-47

ROLE OF THE CIRCULAR ECONOMY IN THE RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Aponte Figueroa G. M.
Dr. Research and Development Management. Chemical Engineer
Associate professor. Research and Development Centre
Universidad Católica Andrés Bello
Caracas-Venezuela

Introduction. From a conceptual point of view, the circular economy is a system where materials never become waste and nature is regenerated. In a

circular economy, products and materials are circulated through processes like maintenance, reuse, refurbishment, remanufacture, recycling, and composting. The circular economy tackles climate change and other global challenges, like biodiversity loss, waste, and pollution, by decoupling economic activity from the consumption of finite resources [1].

The circular economy is based on three principles, driven by design:

– Eliminate waste and pollution
– Circulate products and materials (at their highest value)
– Regenerate nature

Today's economy operates on a system of extracting raw materials from the Earth, which are then processed to make products. Once used, much of this waste ends up in landfills or incinerators (First Principle). The idea is to recycle this waste in such a way as to obtain the maximum benefit from it and extend its use as much as possible (Second Principle). The third principle of the circular economy seeks to regenerate nature, since the less raw materials are extracted, the more time nature has to regenerate.

Since its start, the circular economy has always aimed at yielding holistic environmental, economic and social benefits. In Ukraine's context of war and economic uncertainty, a circular economic model can be used as a means to recover and stabilize the economy, while at the same time ensuring compliance with European regulations [2].

The main support of the circular economy in Ukraine

The circular economy can play a very important role in Ukraine's economic recovery by supporting industrial development from different perspectives; some of them are the following [2]:

– Resource efficiency: Circular economy practices aim to optimize resource use by promoting reduced consumption, recycling, refurbishing, and remanufacturing. This reduces virgin material consumption and minimizes waste generation.

– Enhanced resilience: Diversifying supply chains through circular economy practices can enhance the resilience of industries by reducing dependence on scarce resources and minimizing the impact of price volatility.

– Job transformation and creation: The transition to a circular economy often requires new business models, technologies, and skills. This can result in the creation of new jobs in areas such as recycling, remanufacturing, and waste management.

– Innovation: Circular economy approaches encourage innovation in product design, manufacturing processes, and business models. This can lead to the development of sustainable and environmentally friendly technologies.

– Cost savings: Adopting circular economy principles can generate cost savings for industries. Recycling and reusing materials can be more cost-effective than extracting and processing virgin resources.

– Environmental conservation: By reducing the demand for virgin materials, limiting pollution, and decreasing the need for landfill waste, the circular economy contributes to environmental conservation and helps address climate change.

– Social benefits: Circular economy practices can have positive social impacts if they are designed with this in mind, such as improved community well-being, better waste management practices, and reduced environmental pollution.

Important challenges to implementing circular economy in Ukraine

However, despite the opportunities, Ukraine currently faces several challenges in implementing a circular economy model. These include aspects like: policies, waste infrastructure, material efficiency across sectors, and uptake of circular business models throughout the economy [2]. Some of the policies that do not leverage a circular economy model are: No comprehensive strategy for transitioning to a circular economy in Ukraine; limited or nonexistent sectoral circularity objectives or regulation, particularly for the construction sector; fragmented inter-ministerial/agency/municipal collaboration; and Lack of a coordinated approach for monitoring waste statistics.

Regarding waste infrastructure, Ukraine lacks reliable statistics and data on waste management in general, making it difficult to obtain a complete picture of reuse, recycling, and disposal rates in the country; the war exacerbated this situation.

Regarding material efficiency in various sectors in Ukraine, low efficiency remains a major challenge. Currently, material efficiency in Ukraine is low: a recent UNIDO study points to above-average CO2 emission intensity in the manufacturing sector, as well as above-average raw material consumption intensity compared to neighboring European Union countries and even Turkey [3]. Finally, uptake of circular business models throughout the economy; nevertheless, challenges persist for Ukrainian firms transitioning towards sustainable business models. The main challenge is access to financing. The main barriers include high interest rates, collateral requirements, and documentation processes.

Priorities sectors to implement circular economy in Ukraine

According to a study conducted by UNIDO in 2024, the three most important sectors for implementing the circular economy in Ukraine are: The Manufacturing sector, and in particular the Electrical and machinery, Food and beverages, and Metal products subsectors, which emerges as the clear priority sector to implement circular economy solutions, driven primarily by its low CO2 efficiency per unit GDP and high material footprint. Agriculture, forestry, and fishing; The prioritized subsectors include the production of grain, wheat, and maize as well as ruminants. The sector is still too reliant on fossil fuels, such as gas and oil, to operate. It needs to boost alternative energy sources, notably by tapping into its huge biomass potential, as well as turn to developing local, organic fertilizer to reduce its dependence on imports. The third most important sector is the construction sector, which has a poor CO2 efficiency as well as a high material

import dependency, suggesting that there is potential to start using alternative materials in the sector, notably to lower the dependency on nonmetallic minerals.

Final comments

The circular economy presents a valuable opportunity for Ukraine to recover and stabilize its economy while aligning with European regulations. It can drive industrial development by optimizing resource use, enhancing resilience, creating jobs, fostering innovation, generating cost savings, conserving the environment, and delivering social benefits. However, successful implementation requires addressing challenges related to policies, waste infrastructure, material efficiency, and the adoption of circular business models. Prioritizing sectors like manufacturing, agriculture, and construction is crucial for maximizing the impact of circular economy initiatives in Ukraine.

Bibliography:

1. What is a circular economy? https://www.ellenmacarthurfoundation.org/topics/circular-economy-introduction/overview

2. Baseline Analysis of Circular Economy in Ukraine: Final Report. Vienna, UNIDO. 2024. Available on http://www.recpc.org/circular-economy/

3. Executive summary: Ukraine industrial country diagnosis 2023. UNIDO. 2024. https://www.unido.org/sites/default/files/unido-publications/2024-02/Industrial%20diagnostic%20study_2023_0.pdf

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-48

ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Бабенко К. В.
здобувачка другого курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 073 – Менеджмент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: ***Горбаньова В. О.***
старший викладач кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Війна в Україні спричинила значні втрати у сфері освіти та ринку праці, що потребує комплексного підходу до відновлення освітньої інфраструктури та підготовки спеціалістів для ключових галузей економіки. Освіта відіграє вирішальну роль у процесі відновлення країни, оскільки

забезпечує необхідний кадровий потенціал для модернізації економіки, технологічного розвитку та соціальної стабільності. [1, с. 34] Актуальність дослідження зумовлена необхідністю створення ефективних механізмів перепідготовки кадрів, інтеграції сучасних технологій у навчальний процес та розширення міжнародної співпраці для формування конкурентоспроможної системи освіти [2, с. 21].

Освіта відіграє ключову роль у післявоєнному відновленні України, оскільки саме вона формує людський капітал, необхідний для економічного розвитку та модернізації країни. Війна спричинила значні втрати серед кваліфікованих спеціалістів, зруйнувала освітню інфраструктуру та змусила сотні тисяч громадян шукати можливості для навчання та роботи за межами держави. У цьому контексті важливо адаптувати освітні програми до нових економічних реалій, орієнтуючи їх на потреби ринку праці та стратегічні галузі відбудови країни [1, с. 34].

Зокрема, важливо створювати нові програми, що спрямовані на розвиток технологічних компетенцій, навичок управління проектами відбудови, екологічно чистих технологій та соціального підприємництва [2, с. 22]. Важливим аспектом є повернення кваліфікованих спеціалістів, які виїхали за кордон. Для цього необхідно створити привабливі умови роботи, запровадити державні програми стимулювання повернення та співпрацювати з міжнародними організаціями, що можуть надати фінансову та експертну підтримку [3, с. 56].

Система освіти України зазнала значних руйнувань унаслідок війни, що створює необхідність комплексного підходу до її відновлення. Зокрема, зруйновані або пошкоджені навчальні заклади потребують фінансових вкладень у реконструкцію, модернізацію та оснащення сучасним обладнанням [4, с. 41]. Поряд із фізичним відновленням освітньої інфраструктури актуальним є питання цифровізації навчального процесу. Дистанційне навчання стало невід'ємною частиною освіти, проте його ефективність залежить від доступу до якісного інтернету, цифрових платформ та відповідної підготовки викладачів [5, с. 59].

Для забезпечення ефективної підготовки спеціалістів необхідна тісна взаємодія між державою, бізнесом та освітніми установами. Спільні освітні ініціативи, стажування на виробництвах, залучення підприємств до створення навчальних програм допоможуть забезпечити практичну підготовку майбутніх кадрів та зробити освіту більш прикладною [6, с. 62]. Особливу увагу слід приділити дуальній освіті, яка дозволяє студентам поєднувати теоретичні знання з практичним досвідом, що особливо актуально для професій, пов'язаних із відбудовою інфраструктури, енергетикою та технологіями [7, с. 70].

Зміни в економічній структурі України зумовлюють потребу у фахівцях нових професійних напрямів. Найбільший попит спостерігається у сферах

ІТ, відновлюваної енергетики, інфраструктурного будівництва, медицини та психологічної реабілітації [8, с. 85]. У цьому контексті критично важливим є розвиток програм швидкої перепідготовки для військових, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та тих, хто втратив роботу через війну. Такі програми повинні бути гнучкими, доступними та сфокусованими на швидкому працевлаштуванні випускників [9, с. 47].

Україна може скористатися досвідом інших країн, які проходили через подібні виклики. Наприклад, після Другої світової війни Німеччина запровадила масштабні освітні ініціативи, що сприяли розвитку технологічних галузей та пришвидшенню економічного відродження [10, с. 36]. Важливо адаптувати ці практики до українських реалій, зокрема через залучення міжнародних донорів, фінансових інституцій та технологічних компаній для розширення доступу до якісної професійної освіти [11, с. 51].

Співпраця України з європейськими та міжнародними університетами відіграє ключову роль у відновленні освітнього процесу. Спільні навчальні програми, освітні гранти, міжнародні стажування та академічні обміни дозволять українським студентам і викладачам отримати доступ до передових методик навчання та підвищити конкурентоспроможність українських фахівців на світовому ринку праці [12, с. 64].

Особливо важливим є залучення міжнародних інвестицій у розвиток професійної освіти та дуальної системи навчання. Фінансова підтримка міжнародних партнерів дозволить не лише відновити зруйновані заклади освіти, а й створити нові навчальні центри, що відповідатимуть сучасним вимогам ринку праці [13, с. 77]. Крім того, міжнародні освітні програми сприятимуть формуванню нового покоління українських лідерів, які зможуть впроваджувати інноваційні підходи до управління економікою та суспільними процесами [14, с. 65].

Для забезпечення сталого економічного розвитку необхідно розширити державно-приватне партнерство у сфері освіти. Бізнес має активніше долучатися до створення навчальних програм, забезпечення студентів можливостями стажування та працевлаштування. Впровадження навчальних курсів, що відповідають потребам ринку праці, сприятиме скороченню безробіття та підвищенню ефективності економіки [15, с. 82].

Крім того, важливим напрямом є розвиток підприємницької освіти. Війна загострила необхідність підтримки малого бізнесу, що є основою стійкої економіки. Навчальні ініціативи, орієнтовані на розвиток підприємницьких навичок, управління проектами та фінансову грамотність, допоможуть створити нові робочі місця та сприятимуть формуванню економічно активного населення [16, с. 39].

Висновки. Освітня реформа та перепідготовка кадрів є ключовими елементами економічного відновлення України. Інвестуючи у знання та професійні навички громадян, держава не лише прискорить процес

відбудови, а й створить умови для довготривалого зростання економіки. Взаємодія держави, бізнесу, освітніх установ та міжнародних партнерів дозволить сформувати сучасну, гнучку та ефективну систему освіти, яка стане рушієм розвитку країни в післявоєнний період [17, с. 90].

Література:

1. Власенко І. Ю. Українські лідери: освіта та інноваційні підходи до управління. Київ: Актуал, 2021. С. 65–80.
2. Гончаренко С. Українська освіта в умовах глобалізації: виклики та перспективи. К.: Освіта України, 2021. 256 с.
3. Григоренко С. В. Державно-приватне партнерство у сфері освіти. Львів: Видавничий центр, 2021. С. 82–94.
4. Дубасенюк О. А. Інноваційні методи навчання у професійній освіті. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2020. 312 с.
5. Закон України «Про освіту». – Відомості Верховної Ради України, 2017. С. 38–39, с. 380.
6. Жданова М. П. Підприємницька освіта як основа економічного розвитку. Одеса: Модерн, 2020. С. 39–53.
7. Іванова Н. В. Цифровізація навчання в Україні: виклики та можливості. Київ: Інститут освіти, 2020. С. 59–75.
8. Ковальчук В. М. Відновлення інфраструктури після війни: роль освіти та професійної підготовки. Одеса: Видавництво «Маяк», 2022. – С. 41–55.
9. Краус А. М. Порівняльний аналіз освітніх ініціатив після Другої світової війни. Дюссельдорф: Академія, 2019. С. 36–50.
10. Лавренко С. В. Програми перепідготовки для ветеранів: досвід та рекомендації. Львів: Прогрес, 2021. – С. 47–60.
11. Марченко В. І. Співпраця освіти і бізнесу в умовах сучасних змін. Львів: Академія, 2021. С. 62–80.
12. Петрів І. М. Міжнародні інвестиції у відновлення освіти. Харків: Наукова думка, 2022. С. 77–89.
13. Петрова М. П. Дуальна освіта в Україні: можливості та перспективи. Харків: Видавництво «Експерт», 2021. С. 70–82.
14. Петренко І. О. Освітня політика України в умовах сучасних викликів. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. С. 34–45.
15. Савченко Р. Г. Інновації в освіті для технологічних галузей. Київ: Наука, 2022. С. 85–97.
16. Сидоренко А. П. Реформа вищої освіти в Україні: досвід та перспективи. Харків: Промінь, 2021. С. 22–30.
17. Смірнова Т. О. Перепідготовка кадрів після війни: світовий досвід і українські реалії. Львів: Видавництво «Наука», 2019. С. 56–68.

18. Харченко А. О. Академічні обміни як інструмент розвитку освіти. Одеса: Видавництво «Нова хвиля», 2021. С. 64–80.

19. Шевченко В. О. Освітня реформа та перепідготовка кадрів: важливість для відбудови. Київ: Перспектива, 2022. С. 90–102.

20. Яковенко О. Ю. Роль міжнародної співпраці у розвитку освіти. Київ: Олександрія, 2020. – С. 51–64.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-49

ЦІНА НЕВИКОРИСТАНОГО КАПІТАЛУ: ВПЛИВ НА ВВП УКРАЇНИ

Бойцов О. О.
аспірант кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Фінансова стабільність та ефективний розподіл фінансових ресурсів є критично важливими для відновлення економіки України. Фінансові звички українців під час війни заледве змінились – більшість спроможних заощаджувати зберігає готівку вдома, ще частина на рахунках чи банківських депозитах.[1] Наявна нині ситуація свідчить про низький рівень фінансової інклюзії широких верств населення, що виражається у двох ключових аспектах:

– Відтік ліквідності у валютні накопичення населення;

– Непродуктивне акумулювання банківських депозитів домогосподарств, які не трансформуються в кредити бізнесу.

Розглянемо дані НБУ про операції фізичних осіб із купівлі та продажу іноземної валюти за період 2021–2025 роки [2]:

– З 2021 по 2025 роки спостерігається постійне перевищення купівлі валюти над її продажем.

– У 2022 році через початок повномасштабної війни різко знизилися обсяги операцій, але вже наприкінці року купівля валюти почала знову перевищувати продаж.

– У 2023 році тенденція збереження валюти населенням посилилася: середньомісячне сальдо операцій було негативним (~0,5–1 млрд дол. США).

– У 2024–2025 роках ситуація погіршилася – населення щомісяця скуповує 1–1,5 млрд дол. США більше, ніж продає.

За даними НБУ, за 2024 рік зростання обсягів готівкової валюти поза банками оцінено в 16,5 млрд доларів (у 2023 році – 11,7 млрд доларів відповідно) [3].

Головний ефект – виведення ліквідності з економіки: замість інвестування чи кредитування ці кошти «заморожуються» в готівковій валюті або «осідають» на рахунках за кордоном. Природньо зростає попит на іноземну валюту, що тисне на курс гривні. Відтік капіталу також впливає на інфляцію та стабільність банківської системи, оскільки ці кошти могли б бути спрямовані у внутрішнє кредитування.

Аналіз структури та динаміки депозитів домашніх господарств за 2021 – 2025 рр. за даними НБУ [4] свідчить про значний обсяг коштів, що зберігаються на рахунках «на вимогу» (близько 65-70% від загальної суми).

– Загальний обсяг депозитів зріс із 794,152 млрд грн у 2021 році до 1,365 трлн грн у січні 2025 року.

– Основний приріст відбувся за рахунок депозитів на вимогу: 473,2 млрд грн (2021) → 889,8 млрд грн (2025).

– Строкові депозити зросли менш суттєво: 209,2 млрд грн (2021) → 343,2 млрд грн (2025), що свідчить про низьку довіру населення до довгострокового розміщення коштів.

– Депозити в національній валюті становлять 880,4 млрд грн (2025), що значно перевищує депозити в іноземній валюті (485,2 млрд грн, 2025).

Найбільший обсяг доходів банківських установ за роки війни припадає на початок 2024 р. в обсязі 446,2 млрд грн. за рахунок процентних доходів, отриманих переважно завдяки безризиковим вкладам в ОВДП та депозитні сертифікати. [5] НБУ активно використовує депозитні сертифікати для регулювання грошового ринку. Це дозволяє вилучати зайву ліквідність із банківської системи, сповільнюючи економічну активність та інвестиції, залишаючи бізнес без доступу до додаткового капіталу для розширення операцій.

Для виміру упущеної вигоди на основі дистрибутивно-лагової моделі залежності ВВП України від капітальних інвестицій порахуємо втрати ВВП через викуп населенням готівкової іноземної валюти, що зменшує доступні інвестиційні ресурси та обмежує економічне зростання.

Формула оцінки втрат ВВП $\Delta GDP = I \times M$, де: [3] [6]

– ΔGDP – втрачений обсяг ВВП через нестачу інвестицій,

– I – потенційні інвестиції (частка готівкової валюти, що може піти в інвестиції – консервативні 10%)

– M = мультиплікатор інвестицій.

Вхідні дані:

– Обсяг готівкової валюти поза банками: 660 млрд грн за 2024 р.

– Короткостроковий мультиплікатор інвестицій M_{short}: 1.8

– Довгостроковий мультиплікатор інвестицій M_{long}: 7.51

– Курс обміну: 40 грн/ 1 USD

– Реальний ВВП України у 2023 р.: 5,518,062 млн грн (або 5.52 трлн грн)

Результати розрахунку:

– Короткострокові втрати ВВП:

$\Delta GDP = I \times M_{short} = 66 \times 1.8 = 118.8$ млрд грн (2.15% ВВП 2023 р.);

– Довгострокові втрати ВВП:

$\Delta GDP = I \times M_{long} = 66 \times 7.51 = 495.66$ млрд грн (8.98% ВВП 2023 р.).

Ці цифри демонструють масштаби негативного впливу вилучення валюти з ринку на розвиток економіки. Для порівняння прогнозоване зростання ВВП у 2025 році становить всього 2,9%.

Висновки. Відсутність ефективного банківського кредитування та накопичення валюти призводить до вилучення мільярдів грн із продуктивного обігу. Мобілізація навіть частини цих коштів дозволила б забезпечити суттєве економічне зростання, особливо у секторах з високою доданою вартістю.

Для збалансованого економічного розвитку варто поступово знижувати ставки за депозитними сертифікатами та стимулювати банки до активнішого кредитування реального сектору.

Додатковим імпульсом буде підтримка державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» для кредитування малого бізнесу.

Фондовий ринок може стати ключовим інструментом для залучення капітальних інвестицій, особливо в умовах обмеженого банківського кредитування. Водночас обмеженість ліквідності, нерозвиненість вторинного ринку та високі ризики можуть стримувати приплив інвестицій. Розвиток фондового ринку потребує податкових стимулів для інвестування у фондовий ринок та корпоративні облігації, спонукання залучення населення до інвестування через ініціативи Національної стратегії розвитку фінансової грамотності. Особливо перспективним, на авторську думку, виглядає створення цільових інвестиційних фондів для підтримки секторів із високою доданою вартістю.

Література:

1. Економічна правда. 56% українців не відкладають кошти на «чорний день» – опитування. *Економічна правда*. URL: https://epravda.com.ua/news/2024/06/6/714812/ (дата звернення: 09.03.2025).

2. Операції фізичних осіб з купівлі/продажу іноземної валюти. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/cash-currency-market (дата звернення: 09.03.2025).

3. Білоус О. Українці різко скоротили купівлю доларів у банках. *РБК-Україна*. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayintsi-rizko-skorotili-kupivlyu-dolariv-1741070419.html (дата звернення: 09.03.2025).

4. Статистика фінансового сектору. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms (дата звернення: 09.03.2025).

5. Hanziuk S., Hurzhyi T., Kashchenko M. Profit formation of banking institutions in Ukraine: modern realities. *Economic Bulletin of the Dniprovsk State Technical University*. 2024. No. 2(9). P. 111–118. URL: https://doi.org/10.31319/2709-2879.2024iss2(9).319079pp111-118 (date of access: 09.03.2025).

6. Ярова І. Д. Дистрибутивно-лагова модель залежності ВВП України від капітальних інвестицій. *Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах модернізаційних*, 2024, 233.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-50

УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНОЮ НЕРУХОМІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бринзило А. В.
здобувач 2 курсу освітньо-наукової програми 073 Менеджмент
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: ***Нестерова К. С.***
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Управління комерційною нерухомістю в умовах воєнного стану є складним викликом, що потребує адаптації стратегій кризового менеджменту та впровадження інноваційних рішень. Аналіз теоретичних основ кризового управління, особливостей адаптації бізнес-моделей та практичних кейсів управління на прикладі торговельно-розважальних центрів (ТРЦ) під час війни показав, що підприємства змушені оперативно змінювати операційні стратегії, спрямовані на забезпечення безперервності діяльності, зниження ризиків та підвищення безпеки персоналу і відвідувачів. Зокрема, ефективними виявилися заходи з перетворення ТРЦ на гуманітарні хаби, запровадження гнучких умов оренди та впровадження антикризових фінансових стратегій.

Опитування керівників українських ТРЦ засвідчило, що основними викликами стали порушення ланцюгів постачання, зниження відвідуваності та зростання загроз безпеці. Для подолання цих проблем підприємства

застосовували адаптивні стратегії, які включали тимчасову зміну функціонального призначення комерційних площ, фінансову підтримку орендарів та посилення заходів безпеки. Аналіз міжнародного досвіду управління кризами, зокрема дослідження, проведені H. Al-Dahash [1] та M. Capasso [2], підтвердили, що адаптивність і стратегічне мислення є ключовими факторами виживання бізнесу у воєнний час. Паралелі з досвідом Лівії та Іраку демонструють, що в умовах конфліктів головними викликами для бізнесу є не лише прямі економічні втрати, але й проблеми координації ресурсів та невизначеність щодо майбутнього.

Адаптація управлінських стратегій передбачає використання сценарного планування, реструктуризацію фінансових зобов'язань і впровадження заходів для підтримки морального стану працівників. Узагальнення досліджень M.C. Schleper [3] та M.A. Sulaiman [4] свідчить, що ефективність кризового управління значною мірою залежить від гнучкості стратегій, застосування інноваційних технологій і підтримки трудових ресурсів. Крім того, аналіз ситуації на ринку комерційної нерухомості України показав значне зниження орендних ставок під час війни, що змусило підприємства переглядати умови співпраці з орендарями. Використання адаптивних моделей оренди, таких як орендна плата, прив'язана до рівня продажів, стало важливим механізмом підтримки бізнесу.

Негативний вплив війни на українську економіку в цілому, що відобразилося у скороченні ВВП та руйнуванні інфраструктури прямо впливає і на сегмент торгівельної нерухомості який хоч і показав більшу стійкість ніж офісний сегмент але прямо залежить від операційних результатів інших секторів економіки, особливо рітейлу. Дослідження E.S. De Dios [5] продемонструвало схожість економічної ситуації України з досвідом Філіппін у період воєнного стану, зокрема щодо залежності від зовнішньої допомоги та короткострокових заходів підтримки економіки. У цьому контексті необхідним є стратегічне планування для відновлення бізнесу, залучення інвестицій та створення сприятливого середовища для підприємницької діяльності після завершення воєнних дій.

Кризовий менеджмент у сфері комерційної нерухомості в умовах війни вимагає підвищення гнучкості управлінських рішень, покращення координації між учасниками ринку та стратегічного планування для забезпечення стабільності бізнесу. Важливу роль відіграє посилення заходів безпеки, розробка нових стандартів управління ризиками та створення резервних фондів для збереження операційної діяльності. Крім того, дослідження J.C.G. Corpuz [6] підкреслило важливість міжгалузевої координації та співпраці у кризових умовах, що є актуальним і для українського бізнесу. Залучення державних та приватних ініціатив до вирішення кризових питань дозволить сформувати більш стійкі механізми управління комерційною нерухомістю під час війни.

Таким чином, результати досліджень свідчать про важливість адаптації бізнес-моделей, впровадження інноваційних підходів до управління нерухомістю та посилення співпраці між бізнесом і державою для зменшення негативного впливу війни на комерційну нерухомість. Хоча деякі аспекти кризового управління вже були ретельно розглянуті, подальші дослідження можуть бути зосереджені на інтеграції фінансових стратегій, управлінні людськими ресурсами та оптимізації комунікаційних процесів в умовах воєнного стану.

Література:

1. Al-Dahash H., Kulatunga, U., Thayaparan, M. 2019. Weaknesses during the disaster response management resulting from war operations and terrorism in Iraq. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 34, 295-304. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2212420918303960 (дата звернення 10/02/2025).

2. Capasso M. 2020. The war and the economy: the gradual destruction of Libya. *Review of African Political Economy*, 47(166), 545-567. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03056244.2020.1801405 (дата звернення 12/02/2025).

3. Schleper M. C., Gold, S., Trautrims, A. Baldock, D. 2021. Pandemic-induced knowledge gaps in operations and supply chain management: COVID-19's impacts on retailing. *International Journal of Operations & Production Management*, 41(3), 193-205. https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJOPM-12-2020-0837/full/html (дата звернення 12/02/2025).

4. Sulaiman M.A., Ahmed, M.N., Shabbir, M.S. 2020. COVID-19 Challenges and Human Resource Management in Organized Retail Operations. *Utopia and Latin American praxis*, 12, 81-92. https://ray.yorksj.ac.uk/id/eprint/10167/ (дата звернення 13/02/2025).

5. De Dios E.S., Socorro Gochoco-Bautista, M., Punongbayan, J.C. 2021. Martial law and the Philippine economy. *UPSE Discussion Paper*, No. 2021-07, University of the Philippines, School of Economics (UPSE), Quezon City. https://www.econstor.eu/handle/10419/266061 (дата звернення 10/02/2025).

6. Corpuz J.C.G. 2022. Disaster Management During War and COVID-19: Humanitarian and Prehospital Interventions. *Prehospital and Disaster Medicine*, 37(4), 566-567. https://www.cambridge.org/core/journals/prehospital-and-disaster-medicine/article/disaster-management-during-war-and-covid19-humanitarian-and-prehospital-interventions/C56FB60B7EE213F8DDC8A5CD895C7F04 (дата звернення 10/02/2025).

7. Нестерова К. С, Бринзило А. В. Управління впровадженням інноваційних технологій резервного живлення у діяльність торговельно-розважального центру. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2024. № 34. С. 64–71. DOI: https://doi.org/10.20535/2307-5651.31.2024.319022

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-51

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА І ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАД: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ВІЙНИ

Гукалова І. В.
доктор географічних наук, професор,
провідний науковий співробітник,
Інститут географії Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Три роки війни, а також останні зміни в політиці допомоги, яку США надають за кордоном (зокрема, призупинення проєктів USAID і видатків на них – а в Україні більше 13% територіальних громад на кінець 2024 р. були залучені до розробки або впровадження програм відновлення, які фінансувалися у т.ч. цією агенцією [1]) формують нові виклики практиці планування відновлення громад і регіонального розвитку. Затяжна війна впливає на те, що регіональна політика переосмислюється в нових реаліях. Підходи до розвитку чи відновлення громад, які здавалися логічними ще декілька місяців тому, наразі можуть бути переглянутими. Очевидно, що попереду величезна робота з оцінювання територій різного рівня і формулювання нових їх типологій, які базуються як на географічних критеріях (розташування, природно-кліматичні умови, рельєф (наприклад, гірські території), так і на врахуванні фактору безпеки – віддаленості від лінії фронту (яка наразі нестабільна), кордону з агресором, а також від збройних можливостей ворога.

Динаміка останніх подій підтверджує гіпотези щодо характеристик післявоєнного функціонування України, в яких Україна збережеться як держава, проте буде змушена «переформатувати» свою економічну географію відповідно до нових пріоритетів та європейської спрямованості всіх «галузевих» політик. При цьому відновлення розглядається не як відбудова до передвоєнного стану, а як складний суспільно-географічний трансформаційний процес, який, до того ж, відбувається в умовах нетривалого існування громад в їх нових межах, а відтак – відсутності у більшості з них будь-якої містобудівної і стратегічної документації розвитку.

Так сталося, що процес відновлення громад і формування відповідної планувальної документації часто випереджає діяльність зі створення комплексних планів розвитку територій чи відповідних стратегій. Попередній аналіз тих планів відновлення, які вже опубліковані, дозволяє підкреслити абсолютну пріоритетність безпекових питань. Безпека

актуальна для більшості громад, які методично розбудовують стійкість (resilience), щоб вистояти під час наступних атак. Це означає, що планування території, будівель, виробничий процес на підприємствах, забезпечення освітнього процесу, мобільність людей та інші процеси життєдіяльності громади додатково убезпечуються з дотриманням норм щодо стійкості до будь-яких зовнішніх загроз, насамперед – ракетних, шахедних, бомбових ударів.

Територіальні громади, а іноді цілі райони і регіони (незалежно від потрапляння в одну з чотирьох визначених законом функціональних груп – території відновлення, полюси економічного зростання, території з особливими умовами для розвитку і території сталого розвитку [2]) зіштовхнулися з потребою не лише фізичних (матеріальних) втрат, але й одночасного переформулювання пріоритетів власного розвитку. Зробимо наголос на низці підходів, які мають бути покладені в основу стратегування відновлення громад. На наш погляд, ці підходи досі використовуються фрагментарно.

Одним з основних підходів до відновлення має бути *територіальний підхід*, відповідно до якого програми і плани відновлення спрямовуються на пріоритети розвитку і бачення території, її проблем в цілому, а не через окремі проєкти чи групи проєктів – навіть тоді, коли для їх втілення вже знайдені кошти. Зазвичай територія громади не є великою, але вона є тією чи іншою мірою (зважаючи на невеликий час існування громад в їх нинішніх межах) згуртованою, характеризується місцевою ідентичністю і спільними потребами та очікуваннями мешканців, місцевої влади. Територія формує базу для розвитку місцевого партнерства. Зосередженість на місцевих сильних сторонах, проблемах, можливостях та загрозах дозволяє максимально мобілізувати ендогенний потенціал та ресурси задля створення і підтримки життєздатної програми розвитку. Серед іншого аналізується географічне положення громади, яке внаслідок повномасштабного вторгнення могло кардинально змінитися. Ця зміна передбачає зовсім іншу візію розвитку громади у майбутньому.

Дуже значимим бачиться опора на аналіз мінливого зовнішнього середовища розвитку громад. Цей підхід базується на вивченні ситуації в галузях чи на територіях, які мають стратегічне значення для конкретної території, а отже – впливають на розвитку як економіки, так і соціальної сфери та екологічної ситуації. Громада може приймати шаблонні рішення, які підходять і для інших територій, але кожна з них унікальна і володіє набором умов і ресурсів, які мають бути детально опрацьовані.

Іншим важливим принципом формулювання заходів відновлення є принцип «громадоцентричності» – *пріоритетної ролі місцевого населення в експертній оцінці* подальшого розвитку своєї території. Цей підхід означає не просто залучення громади до побудови всіх основних документів

відновлення, а обов'язкове врахування потреб, очікувань і планів мешканців, представників місцевої влади і бізнесу. У просторовому вимірі цей принцип означає, що права членів місцевих громад не можуть бути знехтувані заради приватних чи корпоративних цілей.

Відновлення – це не механічний процес поступової і послідовної відбудови зруйнованого. Воно має нести в собі *риси новаторства і модернізації*, інноваційні рішення місцевих проблем, які накопичувалися роками, але так і не були розв'язані до початку війни. Інновації мають стосуватися всього – від нових рішень в організації економічної діяльності на території, до нових видів продукції, що виробляється, чи послуг, які надаються. Культивування свіжих ідей протягом процесу відновлення може призвести до суттєвих позитивних змін і здобуття нових переваг для громад, що автоматично стає доданою вартістю місцевої економіки. Відбудова житла, соціальної інфраструктури має супроводжуватися підвищенням енергоефективності будівель, екологічністю і оптимізацією мережі громадського транспорту, розвитком швидкісного залізничного транспорту як альтернативи авіаційному сполученню, але разом з тим – і розвитком велоруху тощо. Всі ці питання є дуже актуальними саме з огляду на сучасні ризики війни.

Наступним важливим принципом є *кореспондування програм і планів відновлення з конституційним принципом підтримання екологічної рівноваги* на всій території України. Майже кожен регіон отримав свій «воєнний» спадок, який торкнувся тих чи інших компонентів довкілля – від рельєфу і стану водних ресурсів до змін клімату. Врахування екологічних характеристик і дефіцитів дозволяє виявити існуючі загрози природі і людям і, одночасно, виявити чинники конкурентоспроможності громади на її шляху до збалансованого (сталого) розвитку.

Ще одним принципом є *візуалізація успіху громад в умовах тривалої невизначеності*. Сталося так, що окремі громади (особливо розташовані поблизу кордону з рф або наближені до зон бойових дій), вимушені були переформатувати свої «мирні» візії успіху та його складових параметрів. В цьому аспекті відновлення розглядатиметься як процес створення ресурсів та умов для пошуку кращого майбутнього після травматичних і руйнівних подій, йдеться про адаптивні якості місцевих мешканців, бізнесу, місцевої влади, які пережили окупацію, знаходяться в зоні вогню і щоденних тривог або продовжують приймати переселенців з інших регіонів. Йдеться про розвиток громади на принципах інклюзивності – залучення вразливих верств населення (ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю, жінок з дітьми) до прийняття базових рішень, які впливатимуть на розвиток економіки, наповнення бюджету громади і комфорт всіх мешканців без виключення.

Література:

1. Рік відновлення: як громади України рухаються до сталого розвитку в умовах викликів. URL: https://spilnohub.org/rik-vidnovlennya-yak-gromady-ukrayiny-ruhayutsya-do-stalogo-rozvytku-v-umovah-vyklykiv/

2. Закон України « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-52

УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС: ВИКЛИКИ ВІЙНИ ТА ПОТЕНЦІАЛ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Ємельяненко Л. М.
доктор економічних наук, доцент
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, Україна

Пантасенко В. В.
аспірант кафедри економіки та фінансів
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, Україна

В реаліях сьогодення сталий розвиток необхідно досліджувати в умовах впливу неконтрольованих глобальних змін. Пандемія COVID-19, військовий конфлікт в Україні, світова економічна та енергетична кризи, їх вплив на розвиток національної економіки важливо стратегічно передбачити. Збройна агресія, пошкодження майна, дефіцит робочої сили, несприятливе бізнес-середовище, обтяжлива податкова система, недосконала система важелів регулювання та інші фактори безпосередньо впливають на потенціал розвитку національної економіки. Активна підтримка підприємницької діяльності та створення сприятливих умов для її розвитку є важливими складовими відновлення України.

На нашу думку, науково-практичний потенціал визначає адаптація зарубіжного досвіду, який свідчить, що національні стратегії відбудови, ефективні управлінські ініціативи та інновації, зокрема у бізнес-вимірі, є основою підтримки економічної активності і добробуту країни. Так, в Японії державна політика післявоєнного відновлення була реалізована завдяки технологічним змінам через її експансивний характер за допомогою

грошово-кредитних важелів регулювання, доступне фінансування, податкові пільги для підприємців, стимулювання корпоративного кредитування. Японське економічне диво в значній мірі було обумовлене державній підтримці діяльності кейрецу – великими бізнес-групами, які об'єднували банки, торгові компанії та промисловців, що забезпечувало їх фінансову міцність та дозволяло їм домінувати в секторах з високим темпом зростання через повний контроль якості, бережливе виробництво та багатофункціональні продуктові команди [1]. В 1960-х роках у Південній Кореї значну популярність та державну підтримку (через фінансову допомогу та захист від іноземних конкурентів) здобули чеболі як сімейно-керовані бізнес-конгломерати, які сприяли тому, що країна стала глобальним економічним гравцем [2, с. 44]. У 1990-х роках урядом Ізраїлю була створена програма «Йозма», яка сприяла виникненню місцевої венчурної індустрії, що стимулювалася хвилею імміграції понад 900 тисяч нових інженерів, професорів та науковців, перетворивши країну на глобальний центр інновацій, відомий своїми стартапами, технологічними досягненнями та багатою мережею дослідницьких центрів [3].

Війна спричинила значні економічні труднощі, включаючи скорочення робочих місць, зниження доходів, зменшення купівельної спроможності та обсягів накопичених активів. З початком війни рівень ВВП скоротився на 29%, лише 17% великих підприємств мали можливість продовжували працювати без обмежень, 30% перейшли на онлайн-режим, понад 50% українців втратили роботу [4, с. 50]. Після різкого падіння ВВП у 2022 році, слабкого відновлення лише на 5,3% у 2023-му, про швидке зростання економіки поки що не йдеться. У 2024 році відновлення економіки сповільнилося через напружену ситуацію на фронті, дефіцит електроенергії та гірші врожаї. За оцінками НБУ, у 2024 році реальний ВВП України зріс на 3,4%. Такого результату вдалося досягти завдяки незламності ЗСУ, стійкості бізнесу та населення, збереженню значної міжнародної підтримки й державним заходам із відбудови інфраструктури та соціального захисту [5].

Попри пристосування до нових реалій, український бізнес зазнав колосальних збитків під час війни, що стало причиною масового скорочень кількості підприємств – платників податків, з числа яких формується дохідна частина бюджету країни. Значна кількість підприємств вимушена здійснювати релокацію власних виробничих потужностей до інших країн, що є вкрай негативним явищем для економіки України. Складність планування економічних результатів підприємницької діяльності в умовах війни є джерелом невизначеності щодо поточних ризиків, конкурентоспроможності, прибутковості та рентабельності [6].

В складних умовах військового протистояння в Україні малий і середній бізнес є основним роботодавцем, забезпечуючи понад 80% усіх робочих місць. Українські підприємці демонструють унікальну гнучкість та

адаптивність, створюючи нові бізнеси та розвиваючи вже існуючі. На думку заступниці Міністра економіки України Тетяни Бережної: «сьогодні, як ніколи, важливо підтримувати їхні зусилля, надаючи фінансову, технічну допомогу, можливості для розширення експортного потенціалу» [7].

Стратегічно необхідним та важливим слід визнати схвалення Кабінетом Міністрів України (КМУ) у серпні 2024 року Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках [8]. КМУ запланував у держбюджеті на 2025 рік виділення коштів на такі напрямки: програма «Доступні кредити 5-7-9%» – 18 млрд. грн.; фонд розвитку інновацій – 3 млрд. грн.; гранти для бізнесу – 1,4 млрд. грн. [9]. Українська Рада бізнесу – найбільше в Україні об'єднання 121 провідних бізнес-асоціацій – обґрунтувала стратегічні пріоритети стабілізації національної економіки, визначальними серед яких є стимулювання відновлення економіки через збереження підприємництва та відновлення людського капіталу; забезпечення інклюзивного діалогу між владою, бізнесом та громадянським суспільством [10].

Стратегічні документи були розроблені з урахуванням наслідків повномасштабної збройної агресії, необхідності відновлення економічної активності та євроінтеграції. Стратегія базується на тому, що мале і середнє підприємництво є основою української економіки, що забезпечує значну частку доданої вартості та робочих місць. Основними напрямами економічної політики в цьому процесі є підтримка підприємництва, залучення інвестицій, орієнтація на високотехнологічні галузі, експортно орієнтована модель економіки, європейська інтеграція та цифровізація.

Тривале протистояння військовій агресії перевело національну економіку в режим воєнного функціонування з великою кількістю обмежень, що здійснюють вагомий негативний вплив на подальший розвиток держави. Важливо перевести економіку в режим відновлення, яке базуватиметься на світовому досвіді післявоєнної відбудови економічно розвинених країн на основі дієвого стратегування. Економічне стратегування є ключовим елементом ефективного управління як на рівні окремих підприємств, так і держави, сприяючи системному та проактивному досягненню стратегічних цілей. Застосування інструментів стратегування дає змогу адаптуватися до змін, підвищити ефективність управлінських рішень і забезпечити стійкий економічний розвиток.

Література:

1. Shiohara H. The Japanese Economic Miracle. *Berkeley Economic Review*. URL: https://econreview.studentorg.berkeley.edu/the-japanese-economic-miracle/ (date of access: 09.03.2025).

2. Seth M. J. An Unpromising Recovery: South Korea's Post-Korean War Economic Development: 1953-1961. *Education About Asia*. 2013. Vol. 18, no. 3. P. 42–45. URL: https://www.asianstudies.org/publications/eaa/archives/an-unpromising-recovery-south-koreas-post-korean-war-economic-development-1953-1961/ (date of access: 09.03.2025).

3. Solomon S. From 1950s rationing to modern high-tech boom: Israel's economic success story. *The Times of Israel*. URL: https://www.timesofisrael.com/from-1950s-rationing-to-21st-century-high-tech-boom-an-economic-success-story/ (date of access: 09.03.2025).

4. Грушко В. Економіка в умовах війни та повоєнний економічний розвиток. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. Т. 1, № 73. С. 47–53. URL: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-47-53 (дата звернення: 09.03.2025).

5. Матеріали інфляційних звітів НБУ за 2023-2024 рр. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-na-osnovi-materialiv-inflyatsiynogo-zvitu-sichen-2025-roku (дата звернення: 09.03.2025).

6. Оцоколіч В. Ключові ризики бізнесу 2025 року. *LIGA ZAKON*. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/232836_klyuchov-riziki-bznesu-2025-roku (дата звернення: 09.03.2025).

7. Італія приєдналася до Альянсу стійкості МСП: більше можливостей для українського бізнесу. *Міністерство економіки України*. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/a4230d91-fa79-4f0e-a139-31b029321a98 (дата звернення: 09.03.2025).

8. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 821-р від 30.08.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80 (дата звернення: 09.03.2025).

9. «Зроблено в Україні» фінансуватиметься повноцінно в наступному році, – Юлія Свириденко. *Міністерство економіки України*. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/a9b1c5f8-5d4a-417c-8350-0ec5ad03fa4a (дата звернення: 09.03.2025).

10. Білий та чорний списки ініціатив. *Українська Рада Бізнесу*. URL: https://urb.org.ua/biliy-ta-chorniy-spiski-iniciativ/ (дата звернення: 09.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-53

УКРАЇНСЬКИЙ ЗЕРНОВИЙ КОРИДОР: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПІДТРИМКА ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Зеркіна О. О.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

Шапошніков В. С.
аспірант
Міжнарожний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

Російське вторгнення в Україну в лютому 2022 року спричинило серйозні проблеми для української економіки, зокрема для сільськогосподарського сектору. Блокада українських портів Росією загрожує не тільки експортному потенціалу України, але й глобальній продовольчій безпеці, після чого Україна є одним із найбільших у світі експортерів зерна [1].

У відповідь на ці виклики в серпні 2023 року Україна оголосила про створення «гуманітарного коридору» в Чорному морі, відомого як «зерновий коридор» [1]. Він застосовує унікальні правові та організаційні рішення для створення та функціонування морського гуманітарного коридору [2]. Цей крок зроблено відповідно до наказу Військово-морських сил ЗСУ щодо розблокування кораблів, які застрягли в українських портах, та відновлення експорту зерна та інших продуктів.

Зерновий коридор проходить через порти Одеси, Чорноморська та Південного і швидко довів свою ефективність. З серпня 2023 року до березня 2024 року цим маршрутом було експортовано близько 30 млн тонн вантажів, переважно зерна, яке є критичним для країн «глобального Півдня». Кількість суден, які скористалися коридором, перевищила 1 тисячу, що забезпечила високий попит на українську продукцію на світових ринках.

Успіх зернового коридору став можливим завдяки зусиллям української влади та військових Отримання дозволів від Військово-морських сил ЗСУ дозволило запровадити цілодобовий режим роботи коридору з березня 2024 року. Це рішення має потенціал збільшення обсягу експорту, що

менший на 20%, що матиме позитивний вплив на українську економіку та глобальну продовольчу безпеку [3, 4].

Важливо відзначити, що робота зернового коридору вже вийшла на рівень потужностей, які були до повномасштабного вторгнення Росії. Це є свідченням стійкості та адаптивності українського сільськогосподарського сектора, а також ефективності логістичних рішень, запроваджених для подолання наслідків російської агресії.

Український зерновий коридор став дієвим інструментом не тільки для підтримки економіки України в умовах війни, але й для забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Продовження роботи коридору та його подальший розвиток мають залишатися пріоритетними для української влади, оскільки це питання стратегічної важливості як для України, так і для світу в цілому.

Досвід функціонування зернового коридору також демонструє важливість міжнародної співпраці та солідарності в умовах кризи. Підтримка України з боку партнерів у забезпеченні безпеки судноплавства та протидії російській агресії є запорукою успішної роботи коридору та стабільності глобальних продовольчих ринків.

Значення зернового коридору для глобальної продовольчої безпеки важко переоцінити. За даними ООН, станом на 16 січня 2024 року через цей коридор було експортовано 32,9 мільйона метричних тонн сільськогосподарської продукції. Найбільшими імпортерами стали Китай, Іспанія та Туреччина. Серед експортованих товарів переважала кукурудза, за нею слідували пшениця та соняшникова олія. Важливо відзначити, що 57% експорту було спрямовано до країни, що розвивається, що підкреслює критичну роль України у забезпеченні продовольчої безпеки найбільш різноманітних регіонів світу.

Однак функціонування зернового коридору стикається з постійними викликами. Російські атаки на портову інфраструктуру продовжують загрожувати стабільності експорту. Наприклад, у липні 2023 року внаслідок ракетного удару по Одеській області було знищено 60 тисяч тонн сільськогосподарської продукції, призначеної для експорту до Китаю. Такі атаки не лише завдають прямих економічних збитків Україні, але й підривають глобальну продовольчу безпеку.

Попри такі труднощі, Україна продовжує адаптувати свою експортну стратегію. Відповідно, кожна тенденція до збільшення частки експортованої продукції з доданою вартістю. Наприклад, якщо раніше експортувався переважно ріпак, то тепер 20% припадає на продукти його переробки, такі як ріпакова олія або шрот. Подібна тенденція властивостей і щодо інших культур.

Важливо відзначити, що війна вплинула не тільки на експорт, але й на всю структуру аграрного сектора України. Країна втратила доступ до близько 20%

своїх сільськогосподарських угідь, що призвело до значного скорочення виробництва. Додатковою проблемою стала необхідність розмінування сільськогосподарських земель – за оцінками, близько 500 тисяч гектарів землі на деокупованих територіях потребують розмінування [5].

Незважаючи на ці виклики, український аграрний сектор демонструє значну стійкість - збільшення обсягів виробництва та показників попереднього року. У 2023 році було зібрано приблизно 80 млн тонн зернових та олійних культур, що на 10% більше, ніж у 2022 році [6].

Для подолання цих викликів Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами. Європейський Союз гравців вирішує роль у формуванні нової структури аграрного експорту України. Єдиний внутрішній ринок ЄС, що забезпечує вільний рух товарів і послуг, став ключовим напрямком для українського експорту після блокування чорноморських портів. Частка ЄС у зовнішній торгівлі України зросла до понад 60% експорту та 50% імпорту [6].

Скасування квот на українську сільськогосподарську продукцію та створення «коридорів солідарності» суттєво підтримали український аграрний експорт. Це призвело до значного збільшення поставок українського сільгосппродукції до ЄС протягом останніх двох років.

Україна залишається гравцем на світовому аграрному ринку. До війни її частка у світовому експорті зерна перевищувала 10%, а в експорті соняшникової олії сягала 50%. оперативний надав Україні торговельні преференції, включаючи надання тарифних квот та імпортних мит на широкий спектр сільгосппродукції. Близько 65% українського зерна все ще постачається до країни глобального Півдня, а решта 35% задовольняє попит європейської та міжнародної харчової промисловості.

Протест зростання українського імпорту викликав певні проблеми на ринках Польщі та Румунії, що призвело до тимчасових обмежувальних заходів з боку ЄС. Ці заходи згодом були пом'якшені, але тривають дискусії щодо балансу інтересів українських та європейських виробників.

Україна завершила частково відновити експорт через чорноморські порти, що сприяло диверсифікації експортних маршрутів. Це вигідно як для України, так і для ЄС.

Перспектива вступу України до ЄС через дискусії щодо необхідності реформування Спільної аграрної політики ЄС. Основні причини – значний розмір аграрного сектора України та його відмінна структура порівняно з традиційними країнами-членами ЄС.

Для України важливо брати активну участь у цих дискусіях, підтримувати постійну присутність у Брюсселі та вести конструктивний діалог з країнами-членами ЄС для досягнення сприятливих умов інтеграції свого аграрного сектору в європейський ринок.

Література:

1. Dávid, A., Blaško, S., & Ficzere, P. . The impact of the war in Ukraine on inland water transport in the Danube region. *Transportation Research Procedia*, 2023. 74, 188-193. URL : https://doi.org/10.1016/j.trpro.2023.11.129 (дата звернення 01.03.2025)
2. Achimescu, S.-G., & Oltean, I.-R. . The Role of the International Maritime Organization in Securing the Black Sea in the Context of the Russo-Ukrainian War. *Romanian Journal of International Law*, 2024. 29, 7–21. URL : https://rrdi.ro/2023/04/30/the-role-of-the-international- maritime-organization-in-securing-the-black-sea-in-the-context-of-therusso-ukrainian-war/ (дата звернення 04.03.20250
3. Ali, M. The role of Turkiye in the Black Sea and the Russo-Ukrainian war: A short overview. *Journal of Liberty and International Affairs*, 2022, 8(3), 356-367.
4. Kormych, B., Averochkina, T., & Kormych, L. Black Sea Grain initiative: bringing lawfare to conventional armed conflict. Australian Journal of Maritime and Ocean Affairs, 2024. 1-18. URL : https://doi.org/10.1080/18366503.2024.2316455 (дата звернення 05.03.2025)
5. Zerkina, O., Nikishyna, O., Bondarenko, S., Makovoz, O., & Durbalova, N. Institutional support for formation of reproductive logistics on the bread and bakery market of Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*, 2022. 8(3),153–177. URL: https://doi.org/10.51599/are.2022.08.03.08 (дата звернення 05.03.2024)
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 08.03.2025)

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-54

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МИТНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ КРИЗ

Іщук М. А.
старший викладач кафедри митної справи та товарознавства
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Київська область, Україна

Сучасний розвиток інформаційних технологій (ІТ) та поширення цифрових рішень у державному управлінні зумовлюють перехід до електронних парадигм, що трансформують адміністративні процеси.

Впровадження ІТ відбувається через їхню інтеграцію в організаційну практику, проте галузевий контекст може обмежувати універсальність цих підходів. Цифрові технології виконують регуляторну функцію у формуванні інформаційних потоків та підвищенні адміністративної ефективності [1]. Концепції електронного уряду та електронного урядування ілюструють цю трансформацію, що не лише оптимізує управлінські процеси, а й впливає на освітню сферу [3].

Одним із ключових напрямів цифровізації митниці є впровадження антикорупційних заходів, зокрема системи «Єдине вікно», яка мінімізує людське втручання у митні процедури, знижуючи ризики корупційних зловживань і підвищуючи прозорість процесів. Її операційні можливості полягають у спрощенні митного оформлення завдяки одночасному контролю товарів усіма залученими органами, що мінімізує дублювання перевірок і скорочує адміністративні витрати. Автоматизований процес ухвалення рішень також сприяє ефективному управлінню кордонами через інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій.

Однак цифровізація митних процедур супроводжується новими викликами, зокрема проблемами кібербезпеки, які набувають особливого значення в умовах гібридних загроз і зростаючої складності електронного управління. Попри численні переваги електронної митниці, такі як підвищення ефективності та прозорості операцій, існують ризики кібершахрайства, витоків конфіденційної інформації та технічних збоїв [4]. Для їхньої мінімізації необхідне впровадження комплексних заходів захисту, зокрема шифрування, багаторівневого контролю доступу та алгоритмів аналізу загроз у реальному часі. Водночас низький рівень цифрової грамотності персоналу може ускладнювати реалізацію цих заходів, що потребує додаткових інвестицій у навчання та адаптацію користувачів до нових стандартів.

Додатковим викликом цифровізації є кризові умови, спричинені повномасштабним військовим вторгненням Російської Федерації 24 лютого 2022 року. Воєнний стан, закриття частини пунктів пропуску та порушення логістичних ланцюгів суттєво вплинули на функціонування митниці, зокрема на ефективність використання системи «Єдине вікно». Це підкреслює необхідність подальшої адаптації цифрових інструментів для забезпечення стабільного функціонування митниці в умовах надзвичайних ситуацій.

Цифровізація митного адміністрування є важливим кроком у підвищенні ефективності та прозорості митних процедур, проте її впровадження супроводжується численними викликами. Ключовими аспектами є антикорупційні заходи, спрощення регуляторних процесів та підвищення кібербезпеки [2]. Однак, кризові обставини, зокрема війна, вимагають додаткової адаптації цифрових рішень до нестабільних умов.

Для забезпечення стійкості цифрових митних систем необхідно вдосконалювати механізми безпеки, розширювати міжнародну співпрацю у сфері кіберзахисту та інвестувати в підготовку персоналу. Подальший розвиток цифрових технологій у митному адмініструванні сприятиме не лише зниженню корупційних ризиків, а й ефективнішій інтеграції у глобальні торговельні процеси.

Література:

1. Берназюк О. О. Проблема наукового визначення поняття цифрових технологій у праві. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017. Серія ПРАВО. Випуск 47. Том 2. С. 83–86.

2. Ishchuk M., Ishchuk O., Khrypko S., Shnitser M., Vasylchuk T., Syhyda H., Hotsalyuk A. Sustainable Digital Evolution: Transforming the Ukrainian Customs Service. European Journal of Sustainable Development, 2024. № 13(1). P. 217–228. https://doi.org/10.14207/ejsd.2024.v13n1p217

3. Luna-Reyes L. F., Gil-Garcia J. R.. Digital government transformation and internet portals: The co-evolution of technology, organizations, and institutions. Government Information Quarterly, 31(4). P. 545–555. https://doi.org/10.1016/j.giq.2014.08.001

4. Matveev V., Nykytchenko O., Stefanova N., Khrypko S., Ishchuk A., Ishchuk O., Bondar T. Cybercrime in the Economic Space: Psychological Motivation and Semantic-Terminological Specifics. International Journal of Computer Science and Network Security, 2021. № 21 (11). P. 135–142. https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.11.18

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-55

СПІЛЬНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ЄС ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Качурінер В. Л.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри морського та міжнародного права
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Спільна аграрна політика (далі – САП) Європейського Союзу є одним із ключових механізмів регулювання сільськогосподарського сектору в ЄС, спрямованим на забезпечення продовольчої безпеки, підтримку фермерів та

сталий розвиток сільських територій. Вона відіграє важливу роль у формуванні європейського аграрного ринку, забезпечуючи стабільні доходи агровиробників і доступність продовольства для населення.

Для України САП ЄС має велике значення, оскільки країна є важливим партнером ЄС у сфері сільського господарства та експортує значну частину своєї аграрної продукції до європейських країн. Український аграрний сектор орієнтований на впровадження європейських стандартів, що сприяє підвищенню якості продукції та її конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Так, політика ЄС у сфері сільськогосподарського виробництва суттєво змінилася за останні десятиліття, щоб допомогти фермерам протистояти цим викликам і реагувати на зміну ставлення та очікувань людей. Аграрна політика ЄС охоплює широкий спектр сфер, включаючи якість харчових продуктів, відстеження, торгівлю та просування сільськогосподарської продукції ЄС. ЄС фінансово підтримує своїх фермерів і заохочує стійкі та екологічно чисті практики, а також інвестує в розвиток сільських територій.

В аграрному секторі значна увага фахівців, як позначає О. Г. Коритний, зосереджена на безпечності харчових продуктів. Наразі визнано, що ефективним напрямом переходу до сталого розвитку сільських територій виступає органічне виробництво (нормативні засади відображені у Спільній аграрній політиці ЄС). Україна, рухаючись у даному напрямі, має врахувати багаторічний досвід Європейських країн [1, с. 53].

Сільське господарство та харчові галузі та послуги забезпечують понад 44 мільйони робочих місць у ЄС, включаючи регулярну роботу для 20 мільйонів людей у самому сільськогосподарському секторі [2]. Завдяки різноманітному клімату, родючому ґрунту, технічним навичкам фермерів і якості продукції ЄС є одним із провідних світових виробників і експортерів сільськогосподарської продукції. Наша країна, яка вступила на шлях інтеграції до ЄС, посилить можливості Союзу у сфері сільськогосподарського виробництва, що робить Україну достатньо перспективним партнером і в подальшому достатньо важливою державою-членом ЄС.

Основними цілями САП є підвищення продуктивності сільського господарства, щоб споживачі мали стабільне постачання доступних продуктів харчування, а також забезпечення добробуту самих фермерів в ЄС. Усі держави-члени поділяють ці дві цілі, жодна з яких не може бути досягнута без надання фінансової підтримки сільському господарству та сільській місцевості.

Оновлена САП передає компетенцію з конкретизації аграрної політики на рівень країн-членів, надає Україні шанс на ефективну євроінтеграцію. Національна аграрна політика надалі має змінюватися виключно в напрямі запровадження цілей САП ЄС, узгодження напрямів і форматів надання

підтримки сільгоспвиробникам, Вже сьогодні можна і потрібно провести паралелі між інструментами САП і підтримки аграрного сектору України і привести їх у відповідність максимально можливим чином [3, с. 30].

У своєму дослідженні Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в Україні при Уряді України свого часу позначив, що можна виділити ефективність чотирьох інструментів підтримки САП, які застосовувались в ЄС [4].

Одним із ключових аспектів САП є система субсидій та дотацій, яка допомагає європейським фермерам зберігати конкурентні позиції та адаптуватися до змін у глобальній економіці. Україна, прагнучи інтеграції до ЄС, має враховувати механізми підтримки сільського господарства та можливості використання досвіду європейських країн для розбудови власної аграрної політики.

Також важливим напрямом є екологічний компонент САП, який передбачає заходи щодо зменшення впливу сільського господарства на навколишнє середовище, зокрема через впровадження технологій ощадливого землеробства, скорочення використання хімікатів та стимулювання розвитку органічного виробництва. Це відкриває для України перспективи адаптації власного аграрного сектору до сучасних екологічних стандартів та розвитку «зеленої» економіки.

Наприклад, система присудження еколейблу не носить обов'язкового характеру, її цілями є: поширення дизайну, виробництва, маркетингу і використання продукції, що має мінімальний вплив на навколишнє середовище; поліпшення забезпечення споживачів інформації про продукцію, надає вплив на навколишнє середовище. Для отримання еколейбла – свого роду сертифіката якості – продукція повинна відповідати суворим екологічним критеріям. Європейським Союзом розроблено відповідні критерії для ряду категорій товарів: туалетного паперу, добрив, пральних і посудомийних машин та ін.

Зазначимо, що в Європейському союзі переважає добровільна сертифікація. Для України, з огляду її загального екологічного стану, існує потреба в посиленому державному управлінні в галузі екологічної безпеки й контролю за додержанням екологічних вимог. Саме цей чинник наголошує на першочерговому значенні для нашої держави обов'язкової екологічної сертифікації.

Загалом, Спільна аграрна політика ЄС є не лише інструментом підтримки сільського господарства країн-членів, а й важливим орієнтиром для України у впровадженні реформ, розвитку сільських територій та підвищенні конкурентоспроможності аграрного сектору на міжнародній арені.

Література:

1. Коритний О.Г. Особливості аграрної політики ЄС: можливості для України. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 2(21). С. 52-56.
2. The EU explained: Agriculture. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. 16 p.
3. Старікова Л. Спільна аграрна політика ЄС і завдання України в контексті євроінтеграції (план наближення політик і гармонізації законодавства). Київ, 2022. 32 с.
4. Еволюція Спільної Аграрної Політики ЄС: Наслідки для України. Київ, 2015. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2005/U2_ukr.pdf (дата звернення: 03.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-56

РОЗВИТОК МЕТАЛУРГІЙНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ У ВОЄННІ ЧАСИ

Кравець Д. Д.
доктор філософії,
викладач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Дата 24 лютого 2022 року, стала для кожного українця своєрідним моментом, коли час зупинився і життя повністю змінилося. Після повномасштабного вторгнення Росії на територію України, в країні було запроваджено воєнний стан. Цей крок дозволив уряду вжити низку надзвичайних заходів, спрямованих на забезпечення обороноздатності та підтримку функціонування економіки в умовах війни. Серед основних наслідків запровадження воєнного стану стали тимчасові обмеження громадянських і політичних прав, а також введення командного управління в окремих сферах економіки.

Однак, незважаючи на надзвичайні умови, уряд зберіг домінуючу роль приватного сектора та ринкових механізмів у більшості галузей економіки. Повноваження, пов’язані з війною, використовувалися обмежено та вибірково.

Зокрема, були впроваджені обмеження на конвертованість гривні та операції з іноземною валютою, що дозволило стабілізувати фінансову систему в умовах підвищеної невизначеності. Також уряд вжив заходів у енергетичному та транспортному секторах, щоб забезпечити їхню функціональність та запобігти можливим кризам. Ці дії були спрямовані на балансування між необхідністю підтримки економічної стабільності та

забезпеченням потреб армії та населення в умовах війни. Збереження ролі приватного сектора дозволило уникнути повного державного контролю над економікою, що могло б призвести до додаткових труднощів у довгостроковій перспективі.

Перший рік повномасштабного вторгнення спричинив катастрофічні соціально-економічні наслідки для країни. Цей період характеризувався масштабними руйнуваннями, людськими жертвами та глибокою дестабілізацією економіки та соціальної сфери. Основні наслідки включають:

По-перше, руйнування виробничого капіталу та інфраструктури. Війна завдала значної шкоди промисловості, сільському господарству, енергетичній та транспортній інфраструктурі. Знищені підприємства, мости, дороги, електростанції та інші об'єкти, що призвело до зупинки багатьох виробничих процесів та зменшення економічного потенціалу країни.

По-друге, людські жертви та соціальні втрати. Війна забрала життя тисяч українців, спричинила травми та психологічні травми мільйонів. Багато сімей втратили годувальників, що поглибило соціальну кризу.

По-третє, масова міграція та внутрішньо переміщені особи. Близько 13,5 мільйонів осіб були змушені покинути свої домівки. З них понад 7 мільйонів виїхали за кордон, ставши біженцями, а решта перемістилися в безпечні регіони України [1].

Всі ці події створили тиск на соціальну інфраструктуру та ринок праці в тимчасово безпечних областях. Спостерігається значний економічний спад, підвищення рівня бідності, певні фінансові труднощі, енергетичні криза. Національна економіка зазнала значного удару, втративши 29,2% реального ВВП за перший рік війни. Це було обумовлено руйнуванням інфраструктури, зупинкою підприємств, втратою контрольованих територій та порушенням логістичних ланцюгів [1].

Війна призвела до різкого зниження доходів населення та підприємств. Більше 7 мільйонів осіб опинилися за межею бідності, а загальний рівень бідності в країні сягнув 24%. Це було обумовлено втратою робочих місць, зниженням купівельної спроможності та зменшенням обсягів заощаджень [1].

Багато українців втратили доступ до стабільного доходу, а підприємства стикнулися зі зниженням попиту та ускладненням ведення бізнесу. Це призвело до зменшення інвестицій та загального економічного спаду. Російські атаки на енергетичну інфраструктуру восени та взимку 2022 року призвели до масштабних відключень електроенергії, що додатково ускладнило життя населення та роботу підприємств.

Уряд України, міжнародні організації та партнери країни надали значну фінансову та гуманітарну допомогу для пом'якшення наслідків війни. Однак відновлення економіки та соціальної сфери вимагатиме тривалого часу, значних інвестицій та зусиль.

У січні 2024 року металургійна галузь України продемонструвала змішані результати, що відображають як певне відновлення, так і тривалий вплив наслідків повномасштабного вторгнення Росії. Основні тенденції та дані виглядають наступним чином [2]:

1. Виробництво сталі в січні 2024 року склало 555 тис. тонн, що на 0,3% менше порівняно з попереднім місяцем. Незважаючи на незначне зниження, цей показник у 1,5-2 рази вищий, ніж у січні 2023 року. Однак обсяги виробництва залишаються втричі нижчими порівняно з 2021 р.

2. Виплавка чавуну збільшилася на 4,5%, порівняно з попереднім періодом. Це свідчить про певне відновлення виробничих потужностей у цій сфері.

3. Випуск прокату скоротився на 10,9%, у порівнянні з попередніми місяцями. Це може бути пов'язано зі зниженням попиту або труднощами у логістиці та збуту.

4. Завдяки реалізації державних проєктів, споживання сталі в Україні збільшилося на 20%. Це свідчить про активізацію внутрішнього ринку, зокрема в будівництві та інфраструктурних проєктах.

5. У 2023 році заготівля металевого брухту зросла на 28% більше, ніж у попередньому році. Поставки брухту на металургійні підприємства також збільшилися на 15%. Це свідчить про активізацію внутрішнього ринку сировини для металургії.

Учасники ринку очікують збереження позитивних темпів зростання у 2025 році. Однак навіть за умови зростання обсяги виробництва не досягнуть показників 2021 року через руйнування інфраструктури, втрату частини виробничих потужностей та загальну дестабілізацію економіки.

Ми виявили основні фактори, які на нашу думку впливають на досліджувану галузь:

– Відновлення внутрішнього попиту (державні проєкти та відбудова інфраструктури стимулюють споживання сталі).

– Обмежений експорт (через блокаду морських портів та ускладнення логістики експорт металургійної продукції залишається обмеженим).

– Дефіцит енергії (атаки на енергетичну інфраструктуру створили додаткові труднощі для роботи металургійних підприємств).

– Мобілізація та дефіцит праці (часткова мобілізація працівників у металургійній галузі також впливає на виробничі процеси).

Металургійна галузь України поступово відновлюється після шоків 2022 року, проте її повне відновлення до довоєнних обсягів вимагатиме значного часу, інвестицій та сприятливих умов, зокрема стабілізації енергетичної системи та відновлення експортних можливостей. Перші кроки до підготовки відбудови України – це не лише технічні заходи, але й глибокі системні зміни, які визначать майбутнє країни.

Література:

1. Boyarchuk D., Dabrowski M. The Ukrainian war economy. BRUEGEL. 2023. URL: https://www.bruegel.org/working-paper/ukrainian-war-economy (дата звернення: 04.03.2025)
2. Богдан Т. Фінансово-економічні наслідки війни. LB.UA. 2023. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoekonomichni_naslidki.html (дата звернення: 04.03.2025)

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-57

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖГРОМАДІВСЬКОЇ СПІВПРАЦІ, СПРЯМОВАНОЇ НА ПІСЛЯВОЄННУ ВІДБУДОВУ

Краєвська Г. О.
кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник
Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

З метою встановлення прозорих й зрозумілих умов для участі різних зацікавлених сторін у процесі відновлення громад потрібно створити ефективний механізм координації та управління процесом відновлення, заснований на системній взаємодії через відповідні канали та координаційні структури. Уряд може також надати чіткі рекомендації щодо протоколів, визначення ролей, відповідальності та повноважень партнерів. У реалізації проєктів із відновлення національні та місцеві органи влади здатні посилити міжгромадівську співпрацю завдяки активній взаємодії з неурядовими організаціями, приватним сектором і міжнародними партнерами з розвитку. Для формалізації такої співпраці можуть використовуватися різні інструменти, зокрема офіційні домовленості, угоди чи спеціально створені платформи. Також можливо розширення існуючих програм, наприклад, шляхом збільшення територіального охоплення чи кількості об'єктів, що сприятиме максимальному використанню вже наявних ресурсів та оперативному впровадженню заходів на етапах раннього відновлення [1].

Міжгромадівська співпраця повинна сприяти підвищенню ефективності управління, його професійного розвитку та модернізації системи державного управління відповідно до європейських стандартів. Важливе

значення має впровадження основних принципів доброго врядування, зокрема прозорості, участі, відкритості, підзвітності, оперативного реагування та узгодженості. Створення партнерських відносин вимагає проведення моніторингу потреб і очікувань мешканців, на основі якого впроваджуються моделі участі, такі як командна робота, делегування повноважень та консультації. Крім того, ключовою задачею у формуванні партнерства є налагодження зворотного зв'язку. Це включає публічні звіти та опитування для оцінки рівня задоволеності діяльністю органів місцевого самоврядування.

На даному етапі вже діє Програми з відновлення України, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2021 р. № 1324 [2]. Законом України від 14 липня 2021 року № 1645-IX було ратифіковано Фінансову угоду між Україною та Європейським інвестиційним банком «Програма з відновлення України». Ця угода передбачає залучення 340 млн євро для фінансування заходів, спрямованих на реалізацію проєктів із відновлення соціальної інфраструктури, об'єктів житлово-комунального господарства тощо в регіонах, які постраждали внаслідок військового конфлікту, а також у тих, що зазнали найбільшого навантаження через масовий наплив внутрішньо переміщених осіб. Кошти кредиту спрямовуються громадам у формі субвенцій з державного бюджету до місцевих бюджетів [3]. Реалізація програми відбувається шляхом конкурсу проєктів, який проводить Міністерство розвитку громад та територій. При цьому визначено територіальні та галузеві пріоритети відбору. Також існують додаткові вимоги, серед яких відповідність документації чинним нормам і стандартам. Однак програмою не передбачено умов, які б стимулювали міжгромадівську співпрацю. Це могло б підвищити соціальну цінність проєктів через розширення доступу більшої кількості осіб до відновлених об'єктів.

У липні 2022 року до Закону України «Про засади державної регіональної політики» [4] було внесено зміни з урахуванням потреб відбудови регіонів після воєнних дій. Ці оновлення передбачають, що, окрім загального Плану відновлення України, необхідно розробити та затвердити місцеві плани відновлення на рівні громад, а також проєкти регіональних планів на рівні обласних державних адміністрацій. Для забезпечення ефективного процесу відновлення важливо врахувати організацію міжмуніципальної співпраці під час підготовки регіональних планів. У подальшому це сприятиме громадам у створенні якісних та дієвих місцевих планів розвитку.

Існує два основних підходи до ініціювання міжмуніципальної співпраці: через самостійну ініціативу територіальних громад або за участі вищих органів державного управління. В сучасних умовах особливо важливо налагодити тісну взаємодію між місцевими громадами та регіональним

рівнем управління. Це обґрунтовується необхідністю взаємодоповнення: громади володіють актуальною інформацією про особливості відновлення інфраструктури, запити населення та інтереси різних соціальних груп, тоді як регіональний рівень має спроможність широкого аналізу розвитку сусідніх територій з довгостроковим баченням перспектив. Це питання стає особливо актуальним для громад, які зазнали значних демографічних втрат. За таких обставин доцільно застосовувати міжмуніципальну співпрацю у формі договорів співфінансування, зокрема в галузях охорони здоров'я та освіти. Такий підхід дозволяє оптимізувати мережу закладів у цих сферах. Водночас ефективною сполучною ланкою для налагодження такої взаємодії можуть стати Агенції регіонального розвитку. Їх створення регламентується Статтею 19 Закону України «Про засади державної регіональної політики», яка надає можливість їхнього утворення, але не робить це обов'язковим. Станом на 2023 рік, за інформацією Міністерства розвитку громад та територій України здійснювала діяльність 21 АРР проти 17 у 2022 році [5, с. 2]. Це підкреслює необхідність активізації роботи вже існуючих агенцій розвитку та ініціювання створення нових. Їх діяльність повинна бути спрямована на розроблення документів з відновлення громад, що дозволить скоординувати місцевий і регіональний розвиток, а також ефективніше підтримувати міжмуніципальну співпрацю. Для успішної реалізації цих завдань ключовою умовою є стратегічне планування. Воно має забезпечити координацію процесів виконання планів відновлення, що в перспективі значно підвищить їхню ефективність.

Література:

1. Самоходський І. Аналіз міжнародного досвіду та найкращих практик щодо прозорої та підзвітної відбудови травень 2022 / Офіс ефективного регулювання. URL: https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2022/06/UA-international-experience-transparent-accountable-recovery.pdf (дата звернення: 4.10.2024).

2. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію проєктів у рамках Програми з відновлення України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2021 р. № 1324. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 6.10.2024).

3. Мінрегіон розпочав відбір проєктів громад, які фінансуватимуться в межах «Програми з відновлення України». URL: https://decentralization.gov.ua/news/15363 (дата звернення: 7.10.2024).

4. Закон України Про засади державної регіональної політики: Закон України від 27.07.2022 № 156-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19?find=1&text=%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97+%D0%B2%D1%96%D0%B4

%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F#w2_1 (дата звернення: 5.10.2024).

5. Звіт про результати діяльності Агенцій регіонального розвитку у 2023 році. Міністерство розвитку громад та територій. Київ, 2024. 12 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-58

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Куриш Т. Г.
здобувач наукового ступеня доктор філософії,
Інститут географії Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Фінансова стійкість територіальних громад регулюється в Україні прийнятими впродовж 2014-2015 рр. Верховною Радою документами: Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» (28 грудня 2014 р. № 79-VIII); Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад» (26 листопада 2015 р. № 837), що сприяє формуванню фінансової спроможності територіальних громад та впливає на суттєве наповнення бюджетів органів місцевого самоврядування. Це створило підстави для розвитку громад, формування на їх території сприятливого інвестиційного середовища. Війна та воєнний стан призвели до внесення змін у законодавство, вони дозволили громадам швидко реагувати на потреби безпеки населення, оборони, функціонування комунальних підприємств і бюджетно сфери, полегшили діяльність бізнесу для збереження робочих місць. З іншого боку, непередбачувані події, пов'язані із масштабною міграцією населення і релокацією підприємств, спричинили розбалансування місцевих бюджетів громад-рецепієнтів, що створило нові виклики і потреби пошуку альтернативних джерел фінансування для забезпечення їх фінансової стійкості в умовах з позицій сталого розвитку.

Інвестиційні ресурси стають ключовими інструментами забезпечення фінансової стабільності територіальних громад, що дає можливість реалізовувати важливі соціальні, економічні та інфраструктурні проєкти.

Розглянемо трактування «інвестиційні ресурси» через визначення «ресурси» та «інвестиції». Різні наукові джерела визначають «ресурси» як:

– (фр. «resourse» – «допоміжний засіб») – основні елементи виробничого потенціалу, які має в розпорядженні система і які використовуються для досягнення конкретних цілей економічного розвитку [5];

– (від фр. «resourse» – «допоміжний засіб») – кошти, запаси, можливості, джерела чого-небудь [3];

– (фр. «resources», лат. «resurgo» – «підіймаюсь», «виникаю знову») – засоби, кошти, запаси, джерела, які перебувають у розпорядженні суб'єктів господарювання і можуть бути спрямовані на потреби економічного розвитку [1].

Отже, узагальнюючи вищезазначені трактування, ми розглядаємо «ресурси», як запаси чого-небудь; можливості, які можна використати у разі необхідності; кошти або джерела надходження будь-чого для забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

У статті 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» «інвестиції» визначаються, як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) чи досягається соціальний ефект [4].

Інвестиційні ресурси розглядаються у працях багатьох закордонних науковців. В працях вітчизняних вчених дане поняття почало використовуватися відносно недавно, що можна пов'язати із переосмисленням розуміння категорії «інвестиції». Чимало науковців поняття «інвестиційні ресурси» хоча й використовують, але чітко його не визначають. У науковій літературі зустрічаються визначення як «цінності, що вкладаються в ті або інші інвестиційні проєкти з метою приросту багатства в тому або іншому вигляді». Деякі автори уточнюють склад цих цінностей, наприклад, «усі види майнових і інтелектуальних цінностей», «усі види реальних і фінансових активів» або «сукупність матеріальних, трудових і фінансових ресурсів».

Щодо поняття «інвестиційні ресурси територіальних громад», науковець П. В. Жук то в більшості вони розглядаються як «сукупність ресурсів та можливостей (природно-ресурсних, соціальних, фінансово-економічних, інституційно-управлінських тощо), які є об'єктом управління з боку органів влади територіальної громади, спрямованого на залучення інвестиційних ресурсів для розв'язання проблем територіального розвитку» [2].

У своїх наукових працях З.О. Сірик зазначає, що сьогодні більшість джерел фінансування місцевого економічного розвитку в Україні має внутрішнє походження. Однак, окремі джерела, як інвестиції, благодійна допомога та інші є водночас і внутрішніми, і зовнішніми. Це актуалізує проблему пошуку нових шляхів доступу до зовнішніх джерел фінансування на регіональному, субрегіональному та місцевому рівнях. Передусім ідеться про інвестиційну та інноваційну діяльність, упровадження транскордонних

цільових програм тощо. У багатьох містах і регіонах, де накопичено чимало нерозв'язаних проблем, тільки за допомогою внутрішніх джерел фінансування їх вирішити неможливо, тому все важливіше виходити на ринки зовнішніх запозичень, а також посилювати роботу із залучення іноземних інвестицій та грантових ресурсів із-за кордону [7, с. 108]. Особливу увагу слід звернути на просторові аспекти залучення інвестиційних ресурсів, оскільки географічне положення громад безпосередньо впливає на їхню інвестиційну привабливість.

Проаналізуємо особливості просторового розподілу інвестиційних ресурсів та визначимо їх роль у зміцненні фінансової стійкості територіальних громад на прикладі Чернівецької області. Просторовий розподіл інвестиційних ресурсів у регіоні є нерівномірним і залежить від низки факторів, зокрема:

– транскордонне розташування та наявність кордонів з ЄС (Чернівецька область межує з Румунією та Молдовою, що створює додаткові можливості для міжнародного співробітництва);

– рівень транспортної доступності (наявність міжнародних транспортних коридорів та логістичних центрів);

– природні ресурси (родючі ґрунти, туристичні об'єкти, рекреаційні зони).

В умовах сучасних викликів територіальні громади поєднують різні джерела інвестиційних ресурсів: **власні** (прибуток, амортизаційні відрахування); **позикові** (банківські кредити, облігаційні позики, лізинг); **залучені** (інвестиції іноземних та внутрішніх партнерів, державна підтримка).

Найбільше інвестицій спрямовується у територіальні громади, що мають стратегічне розташування, зокрема Чернівецької, Сторожинецької, Новоселицької міських рад, у яких розташовані транспортні вузли та мають розвинену інфраструктуру. Натомість гірські громади області, наприклад Путильщина, мають труднощі у залученні інвестицій через слабку транспортну доступність та недостатньо розвинену інфраструктуру.

Однак, аналізуючи прийняту Програму економічного і соціального розвитку Чернівецької області на 2024 рік, що затверджена розпорядженням Чернівецької обласної державної адміністрації (обласної військової адміністрації) від 29 грудня 2023 року №1377-р. одним із важливих факторів розподілу інвестиційних ресурсів є підвищення ефективності системи забезпечення безпеки, обороноздатності та стійкості регіону, це в першу чергу будівництво захисних споруд у закладах освіти та охорони здоров'я, розвиток соціальної інфраструктури. На заплановані інвестиційні програми (проєкти) регіонального розвитку було передбачено 1 182 311,173 тис.грн. з усіх джерел фінансування. Щодо просторового розподілу:

– Дністровський район – 5 програм (проєктів) – 225 772,099 тис.грн.

– Вижницький район – 6 програм (проєктів) – 178 049, 401 тис.грн.

– Чернівецький район – 18 програм (проєктів) – 778 489,673 тис.грн. [6].

Враховуючи сучасний стан на Україні, для підвищення рівня фінансової стійкості, територіальним громадам Чернівецької області необхідно першочергово:

– розробляти регіональні програми залучення інвестицій;
– використовувати переваги транскордонного співробітництва;
– сприяти розвитку логістичної та туристичної інфраструктури;
– підтримувати інноваційні проєкти у гірських районах.

У період воєнного стану місцевий бюджетний процес було суттєво скореговано, зокрема, будь-яка фінансова підтримка, надана у період дії воєнного стану та протягом року після його закінчення або скасування, розглядається як припустима згідно з вимогами Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [8]. Саме тому, створення привабливих умов для інвесторів, залучення громадськості до участі у формуванні бюджетного процесу та підтримка розвитку місцевого бізнесу – є факторами залучення інвестиційних ресурсів і підвищення фінансової стійкості територіальних громад Чернівецької області. Зауважимо, що просторовий аспект відіграє ключову роль у процесі фінансування, оскільки територіальні особливості місцеположення, природні умови, сусідство і т.д. громад впливають на їхні можливості щодо залучення ресурсів. Найбільш привабливими для інвесторів залишаються прикордонні території, міські громади та логістичні вузли, тоді як гірські райони потребують додаткових механізмів підтримки. Розвиток регіональної політики, що враховує просторові відмінності, сприятиме справедливому розподілу фінансових ресурсів та забезпеченню сталого розвитку всіх територіальних громад області.

Література:

1. Горпинич О.В. Тлумачний українсько-англійський словник економічних термінів і термінологічних словосполучень : довідковий посібник. Дніпропетровськ : НГУ, 2016. 74 с

2. Жук П. В., Сірик З. О. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління. Регіональна економіка. 2017. № 2. С. 16-22.

3. Завгородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Львів : видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. 714 с.

4. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/page/ (дата звернення – 03.03.2025).

5. Економічна енциклопедія : у 3 томах. Т.3 / редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.

6. Про затвердження Програми економічного і соціального розвитку Чернівецької області на 2024 рік. Розпорядженням Чернівецької обласної державної адміністрації (обласної військової адміністрації) від 29 грудня

2023 року № 1377-р. URL: https://bukoda.gov.ua/storage/app/uploads/public/659/514/d77/659514d77a6e6544099297.pdf (дата звернення – 06.03.2025).

7. Сірик З.О. Поняття та складові фінансово-інвестиційного забезпечення місцевого самоврядування. *Регіональна економіка*. 2020. № 1. С. 100-112. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001173254 (дата звернення – 05.03.2025).

8. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2134-IX. Законодавство України: сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#Text (дата звернення – 10.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-59

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ НА ОСНОВІ БАЛАНСУ ПІДПРИЄМСТВА

Милашко М. О.
аспірант кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Фінансова стійкість підприємства є ключовою передумовою для його розвитку в умовах сучасної ринкової економіки. Забезпечення стабільності не тільки покращує репутацію компанії серед інвесторів і кредиторів, але й дозволяє більш гнучко реагувати на зовнішні економічні виклики й внутрішні зміни в структурі бізнесу [1, с.72]. Одним із основних інструментів оцінки фінансової стабільності є бухгалтерський баланс. Цей документ відображає фінансовий стан підприємства на певний момент часу, де одні статті, зокрема активи та власний капітал, мають демонструвати зростання, а інші – такі як зовнішні зобов'язання – тенденцію до зниження. Такий підхід дозволяє створити збалансовану фінансову картину, сприяючи сталому розвитку підприємства як у коротко-, так і довгостроковій перспективі.

Історично сформована структура бухгалтерського балансу дає змогу розподілити ресурси та зобов'язання за категоріями, виявити сильні та слабкі сторони фінансової політики підприємства. Так, зростання власного капіталу є ознакою успішної роботи підприємства, адже воно свідчить про накопичення ринкової вартості, генерування прибутку та ефективне управління фінансовими ресурсами. Реінвестування прибутків у

виробництво, модернізацію обладнання, впровадження інновацій і розвиток нових напрямків бізнесу дозволяють не тільки збільшувати власний капітал, а й покращувати виробничу ефективність підприємства. Водночас, підвищення ліквідності активів дозволяє оперативно вирішувати короткострокові фінансові проблеми, що зменшує ризики невиконання зобов'язань перед партнерами та кредитними установами [2].

Не менш важливим аспектом є оптимізація структури зовнішніх зобов'язань. Зменшення позикових коштів, реструктуризація боргового навантаження та трансформація короткострокових зобов'язань у довгострокові кредити – все це є заходами, спрямованими на зниження ризику неплатоспроможності. Оптимальне співвідношення між власними коштами та залученими ресурсами є фундаментальним принципом фінансового менеджменту, що дозволяє зберігати високі кредитні рейтинги та зміцнювати довіру інвесторів компанії. Крім того, постійний моніторинг умов кредитування та активний пошук альтернативних джерел фінансування сприяють зниженню впливу зовнішніх макроекономічних факторів, що можуть негативно впливати на фінансову стабільність.

Фінансова політика підприємства повинна включати систематичний аналіз ключових показників бухгалтерського балансу. Сучасні методи аналізу, такі як коефіцієнтний, трендовий та SWOT-аналіз, дозволяють ідентифікувати потенційні загрози і вчасно реагувати на зміни економічного середовища. Зокрема, аналіз ліквідності через показники поточної та швидкої ліквідності допомагає оцінити здатність компанії виконувати свої короткострокові зобов'язання, а аналіз боргових навантажень – виявити рівень залежності від зовнішнього фінансового ринку. Подібна інформація є критичною для прийняття управлінських рішень стосовно реструктуризації активів, оптимізації витрат або залучення нового капіталу.

Успіх фінансової стратегії також залежить від здатності підприємства управляти витратами. Системне зниження операційних та адміністративних витрат, оптимізація виробничих процесів, використання сучасних технологій автоматизації – усе це сприяє не тільки зменшенню накладних витрат, але й збільшенню власного капіталу підприємства через зростання нерозподіленого прибутку. Пасивна частина балансу повинна плануватися таким чином, щоб забезпечити максимальну продуктивність бізнесу без втрати якості управління. Зниження витрат при збереженні ефективності дозволяє компанії перерозподіляти зекономлені кошти на інвестиційні проекти, що, в свою чергу, веде до зростання власного капіталу та активів.

Достатньою умовою для підтримки фінансової стійкості є інтеграція довгострокової фінансової стратегії з оперативним управлінням ресурсами. Організаційна структура підприємства повинна бути гнучкою, щоб швидко реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища. Важливим

аспектом є використання сучасних інформаційних технологій для збору, аналізу та прогнозування фінансових показників. Це дозволяє менеджерам оперативно корегувати стратегії управління, оптимізувати структуру активів і зобов'язань, здійснювати моделювання сценаріїв розвитку бізнесу. Такий підхід забезпечує широке розуміння фінансового стану підприємства на всіх рівнях, сприяючи прийняттю більш обґрунтованих рішень.

Науковий підхід до аналізу фінансової стійкості враховує як макроекономічні, так і мікроекономічні фактори. Зміни в міжнародній економічній кон'юнктурі, коливання валютних курсів, державне регулювання фінансових ринків – усі ці фактори впливають на структуру балансу підприємства. Таким чином, ефективне фінансове планування повинно базуватися на аналізі глобальних тенденцій, а також враховувати специфіку галузі і внутрішні особливості діяльності компанії. Це допомагає забезпечити збалансованість зростання активів і зниження зобов'язань, що є основою для довгострокової стабільності.

Крім того, важливим є врахування ризиків, пов'язаних із зовнішнім середовищем. Фінансові кризи, нестабільність на ринках капіталу, коливання цін на сировинні ресурси – усі ці фактори можуть негативно вплинути на фінансовий стан підприємства. В цьому контексті важливими інструментами для мінімізації негативного впливу зовнішніх факторів стають система внутрішнього контролю та аудит фінансових процесів. Оперативний аналіз вигідності інвестицій, моніторинг показників ліквідності та ефективності використання ресурсів дозволяє підприємству своєчасно коригувати свою фінансову політику, що є запорукою стійкого розвитку.

У контексті зростання власного капіталу і активів, важливою є також роль інноваційних технологій та досліджень, що стимулюють розвиток. Інвестиції у науково-дослідні проекти, впровадження сучасних систем управління виробництвом і логістикою сприяють збільшенню конкурентоспроможності підприємства. З іншого боку, скорочення непотрібних витрат, оптимізація процесів та впровадження енергозберігаючих технологій дозволяють зменшити витрати підприємства, що позитивно впливає на загальну фінансову ефективність.

Таким чином, забезпечення фінансової стійкості підприємства є процесом складної інтеграції різних елементів фінансового управління. Баланс між зростанням власного капіталу та активів і зниженням зовнішніх зобов'язань та витрат забезпечує фундамент для стійкого розвитку компанії. Сучасна фінансова стратегія повинна базуватися на комплексному аналізі фінансових показників, оперативному реагуванні на зміни ринкового середовища і впровадженні інновацій, що дозволяє не лише зміцнити позиції підприємства на ринку, але й створити передумови для його стабільного зростання у майбутньому.

Зрештою, науково обґрунтований підхід до управління фінансовою стійкістю дозволяє підприємствам залишатися конкурентоспроможними та адаптивними в умовах сучасних економічних викликів. Систематичне вдосконалення структури балансу і реструктуризація фінансових потоків сприяють збереженню довіри інвесторів, кредиторів і партнерів, що є надзвичайно важливим у сучасній економіці. Як наслідок, підприємства, що дотримуються принципів збалансованого фінансового планування, мають змогу попереджувати кризові явища і підтримувати стабільний розвиток, впевнено крокуючи в майбутнє.

Література:

1. Нагайчук В. В., Ковальчук Н. Є. Аналіз фінансової стійкості підприємств та напрями її забезпечення. *Науковий журнал Вінницького НТУ Тернопільського національного економічного університету.* 2017. С. 71-76.

2. Сак Т. В., Шепелюк Н. П. Діагностика фінансової стійкості підприємства: методологія та практика застосування. *Економічний журнал ОПУ.* 2023. № 4 (26). URL: https://economics.net.ua/ejopu/2023/No4/37.pdf

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-60

ВІДНОВЛЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Райчева Л. І.
доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Якобчук Н. М.
аспірантка 3 курсу за спеціальністю 073 «Менеджмент»
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Транспортний комплекс України є надважливим в розвитку національної економіки, саме тому його відновлення в післявоєнний період є надзвичайно важливим завданням задля забезпечення безпеки та стабільності в країні. Зруйнована інфраструктура потребує значних

інвестицій та планування для створення ефективної і безпечної транспортної системи.

Серед аспектів відновлення транспортного комплексу є:

1. Відновлення залізничної інфраструктури, адже залізниця є критично важливою для транспортування вантажів, у тому числі гуманітарної допомоги, а також для внутрішніх і міжнародних пасажирських перевезень.

2. Ремонт та модернізація дорожньої інфораструктури, пошкоджені дороги та мости потребують термінового ремонту для забезпечення нормального перевезення вантажів і пасажирів.

3. Авіаційний сектор. Станом на сьогодні, багато аеропортів були пошкоджені, тому їх відновлення є пріоритетом для забезпечення зв'язку з іншими країнами та відновлення туристичної сфери.

4. Водний транспорт є важливим напрямком роботи, адже Україна має значний потенціал у розвитку водного транспорту, зокрема через річки та порти Чорного та Азовського морів з метою експорту сільськогосподарських товарів.

5. Інвестиції в інновації та технології. Впровадження сучасних технологій для оптимізації перевезень і підвищення безпеки.

6. Міжнародне співробітництво, фінансування та підтримка. В умовах сьогодення відновлення транспортного комплексу потребує значних інвестицій, зокрема Одним із можливих шляхів є залучення міжнародних партнерів та інвесторів для фінансування проектів реконструкції та модернізації.

З метою відновлення транспортного, який постраждав внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України Постановою Кабінету Міністрів України №1550 від 27 грудня 2024 року [1] було ухвалено оновлену Національну транспортну стратегію України на період до 2030 року та затверджено операційний план заходів з її реалізації у 2025–2027 роках (попередня була ухвалена у 2018 році).

Метою Стратегії є відновлення транспортної системи, яка постраждала внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, на якісно вищому рівні, подальша її розбудова відповідно до політики та стандартів ЄС, досягнення здатності забезпечити належний рівень безпеки руху, задовольнити потреби населення та бізнесу в транспорті та мобільності, сприяти обороноздатності держави, а також конкурентоспроможності та стійкості національної економіки [2, с. 7].

Для досягнення мети Стратегії передбачається виконання завдань за такими стратегічними цілями:

Стратегічна ціль 1. Відновлення та розвиток конкурентоспроможної та ефективної транспортної системи, інтегрованої до транс'європейської транспортної мережі, відповідно до політики та стандартів ЄС;

Стратегічна ціль 2. Забезпечення якісних пасажирських перевезень та безперешкодної мобільності;

Стратегічна ціль 3. Безпечний, людиноцентричний, екологічний та енергоефективний транспорт з курсом на декарбонізацію;

Стратегічна ціль 4. Досягнення інституційної спроможності, розвиток людського капіталу та забезпечення ефективного управління у галузі транспорту [2, 8].

Стратегія реалізується двома етапами: перший етап – протягом 2025–2027 років та другий – протягом 2028–2030 років, шляхом здійснення заходів, передбаченими операційними планами.

Відновлення транспортного комплексу України після війни є складним і тривалим процесом, що вимагатиме значних зусиль з боку держави, міжнародних партнерів та приватного сектору. Однак успішне відновлення цієї інфраструктури стане важливим кроком до стабільності та економічного відновлення та сталого розвитку країни в цілому.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках» № 1550 від 27 грудня 2024 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-natsionalnoi-transportnoi-stratehii-ukrainy-na-period-do-2030-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-u-20252027-rokakh-i271224-1550

2. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року. URL: https://mindev.gov.ua/news/36298-uxvaleno-onovlenu-nacionalnu-transportnu-strategiiu-ukrayini-do-2030-roku

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-61

СУЧАСНІ ПІДХОДИ В ВИВЧЕННІ «ЕКОНОМІЧНОЇ» ЛЮДИНИ ТА ЇЇ РОЛІ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ

Усатюк І. М.
аспірант кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Підходи до вивчення функціонування «економічної» людини змінюються з плином часу та розвитком соціально-економічних відносин у суспільстві. Вони тісно переплетені з суспільними відносинами, які складаються у відповідному часовому проміжку.

Проблеми функціонування «економічної» людини в сучасних умовах розглядаються з різних боків та за допомогою різних підходів.

Одним з таких підходів є розгляд функціонування «економічної» людини як економічного суб'єкта, який задіяний в економічних відносинах і який реалізує власні потреби та інтереси. В цьому випадку «економічну людину розглядають у двох іпостасях: людину-працівника і людину-власника. При цьому, «економічна» людина розглядається як система особистісних характеристик, яка досліджує такі елементи, як її духовний світ, мораль, світогляд, статус в суспільстві, цілеспрямованість.

Разом з цим, все більше «економічну» людину розглядають як інституційного суб'єкта, зокрема, звертаючи увагу на його роль у колективі, оскільки в сучасних умовах досягнення результату все більше залежить від синергії всього колективу, ніж від конкретної особистості.

З другої половини XX століття «економічну» людину починають розглядати як частина соцієтального капіталу, який є соціокультурним й соціально-економічним регулятором суспільства, має здатність до самонакопичення і самовідтворення та забезпечує як покращення життя самого індивіда так і вдосконалення життєдіяльності суспільства в цілому.

Крім того, у соціальнофілософських концепціях «економічна» людина розглядається через призму «людиновимірності» (human dimensionality), коли в питаннях розвитку людини досліджується її світогляд та моделі її поведінки, зокрема, етичні норми поведінки в діловому світі.

В сьогоденні «економічна» людина все більше розглядається як осередок універсальних, соціокультурних людських якостей. Людина має бути адаптивна до змін як економічного життя у цілому так і до точкових змін у її ролі в суспільстві, вона має реалізовувати економічну активність у складній цілісній системі життєдіяльності суспільства. В таких умовах, постає необхідність вивчення «економічної» людини як високоосвідченого суб'єкта, який в сучасних умовах має володіти та використовувати велику кількість знань. Також людину слід розглядати з точки зору її економічних уявлень й економічного мислення, а саме: щодо того як функціонує економіка, як створюється її суб'єктивний економічний образ; здатність суб'єкт-соціальної людини або соціальної групи відображати, осмислювати економічні явища, пізнавати їх сутність; як в її уяві економічні закони співставляються з реальністю, і як на цій основі вона будує свою економічну діяльність.

В сучасних умовах змінюється роль «економічної» людини, зокрема, вона постає як суб'єкт, який прагне до зросту свого значення у суспільстві, а саме готовність людини-працівника до взяття на себе відповідальності, зокрема, здійснення організаційної та управлінської діяльності, прагнення «кар'єрного росту». Тут слід розглядати «економічну» людину з точки зору вольової компоненти її економічної свідомості (економічні норми, економічний інтерес, економічний вчинок, діяльність тощо).

Важливим є розгляд людини з точки зору її економічних емоцій і почуттів, які супроводжують процес придбання товарів, колекціонування,

заготівок тощо. Так розгляд «економічної» людини з точки зору її емоцій здійснюється за декількома напрямками, зокрема:

– практичних (отримання нею задоволення від процесу та результатів її праці);

– гностичних (пов'язаних з пізнанням);

– глоричних (бажання визнання, почестей);

– пунічних (бажання подолати небезпеку, відчути азарт, ризик);

– альтруїстичних або егоїстичних.

Важливою компонентою є розгляд «економічної» людини з точки зору перцептивної сфери її економічної поведінки (дослідження сприйняття грошей, ставлення до речей, товарів, послуг, маркетингу (психологія споживача, реклами, методи продажу), де людина виступає у якості споживача товарів і послуг.

Не слід забувати і розгляд «економічної» людини з точки зору схеми гендерних ролей у конкретному суспільстві. Ці ролі, як правило, грунтуються на світоглядних, історичних та релігійних чинниках.

В сучасному світі все більше в дослідженнях поведінки «економічної» людини використовуються різноманітні методи прогнозування, зокрема, пов'язані з використанням штучного інтелекту.

Література:

1. Лагутін В.Д. Людина і економіка. Соціоекономіка: Навчальний посібник. Київ: Просвіта, 1996. 336 с.

2. Мочерний С.В., Довбенко М.В. Економічна теорія: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 856 с.

3. Ложкін Г., Спасенников В., Комаровська В. Особливості та структура економічної свідомості суб'єктів соціального простору. *Соціальна психологія*. 2004. № 1. С. 8–16.

4. Москаленко В. Сучасні напрямки досліджень в економічній психології. *Соціальна психологія*. 2004. № 2. С. 3–18.

5. Подляшаник В.В. Економічна свідомість особистості: методологічні обрії аналізу проблеми. *Проблеми сучасної психології.* 2013. № 20. С. 521–530.

6. Ткачук І.Я., Токарюк Д.С. Людина в основі наукових досліджень вчених-економістів. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5939 (дата звернення: 06.12.2017).

7. Яковенко Р.В. Людський капітал та людський потенціал. / Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, Вип. 24. 2013. С. 186–193.

НАПРЯМ 4. ВЕКТОРИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-62

ЩОДО ЗНАЧУЩОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ДОСВІДУ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Адамова Г. В.
доктор філософії з освітніх, педагогічних наук,
декан факультету лінгвістики та перекладу
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Інтеграція до європейського та світового освітнього й наукового просторів, що постає одним із стратегічних завдань та пріоритетних напрямів реформування й модернізації національної системи вищої освіти, вимагає досконалого володіння як викладачами, так і студентами, однією або кількома іноземними мовами, серед яких перевага віддається англійській мові, визнаній в статусі міжнародного засобу комунікації, з можливістю їх ефективного використання у професійному контексті під час вирішення фахових завдань. Не випадково, тому, в сучасних умовах глобалізаційних викликів та подальшої європейської інтеграції на суттєве вдосконалення якості білінгвальної та іншомовної полікультурної освіти здобувачів на кожному з її провідних рівнях спрямовано відповідні положення, як Європейської хартії регіональних мов та мов національних меншин, Декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття «Білінгвальна освіта: основні стратегічні завдання», «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», «Європейського мовного портфелю», так і вимоги Законів України «Про освіту», «Про повну загальну освіту», «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти в Україні та Стратегії інноваційного розвитку України до 2032 року.

Опрацювання наукових джерел дозволяє визначити білінгвізм в якості міждисциплінарної категорії (що вивчається у теорії і практиці лінгвістики, психолінгвістики, психології, педагогіки, соціології та ін. з урахуванням специфіки функціонування двомовності у певному суспільстві), яке, відображуючи співіснування, взаємовплив і взаємодію двох мов у соціумі,

може характеризуватися активністю або пасивністю використання, соціальною, регіональною або професійною диференціацією. Чинниками виникнення й актуалізації проблем білінгвізму в контексті розвитку різних галузей науки зарубіжні вчені вважають:

– збільшення обсягів міжнародної міграції, яка призвела до утвердження мовної політики найбільш розвинутих країн світу, орієнтованої на ґрунтовне опанування мігрантами мов країни, яка приймає, з подальшою інтеграцією у її суспільство;

– відкриття білінгвальних шкіл, що зумовило необхідність розроблення відповідної нормативно-правової бази для їх успішної діяльності за допомогою залучення міжнародних організацій, кураторів освітніх проектів;

– розширення академічної мобільності, налагодження програм обміну вчителями й учнями з інших країн, запровадження програм мовного спрямування і стажування тощо [3, с. 76].

Крім того, будучи багатовимірним соціокультурним явищем, білінгвізм впливає не тільки на розвиток мовних систем обох мов, але й зумовлює формування як національно свідомого, так і полікультурно толерантного ставлення особистості до мовного і культурного розмаїття суспільства. Через це, серед позитивних аспектів білінгвізму з точки зору соціального виміру прийнято вважати наступні, а саме:

– білінгви, які володіють двома мовами, є більш пристосованими і мобільними, їм доступно більше інформації для орієнтації, адаптації та ухвалення рішень, тому вони винахідливіші і легше знаходять шляхи розв’язання особистих і професійних проблем, ніж монолінгви;

– білінгви мають більше можливостей для встановлення безпосередніх комунікативних контактів із носіями і першої, і другої мови;

– білінгви більше, порівняно з монолінгвами, захищені в ситуаціях етнічного різноманіття й соціальної невизначеності [2].

Отже, опора на білінгвізм під час організації іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти будь-якої спеціальності має сприяти забезпеченню в освітньому процесі вищої школи таких пріоритетів мовної освітньої політики, як: відкритість, альтернативність, поліваріантність змісту, різноманіття специфічних способів формування людини-білінгва в різних мовних ситуаціях з огляду на його вікові та індивідуальні особливості як суб’єкта навчання, прагматизм тощо. Через це, основними принципами білінгвального підходу в іншомовній освіти визнаються: полікультурність, аполітичність, наступність, семантизація навчального матеріалу, різноманітність форм, методів і засобів, урахування особливостей рідної мови, культуровідповідність та інші [3, с. 85].

Таким чином, перед науково-педагогічними працівниками факультету лінгвістики і перекладу Міжнародного гуманітарного університету постає

завдання, яке вимагає розробки нових засобів підвищення компетентностей в оволодінні здобувачами двома-трьома іноземними мовами на підставі застосування зарубіжного інноваційного досвіду білінгвальної освіти, оскільки очевидно, що це позитивно вплине на їхню особистісно-професійну самореалізацію і подальший кар'єрний зріст.

Література:

1. Анафієва Е. Проблеми двомовності і багатомовності в умовах нової мовної ситуації URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2010_89%282%29__33.

2. Baetens-Beardsmore, H. (2010). The multilingual school for mixed populations: A case study. Bilingualism in education: theory and practice. Brussel: Vrije Universitat.

3. Often, E., Thtirmann, E. (1993). Bilinguales Lernen in Nordrhein-Westfalen: ein Werkstattbericht Konzepte, Probleme und Losungsversuche. Die Neuren Sprachen, 1–2, 69–94.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-63

EDUCATIONAL STRATEGIES IN TEACHING LATIN: MODERNIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Aponenko I. M.
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Language training and Humanities department
Dnipro State Medical University
Dnipro, Ukraine

Shubkina K. A.
Lecturer at the Language training and Humanities department
Dnipro State Medical University
Dnipro, Ukraine

In the modern Ukrainian educational space, during the period of the pandemic and martial law, a decline in students' motivation to study in higher education institutions (HEIs) is evident. This is reflected, on the one hand, in lower academic performance and, on the other hand, in greater student demands on teachers. Thus, weakened motivation or its complete absence negatively affects any activity of higher education students, prompting the search for various motivational techniques for learning classical languages, particularly Latin, including both active and interactive, and even innovative methods.

In medical HEIs, an important factor in forming «students' motivation to study Latin is the professional orientation of the subject» [2]. Latin serves as a foundation (one of the main professional components) that «introduces students to the medical profession and forms the professional language of medical specialists» [2]. Knowledge of professional medical Latin vocabulary and terminology facilitates the study of specialized subjects and is a marker of education and erudition for future doctors.

A considerable number of studies are devoted to teaching Latin and finding motivation for its study in various educational institutions. However, as educational and professional programs change and requirements for improving teaching methods grow (e.g., online education, distance or blended learning using computer technologies), and insurmountable circumstances arise (quarantine, martial law), it becomes necessary to seek new ways to improve Latin language teaching.

Unfortunately, in Ukraine today, for many medical students, Latin remains a secondary subject that simply needs to be passed [3]. The lack of real examples of Latin usage in clinical practice (for example, for first-year students, such practice is not yet relevant) and its connection with other disciplines (apart from anatomy and histology) leads to superficial knowledge acquisition. Many (not only students but also some scholars) see no sense in teaching and using Latin, believing that English is the most modern and important language. In contemporary medicine, English is becoming the primary language for international communication, internships, scientific publications, and professional activities. This results in reduced student motivation to study Latin, as they prioritize English-language terms, which they consider more relevant to their future professional practice [4]. Thus, the pressing issue arises – the overwhelming influence of the English language on specialized terminology. Its constant use in scientific literature (medical textbooks, atlases, journals, etc.), the Internet, and even in the distribution of biologically active supplements with English-language names [3] significantly affects anatomical-histological and clinical nomenclature, as well as pharmaceutical terminology. English is gradually replacing Latin, striving to become the international meta-language of pharmacy and medicine.

All this necessitates finding ways to overcome the biased and negative attitude towards Latin and improving its teaching conditions not only in HEIs but also by establishing Latin studies primarily in specialized high schools and lyceums. Another factor for improving the learning of Latin is expanding the Latin course over several semesters in medical HEIs, which would enable students to better assimilate the material and apply it in their professional activities. The alphabet, phonetics, morphological, word-formation, syntactic, and lexical resources of the Latin language continue to actively function today as a supranational symbolic system in various sciences and fields of knowledge. Thus, a student who has not mastered the basics of Latin phonetics, grammar, and terminology will not only

be unable to effectively use international Latin nomenclature in practice but will also lose access to a significant portion of information embedded in Latin names.

Another foundation for motivating students to learn Latin is the creation of adapted modern textbooks incorporating digital technologies and updating curricula in line with international standards. N. Derevyanchenko emphasizes that «the introduction of information technologies alongside traditional teaching methods is an effective tool in the educational process since the use of audiovisual multimedia aids deepens interest in learning» [2]. Thus, the introduction of interactive lessons, possibly virtual laboratories for studying anatomical-histological terms, or electronic prescription writing in Latin while studying pharmaceutical terminology will contribute to more effective learning. This will enhance the implementation of interdisciplinary connections and cooperation between departments teaching Latin, pharmacology (anatomy, histology), and informatics. Visual aids (such as video content as a modern tool for student motivation) help address tasks such as encouragement, mobilization of student activity, increased chances of spontaneous memorization of material, expansion of acquired knowledge, and its systematization.

Interactive methods have a specific, predictable goal – to create comfortable learning conditions in which each student feels successful and intellectually capable. Students learn to work in groups, independently search for answers, argue their positions, and defend their views. These requirements are met by case-based methods. The modern era demands a restructuring of approaches to organizing student learning, as contemporary education, whether online or offline, increasingly recommends the wider implementation of active, student-centered teaching strategies such as *Team-Based Learning*, *Problem-Based Learning*, and *Case-Based Learning*.

In Latin classes, when studying anatomical-histological, pharmaceutical, and clinical terminology, students develop and implement communication competence – the ability to work in groups. Thus, *Team-Based Learning* is proposed as an effective case-method. Brainstorming is an effective learning technique, for example, students may be asked to write a prescription within a given pharmaceutical task. This type of exercise can also be applied as a case-method (*Team-Based Learning*), which stimulates students' critical thinking and analytical skills and can be used when covering topics such as «The Structure of a Prescription» and «Rules for Constructing the Latin Part of a Prescription» [1, p. 23]. Through active participation guided by the instructor, students acquire the necessary knowledge, skills, and abilities for their professional activities and develop creative abilities.

Latin remains an essential element of medical education; however, its teaching must be adapted to modern high standards (basic study in specialized secondary schools, increased practical hours for mastering medical terminology in HEIs, provision of modern textbooks, equipment, etc.), as well as to the conditions of

teaching during martial law (since motivation to learn Latin significantly decreases during air raid alerts). Only through a comprehensive approach to reforming Latin teaching can its effective mastery and application in students' future professional activities be ensured.

Bibliography:

1. Апоненко І. М. Реалізація компетентнісного підходу при викладанні латинської фармацевтичної термінології іноземним студентам. *Social and Economic Aspects of Education in Modern Society*. Vol. 3. Warsaw : R.S.Global Sp. z O.O. P. 22–26.

2. Дерев'янченко Н. Шляхи формування позитивної мотивації вивчення латинської мови у майбутніх лікарів. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiRg43Q9dKLAxXyEBAIHZCoMbYQFnoECDoQAQ&url=https%3A%2F%2Frepo.knmu.edu.ua%2Fitems%2F7b345294-5b82-4776-a8d9-91a4ca591d40&usg=AOvVaw3ObPGlEWMBNPmA1u93x8KM&opi=89978449 (дата звернення: 18.02.2025).

3. Дьома Н. С. Формування позитивної мотивації студентів-юристів до вивчення латинської мови. *Інноваційна педагогіка.* 2018. Вип. 3. С. 116–118.

4. Світлична Є. І. Дисципліна «латинська мова» – основа формування професійної термінологічної грамотності студентів фармацевтичного профілю. URL: https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/8604/1/Світлична%20доповідь_ок.%20варіант.pdf (дата звернення: 31.01.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-64

ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО ВИКЛАДАННЯ В УМОВАХ НУШ

Ахматова Н. О.
аспірантка кафедри педагогіки
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Нова українська школа (реформа загальної середньої освіти, започаткована у 2016–2018 рр.) суттєво вплинула на вимоги до компетентностей учителів. Концепція НУШ визначила 9 ключових напрямів змін, серед яких – перехід до компетентнісно орієнтованого змісту освіти, дитиноцентризм та педагогіка партнерства [2]. Для вчителя це

означає зміни в підходах до викладання: відтепер головна мета – не просто передати знання, а розвинути в учнів уміння і цінності, необхідні в XXI столітті (критичне мислення, комунікацію, уміння вирішувати проблеми тощо) [2]. Таким чином, реформа переорієнтувала професійну компетентність педагога: на перший план вийшла здатність реалізувати компетентнісний підхід у класі.

Одним із практичних кроків стало масова перепідготовка вчителів початкової школи перед запровадженням НУШ у 2018 році. Усіх початкових педагогів залучили до спеціальних тренінгів і онлайн-курсів, де вони опановували нові методики (ігрові та діяльнісні підходи, інтегроване навчання, оцінювання без оцінок тощо) та філософію педагогіки партнерства. Це підвищило їхню методичну компетентність згідно з цілями реформи. За підтримки МОН і міжнародних партнерів (наприклад, UNICEF, USAID) створювалися навчальні матеріали, посібники та платформи для обміну досвідом учителів-новаторів. Тож серед компетентностей сучасного педагога предметно-методична посіла центральне місце, оскільки визначає здатність ефективно реалізовувати зміст освіти відповідно до сучасних стандартів. Вона є інтегративним утворенням, що поєднує глибоке знання предмета **з** умінням ефективно його викладати за допомогою сучасних методів та технологій. Її формування та розвиток стають особливо важливими в контексті реалізації реформ, що передбачають нові підходи до організації навчального процесу.

Важливим документом, що відобразив нові акценти, став Професійний стандарт вчителя. Його перша редакція (2020) і особливо нова редакція (затверджена наказом МОН №1225 від 29.08.2024) конкретизували, якими компетентностями має володіти сучасний педагог. Якщо раніше перелік містив розподіл на загальні та фахові компетентності, то оновлений стандарт пропонує більш цілісну структуру з 12 інтегрованих компетентностей. Серед них – мовно-комунікативна, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, партнерська, інклюзивна тощо, але предметно-методична компетентність посідає центральне місце [3]. Якщо раніше стандарт передбачав поділ на загальні та фахові компетентності, то тепер структура стала більш цілісною.

Згідно з оновленими підходами, предметно-методична компетентність охоплює: фахову обізнаність (глибоке знання предмета та його концептуальних засад); методичну гнучкість (здатність адаптувати методи викладання відповідно до рівня підготовки та потреб учнів); практичні навички застосування педагогічних технологій (інтерактивні методи, проєктне навчання, проблемний підхід тощо); оцінювальну компетентність (володіння сучасними інструментами оцінювання, включаючи формувальне оцінювання та критерії компетентнісного підходу);

рефлексивні вміння (аналіз власної педагогічної діяльності та вдосконалення практики навчання) [2]. Відтак предметно-методична компетентність інтегрує предметні (фахові) знання і методичні вміння.

Варто зазначити, що зовнішні виклики останніх років також вплинули на формування компетентностей. Пандемія COVID-19 та вимушений перехід на дистанційне навчання висвітили критичну важливість цифрової грамотності педагогів та вміння гнучко змінювати методику. З початком повномасштабної війни в 2022 р. українські вчителі зіткнулися ще з більшими випробуваннями – необхідністю забезпечувати якісне навчання в умовах дистанції, стресу й релокацій. Окреслені обставини призвели до актуалізації та перегляду багатьох професійних компетентностей [1]. Зокрема, МОН та освітні організації почали пропонувати цільові програми підтримки: тренінги з дистанційної методики, психологічної стійкості, роботи з учнями-переселенцями тощо. Таким чином, реформи й кризи стали каталізаторами професійного зростання: сучасний український учитель має навчатися новому швидко й ефективно, щоб відповідати потребам часу.

Узагальнюючи, підкреслимо, предметно-методична компетентність є фундаментальною основою професійної майстерності вчителя НУШ. Вона охоплює не лише знання предмета, а й вміння ефективно реалізовувати його зміст у класі, застосовуючи сучасні методики та технології. Освітні реформи значною мірою вплинули на розвиток цієї компетентності, зробивши акцент на компетентнісному підході, інтегрованому навчанні та педагогіці партнерства. Водночас зовнішні виклики, такі як цифровізація освіти та воєнний стан, вимагають від учителів гнучкості, інноваційності та безперервного професійного розвитку.

Література:

1. Новий професійний стандарт вчителя: аналізуємо основні зміни. URL : https://surl.li/nafvge.

2. Ткаченко Л. П., Плетеницька Л. С., Алексєєва О. Р. Роль цифрових технологій у формуванні компетентностей майбутніх педагогів в умовах Нової української школи. *Педагогічна академія: наукові записки.* 2024. № 7. URL : https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/140/86.

3. *Ukraine: Reform of General Secondary Education – the New Ukrainian School*: огляд реформи. URL : https://surl.li/lyxndl.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-65

ФОРМУВАННЯ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Браткевич А. О.
здобувачка наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Вектори відновлення та інноваційного розвитку освіти нашої країни в умовах глобальних змін детермінують звернення до мультикультурних (транскордонних, міжнаціональних, глобалізовано-етнокультурних) параметрів підготовки майбутніх фахівців, зважаючи на всеосяжну євроінтеграцію в різних галузях життєдіяльності.

Інноваційний розвиток освіти України, інтеграційні процеси глобалізації в соціономіці детермінували реформувальні трансформації соціального простору держави – варіюються вимоги до компетентності фахівців, які безпосередньо включаються в площину так званої «інокультурної» комунікації [1]. Отже, магістральною метою вдосконалення системи освіти в контурах глобалізації є заперечення «мовно-культурних» та «націоментальних» меж між культурами (народами, націями, етносами, культурними групами), налагодження органічного діалогу культур, що досягається реалізацією крос-культурного підходу у підготовці компетентних фахівців.

Методологічні витоки сучасної інтерпретації феномена «крос-культурна компетентність» знаходимо в теоріях: крос-культурної психології та крос-культурної комунікації (D. Matsumoto, R. Narulla, H. Triandis); крос-культурних орієнтацій в освітніх моделях (J. Banks, M. Byram, J. Leman); крос-культурної педагогіки та дидактики (L. Samovar, H. Porter, H. Triandis) [3]; крос-культурного управління та менеджменту (G. Hofstede, M. Peterson). Засадничі елементи крос-культурних моделей підготовки фахівців студіювали В. Дороз, Лю Їге та ін.

Аналітика базових параметрів розуміння сутності феномена «крос-культурна компетентність» фундується на такому положенні: представники різних культурних груп та носії різних мов розуміють довколишню дійсність дещо в інших ракурсах [4]. Культурні та мовні «картини світу» різних народів суттєво відрізняються, продукуючи необхідність усунення мовних, націоментальних, культурних бар'єрів у площині вербальної та невербальної узаємодії [7]. Отже, можемо говорити про перетин/перехрестя (англійською мовою фіксуємо словом crossing) культур, адже синтезуються

нетотожні культурно-поведінкові та ціннісно-нормативні системи, світоглядні орієнтації та позиції, алгоритми мисленнєвих процесів, що призводить до виникнення бар'єрів та непорозумінь у ході інтерпретації, розуміння та відтворення іншомовної та інокультурної інформації [8]. Названі утруднення долаються зіставленням рідної та інокультури, співставленням принципово відмінних підструктур соціального життя.

В системі крос-культурної методології назване «зіставлення» рідної культури з «іншою» шляхом «перетину» ціннісних та світоглядних систем, мов та традицій, культур та ментальностей пов'язуємо зі сформованою крос-культурною компетентністю фахівців.

Термінологічно-дефініційні варіативи крос-культурної компетентності репрезентовано у міждисциплінарних джерелах різними форматами, як-от: сегмент комунікативної взаємодії особистості, яка шляхом власної крос-культурної детермінованості інтерпретується та сприймається нею як органічна та природна [6]; як синтез крос-культурної обізнаності та ерудованості (володіння знаннями про культурні артефакти, моделі міжкультурної взаємодії, розуміння значущості та прагнення дотримуватись сценаріїв поведінки у рідній культурі та поважати патерни поведінки в інокультурі) [2]; формула крос-культурної компетентності через культурну ідентичність (набутий професіоналом оптимальний результат мовної та культурної ідентифікації, тобто адекватне співвіднесення і універсалізація культурних норм та патернів поведінки).

Дидактичним фундаментом формування крос-культурної компетентності фахівців виступають провідні положення лінгвокультурології (В.фон Гумбольдт, К. Леві-Строс, О. Потебня) та різноманітні теорії міжкультурної комунікації (С. Тер-Мінасова, Ф. Бацевич, Е. Холл). Провідні положення лінгвокультурології [5] вможливлюють доведення тісного взаємозв'язку мови та культури із інтенцією на формування мовної картини світу певного етносу. Водночас, параметризація різних теорій міжкультурної комунікації вможливлює розроблення моделей взаємодії різних культур та етносів в умовах мультикультурного простору.

На нашу думку, відновлення та інноваційний розвиток освітнього простору України в умовах глобальних змін має ураховувати сучасні виклики до підготовки компетентних фахівців, а саме: мультикультуралізм, формування планетарного мислення, в аксіоматику якого покладено гуманістичну максиму, увиразнення практико-орієнтованості та прикладного характеру набутих фахових знань, що увиразнюється компетентнісним підходом в освіті.

Отже стверджуємо, що сучасним фахівцям різних галузей освіти, науки, економіки, гуманітаристики, соціономіки має бути притаманна крос-культурна компетентність.

Крос-культурну компетентність фахівця визначаємо як комбіновано-синтетичний базис професійного та суб'єктного профілю спеціаліста, що

маркується такими показниками: усвідомлення беззаперечної цінності власної культури (орієнтація в культурних артефактах, здатність розкодовувати націоментальні коди, пропагувати націєтворчі українські інтенції); обізнаність із культурними традиціями та специфікантами історико-культурної парадигми української нації; прагнення та вміння вибудовувати конструктивну взаємодію, керуючись усвідомленням мультикультурних реалій та принципів толерантного співіснування (конгруентне ставлення до варіабельності культур, різних мов, повага до всіх націй, етносів, ментальностей); здатність на рівні світоглядних переконань розуміти цінність будь-якої культури й транслювати аксіологію крос-культурності в професійній діяльності.

Спираючись на зазначене вище вважаємо, що сформована у сучасного фахівця крос-культурна компетентність є запорукою відновлення та інноваційного розвитку освіти України в умовах глобальних змін, а переорієнтація систем підготовки майбутніх фахівців в закладах вищої освіти має здійснюватись із урахуванням провідних положень крос-культурного підходу.

Література:

1. Berry J. W. Cross-Cultural Psychology: Research and Applications. *New York: Cambridge University Press*, 2002. 610 p.
2. Matsumoto D. The Handbook of Culture and Psychology. New York: *Oxford University Press*, 2001. 458 p.
3. Samovar L. A., Porter R. E.; Mc Daniel E. R. Intercultural communication. Boston: *Wadsworth Cengage Learning*, 2012. 518 p.
4. Triandis H. C. The Analysis of Subjective Culture. New York: John Wiley, 1990. 345 p.
5. Triandis H.C. Introduction to Handbook of Cross-Cultural Psychology / H.C. Triandis, W.W. Lambert (Eds.). Boston : Allyn and Bacon, 1980. Vol. 1. Perspectives. P. 2
6. Von Humboldt W. Linguistic variability and intellectual development / Wilhelm von Humboldt; translated by G. C. Buck and A. R. Frithjof. – Miami: *Coral Gables*, FL, 1971. 296 p.
7. Дороз В. Ф. Крос-культурне навчання учнів-білінгвів української мови: монографія. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 456 с.
8. Liu Yige. The essence of training future language and literature teachers for cross-cultural education of students in a multicultural environment. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 2 (143). 2023. С. 74-80.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-66

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕЛЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ

Ватковська М. Г.
кандидат філософських наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної та методичної роботи
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»
м. Дніпро, Україна

Мотуз Т. В.
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної та спеціальної педагогіки
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»
м. Дніпро, Україна

Сучасні соціокультурні трансформації, зумовлені цифровізацією, глобалізацією та екологічними викликами, змінюють вимоги до педагогічної діяльності. Освіта стає ключовим чинником суспільного розвитку, що потребує адаптації методів навчання та підходів до професійної підготовки вчителів. Підвищення професійного рівня педагогів визначено стратегічним напрямом освіти для сталого розвитку. Вчителі не лише передають знання, а й формують компетентності для життя в динамічному світі, що зумовлює необхідність постійного розвитку їхнього педагогічного професіоналізму, вдосконалення методик і світоглядної гнучкості.

З окреслених методологічних позицій особливу увагу привертає концептуальна модель зон розвитку професіоналізму вчителів, що представлена у зарубіжному педагогічному дискурсі. В її основі лежать ідеї про поступальний характер професійного становлення педагога, його залежність від зовнішніх і внутрішніх факторів, а також механізми переходу між різними рівнями професійної зрілості.

Одним із фундаментальних положень цієї моделі є концепція зони найближчого розвитку (далі – ЗНР), запропонована Л. Виготським (*L. Vygotsky*), яка наголошує на ролі соціального середовища, професійних спільнот та опосередкованої взаємодії у становленні професійної діяльності вчителя. Відповідно до цієї концепції, професійне зростання педагога відбувається через механізми інтеріоризації та співпраці з більш досвідченими колегами, що є основою наставництва та безперервного

професійного розвитку. Принцип актуалізує значення наставництва, кооперативного навчання та рефлексивної діяльності вчителів.

Розширення цього підходу відображене у роботах Я. Валсінера (*J. Valsiner*), який розглядає зони розвитку особистості як багаторівневий процес, що охоплює не лише професійні навички, а й соціокультурні та індивідуально-психологічні аспекти розвитку педагога. Тобто Я. Валсінер розширив концепцію зони найближчого розвитку (ЗНР)? увівши дві додаткові зони: зону вільного руху (ЗВР) та зону промотованої дії (ЗПД). ЗНР описує потенціал для розвитку, ЗВР визначає обмеження та можливості в середовищі, а ЗПД охоплює дії, які заохочуються іншими. Його концепція наголошує на варіативності траєкторій професійного зростання, які визначаються як внутрішньою мотивацією вчителя, так і зовнішніми умовами педагогічної діяльності.

Доповнює цю модель підхід М. Гус (*M. Guss*), яка акцентує увагу на динамічних зонах розвитку (далі – це ДЗР), що формуються під впливом змін у освітньому середовищі та суспільних запитах. Вона наголошує на необхідності педагогічної гнучкості, здатності адаптуватися до нових викликів та самостійно проєктувати свій професійний розвиток. М. Гус аптувала теорію зон розвитку Я. Валсінера для аналізу навчання та професійного розвитку вчителів, коли застосувала ці концепції до професійного розвитку вчителів, інтерпретуючи ЗНР як знання та переконання вчителя, ЗВР як професійний контекст, що визначає дозволені дії, та ЗПД як джерела підтримки, доступні для вчителів у просуванні певних педагогічних дій.

Всі структурні компоненти окресленої моделі визначають конкретні механізми та інструменти розвитку педагогічного професіоналізму вчителів.

Концепція поступального розвитку визначає простір між уже набутими педагогом компетентностями та потенційними можливостями, що можуть бути реалізовані за підтримки більш досвідчених колег. У цьому контексті професійне зростання вчителя здійснюється через процеси інтеріоризації, наставництва та кооперативного навчання. Інтеріоризація передбачає засвоєння педагогічних знань і технік, що поступово стають невід'ємною частиною професійної діяльності. Наставництво забезпечує передачу досвіду від більш досвідчених педагогів до молодших спеціалістів, сприяючи їхньому включенню в професійне середовище. Кооперативне навчання створює можливості для взаємодії між вчителями та розширення їхнього професійного досвіду, що є основою формування гнучких педагогічних стратегій.

Розширення концепції зон розвитку інтегрує поняття зони вільного руху (ЗВР) та зони промотованої дії (ЗПД), які визначають варіативність професійних траєкторій педагогів. ЗВР встановлює межі професійної

діяльності, які визначаються чинними освітніми стандартами, програмами та політикою закладу освіти. У свою чергу, ЗПД охоплює ті педагогічні практики, які підтримуються професійним середовищем, адміністрацією чи освітніми організаціями. ЗПД реалізується через розвиток інноваційних методик, участь у професійних проєктах та отримання інституційної підтримки для професійного зростання. Педагог отримує можливість гнучко формувати свою професійну траєкторію, спираючись як на внутрішню мотивацію, так і на зовнішні умови.

Концепція динамічної адаптивності акцентує увагу на необхідності гнучкої адаптації вчителя до змін у сучасному освітньому просторі. Реалізація цієї концепції відбувається через освоєння нових технологій, безперервний професійний розвиток та формування критичного мислення. Освоєння цифрових технологій стає невід'ємною частиною сучасної педагогічної діяльності, оскільки дозволяє ефективно організовувати навчальний процес у цифровому середовищі. Безперервний професійний розвиток включає участь у тренінгах, курсах підвищення кваліфікації та самоосвіту, що дозволяє вчителям бути конкурентоспроможними в умовах швидких змін. Формування критичного мислення забезпечує здатність педагога самостійно визначати ефективні стратегії навчання відповідно до сучасних викликів, що сприяє його професійній стійкості.

Отже, співвідношення зон розвитку у професійному становленні вчителів можна розглядати як безперервний процес, у межах якого зона найближчого розвитку формує підґрунтя знань і вмінь через наставництво та кооперацію, зона вільного руху та зона промотованої дії визначають контекстні можливості та підтримку професійного зростання, а динамічні зони розвитку забезпечують необхідну адаптивність та стійкість до освітніх трансформацій. Таким чином, концепція зон розвитку дозволяє вибудувати ефективну систему формування педагогічного професіоналізму, яка інтегрує підтримку, рефлексію та здатність до адаптації у швидкозмінному освітньому просторі.

Таким чином, концептуальна модель зон розвитку професіоналізму вчителів інтегрує ідеї поступального розвитку (L. Vygotsky), варіативності професійних траєкторій (J. Valsiner) та динамічної адаптивності (M. Guss), що дозволяє сформувати цілісне уявлення про сучасні механізми педагогічного професіоналізму. Такий підхід допомагає зрозуміти, як взаємодія між знаннями вчителя, його професійним контекстом та доступною підтримкою впливає на його навчання та розвиток.

Література:

1. Bennison, A., & Goos, M. Exploring numeracy teacher identity: An adaptation of Valsiner's zone theory. Paper presented at the Joint AARE

Conference, Adelaide, Australia. 2013. URL : https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED603254.pdf.

2. Iffah, J. D. N., Sutawidjaja, A., Sa'dijah, C., & Subanji. Using Valsiner's zone theory for identifying the forms of students' pseudo responses in mathematics teaching process. *Educational Research and Reviews*. 2017. 12(15). 744-753.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-67

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ: НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ОСОБИСТА ГІДНІСТЬ

Влад М. В.
магістр богослів'я,
викладач української мови та літератури
Чернівецький професійний будівельний ліцей
м. Чернівці, Україна

Нині відбувається становлення української школи – школи життєвої компетенції, яка засновується на нових/старих концептуальних засадах, передусім ідеях життєтворчості особистості. Йдеться про християнина-громадянина який усвідомлює себе мешканцем планети Земля, частиною вселенського людства і водночас українцем/українкою. Світова спільнота сповідує загальнолюдські цінності, які засновані на двох головних підвалинах: національній ідентичності та особистій гідності. Саме тому плекання Дитини як суб'єкта життя стають альфою і омегою християнської виховної концепції, яка пропонує пізнавати себе, набувати життєву компетенцію щоб жити у соціумі.

«Хто ми? Нарід чи чернь? Нація чи маса?... Організована, свідома, вигранена збірна одиниця чи юрба без'язиких і безликих постатей?.. Бачимо явища, бачимо обличчя, чуємо мову, оцінюємо вчинки і з потрясаючим душу жалем стверджуємо, що величезна маса живих людиноподібних істот 1941 року по народженні Христа не розуміє і не усвідомлює в собі двох дуже важливих і основних первнів (елементів): людську гідність і національну свідомість» [7, с. 1]. Слова Уласа Самчука не втратили своєї актуальності, на жаль, адже ми продовжуємо навчати і виховувати так, як це було прийнято сто років тому. Нинішній час українства – наслідок планомірного тоталітарного розділення. З науки Ісуса Христа відомо, що *«кожне царство поділене супроти себе, запустіє»* [1, с. 1201]. Видається, що деструкція розуму чітко кимось спланована: весь світ навчає своїх дітей

читати синтетико-аналітичним методом, а ми продовжуємо навчати аналітико-синтетичним [4]. Саме тому ми і наші учні складаємо нечитаючу націю планети. Проте український письменник-десидент пропонує і логічний вихід з «безвихідної» ситуації: «Почувати себе людиною, почувати себе тим, як ще колись казали, першим творінням Найбільшого Творця, почувати себе свідомим у всіх своїх вчинках та поступованнях – ось основна заповідь людини-європейця. Зламати цю заповідь – значить зламати самих себе, це значить втратити основний стрижень буття, це значить перекреслити своє моральне обличчя… Тому – не все одно, хто як говорить, яким богам молиться, які книжки читає» [7, с. 1].

Нестор-літописець подає нам історичну довідку: «Бо коли слов'яни [вже] жили охрищеними, то князі їхні – Ростислав, і Святополк, і Коцел – послали [послів] до цесаря Михайла, кажучи: «Земля наша охрищена, а нема в нас учителя, який би нас учив, і повчав, і витолкував Святії Книги. Не розуміємо бо ми ні грецької мови, ні латинської. Ті ж нас учать так, а інші – інак, тому-то не розуміємо ми написання букв, ані значення їх. Пришліть-но нам учителів, які можуть нам розказати [про] книжні слова і їх суть» [6, с. 9]. «Коли ж ці оба прийшли, [то] почали вони створювати письмена азбуковні слов'янські і переклали Апостол і Євангеліє. І раді були слов'яни, що почули [слова] про велич Божу своєю мовою. А після цього переклали вони Псалтир, і Октаїх, і інші книги» [6, с. 10].

Євагнеліє через Матвія пише, що треба «іти і навчити всі народи» [1, с. 1231]. Давні українці прочитали, пішли і навчили північного сусіда: принесли їм письмо, Слово Боже і там, на теренах сучасної московії, на болотах, народився «вєлікій русскій язик» як варіант української мови та одна з гілок християнства – православ'я. «Право слов'ян» як право славити язичницьких богів. Язичництво в українській культурі – це красиво: Велес, Лада, Ра. До речі «Ра» – бог Сонця, є і в назві «УкРАїна». Язичництво у позитиві – це сходинка до християнства, бо воно вказує на Ісуса Христа. Але московити пішли у протилежному напрямку, туди, де язичництво перероджується у поганство через людські жертвоприношення. Вони вже принесли у жертву мільйони ні в чому не повинних українців і приноситимуть далі, якщо ми не припинимо своє манкуртське існування в лоні так званої «руської православної церкви» з її нині вже мертвою «церковно-слов'янською». Реалії сьогодення, реалії війни визначили наші національні пріоритети: ми на стороні Світла.

Варіативна частина програми містить предмет «Християнська етика», який викладається за письмовими заявами батьків, згідно статті 35 Конституції України. Проте противники теж цитують цю статтю, аргументуючи відмову відділенням Церкви від держави, [3, с. 39] і від школи, (до речі «схола» від «схоластика»). Дивне трактування дивних невігласів.

Яскравим прикладом національної ідентичності є служіння Богдана Гаврилишина. У своїх спогадах він висвітлює і другий ключовий аспект

життєтворчості – людську гідність: «Шептицький саме перебував у літній резиденції в сусідньому селі Підлюте, і нам надзвичайно поталанило відвідати його. Він поблагословив кожного з нас, сказав кілька слів і пильно подивився у вічі. Мені здалося, наче він справді побачив мою душу, хоча в його очах світилася лише доброта. Пізніше в житті я зустрічав видатних особистостей, але дуже мало людей наблизилося до цього старого чоловіка з довгою білою бородою, прикутого до інвалідного візка, та водночас справжнього гіганта духу» [2, с. 22]. Йдеться тут про спосіб життя, спосіб мислення, спосіб світотворення.

І ще один приклад життєтворчості Шимона Переса: «Із темряви того сховку я просив Бога пробачити грішникам і змилостивитися над кожною людиною, бо ж Він Сам посіяв зерна слабкості. За Його образом і через Його вчення я вже дитиною ставав дуже набожним, набагато більше за моїх батьків» [5, с. 5]. Набожність, висока мораль, співчуття завжди залишатимуться найголовнішими принципами співіснування на планеті Земля. Принцип або начало (лат. principium, грецьке. αρχή) – це правило, яким керуються, обираючи стиль своєї поведінки а також оцінюючи оточуючу дійсність. Принципи, зазвичай, не мають кількісного вираження, вони більш схожі на деякі вказівки, якими мають керуватися люди для досягнення потрібних їм результатів. Основною ознакою принципу є нуменальність його природи; принцип сам собою, у своїй власній сутності, знаходиться за межами ланцюга причин і наслідків; він є самостійною субстанцією, частинною реальністю, яка не може бути ні з чого виведеною, яка сама собою має буття, частинний аспект Космічного Буття.

Отож, в умовах існування невизначеності щодо характеру і змісту моральних цінностей, ряд українських учених вважають, що християнські цінності – це ті засади, які порятують українську націю. Християнський підхід ґрунтується на вірі в Бога як Абсолюту Добра. Поняття Бога зрозуміле, доступне і прийнятне всім людям планети Земля. Ця стратегія визнає гріховну слабкість людини і ставить собі за мету зробити її морально досконалішою. Головним предметом уваги є розвиток сумління людини, що застерігає її від зла, вказує на вчинений проступок щодо моралі, який трактується як гріх. Зразком у цій стратегії є людина, яка служить Богові й Батьківщині й у своїй діяльності вічно прагне до добра на Землі й відповідно визначає свої вчинки. Традиційний християнський підхід пов'язаний з українською ментальністю, ґрунтується на глибоких народних традиціях, а також є частиною національної та демократичної спадщини. Окрім того, новий/старий соціальний ідеал на християнських цінностях передбачає формування особистості, яка могла б морально поводитись в умовах демократії та свободи, здатної до самоконтролю та самообмеження і жити згідно з існуючими в суспільстві цінностями.

Література:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької наново перекладена 988-1988. Ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства в Україні. Переклад І. Огієнко. 1523 с.
2. Гаврилишин Богдан. Залишаюся українцем Львів: «Видавництво Старого Лева», 2021. 320 с.
3. Конституція України: подарункове видання / упоряд.: Л.І. Бірюк, Н.І. Адамчик, Є.Г. Кудлай [та ін.]. Київ: ВАІТЕ, 2021. 324 с.
4. Методика викладання української мови. Навчальний посібник / за редакцією доктора філологічних наук професора С. І. Дорошенка. 2-е видання, перероблене і доповнене. Київ: «Вища школа», 1992. 396 с.
5. Перес Шимон. Дрібних мрій не буває. Про сміливість, уяву та становлення сучасного Ізраїлю https://knigogo.top/chitati-online/dribnyh-mrij-ne-buvaye/
6. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, коментарі В. В. Яременка. Київ: Радянський письменник, 1990. 558 с.
7. Улас Самчук Нарід чи чернь? 1941 // Часопис »Українське слово», ч. 53 (53) від 9 листопада 1941. Київ. 4 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-68

АДАПТАЦІЙНІ ДІЇ СЬОГОДЕННЯ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Горицька О. В.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Рожелюк І. Я.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Положенням статті 26 Загальної декларації з прав людини 1948 року гарантується кожному право на освіту. Більше того, передбачено, що «освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей

кожного та спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод» [4]. Конституційний припис статті 53 Основного Закону України також гарантує «кожному право на освіту, яке перебуває під захистом держави та реалізується нею шляхом забезпечення доступності і безоплатності дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам» [5]. Воєнний стан в Україні, введений Указом Президента України N 64/2022 від 24 лютого 2022 року [8], став карколомним етапом для трансформації усіх сфер суспільного життя.

Порушене війною гарантоване міжнародними актами та Конституцією України право на освіту обґрунтовує необхідність якісно нового науково-прикладного переосмислення процесу освіти, пошуку нових інноваційних рішень, вчасному та релевантному реагуванню на виклики сьогодення, спричинені трансформацією відносин та зв'язків між усіма учасниками освітнього процесу.

Особливості організації освітнього процесу були і залишаються предметом міжгалузевих досліджень. Зокрема, питанню трансформації освітнього процесу, в тому числі і в період війни, приділяли увагу такі вчені, як О. Глушко, М. Грищук, Н. Губерська, А. Детюк, А. Джурило, Г. Євсєєва, Є. Єгоров, Л. Ковтун, О. Конопляник, С. Кушнір, О. Локшина, О. Назаренко, П. Нажа, В. Савіщенко, М. Савицький та інші. Незважаючи на комплексність предмета дослідження, питання адаптаційних дій та підходів до організації освітньої діяльності закладів освіти в період дії правового режиму воєнного стану потребує додаткового вивчення.

Система вищої освіти України, як і решта сфер життя країни, зазнала серйозних руйнувань і втрат внаслідок нового етапу війни, який 24 лютого 2022 року проти України розпочала росія. Упродовж двох років до початку повномасштабної війни освітня сфера нашої країни функціонувала в умовах пандемії та обмежень, пов'язаних зі стрімким поширенням захворюваності на COVID-19. До початку цих подій першочерговим завданням для системи освіти стояли питання реформування, створення системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти, узгодженої зі стандартами, що діють у Європейському просторі, тощо. Проте в часи пандемії на перший план постали питання створення безпечного середовища та впровадження дистанційного формату навчання. Після початку повномасштабної збройної агресії ситуація у освіті України ще більше ускладнилася. Освітній процес було призупинено, увесь цей час зазнають руйнувань будівлі українських закладів освіти, учасники освітнього процесу опинилися в різних умовах, часто за межами України або в регіонах віддалених від зони бойових дій;

дехто продовжує перебувати на тимчасово окупованих територіях. Українська система освіти, як і у 2014 році, після анексії Криму та початку воєнних дій на Донбасі, стикнулася з питанням переміщення закладів освіти на підконтрольну територію. Все це змусило адаптувати освітній процес до нових умов.

Нищівний вплив війни з 24 лютого 2022 року на стан освіти в Україні важко недооцінити. Так, в аналітичному звіті Міністерства освіти і науки України зазначається, що «з початку повномасштабного вторгнення на території нашої держави було пошкоджено понад 2000 закладів освіти всіх рівнів, з яких понад 200 повністю зруйновано. Серед закладів освіти найбільших втрат такі зазнали у Харківській, Донецькій, Чернігівській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій областях» [7]. Тому однією із проблем у процесі організації освітнього процесу стало забезпечення таких умов навчання, за яких уникнення загрози життю та здоров'ю здобувачів освіти стане мінімальним. Останнє відповідає та реалізує конституційний обов'язок держави – її завдання, визначене положенням статті 53 Конституції України [5]. Одним зі способів реалізації такого завдання є інституційне та нормативне забезпечення, що з 24 лютого 2022 року реалізується таким чином:

– переміщенням закладів освіти з територій активних бойових дій або дій можливого руйнівного ураження на території або у підпорядкування іншим закладам освіти, які знаходяться в зоні умовної безпеки;

– організація освітнього процесу в дистанційній, змішаній (гібридній формі) з використанням інструментів дистанційного зв'язку та освіти;

– виявлення недоліків та їх виправлення в частині адміністративно-управлінської діяльності у сфері освіти;

– переорієнтація в підготовці кадрів та ін. [2, с. 8-9].

Що стосується інституційного забезпечення процесу трансформаційних змін у період дії правового режиму воєнного стану, то головним, але не єдиним центральним органом виконавчої влади, який забезпечує функціонування системи освіти, є МОН України, яке формує та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності у зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності [2, с. 9].

Великою проблемою залишається питання фінансування освіти в Україні, що спричиняє потребу у диверсифікації джерел та форм фінансування закладів освіти особливо державної форми власності, що на сьогодні об'єктивно важко втілити у життя. До того ж подібні зміни

провокують сповільнення розвитку регіональних закладів освіти, скорочення кадрів, неможливість отримати вищу освіту здобувачами з низьким рівнем доходів тощо. Проте потрібно відзначити, що держава зайняла активну прогромадянську позицію в частині доступу до вищої освіти [1].

До того ж неймовірні розміри руйнувань закладів освіти, інших державних та приватних підприємств, установ та організацій спричиняють значне звуження обсягу охоплення навчальної практики та значні кадрові втрати, які до того ж додатково спричинені трудовою міграцією українців за кордон [2, с. 10].

В монографії «Українська освіта в умовах війни» авторами відзначається і міжнародна підтримка освітнього процесу, в тому числі і для здобувачів вищої освіти. Так, протягом дії правового режиму воєнного стану продовжує своє функціонування Швейцарсько-український проєкт «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE), що реалізується в Україні Громадською організацією DOCCU у партнерстві з Цюріхським педагогічним університетом (Швейцарія) за підтримки Швейцарської Конфедерації, представленої Посольством Швейцарії в Україні та Швейцарським бюро співробітництва в Україні. «Проєкт DECIDE спрямовано на підтримку реформ в освіті та процесів децентралізації для впровадження в Україні ефективної системи управління освітою в громадах» [6, с. 118]. Зазначена підтримка додатково координує та імплементує світові стандарти якості освіти, а окрім цього, допомагає реалізувати науковий потенціал здобувачів для біженців за кордоном.

В умовах війни як вказує Т. Губанова «особливої ролі та значення набуває також психологічна підтримка учасників освітнього процесу. Психологічна допомога та емоційна підтримка у закладі освіти має проводитись систематично і поетапно, починаючи із закладу дошкільної освіти, саме тому важливим є питання підвищення компетентності педагогічних працівників у напрямі надання першої психологічної допомоги та оволодіння сучасними технологіями такої допомоги» [3, с. 29].

Міжнародні проєкти створюють підстави для підтримки наукового потенціалу та особистих якостей здобувачів освіти, а також розширення їхніх можливостей, тому важливо окремо відзначити необхідність у прогресивному зростанні та налагодженні міжінституційної та міжнародної співпраці, особливу роль у якій відіграють органи влади України. Незважаючи на це, агресія ворога на території України стала прямою перешкодою для інформаційного забезпечення здобувачів освіти про наявні можливості і, на жаль, на сьогодні не вдається вирішити досить оперативно та ефективно цю проблематику [6, с. 122].

Таким чином, освіта є базисом прогресивного розвитку країни. Повномасштабна війна спричинила непоправимі втрати соціального,

економічного та культурного характеру, завдано нищівних руйнувань освітній інфраструктурі, порушено баланс реалізації прав та основоположних свобод громадян. Суспільство у змозі адаптуватись під виклики нового часу, проте відкладати вирішення поточних проблем на невідоме майбутнє на сьогодні немає сенсу.

Література:

1. Вища освіта в Україні під час воєнного стану. URL: https://it-kharkiv.com/vyshha-osvita-v-ukrayini-pid-chas-voyennogo-stanu
2. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
3. Губанова Т.О. Функціонування закладів вищої освіти в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи. Київський юридичний журнал. 2023. Вип. 3. С. 23-31
4. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
6. Українська освіта в умовах війни: монографія. За наук. ред. С.О. Терепищого. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с.
7. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2022. 358 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Informanalityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf
8. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-69

АСИСТЕНТСЬКА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ НАБУТТЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Добров В. Я.
здобувач ступеня доктора філософії
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Порівняння діючих в системі вітчизняної вищої освіти моделей організації освітнього процесу свідчить про те, що в них принципово відмінними є ролі провідних суб'єктів, оскільки:

– в моделях педагогоцентричного навчання домінуючу роль займає той, хто викладає, визначаючи одноосібно практично всі параметри освітнього процесу: цілі, зміст, форми, засоби, методи й результати. Студент як «той, кого навчають», посідає підлеглу, залежну позицію, тому що не має навіть згадки, що може якось впливати на зміст і способи організації процесу навчання, через що його участь є досить пасивною, спрямованою лише на вчасне виконання завдань, запропонованих викладачем;

– в моделях інноваційного, зокрема студентоцентрованого навчання, навпаки, центральна роль надається «тому, хто навчається», тому що останньому гарантовано право з огляду на свій когнітивний досвід, освітні потреби, життєво й професійно важливі цілі, самостійно обирати бажаний індивідуальний освітній маршрут. Це робить здобувача вищої освіти рівноправним суб'єктом освітніх правовідносин, дозволяючи займати активну позицію й свідомо впливати на зміст обраної освітньої програми, способи її практичної реалізації, коректуючи методи взаємодії з викладачами тощо.

З огляду на необхідність переходу підготовки здобувачів вищої освіти на інноваційні моделі навчання іноземної мови, в рамках проведення педагогічного експерименту було здійснено переорієнтацію традиційних форм і методів організації асистентської практики майбутніх викладачів іноземної мови на інноваційні з метою набуття ними індивідуального досвіду організації освітнього процесу, «центрованого на студентові», а також на опанування інтерактивних технік тьюторсько-фасилітаторського супроводу навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів іншомовної освіти.

Відмітимо, що дотримуючись встановлених у Міжнародному гуманітарному університеті норм часу, відведених на проходження асистентської практики в магістратурі спеціальності 035 Філологія, її експериментальна програма, структурована згідно трьох етапів, передбачала виконання практикантами переліку оновлених індивідуальних завдань. Останні були диференційовані за основними напрямами організації їхньої пізнавальної (дослідницької), проектувально-конструктивної (навчально-методичної), організаційно-комунікативної (виконавської), рефлексивно-оцінної (діагностико-моніторингової) функцій професійної діяльності викладача як тьютора-фасилітатора, відповідних ролям суб'єкта студентоцентрованого викладання іноземної мови.

На першому – адаптаційно-професійному етапі асистентської практики, майбутні викладачі іноземної мови спрямовувалися на виконання наступних індивідуальних завдань, які передбачали:

– ознайомлення з реальним станом організації освітнього процесу та, зокрема, способами викладання іноземної мови в академічних групах, лінгводидактичними настановами й уподобаннями, домінуючими стратегіями, способами та стилями діяльності викладачів-наставників, арсеналом тих засобів, методів і прийомів, які є доцільними під час практичної реалізації функцій студентоцентрованого викладання та оцінювання;

– відвідування навчальних занять і виховних заходів, здійснення цілеспрямованих спостережень за студентами прикріплених груп з метою вияву їхніх індивідуальних, вікових, гендерних, особистісних характеристик, а також академічних досягнень, проблем і труднощів, які доцільно враховувати під час реалізації технологій студентоцентрованого навчання;

– розробку індивідуального плану роботи в статусі викладача-т'ютора (проектувальника студентоцентрованого освітнього середовища; конструктора планів-конспектів й режисера сценаріїв різних типів навчальних занять з іноземної мови, заснованих на партнерській взаємодії та співпраці всіх учасників іншомовного спілкування; консультанта й тренера складових їхньої іншомовної комунікативної компетентності), методиста-диспетчера (діагноста, аналітика, монітора, експерта) процесу студентоцентрованого навчання, а також куратора академічної групи (радника, наставника, фасилітатора, коуча), який здійснює психолого-педагогічний супровід індивідуальних освітніх маршрутів студентів, долучаючись до впровадження інноваційних змін.

На другому – навчально-професійному етапі асистентської практики майбутні викладачі іноземної мови долучалися до виконання індивідуальних завдань, спрямованих на:

– самостійну розробку планів-конспектів та відповідного навчально-методичного забезпечення пробних навчальних занять іноземної мови у прикріплених академічних групах з їх подальшою практичною реалізацією в статусі викладача-т'ютора й модератора студентоцентрованого навчання;

– самостійне впровадження опанованих новітніх інтерактивних технік, цифрових ресурсів та засобів навчання іноземної мови здобувачів вищої освіти, відповідних реалізації цілей і настанов студентоцентрованого підходу до організації їхньої навчальної діяльності, апробації міри їх ефективності для досягнення поставлених лінгводидактичних завдань у власному досвіді;

– здійснення рефлексивного самоаналізу дій і способів поводження під час проведених навчальних занять з обгрунтуванням доцільності використаних методів і прийомів партнерської взаємодії зі студентами для засвоєння ними нового матеріалу, формування вмінь і розвитку навичок в кожному з основних видів іншомовної комунікативної діяльності, а також виокремленням недоліків і помилок, що знизили якість надання освітніх послуг з навчання здобувачів вищої освіти іноземної мови, виголошенням пропозицій щодо їх усунення та рекомендацій з вдосконалення власної педагогічної техніки й майстерності як ініціатора, диспетчера й менеджера студентоцентрованого викладання;

– відвідування навчальних занять найбільш досвідчених та інноваційно налаштованих викладачів (супервайзерів) з метою пошуку оригінальних засобів, методів і прийомів, що підвищують ефективність навчання іноземної мови здобувачів вищої освіти на засадах студентоцентрованого підходу;

– самопізнання характерних рис і власного стилю викладацької діяльності, а також потенціальних можливостей в опануванні методичного арсеналу й функціонально-рольового репертуару викладача іноземної мови як лідера студентоцентрованого навчання здобувачів вищої освіти.

Третій – професійно-продуктивний етап асистентської практики мав на меті демонстрування майбутніми викладачами іноземної мови власних досягнень щодо реалізації моделей навчання, побудованих на засадах студентоцентрованого підходу. Через це, їхні зусилля було сконцентровано на:

– самостійну розробку сценаріїв та добір якісного навчально-методичного забезпечення, необхідного для проведення відкритих – залікових навчальних занять з іноземної мови, які передбачали використання новітніх інтерактивних технік та цифрових ресурсів, що забезпечують їхню партнерську взаємодію із здобувачами вищої освіти в контексті настанов студентоцентрованого підходу;

– здійснення розгорнутого самоаналізу проведених залікових навчальних занять з іноземної мови з конкретизацією міри дидактичної

потужності використаних інформаційно-цифрових і аудіо-візуальних засобів, методів і прийомів, відповідно заявлених завдань і соціально-психологічного контексту студентоцентрованого навчання;

– узагальнення й презентацію отриманих якісних і кількісних результатів студентоцентрованого навчання іноземної мови здобувачів вищої освіти задля демонстрації динаміки розвитку у них іншомовної компетентності.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-70

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ В ОСВІТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Дороніна Т. О.
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної та спеціальної педагогіки
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»
м. Дніпро, Україна

Овчаренко О. А.
аспірантка кафедри педагогіки
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Формування гендерної культури є ключовим аспектом сучасного освітнього процесу, який забезпечує рівні можливості для всіх здобувачів освіти та сприяє розвитку інклюзивного суспільства. У сучасній українській освіті це питання набуває особливого значення в контексті інтеграції країни до європейського освітнього простору, що вимагає системного подолання дискримінаційних практик у освітньому середовищі.

Гендерне виховання ґрунтується на принципах рівноправності, толерантності та поваги до людської гідності. Його впровадження передбачає використання освітніх програм і методик, що формують критичне мислення щодо гендерних стереотипів, сприяють вихованню відповідального ставлення до прав людини та забезпечують соціалізацію учнів у дусі демократичних цінностей [1]. Зокрема, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, 1979) підкреслює необхідність усунення дискримінації в освіті, забезпечення рівних

можливостей для жінок і дівчат у навчальному процесі та наголошує на важливості створення умов, які сприятимуть розвитку гендерно рівноправного середовища в освіті. Окрім того, Пекінська декларація та Платформа дій (Beijing Declaration and Platform for Action, 1995) наголошує на необхідності реформування освітніх програм для викорінення гендерних стереотипів і дискримінаційних підходів у навчанні. Документ рекомендує впровадження спеціальних заходів для забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до якісної освіти та підвищення обізнаності про гендерну рівність у навчальному процесі. Також, Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини (Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education, 2010) визначає освіту як ключовий інструмент формування демократичного суспільства, що ґрунтується на повазі до прав людини, гендерній рівності та соціальній інклюзії. Окреслені міжнародні документи є основою для розробки та впровадження політик гендерної рівності в освіті, сприяючи формуванню демократичного суспільства, у якому кожна людина має рівні права та можливості.

Ще одним визначальним документом для впровадження принципу гендерної рівності в освіті є, **Стратегія ЮНЕСКО щодо гендерної рівності в і через освіту на 2019–2025 роки** («From access to empowerment: UNESCO strategy for gender equality in and through education 2019-2025», 2019), де зазначається, що вказана стратегія спрямована на системні зміни в освітній сфері для забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей дівчат і жінок. У ньому підкреслюється, що «освіта має відігравати провідну роль у подоланні гендерних бар'єрів, забезпечуючи всім учням рівний доступ до якісного навчання та сприяючи формуванню інклюзивного суспільства» [4].

Основою стратегії ЮНЕСКО є такі напрями: покращення даних для інформування дій щодо гендерної рівності в освіті, що включає збір та аналіз статистичних даних, які дозволяють виявити гендерні диспропорції та розробити відповідні політики для їх подолання; удосконалення правових, політичних та планових рамок для просування прав («ефективна політика має бути підкріплена належними правовими та інституційними механізмами, які забезпечують рівні можливості для всіх здобувачів освіти» [4]); покращення практик викладання та навчання для розширення можливостей, що включає впровадження гендерно чутливих методик викладання, перегляд навчальних матеріалів з урахуванням гендерних аспектів та створення інклюзивного навчального середовища («вчителі були підготовлені до визнання та подолання гендерних упереджень у класі, а навчальні програми відображали гендерну рівність як ключову цінність» [4]). Згідно з рекомендаціями ЮНЕСКО, важливим є запровадження системного підходу до розширення гендерної рівності в

освіті, тому артикулюються питання необхідності «розробки національних стратегій та освітніх програм, які підтримують гендерно чутливий підхід на всіх рівнях навчання» [4]. Впровадження цих рекомендацій в українській освіті має сприяти формуванню культури рівності та демократичних цінностей серед молодого покоління.

Український контекст відображає аналогічні тенденції, що закріплені у **Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року** (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 року № 1163-р.) [2]. Документ визначає ключові принципи, стратегічні цілі та механізми реалізації державної політики у цій сфері. Стратегія базується на принципах демократичних цінностей, рівності, справедливості, недискримінації та поваги до людської гідності [3]. Основними стратегічними цілями української Стратегії є: інтеграція гендерного компоненту в освітні політики та програми, що забезпечує відповідність української освіти міжнародним стандартам; посилення ролі закладів освіти як центрів реалізації гендерної політики, що створює недискримінаційне та інклюзивне середовище; підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що включає впровадження навчальних курсів і тренінгів для освітян із гендерної педагогіки.

Попри певні відмінності у методології та фокусі, обидві стратегії мають спільну мету – забезпечення рівного доступу до освіти, усунення гендерних бар'єрів та впровадження новітніх педагогічних підходів. Документ ЮНЕСКО наголошує на глобальній ролі освіти у забезпеченні рівних можливостей, тоді як українська Стратегія акцентує увагу на національному контексті, інтегруючи міжнародний досвід у вітчизняну систему освіти.

Використання міжнародного досвіду та його адаптація до українських реалій дозволить розвинути ефективну політику забезпечення гендерної рівності в освіті. Важливим завданням залишається реалізація запропонованих реформ, що потребує активної взаємодії між урядовими структурами, освітніми установами та громадянським суспільством, що сприятиме побудові гендерно чутливого освітнього простору, який відповідатиме сучасним європейським стандартам та цінностям. Об'єднання положень обох стратегій підкреслює важливість системного підходу до впровадження гендерної рівності в освіті. Комплексне впровадження цих стратегій сприятиме формуванню гендерно чутливого освітнього простору, що відповідатиме сучасним європейським стандартам. Важливими складовими цього процесу є подальша модернізація нормативно-правової бази, розширення міжсекторальної співпраці між державними установами, громадськими організаціями та освітніми закладами, а також забезпечення системної підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти.

Література:

1. Ґендерна рівність – рівні можливості доступу до освіти і науки. https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/genderna-rivnist-rivni-mozhlivosti-dostupu-do-osviti-i-nauki

2. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1163-2022-p

3. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року: перспективи втілення. URL : https://jurfem.com.ua/stratehiya-hendernoyi-rivnosti-v-osviti-2030/

4. From access to empowerment: UNESCO strategy for gender equality in and through education 2019-2025. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000369000.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-71

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Катериненко І. І.
викладач математики вищої категорії
Фаховий та Медичний фаховий коледж
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна

Войтенко Н. С.
викладач математики вищої категорії
Фаховий та Медичний фаховий коледж
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна

Цифровізація освіти в Україні є надзвичайно актуальним напрямком, що супроводжується як значними перспективами, так і численними викликами.

Удосконалення і розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) як цифрових та їх широке впровадження істотно впливають на характер виробництва, наукових досліджень, освіту, культуру, побут, соціальні взаємини і структури. Це зумовлює як прямий вплив на зміст освіти, пов'язаний з рівнем науково-технічних досягнень, так і опосередкований, зумовлений появою нових професій.

Метою дослідження є розгляд проблем та завдань цифровізації вітчизняної освіти з урахуванням об'єктивних умов та сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства.

Нині під впливом новітніх інформаційних технологій відбуваються процеси цифрової трансформації суспільного розвитку настільки фундаментальні й глобальні, що, крім позитивного впливу, закономірно несуть з собою серйозні проблеми, загрози і ризики в разі недооцінки нових факторів і умов.

Цифровізація освіти – це впровадження в освітній процес на всіх рівнях сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з метою розвитку у молоді навичок аналізу достовірності отримуваної інформації, застосування критичного мислення, максимального використання в навчальних цілях різноманітного мультимедійного контенту, інтенсифікація освітнього процесу за рахунок застосування інтерактивних методів навчання [3].

Вирішення потребують проблеми розвитку впровадження інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у вітчизняній освіті.

1. Нерівномірний доступ до цифрових ресурсів. У багатьох регіонах, зокрема у сільській місцевості та віддалених районах, існує недостатній рівень інфраструктури та стабільного доступу до інтернету. Це створює так званий «цифровий розрив», який обмежує можливості використання сучасних технологій у навчальному процесі.

2. Низький рівень цифрової грамотності. Багато педагогів і учнів не володіють необхідними цифровими компетентностями для ефективного використання ІКТ. Це ускладнює інтеграцію цифрових технологій у традиційні освітні моделі та впливає на якість викладання і засвоєння знань.

3. Бюрократичні та нормативно-правові перепони. Недосконала нормативно-правова база і відсутність єдиної державної стратегії щодо цифровізації освіти затримують впровадження інноваційних технологій. Це створює додаткові бар'єри для модернізації освітньої системи.

4. Проблеми кібербезпеки та захисту даних. Зі зростанням обсягу цифрової інформації в навчальних закладах підвищується ризик кібератак та порушення конфіденційності даних, що потребує розробки ефективних заходів безпеки.

5. Інтеграція традиційної та цифрової освіти. Перехід до цифрових форматів навчання вимагає перегляду педагогічних підходів, методик та організаційних моделей. Це важко здійснити через різницю в освітніх підходах і обмежений досвід роботи в цифровому середовищі [1, с. 16-17].

Пріоритетами при побудові інформаційно-освітнього середовища мають бути: широке використання в освітньому процесі комп'ютерно орієнтованих засобів та ІКТ навчання, практичне впровадження технологій дистанційного навчання, забезпечення ІКТ підтримки науково-дослідної

роботи, широке впровадження ІКТ в управлінні освітою на різних рівнях, у різних галузях, для всіх типів навчальних закладів.

Технологічними принципами його розбудови має бути використання технологій хмарних обчислень, врахування розробниками веб-застосунків та електронних освітніх ресурсів (ЕОР) особливостей різних комп'ютерно-технологічних платформ та дієві механізми застосування ІКТ-аутсорсингу [4].

Інформаційно-освітнє середовище має формуватися на нових технологіях і забезпечувати освітній процес електронними підручниками (ЕП), електронними навчально-методичними комплексами з відповідних предметів, переліком та настановами із застосування різноманітних в web- та хмарних сервісів, широкосмуговим Інтернетом. Відповідно і створювати належні умови:

– для запровадження педагогічно виважених моделей навчання;

– використання хмаро і мобільно орієнтованих навчальних середовищ для формування ключових компетентностей та життєвих навичок здобувачів освіти;

– використання різноманітних віртуальних та дослідних лабораторій;

– для розкриття особистих здібностей, моніторингу особистісних та навчальних досягнень;

– для врахування власних потреб інформатизації кожного навчального закладу.

ІКТ-компетентність є одним із потужних чинників успішності навчальної, професійно орієнтованої, суспільної та інших видів діяльності. Головним для змісту навчання на всіх рівнях освіти й в усіх галузях має бути посилення інформаційної підготовки, впровадження ІКТ у вивчення всіх дисциплін.

Використання засобів ІКТ у навчанні може відбуватися у різних формах: онлайн-курси, онлайн-консультування, онлайн-тренінги, хакатони, вебінари, використання інтерактивних електронних презентацій, електронних віртуальних лабораторій, електронних соціальних мереж, відвідування інтерактивних музеїв науки, створення презентацій, платформ спілкування за науковими інтересами, міжнародних конкурсів з рішення науково-технічних задач, віртуальних технопарків та інші.

Електронний освітній контент передбачає: бібліотечне та інформаційно-ресурсне забезпечення навчання, виховання, управління, проведення навчальних та наукових досліджень; ресурси бібліотечних інформаційних центрів; колекції електронних освітніх ресурсів, зміст сайтів навчальних закладів [2, с. 71].

Електронні освітні ресурси – вид засобів освітньої діяльності, що існують в електронній формі, є сукупністю електронних інформаційних об'єктів (документів, документованих відомостей та інструкцій,

інформаційних матеріалів, процесуальних моделей та ін.), що розташовуються і подаються в освітніх системах на запам'ятовуючих пристроях електронних даних [2, с. 72]. Потрібно зазначити, що до провідних електронних освітніх ресурсів навчального призначення належить електронний підручник (ЕП).

Пріоритетними заходами щодо впровадження інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій в освіту є:

1. Підвищення цифрової компетентності Необхідно розробляти та впроваджувати програми підвищення кваліфікації для викладачів і здобувачів освіти, які спрямовані на опанування сучасних цифрових технологій і розвиток критичного мислення у цифровому середовищі.

2. Створення єдиного цифрового освітнього простору. Формування інтегрованої платформи, що об'єднує різні цифрові ресурси, електронні підручники та засоби комунікації, є ключовим завданням для забезпечення доступу до якісного контенту та ефективного управління навчальним процесом.

3. Розробка інноваційних педагогічних моделей. Важливо адаптувати традиційні педагогічні концепції до умов цифровізації освіти, створюючи нові методики дистанційного, змішаного та онлайн-навчання, які враховують специфіку віртуального середовища.

4. Покращення нормативно-правової бази. Розробка сучасних законодавчих та нормативних актів, що регулюють цифровізацію освіти, сприятиме злагодженій інтеграції новітніх технологій у систему освіти та створенню стабільних умов для їх впровадження.

5. Забезпечення кібербезпеки та захисту даних. Розробка та впровадження стандартів і заходів кібербезпеки є надзвичайно важливими для захисту особистої інформації учасників освітнього процесу, а також забезпечення стабільної роботи цифрових систем.

Висновки. Цифровізація вітчизняної освіти є досить складним і багатогранним процесом, який потребує спільних дій державних органів, освітніх установ, науковців та практиків. Рішення зазначених проблем та виконання завдань дозволить створити конкурентоспроможну та сучасну систему освіти, здатну швидко реагувати на виклики сучасності та одночасно забезпечувати підготовку висококваліфікованих кадрів для цифрової економіки. Такий підхід потребує системної роботи, де кожен з учасників освітнього процесу має взяти участь у трансформації системи освіти для досягнення високих стандартів якості та доступності навчання у цифрову епоху.

Література:

1. Биков В. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп`ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. Педагогіка і психологія. 2019. № 2. С. 15-21.
2. Бугайчук А. Digital у закладі освіти. Як ефективно використовувати цифрові платформи? Інформатика. 2022. № 1-2 (січень-лютий). С. 68-85.
3. Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року. URL: https://mon.gov.ua/news/kontseptsiya-tsifrovoi-transformatsii-osviti-i-nauki-mon-zaproshue-do-gromadskogo-obgovorennya (дата звернення: 27.02.2025).
4. Ничкало Н., Лук'янова Л., Овчарук О. Цифрова трансформація суспільства: європейський досвід, українські реалії. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint.pdf (дата звернення: 27.02.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-72

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ У XXI СТОЛІТТІ: БАЛАНС МІЖ ТРАДИЦІЯМИ ТА ІННОВАЦІЯМИ

Крутько І. В.
аспірант кафедри педагогіки
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Сучасний освітній простір характеризується динамічними змінами, які зумовлюють необхідність модернізації системи підготовки педагогів. Баланс між традиційними підходами та сучасними інноваціями є визначальним фактором ефективної професійної підготовки вчителів, що має відповідати викликам глобалізованого суспільства та цифрової епохи. Збереження традиційних компонентів педагогічної освіти залишається важливим елементом формування вчителя, орієнтованого на гуманістичні цінності, педагогічну етику та психологічну готовність до роботи в різних освітніх середовищах. Класичні методики навчання, зокрема лекційно-семінарська система, стажування у школах, моделювання педагогічних ситуацій, досі відіграють ключову роль у професійному становленні майбутніх педагогів.

Проте світовий досвід свідчить, що для підтримання високого рівня підготовки вчителів традиційні підходи мають бути адаптованими до сучасних вимог. Як зазначає Л. Дарлінг-Хаммонд (L. Darling-Hammond),

«традиційні форми навчання залишаються невід'ємною частиною професійного розвитку, проте їх вдосконалення через використання сучасних технологій створює нові можливості для розвитку педагогічних компетентностей» [5]. Крім того, інтеграція інтерактивних онлайн-ресурсів у лекційно-семінарську систему дозволяє поглиблено аналізувати та моделювати реальні педагогічні ситуації, що сприяє розвитку критичного мислення та рефлексії серед майбутніх викладачів. Отже сьогодні традиційні компоненти зазнають змін під впливом сучасних освітніх тенденцій. У багатьох країнах спостерігається перехід від пасивних методів навчання до активних, що передбачають залучення студентів до дискусій, проєктної діяльності та вирішення проблемних ситуацій, що загалом сприяє розвитку критичного мислення та навичок співпраці. Як зазначається в дослідженні «Традиції та новації у педагогічній діяльності», інновації в педагогіці спрямовані на забезпечення активної позиції учасників освітнього процесу, розвиток їхньої самостійності та пізнавального інтересу [3].

Разом із тим інноваційні технології суттєво змінюють підходи до підготовки вчителів. Активне впровадження цифрових ресурсів, онлайн-курсів, адаптивного навчання, інтерактивних платформ та штучного інтелекту сприяє формуванню педагогічної гнучкості, критичного мислення та здатності працювати у змішаних форматах навчання. Зокрема, дослідження Н. Гупан та О. Пометун свідчить, що сучасний вчитель повинен бути не лише транслятором знань, а й медіатором освітнього процесу, здатним використовувати інноваційні педагогічні стратегії та технологічні інструменти для підвищення ефективності навчання [1]. Міжнародні освітні тренди, такі як STEAM-освіта, проблемно-орієнтоване навчання та використання доповненої реальності в освітньому процесі, відкривають нові можливості для формування професійних компетентностей сучасного вчителя.

Українські науковці акцентують увагу на зміні ролей сучасного вчителя. У контексті реформи «Нова українська школа» (НУШ) вчитель виступає не лише як наставник, але й як коуч, фасилітатор, тьютор та модератор в індивідуальній освітній траєкторії учня, що акцентує необхідність постійного професійного розвитку педагогів та їх готовності до впровадження інноваційних підходів у навчальний процес [2]. Дослідники зазначають, що сучасний педагог має бути відкритим до інновацій, готовим до самовдосконалення та постійного творчого пошуку, працювати над своїм професійним розвитком та оволодівати новими професійними ролями [2]. У цифрову епоху вчитель також виконує функції куратора навчального контенту, інтегруючи освітні технології, відкриті онлайн-курси, мультимедійні ресурси та віртуальні лабораторії у освітній процес. При цьому, за дослідженням, опублікованим в Osvitoria, головне завдання сучасного педагога – створити середовище, у якому учень зможе самостійно

будувати власну освітню траєкторію, використовуючи можливості цифрового світу [4]. У зв'язку з цифровізацією освіти все більшої популярності набуває роль вчителя-дизайнера навчального середовища. Отже педагог має не лише організовувати навчальний процес, а й адаптувати його до різних платформ, форм навчання та індивідуальних потреб учнів. Як зазначає Г. Салмон (G. Salmon), «ефективний педагог сучасності – це той, хто вміє поєднувати традиційні методики з адаптивними цифровими рішеннями, що роблять навчання персоналізованим та гнучким» [6].

Отже, формування сучасного вчителя вимагає системного підходу до професійного розвитку, що передбачає взаємодію традиційних і новітніх педагогічних технологій. Оптимальне поєднання теоретичних знань, практичної підготовки та цифрових можливостей сприяє підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних працювати у швидкозмінних умовах освітнього середовища XXI століття.

Література:

1. Гупан Н., Пометун О. Нові професійні ролі вчителя. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716654/1/Гупан%20Н.%2С%20Пометун%20О.%20НОВІ%20ПРОФЕСІЙНІ%20РОЛІ%20ВЧИТЕЛЯ.pdf.

2. Єфіменко С. Нові професійні ролі сучасного педагога. URL : https://surl.li/vcwntz.

3. Золотухіна С. Т., Фазан В. В., Макаренко В. В. Традиції та новації у педагогічній діяльності. *Теорія та методика навчання та виховання.* 2021. № 50. С. 65–74.

4. Технології не замінять вчителів, а зроблять їх важливішими – Андреас Шляйхер. URL : https://osvitoria.media/experience/tehnologiyi-ne-zaminyat-vchyteliv-a-zroblyat-yih-vazhlyvishymy-andreas-shlyajher/.

5. Darling-Hammond L. Preparing Teachers for a Changing World: What Teachers Should Learn and Be Able to Do. 2019. URL: https://www.learningpolicyinstitute.org/product/preparing-teachers-changing-world-report.

6. Salmon G. *E-tivities: The Key to Active Online Learning* (2nd ed.). Routledge. 2013. URL : https://www.routledge.com/E-tivities-The-Key-to-Active-Online-Learning/Salmon/p/book/9780415881760.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-73

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИКЛАДАННІ ПРЕДМЕТІВ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ

Миронюк В. Ф.
викладач української мови та літератури вищої категорії
Фаховий та Медичний фаховий коледж
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна

Нетребенко А. М.
викладач української мови та літератури вищої категорії,
викладач-методист
Фаховий та Медичний фаховий коледж
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна

Штучний інтелект (ШІ) стрімко входить у всі сфери життя, зокрема й у сферу освіти. Його використання у викладанні мов і літератури відкриває нові можливості для викладачів та здобувачів освіти, покращуючи ефективність навчального процесу.

Сьогодні штучний інтелект активно використовується в освіті у найрізноманітніших формах: від чат-ботів, які надають студентам допомогу в режимі 24/7, до персоналізованих алгоритмів навчання, які адаптуються до потреб окремих здобувачів освіти. Інструменти на основі штучного інтелекту також використовуються для автоматизації оцінювання результатів навчання, для аналізу великих обсягів даних, щоб виявити закономірності та ідеї, які можуть стати основою для розробки нових освітніх стратегій і програм [].

Вивченню ШІ присвятили свої дослідження такі вітчизняні фахівці як: А. Шевченко, С. Барановський, О. Білокобильський, Є. Бодянський, А. Довбиш, Т. Єрошенко, В. Казимир, М. Клименко, Д. Ланде, Л. Малярець, О. Мінцер, В Писаренко, А. Саченко, А. Сергієнко, О. Стасюк, О. Стрижак, О. Стрюк, В. Терещенко та інші. Вони зосередили свої дослідження на вивченні доцільності і ефективності використання ШІ в навчальному процесі на всіх рівнях освіти від початкової школи до закладу вищої освіти. Результати досліджень вітчизняних науковців співпадають з висновками їх зарубіжних колег. Всі вони розглядають штучний інтелект як технологію, спрямовану на розробку систем і програм, здатних імітувати людський інтелект та виконувати завдання, які зазвичай вимагають людського втручання.

Метою дослідження є аналіз сучасних методик викладання предметів мовно-літературної галузі за допомогою ШІ та розкриття його переваг і недоліків.

Штучний інтелект зародився як наукова дисципліна в середині XX століття. У 1956 році термін «штучний інтелект» був офіційно введений під час конференції в Дартмутському коледжі. З того часу технологія пройшла кілька етапів розвитку. Так у 1950-1960-ті роки з'явилися перші алгоритми та експертні системи. У 1970-1980-х роках розпочався розвиток нейронних мереж та машинного навчання. 1990-2000-ті роки характеризуються появою великих баз даних та вдосконаленням обчислювальних потужностей. З 2010-х до сьогодення – стрімке зростання глибокого навчання, обробки природної мови та штучного інтелекту у повсякденному житті [2, с. 72].

Впровадження штучного інтелекту в мовно-літературну освіту сприяє створенню більш індивідуалізованого, інтерактивного та адаптивного навчального процесу. Для досягнення найкращих результатів важливо поєднувати інноваційні технології з традиційними педагогічними методами, зберігаючи баланс між автоматизацією та творчим підходом до викладання. Наведемо основні підходи та інструменти, що використовуються:

1. Персоналізоване навчання. Алгоритми ШІ аналізують успішність кожного учня, виявляють його сильні та слабкі сторони, і на основі цього адаптують завдання, тести та вправи. Такий підхід дозволяє кожному студенту працювати у своєму темпі, отримуючи індивідуально підібрані завдання, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу.

2. Автоматизація перевірки робіт та зворотного зв'язку. Використання ШІ для аналізу текстів дозволяє миттєво виявляти граматичні, стилістичні та орфографічні помилки. Інструменти на зразок Grammarly чи ChatGPT можуть не лише коригувати помилки, але й пояснювати їх, що допомагає учням краще розуміти свої недоліки та вчитися на них.

3. Генерація навчальних матеріалів. Генеративні моделі штучного інтелекту використовуються для створення інтерактивних завдань, тестів, лекційних матеріалів та презентацій. Вчителі можуть швидко генерувати нові завдання, адаптовані до актуальних тем, а також отримувати ідеї для проведення дискусій і творчих завдань.

4. Інтерактивні платформи та чат-боти. Інтерактивні системи, такі як чат-боти та віртуальні асистенти, дозволяють моделювати діалоги та проводити практичні заняття з розмовної практики. Здобувачі освіти можуть спілкуватися з ботами, що імітують стилістику класичних літературних творів або ролі відомих письменників, що сприяє розвитку мовленнєвих та аналітичних навичок.

5. Аналіз літературних творів. Штучний інтелект допомагає викладачам та здобувачам освіти аналізувати тексти, виділяти основні ідеї, символіку, метафори та стилістичні особливості творів. Таке застосування технологій сприяє більш глибокому розумінню літературних творів і розвитку критичного мислення.

Інтеграція штучного інтелекту в сучасні методики викладання мовно-літературних предметів дозволяє створити адаптивне, інтерактивне та персоналізоване навчальне середовище. Поєднання традиційних підходів з інноваційними технологіями не тільки підвищує ефективність навчання, але й сприяє розвитку креативності та критичного мислення учнів, що є важливими компетенціями сучасного суспільства [1, с. 55].

Однак потрібно зазначити, що ШІ також має певні недоліки. Перш за все це необхідність мати доступ до актуальних даних. Щоб штучний інтелект працював належним чином, він повинен мати постійний доступ до вчасно оновлених даних. Другим його недоліком є брак кваліфікованих фахівців, здатних оперативно реагувати на оновлення баз даних з метою внесення необхідних коректив. І нарешті, серйозним недоліком ШІ є кошторисна модернізація його інструментів. Хоча ШІ застосовується у різних сферах: державній безпеці, управлінні бізнесом, виробництві, медицини, освіті тощо, його розробка все ще є дуже дорогою, а це означає, що він доступний не всім [3, с. 48-48].

По мірі того, як технології стають все більш поширеними, необхідно зберігати належний баланс між безпосереднім спілкуванням студентів з викладачами і використанням ШІ, заохочуючи їх до співпраці і розвитку соціальних навичок.

Використання передових комп'ютерних технологій потребує значних інвестицій у технологічну інфраструктуру та підготовку викладачів. При цьому вкрай важливо, щоб викладачі не тільки впевнено володіли інструментами штучного інтелекту, але й були в курсі новітніх пропозицій [4].

Впровадження штучного інтелекту в навчальному закладі має відповідати його академічній моделі. Раціональність використання ШІ полягає в тому, щоб його потенціал допомагав кожному із учасників навчального процесу.

Висновки. Впровадження штучного інтелекту в мовно-літературну освіту сприяє створенню більш індивідуалізованого, інтерактивного та адаптивного навчального процесу. Для досягнення найкращих результатів важливо поєднувати інноваційні технології з традиційними педагогічними методами, зберігаючи баланс між автоматизацією та творчим підходом до викладання мовно-літературного циклу предметів. Однак важливо знайти баланс між технологічними можливостями та традиційними методами

навчання, щоб забезпечити ефективне засвоєння матеріалу та розвиток особистісних навичок учнів.

Література:

1. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні: монографія [За заг. ред. А.І.Шевченка]. Київ: ІПШІ, 2023. 305 с.

2. Татомир І. Штучний інтелект в освіті: нові можливості чи загроза працевлаштуванню викладачів. Вища школа. 2019. № 8. С. 72-89.

3. Штучний інтелект у вищій освіті: ризики та перспективи інтеграції: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. 328 с.

4. Штучний інтелект в освітніх галузях. Навчально-методичний посібник. 2023. Харків. ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 76 с. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/13588 (дата звернення: 01.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-74

СТВОРЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ У СТУДЕНТІВ НА КАФЕДРІ АКУШЕРСТВА, ГІНЕКОЛОГІЇ ТА ПЕДІАТРІЇ

Нікітіна Н. О.
кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Кукушкін В. Н.
кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Історія медицини демонструє численні випадки залучення молоді до наукових досліджень. Багато видатних науковців, чиї роботи стали відомими на світовому рівні, починали свій шлях у науці, будучи студентами.

Відомий терапевт початку XIX століття М. Я. Мудров двічі був нагороджений золотою медаллю за вивчення окремих проблем патології під час своїх студентських років. М. І. Пирогов отримав свій лікарський диплом у 18 років. І. І. Мечніков опублікував свою першу роботу також

у 18-річному віці, будучи студентом першого курсу природничого факультету Харківського університету. Студент п'ятого курсу М. Ф. Гамалея здійснив свою першу науково-дослідну роботу на тему «Вплив кисневого припливу на процеси бродіння та гниття». І. П. Павлов у віці 14 років ознайомився з книгою «Рефлекси головного мозку», написаною І. М. Сєченовим, а, пізніше, навчаючись в університеті, разом зі своїм товаришем по навчанню В. Великим, після дворічної праці отримав золоту медаль за дослідження нервових впливів на підшлункову залозу. [1].

Якість підготовки майбутніх лікарів багато в чому залежить не лише від постійного вдосконалення освітнього процесу, що, безумовно є запорукою успішної підготовки студентів-медиків, але й від зростання їх науково-дослідницького потенціалу. Адже лікар майбутнього – лікар-практик і лікар-дослідник водночас.

На кафедрі акушерства, гінекології та педіатрії Міжнародного гуманітарного університету до участі в роботі наукового студентського товариства ставляться саме як до початку серйозної наукової діяльності. Неодноразово наші гуртківці посідали призові місця на студентських наукових конференціях, в тому числі і в інших вищих медичних навчальних закладах.

Основною метою науково-дослідницької роботи гуртка є інтеграція наукової діяльності з навчальним процесом, тобто закріплення теоретичних і практичних знань, розвиток клінічного мислення та навичок творчого використання набутих знань на практиці, що є головною умовою підвищення якості вищої медичної освіти. Говорячи про залучення студентів до наукової роботи, ми маємо на увазі, що організація науково-дослідної роботи на Факультеті медицини та громадського здоров'я в Міжнародному гуманітарному університеті відповідає інтересам підготовки майбутніх практичних лікарів і планується з урахуванням вимог практичної охорони здоров'я.

У роботі наукового гуртка нашої кафедри використовуються такі форми залучення студентів до наукової роботи, як їхня присутність на клінічних розборах історій хвороб; підготовка доповідей на підставі аналізу історій хвороб та вивчення по літературних джерелах сучасного стану проблеми; клінічні праці пошукового характеру, наслідком яких можуть бути нові цікаві дані, описи клінічних випадків рідкісних патологій. Кожне засідання гуртка супроводжується демонстрацією та ретельним докладним розбором історій хвороби дітей і підлітків. Студентам пропонуються теми для рефератів з методики обстеження хворих, з більш глибокого вивчення тих або інших захворювань. Гуртківцям також доручається підготовка популярних санітарно – просвітницьких лекцій, які, після їх обговорення і внесення необхідних коректив, рекомендуються для виступу перед різними за чисельністю, освіченістю та віком категоріями слухачів. Виготовлені студентами муляжі використовуються в навчальному процесі на кафедрі [2; 3, 4; 5].

Володіння навичками організаційно-методичної роботи під час виконання наукових досліджень дозволить майбутнім лікарям правильно усвідомлювати досвід власної роботи, раціонально організовувати трудовий процес, виявляти недоліки і знаходити шляхи вдосконалення практичної діяльності. Лікар, знаходячись біля джерел клінічної практики, має вміти об'єктивно оцінювати правильність теоретичних положень і гіпотез, великих і малих відкриттів у медицині. Науковий пошук надає роботі лікаря значного інтересу, збагачує її, стимулює розумові здібності, породжує допитливість, бажання безперервно поповнювати скарбницю своїх знань. Публічні виступи з доповідями сприяють набуттю навичок вільного користування матеріалом, умінню концентруватися під час відповідей на запитання і ведення дискусій [6; 7].

Звичайно ж, не кожен студент у майбутньому пов'яже своє життя з наукою, проте досвід дослідника залишиться цінним надбанням будь-якого фахівця, в якій би галузі він не трудився. Успішна робота студентського наукового гуртка, головним чинником у діяльності якого є глибокі медичні знання студентів, сприяє підвищенню якості підготовки фахівців практичної охорони здоров'я та створенню резерву для підготовки наукових кадрів.

Література:

1. Калашнікова К.А., Нікітіна Н.О. Формування науково-дослідницької компетентності майбутніх лікарів на кафедрі пропедевтики педіатрії. // Забезпечення якості вищої освіти: проблеми та перспективи розвитку: Матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції (м. Одеса, 31 січня – 1 лютого 2019 р.). – Міністерство освіти і науки. – Одеський Національний економічний університет. – Центр сучасних освітніх технологій. – С. 326–328.

2. Калашнікова К.А., Нікітіна Н.О. Проблеми формування знань, вмінь і практичних навичок з пропедевтики педіатрії при підготовці лікарів // Медична наука та практика XXI століття: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–6 лютого 2021 р.). – Київ: «Київський медичний науковий центр», 2021. – С. 44–45.

3. Kalashnikova K.A., Nikitina N.A. Students' first steps to science at the department of propedeutics of pediatrics of Odessa National Medical University. – Збірник матеріалів X Міжнародної науково-методичної конференції «Забезпечення якості вищої освіти: проблеми та перспективи розвитку» (м. Одеса, 3-4 лютого 2022 р.) Одеса: ОНЕУ, 2022. – С. 223–224.

4. Nikitina N.O., Bespalova A.V., Kukushkin V.N. Experience teaching to pediatrics students of the stomatological faculty of Odessa international humanitarian university. / Scientific World Journal Modern engineering and innovative technologies. Issue 30 / Part 3. Karlsruhe, Germany. March, 2024.

P. 97–101. http://www.modern techno.de/index.php/meit/article/view/meit30-00-034 DOI: 10.30890/2567-5273.2023-30-00-034

5. Nikitina N.A., Kukushkin V. N. The effectiveness of information technologies in pedagogy at the department of obstetrics, gynecology and pediatrics of the International Humanitarian University /Актуальні проблеми та перспективи розвитку охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту: мат. VI Міжнародної Наук.-практ. конф. Одеса: ОДАБА, 2024. С. 28–31.

6. Proshkin V., Sharavara V. Development of pedagogical technology of prognostic competence formation in future computer science bachelors. *SWorld Journal*. 2021. *4*(07-04), 20–27. https://doi.org/10.30888/2663-5712.2021-07-04-005

7. Черненко О.В. Управління груповою науково-дослідницькою роботою студентів педагогічних ЗВО // Український педагогічний журнал. 2024. № 3. С. 248–256.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-75

СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ: ІНСТРУМЕНТИ ТА ПІДХОДИ

Олійник Г. І.
старший викладач кафедри архітектурного проєктування
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
м. Київ, Україна

Гершензон М. Ш.
старший викладач кафедри архітектурного проєктування
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
м. Київ, Україна

Залуцький В. В.
старший викладач кафедри архітектурного проєктування
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
м. Київ, Україна

Сучасна архітектурна освіта й практика дедалі частіше стикаються з необхідністю адаптації навчальних методів до стрімких змін у технологічному, екологічному та соціальному середовищі. Традиційні підходи, що ґрунтуються на жорсткій структурі проєктування та

відтворенні усталених рішень, не завжди відповідають викликам часу. Вони обмежують простір для інновацій, творчого мислення та міждисциплінарної взаємодії, які є ключовими чинниками розвитку сучасної архітектури.

Підготовка архітекторів із креативним мисленням та широким світоглядом набуває особливої ваги. У Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури, де архітектура постає як синтез мистецтва, науки та суспільної відповідальності, навчання все більше орієнтується на інновації, творчість і багатогранність підходів.

Для України, що потребує масштабної відбудови після війни, важливо готувати фахівців, здатних не лише відтворювати втрачене, а й створювати сучасні, екологічні та гармонійні простори, адаптовані до потреб суспільства [1].

Стратегічне проєктування як дидактичний інструмент поєднує класичні принципи архітектури із сучасними тенденціями, зокрема міметикою, трансформацією простору та екологічними технологіями. Його важливість полягає у підготовці фахівців, здатних відновлювати Україну на засадах творчості, функціональності та гуманізму.

Стратегічний підхід у навчанні архітектурному проєктуванню формує здатність інтегрувати різнорідні вимоги, знаходити інноваційні рішення та творчо працювати з обмеженнями.

Традиційні методики часто зводять навчання до реплікації, стримуючи експерименти та розвиток власного творчого підходу [1], вони орієнтовані на індивідуальну роботу, що дозволяє розкрити потенціал кожного студента, але не враховують важливість командної взаємодії в сучасному проєктуванні [2]. Обмеженість таких методів може ускладнити адаптацію молодих архітекторів до реальних професійних умов на динамічному ринку праці [3].

Зростає потреба у стратегічному підході до навчання архітектурному проєктуванню, який дозволяє студентам працювати в багатопрофільних командах над комплексними завданнями, що відповідають сучасним викликам.

Викладачі кафедри архітектурного проєктування НАОМА надають студентам для курсового проєктування варіативні теми з чітко визначеними урбаністичними, містобудівними та гуманітарними вимогами, що враховують соціальні, культурні, етичні та екологічні аспекти для створення комфортного, безпечного та інклюзивного середовища [1].

Вибір теми, що враховує гуманітарні вимоги, сприяє формуванню професійних компетенцій та розвитку гуманістичних цінностей і етичних принципів у студентів. Такий підхід дозволяє студентам опановувати не лише функціональні аспекти архітектурного проєктування, але й інтегрувати соціально відповідальне мислення, перетворюючи

архітектурну освіту на інструмент професійної підготовки та виховання загальнолюдських якостей і соціальної відповідальності [5].

Метод практичного досвіду обрано для цього дослідження як ефективний інструмент креативного проєктування та командної роботи в архітектурній освіті. Він інтегрує теоретичні знання з практичними навичками, сприяючи розвитку професійних, соціальних та креативних здібностей. Стратегічний підхід у навчанні архітекторів передбачає глибоке занурення в контекст завдання з урахуванням історичних, культурних, екологічних та соціальних аспектів, що готує студентів до роботи в реальних умовах. Кафедра архітектурного проєктування НАОМА активно впроваджує практику вирішення суспільно важливих завдань, що стимулює розвиток творчого мислення. Студенти цінують можливість працювати над реальними проєктами, що мотивує їх опановувати сучасні комп'ютерні програми для якісної візуалізації та створення макетів, результати яких можуть бути представлені на виставках чи презентаціях [6].

Висновки. Стратегія архітектурного проєктування сприяє розвитку творчого мислення, вміння працювати з обмеженнями та вирішувати складні завдання [7]. Вона стимулює студентів відкривати нові можливості у проєктуванні, інтегруючи міждисциплінарні знання, формує здатність до співпраці та критичного мислення. Цей підхід дає більше свободи для творчості, зберігаючи структуру і дисципліну. Перспективи використання включають розробку програм для відновлення України, адаптацію студентських проєктів до різних регіонів, створення міжнародних партнерств і впровадження принципів сталого розвитку.

Література:

1. Mcglohn E., HERRMANN H., LEATHEM T., GREGORY A., CARSON L. Cross Disciplinary Design-Build: The Design of Collaborative Education. С. 483 – 492. URL: https://www.acsa-arch.org/proceedings/Fall Conference Proceedings/ACSA.FALL.14/ACSA.FALL.14.61.pdf

2. Rodriguez, C., Hudson, R., & Niblock, C. Collaborative learning in architectural education: Benefits of combining conventional studio, virtual design studio and live projects. British Journal of Educational Technology, 2018. 49(3), 337-353. https://doi.org/10.1111/bjet.12535

3. Empowering Architectural Education: Innovations in 2024. // The Archgyan Podcast. URL: https://archgyan.com/empowering-architectural-education-innovations-2024/?utm_source=chatgpt.com

4. Von Klemens Gut, DIE KUGEL lebt: wie Freiburger Bürgerinitiativen ein Industriedenkmal vor dem Abriss retten. 2024. URL: https://www.swr.de/swraktuell/baden-wuerttemberg/suedbaden/gaskugel-in-freiburg-wird-umgestaltet-100.html

5. Олексюк О.М. Компетентнісний підхід у вищій мистецькій освіті. / Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції. Монографія. Київ. 2014. С. 123 – 125. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9738/1/3 відділ Монографія Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін %28відділ Онкович%29.pdf?utm_source=chatgpt.com

6. Олійник Г.І., Гершензон М.Ш., Інноваційні підходи в підготовці професійних архітекторів. Досвід факультету архітектури НАОМА. // International scientific-practical conference «Eurointegration in art, science and education: experience, development perspectives»/ Міжнародна науково-практична конференція «Євроінтеграція в мистецтві, науці та освіті: досвід, перспективи розвитку». Клайпедський Університет, 2024. Стор. 107-110. URL: https://web.ku.lt/uploads/documents/files/Konferencijos_tezės_2024_03_08.pdf

7. Олійник Г.І., Інноваційні підходи проведення архітектурних практик. Досвід факультету архітектури НАОМА. // Вісник Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. Випуск 1. Видавничий дім «Гельветика». 2024. С. 23–28.
URL: https://journals.naoma.kyiv.ua/index.php/bulletin/issue/view/20/20

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-76

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКИ УКРАЇНИ

Семенова В. Г.
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Інноваційний розвиток науки в сучасних умовах є важливим фактором для прогресу будь-якої країни. В Україні науковий потенціал є значним, однак багато факторів стримують повноцінне використання цього потенціалу для розвитку економіки та суспільства. Серед головних проблем інноваційного розвитку науки в Україні можна виділити наступні:

– відсутність ефективних механізмів трансферу технологій;
– обмеженість джерел фінансування наукових досліджень;
– відсутність належної інфраструктури для підтримки наукових стартапів;

– відтік висококваліфікованих кадрів за кордон тощо [1; 2].

Бюджетні витрати на науково-дослідницьку діяльність в Україні становлять лише близько 0,3 % від ВВП (рис. 1).

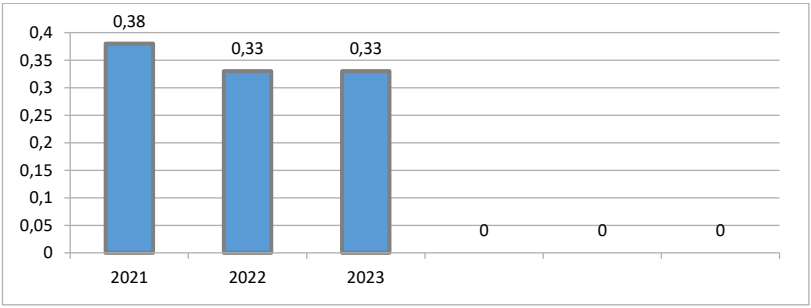

Рис. 1. Питома вага витрат на наукові дослідження і розробки у ВВП в Україні, %

Джерело: складено автором за матеріалами [3]

Низький рівень фінансування науки в Україні залишається однією з головних перешкод для розвитку інновацій. Це призводить до того, що багато наукових установ не мають достатніх коштів для проведення досліджень, розробки нових технологій або модернізації лабораторій. Відсутність належного фінансування обмежує можливості для проведення важливих фундаментальних та прикладних досліджень, що впливає на загальний рівень інноваційної активності в країні [4, с. 21].

Ще однією серйозною проблемою є недостатній рівень комерціалізації наукових розробок та відсутність належних механізмів трансферу технологій. В Україні існує значний розрив між науковими дослідженнями та їх впровадженням у виробництво. Система трансферу технологій в Україні розвинута недостатньо, тому результати інноваційної діяльності часто залишаються у розробників, не призводять до економічного ефекту і не впливають на розвиток економіки.

Не менш важливою проблемою є відтік кадрів, зокрема молодих науковців, за кордон. З кожним роком дедалі більше українських вчених шукають можливості для роботи в інших країнах, де вони можуть отримати кращі умови для наукової діяльності, значно вищі зарплати і краще фінансування. Повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації на територію України поглибили ці проблеми, спричинили масовий переїзд фахівців та науковців у безпечні країни.

Також великою проблемою є відсутність достатньо розвинутої інфраструктури для підтримки інноваційних проєктів та стартапів. Хоча в

Україні існують деякі приклади успішних наукових кластерів і технопарків, в цілому інфраструктура для розвитку інновацій все ще не достатньо ефективна. Багато наукових установ не мають можливості забезпечити наукові проєкти та дослідження відповідними сучасними технологіями і лабораторіями, що стримує розвиток інноваційної діяльності. Для того щоб наука стала двигуном економічного розвитку, необхідно створити дієву інфраструктуру, яка сприятиме реалізації наукових розробок та їх впровадженню у виробництво.

Незважаючи на всі ці проблеми, Україна має значний потенціал для розвитку інноваційних наукових напрямів, і при правильному підході можна подолати багато з цих труднощів. Для цього необхідно збільшити обсяги фінансування науки, створити сприятливі умови для розвитку стартапів і венчурного капіталу, а також створити ефективну систему трансферу технологій.

Важливим напрямом є стимулювання міжнародної співпраці та залучення іноземних інвестицій для розвитку інновацій. Для досягнення цих цілей потрібно змінити підхід до наукової діяльності, переходячи від суто академічних досліджень до більш практичного застосування наукових досягнень у реальному секторі економіки.

Інноваційний розвиток науки в Україні є критично важливим для її майбутнього економічного відновлення та посилення конкурентоспроможності на міжнародній арені. Подолання існуючих проблем, таких як недостатність джерел та обсягів фінансування, відсутність ефективної інфраструктури є ключовим завданням для створення умов, які сприятимуть інноваційному прогресу та розвитку науки в країні.

Література:

1. Вагонова О.Г., Госалова С.В., Терехов Є.В. Сучасний стан інноваційної діяльності на промислових підприємствах України. *Економічний вісник.* 2020. № 3. С. 189-196.

2. Савастєєва О.М., Журавльова Т.О., Скляров Д.Ю. Державна фінансова підтримка інноваційної діяльності в національних умовах неоіндустріального розвитку. *Економіка та суспільство.* Випуск № 35. 2022. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-31. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1088/1045 (дата звернення 07.03.2025).

3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 07.03.2025).

4. Руденко І.В., Постольна Н.О., Голованова О.М., Приходько Т.М., Золотоверха В.П. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні. *Scientific Journal «ScienceRise»*. № 5(58). 2019. С. 18–22.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-77

ВІДНОВЛЕННЯ НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ВІЙСЬКОВИХ УМОВАХ

Сісецький А. П.
кандидат медичних наук,
асистент кафедри внутрішньої медицини № 3
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Відновлення та розвиток наукового потенціалу в умовах війни потребує збереження і посилення креативності вчених із забезпеченням їх психологічної стабільності. Глибока самоідентифікація із зменшенням психоемоційної напруги, яка порушує стабільність особистості та ускладнює її розвиток, зумовлює активну інваріантність творчого мислення. Структурування внутрішнього психологічного простору – його запорука.

У процесі внутрішнього «руху» від невиразних відчуттів до чіткого сприйняття власного стану важливим є фокусування на конкретних елементах нашої чуттєвої сфери – образах наших станів. Репродукування образів – постійна актуальна потреба. Для структурування внутрішнього психологічного простору з ціллю психологічної декомпресії та продуктивного динамічного розвитку застосовується об'єднаний або *інтегративний образ (ІО) внутрішнього стану*. ***Методика голографічного моделювання*** розроблена з цією ціллю. Об'ємне або голографічне мислення також важливе у нових технологіях візуалізації, зокрема із застосуванням штучного інтелекту.

Інтегративний образ – миттєвий «зріз» внутрішнього психологічного простору, що утворюється у внутрішньому полі зору при з'єднанні образів кольору (ахроматично) – зоровий аналізатор, звуку – слуховий, запаху – нюховий, смаку – смаковий, дотику – тактильний та руху – пропріоцептивний (суглобово-м'язевий) аналізатори. Створений внутрішній ІО трансформується у зовнішній ІО при візуалізації його в графічній композиції чи кінестетично. При цьому осмислюється власний стан і зменшується психоемоційна напруга, особливо при кризових станах, соматоформних розладах.

Методика складається з трьох рівнів, які підрозділяються на етапи. *І рівень.* 1. У внутрішньому полі зору по черзі зліва направо переглядаються базові геометричні фігури – крапка, пряма лінія, трикутник, квадрат, круг, сприйнят-тя яких характеризується високою нейрофізіологічною

активністю. Базові геометричні фігури – елементи архетипного моделювання та психофізіологічної регуляції власного стану. Обирається оптимальна фігура. 2. У внутрішньому полі зору від центру до периферії розглядаються основні спектральні кольори і обирається оптимальний. 3. З'єднуються і розглядаються обрані фігура та колір. 4. Кольорова фігура розгортається в об'ємі – об'ємна голо-грама. 5. Об'ємна голограма візуалізується графічно та кінестетично. 6. Поетапно уявляються та з'єднуються з розгорткою в об'ємі модифікована (похідна від оптимальної базової геометричної) фігура та нюансований (похід-ний від оптимального) колір з візуалізацією об'ємної голограми графічно та кінестетично.

ІІ рівень. Власне створення ІО. 1.Послідовно уявляються і створюються графічні еквіваленти образів оптимального кольору (ахроматично), звуку, запаху, смаку, дотику та руху. 2. Усі образи з'єднуються в один – ІО. 3. Створений ІО уявно розташовується в агресивному та комфортному зовнішніх середовищах (рис. 1) з а – та хроматичним графічним та кінестетичним відображенням його модифікацій у них та самого процесу трансформації.

Рис. 1. Інтегративний образ в агресивному та комфортному зовнішніх середовищах

ІІІ рівень. 1. Уявне дистаціювання ІО з а – та хроматичним відображенням етапів процесу його трансформації. 2. Уявне дистаціювання

ІО у ближнє та віддалене майбутнє з а – та хроматичним графічним та кінестетичним відображенням етапів процесу його трансформації. При цьому відбувається поступова трансформація образів на основі створених, що інтенсивніші по від-чуттям від початкових. Подальша робота відбувається саме з ними або ж із попередньо створеними, якщо на якомусь етапі вони починали сприйматись більш активними і позитивними.

Особливо важлива графічна та кінестетична розгортка створених на всіх рівнях ІО. При цьому не тільки уточнюється реальність його існування, але й постійно віднаходяться шляхи власного бачення свого стану та реальності. В нових технологіях також використовуються віртуальні структури, в яких дематеріалізація форми при переході у знакову інформаційну систему призводить спочатку до її схематизації, спрощення та жорсткості, а потім в процесі контрольованої корекції – до графічного та кінестетичного відтворення у зовнішній реальності.

У середовищі з певним просторовим вирішенням можливе моделювання особистісних особливостей, способу сприйняття дійсності, стилю життя, тобто власного життєвого шляху. Подібним чином впливає власний ІО. При створенні ІО структурується внутрішній психологічний простір і активізується життєвий потенціал. Потрібний час, щоб звикнути до образів, візуалізувати їх і таким чином усвідомити свій стан, своє Я і продуктивно скорегувати його [2], зменшуючи рівень психоемоційної напруги, яка раніше не сприймалась як і внутрішні, зовнішні проблеми та їх поєднання.

Рис. 2. Продуктивна візуалізація внутрішнього стану

Завдяки ІО, що відображає реальний теперішній стан та при розвитку – майбутній, осягаються закономірності нашого життя, виявляються життєві резерви, що дозволяє коригувати власний стан, стимулювати розвиток і створювати життєву перспективу. ІО – динамічний образ самого себе – дозволяє визначати свій внутрішній стан шляхом активної уяви і візуалізації, зміцнювати і збагачувати наші емоційні ресурси та комунікативні можливості, тренувати здатність до мобілізації життєвого досвіду, розвивати саморегуляцію, зменшувати психоемоційну напругу та оптимізувати життєві стратегії в екстремальних умовах.

Використанням ІО у процесі голографічного моделювання – важлива складова нових реабілітаційних методів ландшафтної образної кінезіотерапії, образно-асоціативної корекції, та антистресової програми, створених для профілактики та корекції захворювань серцево-судинної системи, тривожно-депресивних розладів, зокрема у працівників наукової сфери.

Література:

1. Ernst K. Psychoanalytic Explorations of Art. London: Allen and Unwin. London, 1953. 262 P.

2. Rieland R. 7 Ways Technology is Changing How Art is Made. *Smithsonian Magazine*.Washington, 2014. http://www.smithsonianmag.com/arts-culture/7-ways-technology-is-changing-how-art-is-made-180952472/

3. Ball B. Moments of Change in the Art Therapy Process. American Art Therapy Association Annual Conference, St. Louis, Missouri. 2000. *The Arts in Psychotherapy* . 2002. N. 29. P. 79–92.

4. Schaverien J. The Revealing Image: Analytical Art Psychotherapy in Theory and in Practice. London&New York: Routleage. 1992. 242 P.

5. Сісецький А.П. Інтегративний образ у структуруванні внутрішнього простору творчої особистості. Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. НАОМА. Київ. 2006. С. 79-82.

6. Costa P., McCrae R. Neuroticism, somatic complaints and disease: is the bark worse than the bite? *Journal of Personality.* 1987. N. 55. P. 299-316.

7. Riedel M. Freiheit und Verantwortung. Zwei Grundbegriffe der kommunikativen Ethik // Prinzip der Freiheit: (Eine Auseinandersetzung um Chancen und Grenzen transzendentalphilosophieschen Dankens). Freiburg; Munchen: Karl Alber, 1979. P. 201 – 222; 225–228.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-78

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЧАСІВ ВІДБУДОВИ

Юхименко Л. І.
доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

Підтримка та розвиток освіти і науки в Україні на сучасному світовому рівні потребує постійного застосування нових технологій, методів і практик для можливості навчання студентської молоді та ведення нею дослідницької діяльності. Діючі принципи методології і організації освіти і науки України у ІІІ-му тисячолітті на основі їх навчальних, виховних і наукових складових, на сьогодні дозволяють створити необхідне підґрунтя щодо можливості функціонування освітянсько-наукового соціуму [1]. Важливо, що саме цей соціум значною мірою здатен надати здобувачам вищої освіти, від якої залежить майбутнє країни, необхідні орієнтири для подолання як життєвих труднощів воєнного стану у сьогоденні, так і визначення перспектив післявоєнної відбудови. Не викликає сумнівів, що необхідним елементом сучасної освіти і науки України є формування у молоді відчуття приналежності до вітчизняного освітянсько-наукового соціуму та інтегрованості у світову парадигму розвитку суспільства. Водночас, змістовним результатом освіти і науки, повинна стати гуманна і, в той же час, індивідуалізована особистість, яка володіє високим професіоналізмом, має чітку мотивацію до розширення меж освіти та наукового простору як в межах університету, так і регіону, країни.

Метою дослідження є з'ясування основних векторів відновлення та інноваційного розвитку освіти і науки в сучасних реаліях воєнного стану та післявоєнної відбудови України, їх відображення у методології та організації наукових досліджень. Слід зазначити, що в наш час у вихованні, освіті, навчанні та розвитку майбутніх науковців - теперішніх здобувачів вищої освіти ІІ-го магістерського та ІІІ-го (доктор філософії) рівнів вищої освіти, такий предмет як «Методологія та організація наукових досліджень» відіграє значну роль. Його викладання спрямоване на оволодіння теоретичними, практичними знаннями і технологіями досліджень, створення чіткої обізнаності здобувачів закладів вищої освіти (ЗВО) відносно сучасних напрямків науки, її положень, методологій тощо. Саме

цьому предмету відведена функція навчання і, водночас, переконання майбутніх науковців у необхідності уміння оперування значним обсягом інформації, розуміння шляхів її використання на практиці, впровадження отриманих результатів в освітній процес, опанування методами організації науково-дослідницької діяльності, проведення пошукових досліджень, оптимального використання сталого досвіду, застосування сучасних інновацій тощо.

На тепер у вищій освіті і науці України діють принципи студентоцентризму, гуманізації освітнього простору, зорієнтованості наукової діяльності на розвинення особистісного потенціалу та компетентнісного спрямування навчального процесу у ЗВО. Вони цілком узгоджуються із Національною доктриною розвитку освіти, Законами України «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» у відповідності з положеннями до автономії університетів, академічної доброчесності, академічної мобільності, свободи слова і творчості та ін. [2, 3]. Не дивлячись на ускладненість та специфічність навчання і наукової діяльності в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну, введення воєнного стану, існування різноманітних стресових викликів, пошкодженої освітньої та наукової інфраструктури, вища освіта у країні продовжує свої траєкторії розвитку. Вони спрямовані на відкритість інноваціям, досягненням світового науково-технічного прогресу, розвиток здібностей до переосмислення цінностей, прийомів конструктивності, знаходження правильних відповідей при розв'язанні нових завдань, викликів та екстремальних ситуацій. Проблемам розвитку освіти та науки в наш час присвячені дослідження освітян, науковців-математиків, фізиків, хіміків, медиків, філософів, філологів, психологів, психофізіологів, педагогів і ін. [4, 5]. Безперечно, що головними завданнями освіти і науки, як під час воєнного стану в країні, так і повоєнні роки залишатиметься потреба в оновленні, поповненні та обміні знаннями вітчизняної наукової спільноти з представниками наукових шкіл зарубіжних країн, оволодіння іноземними мовами, штучним інтелектом. Це провідні серед необхідних умов для подальшого розвитку науки з метою удосконалення, інтеграції теорії та практики, задоволення нагальних потреб суспільства тощо.

Як відомо, термін «інновація» рівнозначний з поняттями «відновлення», «зміни», що в освітянсько-науковому контексті означає вироблення нових бачень, стратегій вирішення, застосування під час вирішення проблем комплексних підходів, адаптація міжнародного досвіду до вітчизняних умов в освіті і науці на різних рівнях [4]. На тепер, не викликає сумнівів, що одним з провідних векторів розвитку освіти в Україні, який варто употужнювати, є стале і безупинне розвинення особистісних навиків та компетенцій [5]. Особистісний ріст та здобуття умінь майбутнім фахівцем і науковцем до продукування нових ідей, всебічного аргументування своєї думки, дозволить не тільки зрозуміти зовнішні сторони проблеми, але й осягнути її зсередини, побачити зв'язок із іншими складовими, що здатне

підштовхнути до винайдення нових способів її розв'язання. Використання компетентністного підходу під час застосування різноманітних новітніх технологій навчання (інтерактивні завдання, висловлення гіпотез, моделювання, міжнародна академічна онлайн і офлайн мобільність тощо) дозволить модернізувати процеси здобуття вищої освіти у ЗВО. Найбільш дієвими серед сучасних форм проведення занять, покликаних оновити процес здобуття освіти в університетах, є навчання в комунікації, співробітництві викладача і здобувача (лекція-діалог, лекція-презентація з обговоренням проблемних питань, лекція-інтерв'ю і ін.), ігрові, проєктні, модульні, комп'ютерні, інтерактивні та інформаційні технологічні прийоми викладення матеріалу, які слід застосовувати для очного, заочного, дистанційного навчання та активізації наукової діяльності. Надзвичайно корисним для майбутніх науковців є метод складання та виконання наукових проектів за актуальними проблемами [1].

Враховуючи швидкоплинність подій у сучасній світовій науці, реформу вітчизняної освіти, яка триває на основі діючого законодавства, бурхливий розвиток науково-технічного прогресу, що відбувається на тлі воєнних подій у країні, важливо розуміти про необхідність налаштування здобувачів вищої освіти на «безперервність навчання». Лише розуміння майбутнім науковцем потреби у постійному розвитку, реальні конкретні кроки до самоосвіти, вміння швидко адаптуватися до змінних подій, вирішення нестандартних ситуацій, приймання відповідальних рішень на основі продуманих, чітко спрямованих інноваційних навчальних програм ЗВО зможе наблизити розвиток освіти і науки в Україні до успіху.

Література:

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник / за ред. С.М. Шкарлета. Київ-Чернівці: Букрек, 2022. 140 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/za

2. Закон «Про вищу освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

3. Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-12#Text

4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за ред. В. Кременя. Київ: Пед. думка, 2020. 448 с.

5. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. 2023: Інформаційно-аналітичний збірник. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf

НАПРЯМ 5. ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙ У СФЕРУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ТУРИЗМУ ТА ГОСТИННОСТІ ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-79

МАРКЕТИНГ І БРЕНДИНГ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Албичева Ю. В.
здобувачка вищої освіти третього курсу ступеня бакалавра
за спеціальністю 073 – Менеджмент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: ***Горбаньова В. О.***
старший викладач кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Ребрендинг України – це комплексний процес створення нового національного іміджу, який відображає історичну спадщину, сучасні досягнення та прагнення України до інтеграції в міжнародну спільноту. Основними напрямками цього процесу є – визначення основних цінностей. Аналіз історичних, культурних та соціальних аспектів дозволяє визначити ключові елементи національної ідентичності. Ці елементи є основою для формування нового іміджу, який підкреслює стабільність, відкритість до змін та орієнтацію на інноваційний розвиток. При розробці нової ідентичності на основі визначених цінностей формується сучасна візуальна концепція, що включає новий логотип, кольорову палітру, слогани та ключові повідомлення для підвищення впізнаваності за кордоном. Процес також враховує світові тенденції в маркетинговому дизайні та особливості цільової аудиторії. При інтеграції маркетингової стратегії розробляється комплексна стратегія просування нового українського бренду, що включає участь у міжнародних виставках і конференціях та співпрацю з провідними маркетинговими агенціями. Використання цифрових каналів комунікації дозволяє швидко доносити ключові повідомлення до широкої аудиторії [2].

Соціальний маркетинг у контексті післявоєнної відбудови України спрямований на підтримку внутрішньо переміщених осіб та підвищення їхньої довіри до державних інституцій. Буде розроблена спеціальна кампанія, орієнтована на внутрішньо переміщених осіб, яка висвітлюватиме

можливості державної допомоги, соціальні програми та шляхи інтеграції в місцеві громади через доступні та зрозумілі повідомлення. Співпраця з неурядовими організаціями та волонтерськими ініціативами дозволить ефективніше поширювати інформацію та реалізовувати соціальні проекти. Такі партнерства можуть допомогти побудувати мережі підтримки, де довіра та взаємодопомога відіграють важливу роль. Регулярне інформування громадськості через офіційні канали, в тому числі цифрові платформи, сприяє підвищенню рівня довіри до державних інституцій. Інтерактивні сервіси допомагають збирати зворотній зв'язок та швидко реагувати на потреби громадян [1].

Сучасний цифровий маркетинг є рушієм економічного зростання, сприяючи розширенню ринку та оптимізації бізнес-процесів. Сучасні технології допомагають оптимізувати управлінські та виробничі процеси, сприяючи економії коштів та підвищенню ефективності компаній. Автоматизація та використання аналітичних інструментів дозволяють швидко реагувати на зміни ринкового середовища. Для розвитку електронної комерції необхідно створення онлайн-майданчиків для продажу українських товарів та послуг, що дозволить вийти на нові ринки всередині країни та за кордоном. Це сприятиме залученню інвестицій, збільшенню експорту та стимулюватиме створення робочих місць, що є важливим фактором відновлення економіки. Також необхідно підвищення конкурентоспроможності брендів [3].

Використання цифрових каналів, таких як соціальні мережі, платформи контент-маркетингу та SEO-інструменти, дозволить українським брендам ефективно конкурувати на світовому ринку. Завдяки аналітиці та моніторингу компанії зможуть швидко коригувати свої стратегії для досягнення максимальної ефективності. Інтеграція ребрендингу, соціального маркетингу та цифрових стратегій створює міцний фундамент для післявоєнного відновлення України. Такий підхід може не лише покращити міжнародний імідж України, але й забезпечити підтримку з боку внутрішніх соціальних груп та сприяти сталому економічному розвитку. Добре продумані та ефективно реалізовані маркетингові заходи сприятимуть гармонійному переходу до нової ери розвитку та інтеграції України у світову економіку [4,5].

Підводячи підсумки, комплексне використання ребрендингу, соціального та цифрового маркетингу є важливим елементом післявоєнної відбудови України. Запропонована стратегія допоможе покращити міжнародний імідж України, підтримати вразливі групи населення та сприятиме сталому економічному розвитку.

Література:

1. Фундаментальні положення маркетингового управління // *Marketing Management Kotler Keller Pearson (15e)*. С. 206–207.
2. Теоретичні основи стратегічного брендингу, що лежать в основі ребрендингових процесів // *Kevin Lane Keller – Strategic Brand Management*.
3. Сучасні цифрові технології та практики у сфері цифрового маркетингу // *Digital Marketing: 7th Edition.*
4. Локальні дослідження та приклади ребрендингу України, соціального маркетингу // *Кафедра маркетингу КПІ ім. Ігоря Сікорського.* URL: https://marketing.kpi.ua/files/studentam/metodichki/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%96%D0%B2%202012.pdf (дата звернення: 10.03.2025).
5. Аналіз цифрового маркетингу у глобальному та українському контексті // *Economy and Society.* URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3063 (дата звернення: 10.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-80

ІННОВАЦІЇ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ ЯК МЕХАНІЗМ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ахмад Зубайр
доктор філософії,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Туристичну галузь можна назвати одним з надважливих факторів розвитку світової економіки. За дослідженням Всесвітньої ради подорожей і туризму (WTTC) частка туристичної галузі у світовому ВВА в 2023 році склала 10.4%, що є дуже важливим фактором. Туристична галузь, частиною якої є готельно-ресторанна справа, є базою для створення мільйонів робочих місць, підприємства приносять до держав великі доходи та конкуренція дає можливість вносити сучасні та вагомі інновації, що допомагає розвивати багато галузей в країнах. [2]

На світовий розвиток великий вплив має міжнародне право, яке створює умови для кооперації зусиль міжнародної спільноти. В 2015 році в рамках Організації об'єднаних націй була прийнята резолюція Генеральної

Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», в рамках якої було прийнято 17 цілей сталого розвитку, що стали в основі для розвитку світу [1].

Саме на основі цих цілей Організація об'єднаних націй намагається створити умови для кооперації всіх суб'єктів міжнародного права задля досягнення успіху.

Цілі сталого розвитку також вирішують економічні питання, наприклад, однією з цілей є подолання бідності і туристична галузь може прямо впливати на досягнення цієї цілі.

Туризм – це сфера, в яку входять дуже багато підприємств, в тому числі готелі з ресторанами. Готельно-ресторанна галузь в країнах з високим рівнем туризму має дуже велике значення і розвиток цих направлень прямо впливає на прибутки підприємства, що в свою чергу створює можливості для розвитку країни.

Туристична галузь впливає на економіку країни через створення нових робочих місць, сплату податків, створення цікавих та унікальних готелів та ресторанів збільшує зацікавленість в країні і прямо впливає на потік туристів, які приносять нові надходження в країну, що в свою чергу збільшує економічний розвиток і створює умови для подолання бідності в країні та світі.

Як і для будь-якої сфери підприємницької діяльності, для представників готельно-ресторанної справи важливо завжди бути в трендах та запроваджувати інновації в свою діяльність.

Сучасний менеджмент туристичної галузі прямо пов'язаний із електронною комерцією та використанням сучасних технологій і тенденцій. Наприклад, сьогодні значна більшість людей, які подорожують, використовують зручні додатки та ресурси для бронювання готелів. Це допомагає гостю швидко знайти кращий варіант для себе, а для готелю це економить велику кількість часу, тому що в додатках та інтернет ресурсах готелем заздалегідь надається велика кількість інформації і гість всю інформацію дізнається сам, маючи можливість порівняти декілька варіантів.

Використання технологій для розвитку готелів має користь як для гостей, так і для самого готелю, якщо кожен клієнт приходив би особисто дивитись на умови готелю та маючи бажання отримати велику кількість інформації, то це могло сприяти тому, що представники готелю могли витрачати и велику кількість часу та свого особистого ресурсу для надання інформації і повторення, а інноваційне відношення до свого підприємства дає можливість звільнити велику кількість часу для представників готелю і направити цей ресурс на інші напрями, що на практиці стало дуже якісним розвитком для готельної індустрії.

Ресторанна галузь також дуже швидко розвивається, так наприклад, зараз більшість представників цієї сфери мають додатки свого підприємства, в якому можливо замовити доставку, подивитись меню та отримати інші послуги. В ресторанній сфері, як і будь де, є ще багато варіантів для розвитку. Так, наприклад, для економії часу офіціанта, можливо створювати умови в яких гість мав би можливість робити замовлення самостійно в додатку, що було б зручніше і для гостя в тому числі, бо не потрібно чекати поки представник ресторану зможе підійти для отримання цього замовлення.

Важливою інновацією в ресторанній галузі України було б створення можливостей для бронювання столику в онлайн режимі через додаток або інтернет мережі закладу без контакту з представником ресторану. Тобто, створення можливості, наприклад, на сайті, де клієнт може зайти, обрати час, в який гість планує свій візит до закладу, а також зручний для себе столик. Українська ресторанна індустрія, в більшості, питання бронювання вирішує шляхом отримання дзвінків, що іноді буває зовсім незручно, як для клієнта, так і для представника закладу.

Підсумовуючи можна сказати, що, на мій погляд, інновації в сфері готельно-ресторанної справи дуже важливі і вищевказані оновлення можуть надати ресторанам можливості якісно збільшити доходи шляхом зменшення навантаження на представників підприємства і збільшення зручності для гостей, що може покращити задоволення від візиту до закладу. Покращення економічних умов на окремих підприємствах створює можливості для розвитку всієї галузі та держави в цілому, що є важливим аспектом для досягнення сталого розвитку.

Література:

1. Резолюція Організації об’єднаних націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» 2015р. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyy-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku

2. WTTC Travel and Tourism economic impact research (EIR). 2023 URL: https://wttc.org/research/economic-impact

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-81

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДБУДОВИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Базулько М. О.
здобувач вищої освіти 4 курсу першого (бакалаврського рівня)
спеціальності 073 Менеджмент
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна
Лебедєва Н. А.
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Туристична галузь України зазнала значних втрат внаслідок повномасштабного вторгнення. Після початку бойових дій українці майже повністю забули про подорожі. Натомість українські туристичні компанії змушені були вирішувати питання допомоги туристам, які застрягли за кордоном, та ініціювати евакуаційні заходи з небезпечних регіонів країни. Згідно з офіційними даними, загальна сума прямих збитків через руйнування активів туристичної галузі складає 0,40 млрд грн, а непрямі втрати оцінюються в 110,8 млрд грн, що становить 3% всіх непрямих втрат економіки України [1].

Дослідження науковців свідчать, що цифрові технології набувають все більшої важливості у всіх секторах туризму, оскільки вони полегшують доступ до культурних пам'яток, покращують якість обслуговування та зменшують витрати на маркетинг і залучення клієнтів. Сучасні цифрові технології відіграють важливу роль у розвитку туристичної галузі, сприяючи її економічному зростанню, і стають найважливішим трендом, що робить подорожі доступнішими та зручнішими [2, с. 242].

Аналіз наукових джерел дозволяє виділити кілька ключових напрямів цифровізації туризму, які мають потенціал стати драйверами економічного відновлення галузі в Україні.

В Україні основними цілями створення віртуальних турів на сучасному етапі є: популяризація та ознайомлення (представлення не лише публічних виставок, а й музейних колекцій, що зберігаються в сховищах); освітньо-культурні (розширення візуального уявлення про об'єкти, що демонструються); соціально-психологічна реабілітація (що відволікає увагу від негативних новин та подій) [3, с. 55].

Перший напрям – віртуалізація туристичних продуктів. На сьогодні віртуальний туризм в результаті військових дій є єдиним телепортом, що дозволяє, не виходячи з дому, відвідати музей, історичні місця або подивитися виставу.

Другий напрям – інтелектуалізація туристичних сервісів. Штучний інтелект проникає у весь процес виробництва та споживання туристичних послуг. Як зазначають дослідники, технології штучного інтелекту дозволяють змінювати туризм, вносячи «розумні зміни» в розробку туристичних маршрутів, управління хмарними системами, роботу готелів. Найефективніше застосування штучного інтелекту відзначається у персоналізації туристичних послуг, формуванні індивідуальних пропозицій на основі аналізу споживчої поведінки, прогнозуванні попиту [4, с. 13].

Третій напрям – платформні рішення в туризмі. Оцифрування та інтеграція технологій, а також розширення масштабів та мобільності туристичної індустрії проклали шлях до створення глобальних туристичних платформ. Загальносвітовою тенденцією є зростання частки онлайн-замовлень у туристичних компаніях. Інформаційні технології та Інтернет дозволили туристам бронювати готелі та авіаквитки через онлайн-сервіси, змінивши інформаційну асиметрію у виробництві та споживанні туристичних послуг [5, с. 12]. Для України актуальним є створення національних туристичних платформ з інтеграцією різноманітних сервісів, розробка мобільних додатків з повним спектром туристичних послуг та впровадження цифрових систем бронювання й оплати.

Четвертий напрям – інтеграційні технології, що забезпечують взаємодію онлайн та офлайн туризму, віртуального досвіду та реальності. Розвиток цифрових, інтелектуальних і віртуалізаційних технологій спонукає до інтеграції різних форм туристичного досвіду. У сфері туризму зростаюча зрілість технології великих даних прискорює розвиток технологій штучного інтелекту. Великі дані і технології віртуалізації продовжують глибше інтегруватися з туристичним ринком і надавати інтелектуальні, зручні, якісні туристичні послуги та інноваційні форми бізнесу для туристів [6, с. 339].

Після нашої Перемоги очікується значне зростання попиту на відвідування України. Україна стала символом стійкості та протидії агресії, прикладом мужності та сили духу у захисті своєї свободи та незалежності. Мільйони людей у світі дізналися про Україну та підтримують українців, у багатьох з'явився інтерес до нашої історії, традицій та цінностей. Після відкриття аеропортів можна очікувати великого потоку туристів. Вже сьогодні є індивідуальні туристи, які подорожують до України залізничним та автомобільним транспортом [7, с. 14].

Для ефективного використання потенціалу цифрових технологій у відновленні туристичної галузі України необхідно: створити національну стратегію цифрової трансформації туристичного сектора; забезпечити

підготовку кадрів у сфері цифрового туризму; стимулювати інвестиції в цифрову інфраструктуру; впровадити програми державної підтримки інноваційних проєктів у туризмі.

Цифрові технології відіграватимуть ключову роль у відновленні та розвитку туристичної галузі України. Через впровадження віртуальних турів, використання штучного інтелекту, розробку платформних рішень та інтеграційних технологій можливо не лише відновити, але й підняти туристичну галузь на якісно новий рівень. Цифрові інноваційні рішення сприятимуть створенню конкурентоспроможного туристичного продукту, залученню більшої кількості як внутрішніх, так і зовнішніх туристів, що стане важливим чинником економічного відновлення України.

Література:

1. Постанова КМУ №326 від 20.03.2022 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації».

2. Лисюк Т.В., Ройко Л.Л., Білецький Ю.В. Цифрові інноваційні технології у сфері туризму України. Економіка та суспільство. 2023. Випуск № 52. С. 240-245.

3. Носирєв О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. Соціально-економічні проблеми і держава. 2022. Вип. 1(26). С. 55–68.

4. Роїк О.Р., Недзвецька О.В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія економічні науки. 2022. Випуск 46. С. 11–15.

5. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? Економічні студії. 2022. № 5. С. 10-15.

6. Корчевська Л. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди. Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, м. Чернівці, 5 травня 2022 р. Чернівці: Технодрук, 2022. С. 337–341.

7. Чорний О. Найкращі часи – попереду. Що відбувається з туризмом в Україні під час війни. Туристичний вісник. 2022. № 8. С. 12-16.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-82

УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Базь Д. Р.
здобувач вищої освіти третього курсу ступеня бакалавра
спеціальності 073 – Менеджмент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Паун К. Д.
здобувач вищої освіти третього курсу ступеня бакалавра
спеціальності 073 – Менеджмент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: ***Горбаньова В. О.***
старший викладач кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Українське суспільство та економіка зазнали значних руйнувань та труднощів через війну. Відновлення країни передбачає зосередження уваги на управлінні людськими ресурсами, зокрема мотивації та реінтеграції кадрів, які постраждали від війни, освітнім програмам та перепідготовці спеціалістів для відновлення економіки та сприяння соціальній відповідальності бізнесу у сфері HR, спрямованій на підтримку ветеранів та переселенців.

Мотивація та реінтеграція ветеранів та осіб, які зазнали шкоди внаслідок війни, є надзвичайно важливою для стабільності суспільства та економіки. Після тривалого конфлікту система реабілітації та підтримки ветеранів залишається недостатньо розвиненою, що потребує впровадження нових підходів і програм для їхньої успішної адаптації до мирного життя.

Праця та волонтерство стали для багатьох українців справжнім порятунком і джерелом самопідтримки в умовах війни. Психосоціальні програми, які фокусуються на підтримці ментального здоров'я в робочому середовищі, допомагають працівникам справлятися зі стресом і знаходити нові сенси в складних реаліях. Організація заходів, що сприяють психологічній реабілітації та соціальній інтеграції, мають велике значення. Наприклад, у Бучі проводяться спортивні заходи для ветеранів, які допомагають їм адаптуватися до суспільства та взаємодіяти з громадою [1].

Крім того, важливо розробляти програми, які сприяють адаптації постраждалих до нових умов ринку праці. У Київській області реалізується

проєкт, що передбачає перекваліфікацію жінок у професії, які традиційно вважаються «чоловічими», що відкриває для них нові можливості для працевлаштування [2].

Наступними важливими аспектами є освітні програми та перепідготовка спеціалістів для відновлення економіки.

Відновлення економіки України потребує кваліфікованих працівників у таких ключових секторах, як будівництво, транспорт і логістика, сільське господарство та сфера послуг. Програма Skills4Recovery має на меті підтримати підготовку та перепідготовку кваліфікованих працівників у цих секторах. Ініціатива отримала додаткове фінансування від Європейського Союзу, Польщі та Естонії, а її бюджет було збільшено до 25,5 млн. євро. Це дозволить розширити програму на всю Україну, підготувати 4700 фахівців та підтримати 50 закладів професійно-технічної освіти [3].

Підготовка викладачів та керівників закладів професійно-технічної освіти, які працюють з такими вразливими групами, як ветерани та внутрішньо переміщені особи, сприятиме їхній інтеграції на ринку праці.

Ще одним ключовим аспектом є соціальна відповідальність бізнесу у сфері HR: підтримка ветеранів та переселенців.

Корпоративна соціальна відповідальність у воєнний час означає відповідальне ставлення компаній до своїх працівників, споживачів і суспільства в цілому. Компанії можуть впроваджувати програми соціальної допомоги ветеранам, надавати їм можливості для трудової реабілітації, навчання та інші соціальні послуги [4].

Інтеграція соціальної відповідальності стає частиною повсякденної діяльності компанії та відображається на її відносинах з працівниками, клієнтами та партнерами. Це зміцнює репутацію компанії як відповідального партнера перед суспільством.

Підтримка ветеранів – це спільна відповідальність бізнесу, влади та суспільства. В Україні понад 3 мільйони людей з інвалідністю, з яких понад 300000 отримали такий статус з початку повномасштабного вторгнення. Представники влади, бізнесу та громадських організацій обговорюють питання впровадження стандартів безбар'єрності, інклюзивності та доступності [5].

Ми впевнені, що успіх відновлення України залежить від здатності суспільства об'єднуватися та підтримувати один одного на шляху до спільної мети. Ініціативи, спрямовані на реінтеграцію, перевиховання та працевлаштування тих, хто постраждав від війни, мають важливе значення для відновлення України.

Підводячи підсумки, можна сказати, що управління людськими ресурсами в умовах відновлення України є складним завданням, яке потребує скоординованих зусиль держави, підприємств та суспільства. Мотивація та реінтеграція постраждалих від війни осіб, освітні програми,

професійна перепідготовка та корпоративна соціальна відповідальність у сфері людських ресурсів є ключовими елементами цього процесу. Інвестиції в людський капітал та створення всебічного сприятливого середовища для ветеранів і внутрішньо переміщених осіб сприятимуть сталому розвитку та відновленню економіки України.

Література:

1. У Бучі ветерани війни реінтегруються через спорт // *Київський регіон* [Електронний ресурс]. URL: https://kyivregion.info/2024/07/24/u-buchi-veterany-vijny-reintegruyutsya-cherez-sport/ (дата звернення: 10.03.2025).
2. На Київщині втілюють унікальний проєкт з перекваліфікації жінок на «чоловічі» професії // *Київщина 24/7* [Електронний ресурс]. URL: https://kyivschina24.com/news/na-kyyivshhyni-vtilyuyut-unikalnyj-proyekt-z-perekvalifikacziyi-zhinok-na-cholovichi-profesiyi/ (дата звернення: 10.03.2025).
3. Skills4Recovery: ЄС, Польща та Естонія збільшують підтримку для економічного відновлення України [Електронний ресурс]. URL: https://mon.gov.ua/news/skills4recovery-ies-polshcha-ta-estoniia-zbilshuiut-pidtrymku-dlia-ekonomichnoho-vidnovlennia-ukrainy (дата звернення: 10.03.2025).
4. Крамарєва М. HR-бренд під час воєнного стану // *SPEKA – онлайн-медіа про підприємництво та технології* [Електронний ресурс]. URL: https://speka.media/hr-brend-pid-cas-vojennogo-stanu-p06z52 (дата звернення: 10.03.2025).
5. «Підтримка ветеранів ─ це спільна відповідальність бізнесу, держави та суспільства»: досвід Метінвесту в створенні програм адаптації та розвитку // *International Mining and Steel Manufacturing Group of Companies* [Електронний ресурс]. URL: https://metinvestholding.com/ua/media/news/pidtrimka-vietieraniv-tsie-spil-na-vidpovidal-nist-bizniesu-dierzhavi-ta-suspilstva (дата звернення: 10.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-83

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Власюк К. В.
доктор філософії з менеджменту,
старший викладач кафедри готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Бакшанська А. С.
здобувачка 3 курсу спеціальності 241 Готельно-ресторанна справа
Фаховий коледж
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна

Повномасштабна війна росії проти України суттєво вплинула на соціально-економічний розвиток країни, зокрема на туристичну та готельно-ресторанну сферу. Оскільки дана галузь до війни була важливою складовою економіки, то тепер через безпрецедентні обставини, економіка зазнала значних втрат, туристична галузь зазнала зменшення потоку туристів та знаходиться в процесі трансформації попиту на послуги [1]. Війна обмежила мобільність населення, змінила структуру споживчих запитів, скоротила кадровий потенціал через міграцію та мобілізацію працівників галузі [5]. Але разом з цим, навіть за таких умов внутрішній туризм демонструє потенціал для часткового відновлення галузі, хоча й потребує адаптації до нових реалій [3; 4].

Отже, **метою** дослідження є аналіз впливу війни на туристичну та готельно-ресторанну сферу в Україні, а також визначення інноваційних підходів до відновлення та розвитку галузі в післявоєнний період. Відповідно до поставленої мети, **завданнями** дослідження є:

− аналіз впливу війни на туристичну та готельно-ресторанну сферу України;

− виявлення основних викликів, з якими стикаються підприємства галузі;

− дослідження перспективних інноваційних підходів до адаптації та відновлення туристичного та готельно-ресторанного бізнесу;

− визначення можливостей міжнародного партнерства та залучення інвестицій для стабілізації та подальшого розвитку галузі.

Повномасштабна війна в Україні кардинально змінила стан туристичних потоків та ринок готельно-ресторанних послуг. Першочергово значних втрат зазнав міжнародний туризм, адже кількість іноземних туристів знизилась майже до нуля через високі ризики, закриття повітряного простору, порушення логістичних маршрутів та загальну нестабільність ситуації в країні [1; 3]. За даними Національної туристичної організації України, кількість іноземних туристів у 2022 році скоротилася більше ніж на 90 %, порівняно з довоєнним періодом [3].

Водночас через безпекові ризики суттєво трансформувався і внутрішній туризм – відбулось зменшення попиту на туристичні подорожі до регіонів, близьких до зони бойових дій. Натомість зріс інтерес до західних областей України, які стали більш безпечними і привабливими для внутрішнього туриста, що спричинило перерозподіл туристичних потоків [1; 4].

Що стосується ринку готельно-ресторанних послуг, то на ньому суттєво скоротився попит на послуги преміального сегмента через економічну нестабільність та зниження доходів населення, натомість зросла актуальність доступних і бюджетних форматів. Крім того, заклади гостинності зіткнулися з дефіцитом кадрів, спричиненим мобілізацією працівників, виїздом працівників за кордон та переміщенням населення у безпечніші регіони країни [5].

Водночас відбулося формування нових споживчих звичок, де безпека стала ключовим критерієм вибору туристичних послуг. Це спонукало підприємства галузі активно впроваджувати стандарти безпеки, пристосовувати інфраструктуру закладів до умов воєнного стану та диверсифікувати пропозиції з метою задоволення зміненого попиту [2; 4].

Таким чином, війна спричинила значне скорочення туристичних потоків та зміну структури ринку готельно-ресторанних послуг, що вимагає від бізнесу швидкої адаптації та впровадження нових підходів для виживання та подальшого розвитку.

Виходячи з цього, серед основних викликів туристично-ресторанного бізнесу в умовах війни варто виокремити:

- руйнування туристичної інфраструктури;
- падіння попиту на традиційні послуги;
- відтік кваліфікованих кадрів;
- необхідність швидкої адаптації до умов підвищених безпекових ризиків. Також в умовах воєнного стану ключовим стає забезпечення безпеки гостей, що потребує перегляду стандартів роботи туристичних та готельно-ресторанних закладів, а також активного впровадження нових, більш гнучких форматів обслуговування [1; 4].

Диверсифікація туристичних та готельно-ресторанних послуг стала одним із ключових інструментів адаптації галузі до нових реалій воєнного часу в Україні. В умовах, коли міжнародний туризм практично припинив

своє існування, підприємства вимушені переорієнтуватися на внутрішнього споживача та створювати нові пропозиції для задоволення специфічних потреб різних категорій населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та військовослужбовців.

Важливим напрямом диверсифікації став розвиток внутрішнього туризму, оскільки підприємства почали активно створювати нові туристичні продукти та маршрути, орієнтовані на безпечні регіони країни, популяризувати маловідомі туристичні локації, культурно-історичні та природні пам'ятки, здатні зацікавити громадян навіть у непростий період. Особливої популярності набули тури для психологічного відновлення, рекреаційні поїздки для військових та внутрішньо переміщених осіб.

Також новою тенденцією стало **впровадження гнучких тарифних планів** та доступних пакетів послуг. З огляду на зниження доходів населення, готелі та ресторани почали пропонувати більш бюджетні варіанти розміщення та харчування, акційні пропозиції, що дозволило частково компенсувати втрату традиційних туристичних потоків.

Ще одним напрямком диверсифікації є **адаптація пропозицій** до потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та військових. Саме тому готелі та ресторани розширили спектр послуг, включаючи спеціальні пропозиції для довгострокового проживання, створення умов для дистанційної роботи, організацію спеціалізованого харчування, а також заходи психологічної підтримки. Також популярності набули тематичні та патріотичні заходи, спрямовані на підтримку морального духу населення.

Таким чином, диверсифікація послуг дозволила галузі туристичного та готельно-ресторанного бізнесу адаптуватися до кризових умов, зберегти кадровий потенціал та створити основу для подальшого розвитку після завершення війни.

Одним із ключових інноваційних підходів до адаптації туристичної галузі в умовах війни стало **створення безпечних туристичних маршрутів**, орієнтованих на регіони з відносною безпекою та стабільною ситуацією. Туроператори та готельно-ресторанний бізнес активно впроваджують нові стандарти безпеки, включаючи ретельний моніторинг ситуації в регіонах, забезпечення доступу до захисних споруд та інформування туристів про потенційні ризики. Особливої популярності набувають невеликі тури вихідного дня, заміські та екологічні маршрути, які дозволяють підтримувати інтерес туристів і забезпечують необхідний рівень безпеки навіть за умов обмежень воєнного часу. Важливу роль відіграє взаємодія туристичних операторів з органами місцевого самоврядування, що дозволяє оперативно коригувати маршрути та пропонувати туристам максимально безпечні умови подорожей.

В умовах воєнного часу **цифровізація** стала важливою передумовою виживання та розвитку туристичної й готельно-ресторанної сфери України.

Використання онлайн-технологій, таких як сервіси онлайн-бронювання, мобільні додатки, CRM-системи та електронна комерція дозволяє підприємствам галузі швидко реагувати на зміни попиту, надавати послуги дистанційно та ефективніше комунікувати з гостями. Особливу актуальність набули онлайн-платформи для замовлення та доставки їжі, віртуальні тури для популяризації внутрішнього туризму, а також інтегровані системи керування клієнтським досвідом, що сприяють оптимізації витрат і підтримці діяльності підприємств навіть у складних умовах війни.

Після завершення війни внутрішній туризм має всі перспективи стати ключовим напрямом відновлення туристичної галузі України, зважаючи на поступове повернення населення до звичних умов життя та прагнення громадян до подорожей країною. Серед найбільш перспективних напрямів можна виокремити екологічний, гастрономічний, культурний та історичний туризм, які сприятимуть як економічній стабілізації регіонів, так і популяризації національної ідентичності й культурної спадщини. Важливим фактором розвитку внутрішнього туризму стане державна підтримка та стимулювання попиту шляхом спеціальних програм, спрямованих на збільшення туристичної мобільності населення та підвищення привабливості локальних туристичних об'єктів.

Залучення іноземних інвестицій та грантового фінансування є важливою передумовою успішного відновлення туристичної та готельно-ресторанної сфери України в післявоєнний період. В умовах повоєнного відновлення міжнародні організації та фонди готові підтримувати проєкти, що сприяють економічній стабілізації, збереженню робочих місць та розвитку туристичної інфраструктури, особливо в регіонах, що зазнали найбільших збитків. Для цього необхідна ефективна співпраця між державою, бізнесом та міжнародними інституціями, яка дозволить отримати доступ до пільгових кредитних програм, грантів на модернізацію та розвиток інфраструктури, а також реалізувати спільні ініціативи, що сприятимуть інтеграції України в європейський туристичний ринок.

В результаті дослідження встановлено, що повномасштабна війна суттєво вплинула на туристичну та готельно-ресторанну сферу України, спричинивши різке зниження туристичних потоків, руйнування інфраструктури, відтік кваліфікованих кадрів і зміну споживчих пріоритетів. Основними викликами галузі стали необхідність забезпечення безпеки гостей, адаптація до зниження платоспроможності населення, дефіцит кадрів та переорієнтація на внутрішній ринок. Визначено, що перспективними напрямами відновлення галузі є диверсифікація послуг, впровадження цифрових технологій, розвиток безпечного та внутрішнього туризму, а також активізація міжнародного партнерства для залучення інвестицій і грантового фінансування. Перспективи післявоєнного

відновлення туристичної та готельно-ресторанної інфраструктури, а також кадрового потенціалу, безпосередньо залежатимуть від ефективності державної підтримки, взаємодії бізнесу з міжнародними організаціями та адаптивності самих підприємств до нових економічних і безпекових умов.

Література:

1. Ханенко А., Бобко Н. Туризм і російсько-українська війна: проблеми сьогодення та перспективи післявоєнного відновлення. Економічний аналіз. 2024. Т. 34, № 3. С. 558–567. DOI: 10.35774/econa2024.03.558 (дата звернення: 16.03.2025).

2. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2022. № 46. С. 11–15. DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2 (дата звернення: 16.03.2025).

3. Державне агентство розвитку туризму України. Скільки українців подорожує країною під час війни? 2023. URL: https://www.tourism.gov.ua/blog/skilki-ukrayinciv-podorozhuie-krayinoyu-pid-chas-viyni (дата звернення: 16.03.2025).

4. Національна туристична організація України. Аналітичне дослідження втрат туристичної індустрії від війни в Україні. Київ, 2023. URL: https://nto.ua/assets/files/ntou-library-war-%D0%86mpact-analysis.pdf (дата звернення: 16.03.2025).

5. Гончарова К., Кисляк Р. Кадри в дефіциті. Як виживають ресторани і готелі під час війни та що їх чекає далі // РБК-Україна. 17 червня 2024. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/lyudi-defitsiti-k-vizhivayut-restorani-i-1718377940.html (дата звернення: 16.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-84

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ГРАНТОВИХ ПРОГРАМ У ВПРОВАДЖЕННІ ІННОВАЦІЙНИХ БІЗНЕС-РІШЕНЬ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Гонжак В. Г.
здобувач вищої освіти третього курсу ступеня бакалавра
спеціальності 073 – Менеджмент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Павлова К. В.
здобувач вищої освіти третього курсу ступеня бакалавра
спеціальності 073 – Менеджмент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: ***Горбаньова В. О.***
старший викладач кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Малий та середній бізнес (МСБ) є основою економіки, забезпечуючи зайнятість та значну частку валового внутрішнього продукту. Протягом воєнних років уряд вживав заходів для підтримки МСБ. Зокрема, були реалізовані програми зі зниження податкового навантаження на підприємців та надання фінансової допомоги [1]. Це дозволило МСБ вижити та адаптуватися до нових умов.

З початку повномасштабного вторгнення програма «ДОСТУПНІ КРЕДИТИ 5-7-9%» розширила підтримку сільгоспвиробників, надала кредити на посівні роботи та запровадила окремий напрям. Окремим напрямом фінансування стало фінансування подолання наслідків повномасштабного вторгнення, зокрема відновлення виробничих потужностей; у 2022 році програму було поширено на підприємства роздрібної торгівлі, а у 2023 році – на енергетичні компанії. Програма доповнена можливістю надання кредитів під портфельні гарантії [2], які станом на середину лютого 2024 року становили понад 105 млрд грн за 33,2 00 договорів. Станом на 1 лютого 2024 року сума наданих гарантованих кредитів становила 67,2 млрд грн, з яких майже 70% було надано за програмою 5-7-9%, станом на 1 лютого 2024 року сума наданих гарантованих кредитів становила 67,2 млрд грн, з яких майже 70% було надано за програмою 5-7-9% [3].

Ухвалена Урядом постанова також передбачає створення міжвідомчої комісії з розподілу коштів на інвестиційні проєкти, що фінансують за рахунок коштів державного бюджету або за державної підтримки.

Управління державними інвестиціями – це крок до підвищення ефективності та прозорості використання державних коштів на будівництво та модернізацію інфраструктури країни. Своєчасне прийняття методологічної бази управління державними інвестиціями забезпечить узгодження стратегічних пріоритетів країни з бюджетного процесу на 2026-2028 роки, який вже розпочався. Рада стратегічних інвестицій вже затвердила Єдиний портфель державних інвестицій проєктів, який включає 787 національних та регіональних проєктів на загальну суму 2,6 трлн грн. Загальний обсяг державного бюджету України на фінансування державних інвестиційних проєктів у 2025 році становить 224,2 млрд грн. З них 186,8 млрд грн надійде за рахунок грантів і кредитів міжнародних фінансових організацій та донорів, у тому числі під державні гарантії.

Дослідження інновацій як чинника глобальної інтеграції та післявоєнної відбудови України, може стати важливим підґрунтям для розвитку інноваційних підприємств та формування стратегій державної політики в майбутньому.

Нинішня воєнна ситуація змусила значну кількість українських підприємств адаптуватися до нових реалій. Багато з них опинилися в зоні активних бойових дій і змушені переносити свою діяльність у більш безпечні райони або взагалі припиняти роботу: згідно з опитування AdventerGroup, 26,5% компаній повністю припинили свою діяльність до кінця 2022 року [4].

Водночас дефіцит електроенергії, руйнування підприємств та інфраструктури, скорочення пропозиції товарів та послуг, зростання собівартості продукції та низька платоспроможність населення сприяють посиленню кризи. Всі ці фактори мають значний вплив на економічну діяльність підприємства та економіку країни в цілому. Інновації можуть відігравати важливу роль у післявоєнному відновлені України. Розробка та впровадження нових технологій, продуктів та послуг підвищує продуктивність та конкурентоспроможність підприємств, що в свою чергу, стимулює економічне зростання та покращує рівень життя населення. Інноваційна діяльність є потужним рушієм розвитку бізнесу та залучення інвестицій. Нові технології та нові продукти привертають увагу іноземних інвесторів і сприяють притоку капіталу в країну. Їх розвиток не лише зменшить залежність від імпорту, але й збільшити експортний потенціал та позитивно вплине на торговельний баланс країни. Важливу роль у цьому процесі відіграє відповідна державна політика. Метою є підвищення кваліфікаційного рівня людських ресурсів, фінансування інноваційних рішень [5]. Крім того, розвиток інноваційної діяльності є ефективним інструментом поглиблення міжнародного співробітництва та інтеграції України в інноваційну спільноту.

Література:

1. Підтримки та розвитку МСБ. URL: https://mbusiness.org.ua/ (дата звернення: 10.03.2025).

2. Міністерство фінансів України. Зміни до програми «Доступні кредити 5-7-9%»: підтримка посівної кампанії та активація підприємництва. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/zmini_do_programi_dostupni_krediti_5-7-9_pidtrimka_posivnoi_kampanii_ta_aktivatsiia_pidpriiemnitstva-3374?fbclid=IwAR2zZBZlZGoNe0MHlkQFWxsFV896FBt54d23TtRCf3A70ggHIpPwySXVgP0 (дата звернення: 10.03.2025).

3. Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%» у пошуках оптимального дизайну // *Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html (дата звернення: 10.03.2025).

4. Бізнес не бачить перспектив покращення економічної ситуації найближчим часом – дослідження // *Forbes Україна*. URL: [https://forbes.ua/ru/news/biznes-poki-ne-bachit-perspektiv-pokrashchennya-ekonomichnoi-situatsii-doslidzhennya-16022023-11771) (дата звернення: 05.03.2023).

5. Біловодська О. А. та ін. Роль інновацій у забезпеченні розвитку економіки України. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/20719 (дата звернення: 10.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-85

СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД ЗА ДОПОМОГОЮ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Горбаньова В. О.
старша викладачка кафедри менеджменту,
здобувачка 4-го курсу за третім (науковим) рівнем вищої освіти
спеціальності 073 – Менеджмент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: ***Райчева Л. І.***
доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Внаслідок військових дій в Україні значна частина підприємств зазнала втрат або була вимушена змінити модель функціонування. Війна суттєво змінила економічний ландшафт України, спричинивши значні втрати, руйнування інфраструктури та міграцію населення. Однак, попри всі

труднощі, країна демонструє дивовижну стійкість та шукає шляхи для адаптації та майбутнього розвитку.

Відновлення економіки передбачає не лише фізичну реконструкцію, а й стратегічне переосмислення підходів до управління розвитком бізнесу. У цьому контексті цифрові технології стають ключовим інструментом забезпечення конкурентоспроможності, ефективності та стійкості українських підприємств. Попри всі виклики, українська економіка має потенціал для відновлення та сталого розвитку. Один із ключових напрямів – цифровізація та розвиток інновацій. IT-сектор, стартапи, кібербезпека та електронне урядування демонструють позитивну динаміку [1]. Україна вже є лідером у цифрових сервісах, таких як «ДІЯ», і може надалі розвивати цю сферу.

Цифровізація виступає стратегічним напрямком післявоєнного розвитку українських підприємств, сприяючи модернізації та підвищенню ефективності економіки. Інтеграція цифрових технологій у бізнес-процеси дозволяє оптимізувати операції, зменшити витрати та підвищити продуктивність. Зокрема, впровадження ERP-систем, автоматизація та розвиток цифрових компетенцій стають ключовими факторами успішної трансформації підприємств. Ці заходи не лише підвищують конкурентоспроможність, але й забезпечують стійкість бізнесу в умовах глобальних викликів [2].

Європейський Союз та міжнародні партнери активно підтримують процес цифровізації в Україні. Зокрема, програма **EU4Digital** спрямована на розвиток цифрових послуг, кібербезпеки, електронної торгівлі та інтеграції українського бізнесу до Єдиного цифрового ринку ЄС. Одним із ключових завдань для українських підприємств є адаптація до нових умов функціонування шляхом упровадження інноваційних технологій [3].

Серед основних аспектів цифрової трансформації українських підприємств можна виділити:

1. Впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси. Використання Big Data, Cloud Computing, AI (штучного інтелекту), блокчейну та інших технологій дозволяє підприємствам оптимізувати витрати, підвищувати продуктивність і забезпечувати ефективне управління ресурсами. Зокрема, електронне врядування та онлайн-платформи спрощують взаємодію підприємств із державними органами, покращуючи регуляторне середовище для бізнесу [4].

2. Розвиток електронної комерції та фінансових технологій. У післявоєнний період електронна торгівля набуває все більшого значення. Зростання популярності електронних платежів, криптовалют та фінтех-рішень відкриває нові можливості для підприємців, забезпечуючи доступ до глобальних ринків і зменшуючи залежність від фізичних торговельних майданчиків.

3. Роль цифрової ідентифікації та електронних довірчих послуг. Запровадження системи SmartID, електронного підпису та цифрового резидентства дозволяє нерезидентам відкривати бізнес в Україні

дистанційно, що стимулює приплив інвестицій та підтримує економічну стабільність.

4. Інституційна підтримка цифрової трансформації. Український уряд здійснює системні кроки для сприяння цифровізації, зокрема через Міністерство цифрової трансформації України та Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради. Призначення заступників міністрів із цифрового розвитку (CDTO) та впровадження цифрових стратегій на регіональному рівні забезпечує комплексний підхід до цифрової модернізації економіки [5].

5. Впровадження регуляторних реформ. Цифровий сектор потребує удосконалення правового регулювання, щоб повністю реалізувати свій потенціал. Українська влада вже зробила значні кроки у цьому напрямі. Наприклад, у березні 2022 року було прийнято закон про хмарні сервіси, що дозволяє державним установам використовувати хмарні технології, зменшуючи корупційні ризики та витрати. Надалі важливо створити умови для вільного обміну даними та встановлення чітких правових норм для компаній, які працюють у цифровому секторі [6].

6. Реконструкція цифрової та телекомунікаційної інфраструктури. Війна спричинила значні руйнування цифрової інфраструктури: було пошкоджено понад 4 тис. телекомунікаційних станцій, 60 тис. км інтернет-ліній, що призвело до падіння доступу до інтернету на 16%. Для відбудови країни необхідно модернізувати інфраструктуру, розширювати високошвидкісний інтернет, впроваджувати датчики, хмарні обчислення та штучний інтелект для ефективного управління ресурсами.

7. Розвиток людського капіталу. Цифрове навчання та підвищення кваліфікації стануть критично важливими для економічного відновлення України. Особливу увагу слід приділити перепідготовці літніх працівників та незахищених верств населення, що дозволить їм адаптуватися до нових цифрових реалій та знайти роботу у швидко зростаючих сферах, таких як IT та електронна комерція.

8. Підтримка технологічних компаній та фінансово-кредитного сектору. Українським технологічним компаніям необхідні заходи підтримки, які допоможуть їм масштабувати діяльність та виходити на міжнародні ринки. Це включає: а) доступ до онлайн-ресурсів (наприклад, Digital Garage від Google); б) спрощення виходу на експортні ринки (через Market Finder); в) розвиток інструментів фінансування (від венчурного капіталу до мікрокредитування); г) створення спеціальних економічних зон для IT-бізнесу та стартапів [6].

9. Забезпечення кібербезпеки та цифрової стійкості. Україна має розвивати цифрову інфраструктуру з орієнтиром на інтеграцію до ЄС та НАТО. Використання надійних постачальників обладнання сприятиме співпраці з союзниками. Крім того, старі IT-системи, що містять вразливості, мають бути оновлені до сучасних хмарних рішень. Урядові ініціативи, мають супроводжуватися посиленням кіберзахисту та розробкою відповідних стандартів безпеки.

Попри значний прогрес, існують **виклики**, які потребують уваги:

– Нерівномірний доступ до Інтернету у регіонах, що стримує розвиток цифрової економіки.

– Регуляторні бар'єри – необхідність адаптації українського законодавства до європейських стандартів, потреба в удосконаленні законодавства у сферах цифрової безпеки, електронної торгівлі та фінансових технологій.

– Руйнування інфраструктури – масштабне відновлення телекомунікаційних мереж.

– Кадровий дефіцит – нестача кваліфікованих фахівців у сфері ІТ та цифрової економіки.

– Кіберзагрози – посилення захисту даних та запобігання кібератакам.

Для досягнення сталого економічного зростання **необхідно**:

– Активно впроваджувати цифрові технології у всі сфери економіки.

– Створювати сприятливе середовище для стартапів та інноваційних підприємств.

– Забезпечувати підтримку міжнародних партнерів для реалізації цифрових реформ.

– Розвивати цифрові навички громадян та підприємців.

– Посилювати кібербезпеку та забезпечувати стабільність цифрової інфраструктури.

Завдяки стратегічному підходу до цифровізації, підтримці міжнародних партнерів та активному розвитку ІТ-сектору, Україна може стати потужним гравцем на світовому цифровому ринку та забезпечити стале економічне зростання в післявоєнний період [7].

Висновки. Цифровізація є ключовим драйвером економічного відновлення України. Вона сприяє автоматизації процесів, підвищенню продуктивності, розвитку інновацій та інтеграції підприємств у світову економіку. Поєднання державних ініціатив, іноземних інвестицій та приватного сектору створює основу для формування стійкої, технологічно розвиненої економіки.

Література:

1. «Цифровий порядок денний» – 2020. Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. Київ: ГС «Хай-тек офіс Україна», 2016. 90 с. URL: https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee-3c3922.pdf (дата звернення: 10.03.2025).

2. Панкратова О. Цифровізація як сучасний тренд розвитку менеджменту. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33.

3. Європейська Комісія. EU4Digital : програма підтримки цифрової трансформації. Європейська Комісія. Брюссель, 2023. URL: https://eu4digital.ec.europa.eu (дата звернення: 10.03.2025).

4. Ляшенко В. І. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку : монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 252 с.

5. Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України (WINWIN) до 2030 року. Кабінет Міністрів України. Київ, 2021. URL: *https://www.kmu.gov.ua/strategy-winwin* (дата звернення: 10.03.2025).

6. Про хмарні послуги : Закон України від 17 лютого 2022 № 2075-IX. *Відомості Верховної Ради України.* 2023. № 15. ст.52.

7. Панченко М. Цифрова трансформація як напрям післявоєнного відновлення та реалізації інноваційно-інвестиційного потенціалу України. *Економіка та суспільство.* 2023. № 51.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-86

ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЯ: ТУРИЗМ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ В ОСТАННЄ ДЕСЯТИЛІТТЯ

Гринюк Т. А.
кандидат географічних наук,
старший науковий співробітник
Інститут географії Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Борисова О. В.
кандидат географічних наук,
доцент кафедри туризму
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

Горміз О. В.
молодший науковий співробітник
Інститут географії Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Туристичний бізнес, як відомо, є одним з найбільш чутливих секторів третинного сектору світового господарства. Його тісний зв'язок з економічною стабільністю робить його особливо вразливим до будь-яких негативних змін. Відповідно, будь-які негаразди у сфері матеріального виробництва, такі як економічні кризи, політична нестабільність або природні катастрофи, неодмінно стануть «тригером», який запускає ланцюгову реакцію нестабільності та непрогнозованості процесів у

третинному секторі, а відтак, у сфері гостинності та окремих видах бізнесу, що є дотичними до туристичного. Ця чутливість зумовлена кількома факторами: 1) Залежність від споживчих витрат: Туристичні послуги часто вважаються дискреційними витратами, тобто тими, від яких споживачі можуть легко відмовитися в умовах економічної невизначеності. 2) Глобальний характер: Туристичний бізнес має глобальний характер, що робить його вразливим до подій, що відбуваються в будь-якій частині світу.

3) Вплив зовнішніх факторів: На туристичний бізнес впливає широкий спектр зовнішніх факторів, таких як політична стабільність, безпека, екологічні умови та технологічні зміни. В умовах нестабільності туристичні компанії змушені адаптуватися до нових реалій, впроваджуючи такі стратегії, як: диверсифікація послуг та ринків; оптимізація витрат; активне використання цифрових технологій; підвищення рівня безпеки та гігієни; фокус на внутрішньому туризмі. Ці заходи допомагають туристичному бізнесу вижити в умовах кризи та підготуватися до майбутнього відновлення.

Щороку кількість туристів в Україні поступово збільшувалась, при цьому забезпечилась позитивна тенденція щодо перспектив. Україна на туристичному піку від рекордів до пандемічного спаду демонструє хвилеподібні рухи. Особливі трансформації відбуваються під впливом низки викликів, як зовнішніх, так і пов'язаних з внутрішніми втратами за наслідками світової пандемії і агресивної війни росії в Україні [1]. Період 2017-2019 років став золотою епохою для українського туризму, коли країна приймала в середньому 13-15 мільйонів іноземних гостей щорічно. Експерти одностайно визнали 2019 рік вершиною розвитку «економіки гостинності» в Україні, прогнозуючи подальше зміцнення позицій на світовій арені.

Однак, 2020 рік, який мав стати продовженням успішного зростання, приніс несподіваний поворот подій. Пандемія COVID-19 завдала нищівного удару по туристичній галузі, скоротивши кількість відвідувачів до 3,3 мільйонів за весь рік. При цьому, 1,8 мільйони туристів встигли відвідати Україну в перші три місяці до початку пандемії. На цьому тлі світовий бізнес мав «перезапустити» всі економічні процеси таким чином, щоб не втратити позиції на світових ринках остаточно [2]. Однак популярності в цей же час несподівано почав набирати внутрішній туризм. Українці відкрили для себе власну державу з іншого боку. Стало з'являтись багато інформації про туристичні центри нашої держави, які раніше не переймались промоцією. Проводилась активна робота з популяризації курортних міст України, як загальновідомих, так і «нових» віддалених, іноді частково забутих та несправедливо віднесених да так званих «провінційних». Українці почали мандрувати рідними, проте досі незвіданими куточками. Хвилі пандемічного «армагедону» заважали системному відродженню внутрішнього та міжнародного туризму, проте, протистояти українському бажанню «рухатись» всупереч обставинам

ставало все складніше. У 2021 році туристичні потоки почали відроджуватись. До України знову поїхали іноземці, зокрема, протягом 2021 року туристопотік склав 4,3 млн. гостей, 70% з яких становили європейці. У цей рік запрацювала програма залучення іноземних мандрівників та відкриття нового туристичного ринку, запроваджена керівництвом України. Завдяки злагодженій роботі влітку 2021 року туристи із Саудівської Аравії створили в Україні справжній туристичний бум, до нашої країни приїхало понад 50 000 гостей з цієї далекої країни. Наприклад, лише за два місяця травень-червень 2021 року Україна «заробила» 25 мільйонів доларів на туристах з Перської затоки. Згідно думок туризмологів-практиків агенції «Київський супутник», потік туристів з Саудівської Аравії справді зріс непрогнозовано. Далися взнаки також логістичні преференції, велися успішні перемовини про прямі чартерні рейси, зокрема, з Бахрейну до України. Вплинули також інші фактори, як геополітичні, так і ментальні, релігійні. Не останнє місце серед факторів, що сприяють обранню тієї чи іншої держави для туристичної подорожі, залишається відносна дешевизна послуг [2]. Така доступність часто є найвпливовішим фактором при виборі країни для подорожей або навіть для переїзду. У світовому туризмі є інформація про ТОП країн з невисокою вартістю життя. Так, у рейтингу видання International Living було враховано «витрати на продукти, оренду житла, комунальні послуги, харчування, відвідування спортзалу, транспорт і подорожі, а також непередбачувані витрати, пов'язані з проживанням за кордоном». Відповідно, « найдешевшими» державами для подорожей та життя у 2022 році стали Камбоджа, Болівія, В'єтнам та тропічний індонезійський острів Балі. Україна могла би продовжити цей ТОП та долучитись до рейтингу «найдешевших» держав світу для подорожей. Далі для України 2022 рік і війна. Деякі експерти вважають, що туризм в Україні зовсім завмер, окремі, що просто змінилась мета та характер подорожей. Важко коментувати ці «нереальні» реалії, проте Українці мандрують, заради перезавантаження та зниження рівня тривоги. Деякі Українці вперше виїздять за межі свого населеного пункту та потрапляють туди, куди не могли поїхати багато років через постійну роботу та нестачу часу. Ці факти надають сили вірити, що український туризм є «живим».

Керівник та засновник Smart Education Hotel School Олександр Чорний у своїх інтерв'ю аналізує, які втрати несе галузь з початку війни та яким став туризм в Україні з початком збройної агресії росії. Йдеться про те, що фактично з 24 лютого на 100% втрачено в'їзний туристичний трафік, завмер діловий туризм, а локальний перетворився на міграцію внутрішньо переміщених осіб. Відбулася майже повна зупинка у діловому туризмі. Потрібно влучне пояснення та розуміння, коли в Україні почне відроджуватись в'їзний туризм, а разом із ним – діловий сегмент у вигляді великих конференцій, тренінгів, семінарів тощо [1, 3]. Основним фактором при цьому залишається потреба повної безпеки. Обидва напрямки туризму

тісно пов'язані між собою, проте, вони дуже проблематичні без авіасполучення. Не варто не враховувати фактор Covid-19, який залишив по собі вміння організовувати бізнесові заходи онлайн без відчутної втрати їх якості та результативності. Дається взнаки також той факт, що близько 10% ще недавно українського бізнесу вже повністю перенесли свої офіси за кордон. Остання тенденція поки не збавляє обертів, відтак, відбувається втрата частини активної бізнес-спільноти. Загалом, на думку експертів туристичного ринку, відродження MICE (ділового туризму), швидше за все, почнеться не з класичних бізнесових заходів, а якраз із великих подій, ініційованих країнами-партнерами України по її відбудові після війни. Для України 2022 рік став одним з найважчих в сучасній історії. В умовах повномасштабного вторгнення росії, День туризму в Україні 27 вересня 2022 року (Всесвітній день туризму) був не про урочисті святкування, а про можливість нагадати, яка мальовнича та чудова у нас країна та як ми хочемо справедливого миру.

Економічний спад, санкції проти росії, стратегія Китаю «нуль ковід», агресія росії в Україні з потужними наслідками, затримають відновлення світової економіки в цілому та певною мірою, туризму. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації ООН, у 2024 році понад 1,4 мільярда людей здійснили міжнародні подорожі. Це вражаюча цифра, яка свідчить про майже повне відновлення туристичної галузі після пандемії COVID-19.

Ось деякі ключові моменти зі звіту: 1) відновлення до рівня 2019 року;

2) 1,4 мільярда туристів становлять 99% від показників 2019 року, що є свідченням швидкого відновлення туристичної активності; 3) туристична галузь у 2024 році принесла дохід у розмірі 1,9 трильйона доларів. Це означає, що в середньому кожен турист витратив понад 1000 доларів [1]. В той же час, фактори, що впливають на відновлення: зняття обмежень на подорожі в багатьох країнах, зростання попиту на внутрішній і міжнародний туризм, розвиток нових туристичних напрямків, вплив на Україну: згідно з даними, які були отримані з інших джерел, таких як «Опендатабот», в 2024 році, велика кількість Українців виїхали за кордон. І значна частина з них не повернулась. Так, у 2024 році різниця між виїздами та поверненнями становила 443 тис. осіб, що у 3,3 рази більше, ніж у 2023 році, коли ця цифра була лише 134 тис. Ці дані показують, що в Україні, в умовах війни, ситуація з туризмом, та міграцією, дуже відрізняється від загальносвітової. Туризм відіграє важливу роль у світовій економіці та продовжує зростати тощо [4].

Сучасний туризм переживає епоху цифрової трансформації, де технології стають не просто інструментом, а й каталізатором нових вражень. Туристи все частіше покладаються на мобільні додатки для персоналізації своїх подорожей, від вибору маршруту до бронювання унікального житла. Віртуальна реальність відкриває двері до недоступних місць, дозволяючи зануритися в атмосферу майбутньої подорожі ще до того, як зробити перший крок. «Розумні» готелі з автоматизованими

системами реєстрації та роботами-консьєржами стають стандартом, забезпечуючи бездоганний комфорт. Повернення до коріння: локальний туризм як тренд майбутнього. У світі глобалізації зростає прагнення до автентичності та унікальності. Локальний туризм стає не просто альтернативою, а й способом глибше пізнати культуру та традиції свого регіону. Уряди різних країн активно підтримують розвиток внутрішнього туризму, відкриваючи мандрівникам маловідомі, але надзвичайно цікаві місця. В Україні, наприклад, зростає інтерес до історичних міст, таких як Чернігів та Кам'янець-Подільський, а також до природних див Херсонщини, Дніпровських плавнів. Сучасний мандрівник прагне не лише до нових вражень, але й до відновлення внутрішнього балансу. Здоровий відпочинок стає невід'ємною частиною подорожі. Спортивні тури, йога-ретрити та спа-курорти з лікувальними процедурами набувають все більшої популярності. Особливо затребувані місця з природними ресурсами, такими як мінеральні води та термальні джерела, де можна поєднати відпочинок з оздоровленням тощо.

Згідно з прогнозами аналітиків, до 2025 року очікується значне зростання міжнародного туризму. Цьому сприятиме розвиток авіасполучення, спрощення візових вимог та покращення туристичної інфраструктури. Туризм не лише стимулює економічне зростання, але й сприяє культурному обміну та зміцненню зв'язків між людьми з різних куточків світу. Він стає платформою для діалогу та взаєморозуміння, відкриваючи нові можливості для особистого та суспільного розвитку.

Україна – це симфонія краси, зіткана з морських просторів та гірських вершин, з історичних міст та неприступних фортець, з величних старовинних будівель та загадкових замків. Безкраї ліси, безмежні поля, глибокі кар'єри та величні промислові об'єкти – все це створює неповторний ландшафт, де кожен куточок дихає історією та культурою. Україна – це держава з могутнім духом, з багатими традиціями, що передаються з покоління в покоління. Вона була, є і завжди буде незалежною, незламною та вільною.

Ми віримо, що Україна відвоює та відновить кожне своє місто, збереже свою культурну спадщину, поверне до мирного щасливого життя Київ, Одесу, Львів, Херсон, Тернопіль, Харків, Маріуполь, Донецьк, Ялту, Бердянськ. Перемога принесе економічну стабільність, безпеку та віру у світле майбутнє, де пануватимуть європейські цінності та процвітатиме туризм. Україна – це держава, яка вражає своєю красою, надихає силою та зачаровує душею.

Література:

1. Макаренко Н. Нова сторінка. Як війна змінить мандрівки Україною після перемоги над ворогом. URL: www.rbc.ua/ukr/travel/novaya-stranitsa-voyna-izmenit-puteshestviya-1649942226.html.

2. Global Trends in Tourism and Imperatives of the Circular Economy in the Context of Sustainable Environmental Development of States., Borysova Oksana, Oleg Gryniuk, Tetiana Mykhailenko, Tetiana Shparaha, Tetiana Hryniuk. *Review of Economics and Finance*, 2022. № 20, P.196-202. DOI: https://doi.org/10.55365/1923.x2022.20.23 Retrieved from https://refpress.org/wp-content/uploads/2022/10/Borysova_REF.pdf

3. Hryniuk D. Yu., Hryniuk T. A. Economic and geographical aspects of the study of the competitiveness of the region. *Economic Development: Global Trends and National Peculiarities. – Collective monograph*. Kielce, Poland: «Publishing House «Baltija Publishing», 2020. Vol 2. pp. 302-318. ISBN 978-9934-588-61-7. doi: 10.30525/978-9934-588-61-7-21.

4. Григоренко М. Названо головні туристичні тренди на 2024 рік: є кілька сюрпризів – УНІАН. URL: https://www.unian.ua/tourism/news/2024-rik-zdivuye-turistiv-novimi-trendami-u-podorozhah-na-shcho-varto-zvernuti-uvagu-12458196.html

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-87

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Дишкантюк О. В.
кандидат технічних наук, доцент,
декан факультету менеджменту,
готельно-ресторанної справи та туризму
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Власюк К. В.
доктор філософії з менеджменту,
старший викладач кафедри готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

У сучасному світі діджиталізація є не просто технологічним трендом, а стратегічним підходом до вдосконалення бізнесу. Це не лише впровадження нових технологій, а й глибока оптимізація всіх сфер підприємницької діяльності – від управління і маркетингу до гостьового сервісу.

Діджиталізація змінює підходи до ведення бізнесу, забезпечуючи більш швидке, економічно вигідне та безпечне виконання завдань. Важливо, що цей процес не вимагає повного переформатування компанії, а натомість

пропонує поступову інтеграцію цифрових рішень у вже існуючі бізнес-моделі [3].

Готельно-ресторанний бізнес, що традиційно орієнтований на безпосередню взаємодію з гостем зазнає суттєвих змін під впливом діджиталізації. Використання штучного інтелекту, автоматизація процесів, персоналізовані сервіси та інтеграція мобільних технологій формують нову реальність індустрії гостинності, змінюючи очікування споживачів і стандарти обслуговування.

В даний час однією з ключових тенденцій розвитку підприємств індустрії гостинності є інтеграція цифрових платформ у систему бронювання та оплату послуг. Використання мобільних додатків, онлайн-сервісів та технологій біометричної ідентифікації значно підвищує зручність для споживачів, мінімізуючи часові витрати та покращуючи загальний гостьовий досвід. Водночас застосування технологій блокчейну забезпечує прозорість фінансових операцій, знижує ризики шахрайства та підвищує рівень довіри між закладами та їхніми гостями [2, с. 117].

Персоналізація сервісу є ще одним важливим аспектом діджиталізації готельно-ресторанного бізнесу. Завдяки аналітичним системам, що базуються на великих масивах даних (Big Data) та штучному інтелекті (AI), підприємства можуть досліджувати поведінкові характеристики споживачів, їхні вподобання та очікування. Це дозволяє розробляти індивідуальні пропозиції, адаптовані до потреб конкретних гостей, що, у свою чергу, підвищує їхню задоволеність і сприяє зміцненню конкурентних позицій закладу.

Автоматизація операційних процесів також є важливим чинником підвищення ефективності діяльності підприємств сфери гостинності. У готельному сегменті зростає популярність концепції «розумного готелю», що передбачає впровадження технологій Інтернету речей (IoT), систем голосового керування, енергоощадних рішень та мобільних додатків для дистанційного управління умовами проживання. У сфері ресторанного бізнесу активно використовуються автоматизовані системи самообслуговування, цифрові меню, роботи-офіціанти та інші технології, спрямовані на підвищення швидкості та якості обслуговування [2, с. 118].

Загалом, цифрові технології стають не лише інструментом модернізації готельно-ресторанного бізнесу, а й важливим фактором його розвитку у довгостроковій перспективі. Інтеграція digital-рішень у діяльність підприємств цієї сфери сприяє створенню унікального споживчого досвіду, що, своєю чергою, підвищує їхню конкурентоспроможність на динамічному ринку послуг (рис. 1).

Інтеграція цифрових платформ у бронювання та оплату	• Підвищення зручності та швидкості обслуговування гостей, зменшення витрат часу
Персоналізація сервісу через Big Data та AI	• Покращення задоволеності гостей, підвищення лояльності, зміцнення конкурентних позицій
Автоматизація операційних процесів	• Підвищення швидкості обслуговування, зниження операційних витрат, покращення ефективності
Концепція «розумного готелю»	• Зручність для гостей, зниження енергоспоживання, покращення контролю за умовами проживання
Цифрові меню та системи самообслуговування в ресторанах	• Підвищення швидкості обслуговування, оптимізація процесів, зниження витрат на персонал

Рис. 1. Переваги діджиталізації готельно-ресторанного бізнесу*

**Джерело: сформовано автором*

Відповідно до визначених переваг, підприємствам готельно-ресторанного бізнесу необхідно систематично адаптувати нові технології до сучасних потреб, орієнтуючись на вимоги споживачів та забезпечуючи найвищий рівень сервісу. Водночас варто зазначити, що процес діджиталізації, який охоплює не лише технологічні інновації, але й ефективні стратегії управління, може стати запорукою стабільного зростання прибутковості та формування довгострокових відносин з гостями.

Діджиталізація готельно-ресторанного бізнесу, безсумнівно, є ключовим фактором для забезпечення розвитку та конкурентоспроможності підприємств цієї сфери. Однак, разом з її перевагами, виникають і серйозні загрози та проблеми, які потребують ретельної уваги та виваженого підходу.

До основних загроз та недоліків можна віднести наступні фактори, що суттєво впливають на ефективність та стабільність процесів діджиталізації в готельно-ресторанному бізнесі [1]:

– збільшення уразливості до кіберзагроз, таких як хакерські атаки та витік даних, що вимагає постійного вдосконалення заходів безпеки для захисту інформації;

– технічні збої та проблеми інтеграції цифрових платформ можуть призвести до неефективності в обслуговуванні гостей і затримок у бронюванні та оплаті послуг;

– високі витрати на інтеграцію та утримання технологій створюють фінансове навантаження на підприємства, особливо малих і середніх;

– автоматизація процесів може знизити рівень особистісного контакту з гостями, що впливає на їх задоволеність та лояльність до підприємства;

– потреба в адаптації персоналу до нових технологій може призвести до зниження ефективності роботи та помилок у виконанні завдань;

– автоматизація та роботизація можуть призвести до скорочення робочих місць, що збільшує соціальну нерівність і загострює проблему безробіття.

Враховуючи зазначені тенденції, керівники підприємств готельно-ресторанного бізнесу повинні систематично аналізувати сучасні технологічні розробки та адаптувати їх до власних потреб. Комплексний підхід до цифровізації, що поєднує інноваційні технології з ефективними стратегіями управління, стане запорукою підвищення конкурентоспроможності, стабільного зростання прибутковості та формування довгострокових відносин зі споживачами. Також слід наголосити на важливості забезпечення балансу між впровадженням новітніх технологій та збереженням традиційних принципів обслуговування, приділяючи належну увагу питанням безпеки, технічного забезпечення, адаптації персоналу та соціальних наслідків.

Отже, діджиталізація готельно-ресторанного бізнесу є не лише технічним процесом, але й стратегічним інструментом для розвитку підприємств, здатних швидко адаптуватися до вимог сучасного ринку та задовольняти потреби своїх гостей. Вона стане основою для подальшого розвитку цієї галузі, а її ефективне впровадження стане вирішальним фактором у досягненні успіху підприємств індустрії гостинності на конкурентному ринку.

Література:

1. Головчук Ю.О., Худоба О.М., Боднар Р.О. Діджиталізація у сучасній індустрії туризму та гостинності: проблеми і перспективні напрями. *Проблеми сучасних трансформацій, Випуск № 8, 2023.* DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-12-03

2. Давидова О.Ю., Колесникова В.Д. Диджиталізація як драйвер зростання конкурентоспроможності підприємства готельно-ресторанного бізнесу. *БізнесІнформ № 12, 2022*. 113-120. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-12-113-120 (дата звернення: 16.03.2025)

3. Кравчук І., Лавриненко С., Зелінська А. Діджиталізація бізнес-процесів: інноваційна складова менеджменту підприємств. *Економіка та суспільство, (58), 2023*. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-19 (дата звернення: 16.03.2025)

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-88

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА BIG DATA ДЛЯ ПРИСКОРЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Дишкантюк О. В.
кандидат технічних наук, доцент,
декан факультету менеджменту,
готельно-ресторанної справи та туризму
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Іванов А. А.
аспірант
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

У повоєнний період відновлення економіки України значну роль відіграє індустрія гостинності, яка є ключовим елементом туристичного сектору. Впровадження інноваційних технологій, таких як штучний інтелект (ШІ) та аналіз великих даних (Big Data), може суттєво підвищити ефективність та конкурентоспроможність готельно-ресторанних підприємств, сприяючи швидшому відновленню галузі та відновленню довіри внутрішніх та іноземних туристів. Штучний інтелект та Big Data відкривають широкі перспективи для оптимізації процесів і підвищення якості послуг у сфері гостинності [1– 5]. Науковці Дишкантюк О.В, Власюк К.В та Марковська А. В досліджували вплив ШІ на новаторство у кулінарії, включаючи аналіз смакових тенденцій на розробку персоналізованих рецептів [1, 3]. Дишкантюк Ю.І, Власюк К.В досліджували імерсивні технології як інструмент інновацій в менеджменті ресторанного бізнесу [4]. Серед основних напрямків використання цих технологій можна виділити:

1. *Персоналізація послуг і прогнозування попиту.* Інтеграція технологій штучного інтелекту у сферу готельно-ресторанного господарства дозволяє суттєво вдосконалити маркетингові стратегії та збільшити доходи підприємств. Технології Big Data дозволяють аналізувати поведінку гостей, їхні вподобання та минулий досвід споживання послуг. Зокрема, завдяки алгоритмам стає можливим точне прогнозування попиту на конкретні послуги чи продукти, що забезпечує оптимальне планування ресурсів і надання гостям персоналізованих пропозицій, акцій та знижок у найсприятливіший для цього момент. Це, у свою чергу, позитивно впливає на рентабельність закладів та зміцнює їхні конкурентні позиції на ринку індустрії гостинності [2].

2. *Автоматизація обслуговування гостей.* Використання чат-ботів, віртуальних асистентів та інтелектуальних систем бронювання сприяє швидкій та якісній комунікації з гостями, знижує навантаження на персонал та оптимізує витрати підприємств [5]. Ці технології дозволяють підприємствам оперативно реагувати на запити гостей 24/7, що підвищує конкурентні переваги.

3. *Управління доходами та ціноутворенням.* Штучний інтелект у поєднанні з Big Data ефективно застосовується для динамічного ціноутворення. Системи автоматично аналізують ринкову ситуацію, конкурентів, попередні дані про попит і визначають оптимальні ціни на послуги, що сприяє максимізації доходів підприємств гостинності в нестабільних умовах [4].

4. *Оперативне управління та логістика.* Використання ШІ сприяє оптимізації внутрішніх операцій, управлінню запасами, логістичними процесами, що дозволяє значно знизити витрати та підвищити ефективність ресурсного менеджменту. Ці інструменти особливо важливі в умовах повоєнного дефіциту ресурсів.

5. *Маркетингова аналітика та просування.* Застосування технологій Big Data дозволяє точно ідентифікувати цільові сегменти туристичного ринку, аналізувати ефективність маркетингових кампаній та прогнозувати реакції споживачів на рекламні пропозиції, що забезпечує ефективне просування послуг та залучення більшої кількості гостей.

Міжнародний досвід свідчить, що країни, які пережили кризові явища, активно впроваджували цифрові технології у сферу послуг, досягаючи швидшого відновлення туристичної галузі. Наприклад, у Грузії після конфлікту 2008 року інтенсивне впровадження цифрових технологій у сфері гостинності дозволило відновити туристичні потоки та залучити міжнародних туристів, що суттєво сприяло економічному зростанню.

Для українського ринку гостинності пропонується розробити та впровадити інтегровані платформи на основі ШІ та Big Data, які дозволять прогнозувати туристичні потоки, формувати персоналізовані пропозиції та оперативно реагувати на зміни попиту. Це сприятиме підвищенню якості обслуговування гостей, покращенню їхнього досвіду перебування та оптимізації ресурсів підприємств. Впровадження технологій штучного інтелекту та Big Data є перспективним напрямом для прискорення повоєнного відновлення індустрії гостинності України. Ці інновації дозволять українським підприємствам оперативно адаптуватися до ринкових змін, оптимізувати витрати та підвищити якість обслуговування гостей. Це, у свою чергу, створить сприятливі умови для сталого економічного розвитку країни.

Література:

1. Дишкантюк О.В, Власюк К.В, Марковська А.В. Інноваційні технології штучного інтелекту в ресторанному бізнесі. Acta Academiae

Beregsasiensis: Geographica et Recreatio 2 (2024): 50-57. https://doi.org/10.32782/2786-5843/2023-2

2. Годя І., Корсак Р., Бірман Е. Рекламно-інформаційна діяльність у готельному бізнес. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів / [Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 157–159.

3. О.Дишкантюк, А.Марковська Персоналізація сервісу як конкурентна перевага у готельно-ресторанному бізнесі. Сучасні тенденції розвитку індустрії гостинності: зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (24-25 жовтня 2024 року, м. Львів). Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2024. с. 25-30.

4. Дишкантюк Ю.І., Власюк К.В. Імерсивні технології як інструмент інновацій в менеджменті ресторанного бізнесу. Підприємництво та інновації. Випуск 29, 2023. С. 147-152.

5. Ivanov, S., & Webster, C. Robots, Artificial Intelligence, and Service Automation in Travel, Tourism and Hospitality. Emerald Publishing Limited. 2019. URL: https://www.emerald.com/insight/publication/doi/10.1108/9781787566873 (дата звернення: 16.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-89

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ В УПРАВЛІННІ ЯКІСТЮ ТА БЕЗПЕЧНІСТЮ РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Дишкантюк О. В.
кандидат технічних наук, доцент,
декан факультету менеджменту,
готельно-ресторанної справи та туризму
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Коваленко Л. М.
аспірант
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Після завершення війни одним з пріоритетних завдань економічного відродження України є відновлення та розвиток ресторанної галузі, яка відіграє ключову роль у туристичній привабливості країни та забезпеченні зайнятості населення. Забезпечення високої якості та безпечності

ресторанних послуг із застосуванням сучасних інноваційних підходів є необхідною умовою успішного функціонування цієї галузі та інтеграції України до європейського економічного простору. Інноваційні підходи в управлінні якістю та безпечністю ресторанних послуг включають використання сучасних цифрових технологій, автоматизацію контролю процесів, впровадження інтегрованих систем управління безпечністю харчових продуктів, застосування систем електронного моніторингу та онлайн-контролю якості сировини та готових страв [1-3]. Важливим прикладом є впровадження цифрових платформ, які дають змогу здійснювати цілодобовий контроль за санітарно-гігієнічними умовами роботи ресторанних закладів. Такі платформи оснащені автоматизованими системами датчиків, які безперервно фіксують і передають інформацію щодо температурних режимів холодильного обладнання, камер зберігання та процесів приготування страв. Вони також автоматично контролюють терміни придатності продуктів, надсилаючи повідомлення персоналу про необхідність вилучення продукції, строк придатності якої спливає. Платформи дають змогу не лише ефективно керувати критичними контрольними точками, а й вести електронну документацію з усією інформацією про проходження внутрішнього аудиту якості та безпечності. В разі виявлення будь-яких порушень автоматично формуються сигнали-повідомлення для відповідальних осіб, що дозволяє миттєво вживати заходів для усунення потенційних ризиків. Подібний досвід активно впроваджується міжнародними ресторанними мережами, такими як McDonald's, Starbucks і KFC, де цифрові рішення є невід'ємною складовою стандартів управління якістю. В Україні схожі технології вже починають застосовувати великі мережі закладів харчування, що дозволяє їм ефективніше управляти якістю, підвищувати стандарти безпечності продукції та формувати позитивну репутацію серед споживачів.

Досвід країн ЄС свідчить про високу ефективність автоматизованих систем контролю якості, що дозволяють знизити ризики харчових отруєнь та суттєво покращити довіру споживачів до ресторанних закладів. У Європейському Союзі широко використовуються цифрові системи моніторингу, які включають сенсори температурного контролю, автоматизовані системи аналізу водопостачання, а також програмне забезпечення для оцінки безпечності харчових продуктів у реальному часі. Такі інструменти дозволяють мінімізувати людський фактор і оперативно реагувати на будь-які відхилення від стандартів безпечності. Наприклад, у Швеції та Німеччині активно впроваджуються цифрові платформи, що дозволяють автоматично відстежувати стан санітарних умов на кухнях ресторанів, ведуть облік постачань продукції та проводять аналіз можливих ризиків забруднення харчових продуктів. Це сприяє скороченню кількості випадків харчових отруєнь та підвищує довіру споживачів до закладів

громадського харчування. Окрім цього, в країнах ЄС діють спеціальні програми сертифікації безпечності харчових продуктів, що інтегровані з автоматизованими системами контролю, що значно підвищує відповідальність ресторанів та кафе за якість наданих послуг. Завдяки такому підходу знижується ризик виникнення масових харчових захворювань, що підтверджується щорічними аналітичними звітами Європейського агентства з безпечності харчових продуктів.

В українських реаліях перспективним є застосування хмарних сервісів для документування процесів, що дозволить скоротити витрати на адміністрування та підвищити оперативність прийняття управлінських рішень щодо якості та безпечності продуктів. Також важливими є інновації у сфері навчання та підвищення кваліфікації персоналу. Використання онлайн-платформ, інтерактивних курсів і симуляційних програм дозволяє ефективно навчати співробітників сучасним стандартам якості та безпечності без відриву від виробництва [2]. Тож можна зробити висновок, що в умовах повоєнного відновлення України інноваційні підходи до управління якістю та безпечністю ресторанних послуг є важливим чинником стабілізації галузі та її конкурентоспроможності. Впровадження сучасних цифрових рішень, автоматизованих систем моніторингу та сучасних методик навчання дозволить значно підвищити рівень обслуговування та безпечність ресторанних послуг, сприятиме зростанню привабливості галузі для внутрішніх та міжнародних туристів.

Література:

1. Матвійчук Л., Чепурда Л., Чепурда Г. Перспективи впровадження системи управління безпечністю та якістю продукції ресторанного господарства. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*, 2022. (2 (6), 9-14. https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6).2022.2

2. Дишкантюк О. Інституційна гармонізація та міжнародні стандарти в розвитку індустрії гостинності. *Проблеми системного підходу в економіці*, Випуск 4 (97) 2024. С112-122. DOI: https://doi.org/10.32782/2520-2200/2024-4-16

3. Тітомир Л.А., Власюк К.В. Переваги системи НАССР в ресторанному бізнесі. *Економіка та суспільство.* 2022. № 45. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-74

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-90

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА GREEN-ІННОВАЦІЇ В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ УКРАЇНИ ЯК СТРАТЕГІЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Дишкантюк О. В.
кандидат технічних наук, доцент,
декан факультету менеджменту,
готельно-ресторанної справи та туризму
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Марковська А. В.
аспірант
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Повоєнний період вимагає інноваційних підходів для відбудови економіки України, особливо в індустрії гостинності, що має потенціал стати ключовим драйвером економічного відродження. Індустрія гостинності, яка зазнала значних втрат внаслідок війни, потребує стратегічного підходу до відновлення з урахуванням сучасних тенденцій сталого розвитку. Впровадження green-інновацій є актуальним через необхідність формування економічно ефективних, екологічно чистих і соціально відповідальних підприємств, здатних конкурувати на міжнародному туристичному ринку. Поняття сталого розвитку включає три основних компоненти: економічний розвиток, екологічну відповідальність і соціальну стабільність. У контексті індустрії гостинності України сталий розвиток передбачає не лише відновлення економічних показників, а й впровадження інновацій, які мінімізують негативний вплив на довкілля та підтримують місцеві громади [1].

Green-інновації охоплюють впровадження технологій енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії, екологічне будівництво та управління відходами. Важливими напрямами таких інновацій є також органічне та локальне харчування, створення екологічно чистих номерів у готелях, застосування безпечних для навколишнього середовища мийних та дезінфекційних засобів [2]. За результатами аналізу міжнародного досвіду, країни Європейського Союзу, такі як Данія, Швеція та Естонія, активно застосовують green-інновації, завдяки чому їх туристичний сектор демонструє стабільне зростання навіть у періоди економічних криз. Наприклад, у Данії та Швеції широко

впроваджено програми сертифікації «Green Key», що підтверджують екологічність і сталий розвиток готельних та ресторанних закладів, створюючи привабливий бренд на міжнародному рівні [1].

Україна також має певні позитивні практики, які можна масштабувати в післявоєнний період. Так, у Львові та Києві вже діють заклади, що активно застосовують green-інновації, наприклад, енергоефективні рішення, сортування сміття, використання локальних продуктів та відповідальне споживання води. За результатами досліджень Красномовець В. А., Машкова О. В. [3] перевагу заклади гостинності віддають простим крокам, що потребують невеликих фінансових інвестицій. Найпопулярнішим способом реалізації екологічної політики є сортування відходів (44%), ще 33% сповідують Zero Waste підхід, а 31% вживають заходів з організації охорони та підтримки природнього середовища в громаді функціонування. Проте ці практики залишаються швидше винятками, ніж масовою тенденцією, і потребують ширшого впровадження.

Green-інновації в ресторанному бізнесі передбачають цілий комплекс заходів, спрямованих на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та підвищення сталості діяльності закладів. Основні аспекти впровадження безвідходних технологій у ресторанному бізнесі, аналіз існуючих проблем та визначення перспектив розвитку цієї концепції авторами викладено у попередній публікації [2].

До інновацій належать:

– *Використання локальних та сезонних продуктів*, що сприяє зменшенню логістичних витрат, викидів CO_2 та підтримує місцевих виробників, що позитивно впливає на економіку регіонів.

– *Безвідходні технології та управління харчовими відходами*, зокрема впровадження компостування, повторне використання продуктів, а також переробка органічних відходів на добрива чи біопаливо знижують екологічне навантаження.

– *Енергоефективні рішення*, серед яких встановлення енергоощадного освітлення, енергозберігаючого обладнання та використання альтернативних джерел енергії дозволяє значно зменшити енерговитрати.

– *Екоупаковка та відмова від пластику*. Використання упаковок з перероблених та біорозкладних матеріалів покращує екологічну репутацію ресторану та відповідає світовим екологічним стандартам.

– *Раціональне використання водних ресурсів*: застосування автоматичних систем регулювання води, водозберігаючих пристроїв, що скорочують споживання води без втрати якості сервісу.

– *Освітні та інформаційні кампанії*. Проведення заходів, які підвищують обізнаність гостей щодо сталого споживання та екологічної відповідальності, формує позитивний імідж ресторану та підвищує його репутацію.

Впровадження цих інновацій дозволяє ресторанам не лише покращити свій екологічний слід, а й підвищити власну конкурентоспроможність на сучасному ринку гостинності.

Важливим аспектом сталого розвитку в післявоєнний період є також соціальна відповідальність підприємств індустрії гостинності. Підприємства можуть відігравати важливу роль у соціальному відновленні, забезпечуючи працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни та інших соціально вразливих груп населення. Це не лише покращить репутацію підприємств, а й сприятиме загальній стабілізації суспільства. Для ефективної реалізації сталих та green-інновацій необхідна активна підтримка державних органів, впровадження фінансових стимулів для підприємств, а також розвиток державно-приватного партнерства у сфері екологічних ініціатив. Отже, впровадження сталого розвитку та green-інновацій у готельно-ресторанну галузь України є важливою складовою стратегії повоєнного економічного відновлення країни. Реалізація зазначених заходів дозволить підвищити конкурентоспроможність українських підприємств гостинності на міжнародному ринку, сприятиме покращенню екологічної ситуації в регіонах та стимулюватиме соціальну відповідальність бізнесу.

Література:

1. Дишкантюк О.В. Інституційна трансформація для сталого розвитку індустрії гостинності // Український економічний часопис, № 7 / 2024

2. Дишкантюк О., Марковська А. Безвідходні технології у ресторанному бізнесі: сучасний стан, проблеми та перспективи. Глобалізаційні процеси: виклики та рішення: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, МГУ, 12 листопада 2024 р.). 2024 р. С. 230-233.

3. Красномовець В. А., Машкова О. В. Оцінка екологічних ініціатив в діяльності закладів готельно-ресторанної галузі в Україні під час війни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2023. Вип. 57. С. 54-62. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001495515

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-91

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Дишкантюк Ю. І.
доктор філософії з права,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Сьогодні Україна стоїть перед значними викликами, пов'язаними з післявоєнним відновленням і стабілізацією економіки. Особливе місце у цьому процесі належить малому та середньому бізнесу. Актуальність теми зумовлена тим, що саме цей сектор здатен швидко адаптуватися до змін та виступає основним генератором нових робочих місць.

Комплексний аналіз чинного законодавства у сфері малого та середнього підприємництва виявив низку суттєвих прогалин та недоліків, що можуть перешкоджати ефективній діяльності бізнесу у післявоєнний період. Зокрема, дослідження Програми розвитку ООН в Україні (2024) засвідчили, що 57% підприємців відзначають недостатню прозорість державної підтримки та надмірну складність адміністративних процедур як основні перешкоди для ведення бізнесу після війни. Також близько 68% підприємців вказують на складність адміністрування податкових процедур як на серйозний бар'єр для подальшого розвитку бізнесу [1, с. 24-27]. Крім того, майже 60% опитаних зазначили, що існуючі механізми страхування та гарантування інвестицій недостатньо ефективні або взагалі відсутні, що обмежує можливості залучення додаткових фінансових ресурсів [1, с. 30]. Згідно з дослідженням Інституту економіко-правових досліджень НАН України (2024), основними причинами низької підприємницької активності є недосконалість законодавчої бази, відсутність чітких механізмів державної підтримки та надмірне адміністративне навантаження на малий та середній бізнес [2]. Аналітичний звіт Центру економічної стратегії (2024) зазначає, що понад 70% підприємців стикаються зі значними регуляторними викликами, такими як складні процедури реєстрації та ліцензування, а також неефективні механізми захисту їхніх прав [3].

Проведений комплексний аналіз правового регулювання малого та середнього підприємництва дозволив ідентифікувати ключові проблеми, що негативно впливають на ефективність функціонування цього сектора економіки у післявоєнний період, а саме:

1. *Недостатньо чітке законодавче визначення форм і механізмів державної підтримки.* Аналіз чинного законодавства показав, що існуючі механізми державної підтримки мають декларативний характер і не супроводжуються достатнім фінансовим і організаційним забезпеченням.

2. *Надмірна бюрократизація процедур реєстрації та ліцензування.* Законодавча база вимагає значної кількості документів і часу на процедури реєстрації, що гальмує оперативність початку бізнес-діяльності.

3. *Складність адміністрування податкових процедур.* Податковий кодекс України містить велику кількість складних норм, що створює умови для подвійного трактування і потенційних конфліктів з податковими органами.

4. *Відсутність ефективних механізмів страхування та гарантування інвестицій.* В умовах нестабільності такі механізми стають особливо важливими для залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій у малий та середній бізнес.

5. *Неефективний захист прав підприємців від неправомірних дій контролюючих органів.* Відсутність чітких процедур оскарження, відповідальності посадових осіб, а також низький рівень прозорості діяльності контролюючих органів.

На підставі узагальнення результатів проведених досліджень, аналізу міжнародного досвіду та виявлених прогалин у чинному законодавстві було розроблено наступні рекомендації:

1. **Спрощення процедур реєстрації та ліцензування** шляхом створення інтегрованої цифрової платформи «єдиного вікна». Ця практика успішно працює в Естонії, де реєстрація та звітність підприємств відбувається онлайн, що значно скорочує час та витрати.

2. **Оптимізація податкових процедур** через введення прозорих і простих механізмів податкового адміністрування, що унеможливлять подвійне трактування законодавства.

3. **Запровадження державних програм підтримки** у вигляді субсидування відсотків за кредитами та гарантування інвестицій в постраждалих регіонах.

4. **Створення ефективних механізмів страхування підприємницьких ризиків** з державною участю.

5. **Запровадження інституту бізнес-омбудсмена** для забезпечення захисту прав підприємців від неправомірних дій контролюючих органів (позитивний досвід Литви та Естонії).

Реалізація запропонованих рекомендацій матиме суттєве практичне значення, оскільки дозволить активізувати економічне відновлення країни, підвищити інвестиційну привабливість українського бізнес-середовища, знизити адміністративне навантаження та створити стабільні умови для економічного розвитку в умовах післявоєнного періоду.

Таким чином, ефективне правове регулювання діяльності малого і середнього бізнесу є необхідною передумовою успішного економічного відродження України після війни. Реалізація запропонованих рекомендацій дозволить не лише подолати існуючі проблеми, але й створити потужну базу для майбутнього стабільного розвитку країни.

Література:

1. Оцінювання середовища для малого та середнього підприємництва в Україні після війни: звіт / Програма розвитку ООН в Україні. Київ, 2024. 86 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf (дата звернення: 16.03.2025).
2. Розвиток малого та середнього бізнесу після кризи: аналітичний звіт / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2024. URL: https://iepd.kiev.ua (дата звернення: 16.03.2025).
3. Регуляторні виклики для бізнесу в Україні у післявоєнний період: дослідження /Центр економічної стратегії. Київ, 2024. URL: https://ces.org.ua (дата звернення: 16.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-92

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БІЗНЕС ПРОЦЕСИ ТА ЇХ РОЛЬ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Євстаф'єв С. М.
аспірант кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

В умовах триваючого воєнного стану важких втрат зазнала й економіка України. Повоєнна відбудова та модернізація економіки й суспільства є ключовою проблемою сьогодення.

Останні кризові роки наочно показали наскільки цифровізація життєво необхідна, вона є майбутнім для суспільства та бізнесу. При чому саме бізнес є головним ініціатором вищезазначених нововведень, оскільки інновації завжди відкривають нові ринки та можливості для бізнесу. Не залишається осторонь від процесів цифровізації й держава, так, чимало державних послуг були переведені в цифровий простір задля забезпечення

їх більшої доступності для громадян та бізнесу особливо в часи збройної агресії російської федерації проти Україні.

Одним з головних напрямків діяльності підприємства є його інноваційна діяльність спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень для удосконалення технологій виробництва, надання послуг. Впроваджуючи інновації компанії збільшують прибутки та підвищують власну конкурентоспроможність. Сьогодні такими інноваціями є впровадження цифрових технологій в управління бізнес-процесами.

Здобувши достатньо широкого розповсюдження розроблені у 80-х роках минулого століття цифрові технології швидко розійшлись по всьому світу закладаючи підґрунтя для майбутньої цифровізації, тому вже сьогодні цифрові технології використовуються повсюдно. Покликані в першу чергу спростити виконання певних задач, оптимізувати та/або автоматизувати процеси їх виконання, цифрові технології врешті решт стали невід'ємною частиною людського суспільства.

Сьогодні українські та зарубіжні компанії мають достатньо великий досвід з впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси з метою збільшення прибутків та конкурентоспроможності.

За твердженням науковця Ходаківського О.М. під бізнес-процесом слід розуміти елемент цільової організаційної діяльності орієнтований на отримання підприємством корисного результату [1, с. 61]. Загалом під бізнес-процесами можна розуміти будь-яку діяльність усередині компанії.

Компанії активно впроваджують цифрові технології у свою діяльність, розробляють цифрові платформи та цифрові додатки для просування власних послуг онлайн, покращення комунікацій та навчання персоналу, тощо.

Наприклад для покращення комунікацій та підвищення рівня обслуговування клієнтів підприємства у свою діяльність залучають CRM-системи (англ. Customer relationship management), тобто системи управління відносинами з клієнтами. За визначенням Ганущак-Єфіменко Л.М. CRM – це складний бізнес-процес, набір додатків, що включає процес збору інформації і до прийняття рішень на його основі. Дана система дозволяє проводити автоматизацію відповідних бізнес-процесів в маркетингу, продажах і обслуговуванні клієнтів [2, с. 52].

Особливо актуально впровадження CRM-систем для автоматизації бізнес-процесів в інтернет-торгівлі, яка займає значну частку торгівельного ринку. «На даний момент 87% покупців вивчають інформацію в інтернеті, перш ніж зробити покупку. А за прогнозами американської фондової біржі Nasdaq, до 2040 року 95% всіх продажів (незалежно від їх типу) відбуватимуться онлайн» [3, с. 4].

Для більш ефективного управління та комунікацій з персоналом компанії створюють внутрішні корпоративні портали для забезпечення спілкування та обміну інформацією між співробітниками та внутрішніми відділами компанії та системи електронного навчання (англ. Learning management system) (LMS) для підвищення кваліфікації персоналу. Також, впроваджуються різні електронні системи відстеження робочого часу працівників. Наприклад, RFID-карти та біометричні системи, що використовуються для точного фіксування робочого часу та визначення присутності на роботі. Впроваджуються системи електронних кадрів (HRIS): цифрові бази даних для зберігання та управління інформацією про персонал, включаючи дані про навчання та досвід роботи [4, с. 94].

Однак, окрім позитивних аспектів впровадження цифрових технології у бізнес-процеси підприємств існують певні ризики пов'язані з такими інноваціями.

Зокрема, застосування електронної комерції та CRM-систем має наслідком збирання конфіденційних даних про клієнтів компанії, що вимагає від компаній обов'язкового впровадження власних політик конфіденційності та забезпечення належно захисту цифрових систем від несанкціонованого доступу до персональних даних з метою захисту конфіденційності власних клієнтів.

Разом з цифровими технологіями з'явились й нові проблеми для бізнесу. Витоки даних, порушення конфіденційної інформації, кібертероризм та кібершпіонаж, застаріле програмне забезпечення – ключові бізнес-ризики для компаній, що впроваджують цифрові технології у свої бізнес-процеси.

Звичайно, вищезгадані ризики можуть бути контрольовані. Для їх запобігання компанії повинні витрачати додаткові кошти для залучення відповідних спеціалістів та навчання персоналу. Сьогодні для українських та зарубіжних компаній не є рідкістю запровадження у штаті посади спеціаліста із захисту персональних даних (англ. Data Protection Officer, скор. DPO) та створення відділів з кібербезпеки.

Отже, впровадження цифрових технологій в управління бізнес-процесами безумовно є ефективним та сприяє збільшенню прибутків та конкурентоспроможності бізнесу шляхом вдосконалення комунікацій з персоналом та клієнтами, підвищення рівня обслуговування клієнтів, спрощуючи кадровий облік та навчання персоналу, та ін. Все це має доводить надзвичайну ефективність цифрових технологій, зокрема для післявоєнного відновлення та подальшого розвитку економіки України.

Література:

1. Гавриш О. М., Пильнова В. П., Пісковець О. В. Інноваційне підприємництво: сутність, значення та проблеми в сучасних умовах

функціонування. Економіка та держава. 2020. № 12. С. 109–113. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.12.109

2. Ганущак-Єфіменко Л. М. CRM-система як ефективний інструмент розвитку готельного бізнесу в Україні. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки. 2017. № 4. С. 51–56.

3. Гадецька, З.М. CRM-системи як засіб автоматизації бізнес-процесів торговельного бізнесу. Цифрова економіка та економічна безпека. 2024. вип. 1 (10). С. 3-7.

4. Хаврова К. С. Вплив цифровізації на процес управління персоналом. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2023. №4(43) С. 92-96.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-93

ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОБНИЦТВА ФРУКТОВОГО СМУЗІ «СМАРАГД»

Жмудь А. В.
кандидат технічних наук,
доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

На сьогодні індустрія гостинності в даний час зазнає швидкого розширення і розцінюється як найбільш швидкозростаюча галузь у всьому світі, що сприяє значною мірою економічному розвитку і складає приблизно 10% до світового внутрішнього валового збору. Економічний потенціал країни безпосередньо пов'язаний зі здоров'ям населення, а харчування відіграє одну з головних ролей. Все більше зростає обізнаність серед споживачів харчових продуктів, що основою довголіття, здоров'я та працездатності людини є щоденний нутритивно цінний раціон харчування, що не тільки містить достатню кількість білків, жирів та вуглеводів, а і вітаміни та мінеральні речовини. Смузі – це напій на основі фруктів, овочів чи зелені, який допомагає підтримувати фізичну форму і насичує організм вітамінами та мінеральними речовинами.

На території України є тисячі унікальних рослин, які володіють корисними властивостями [1]. Це подорожник, деревій, чебрець, часник і т.д. До складу деревію та подорожника входять ефірні олії, дубильні речовини, органічні кислоти, смоли, вітаміни та і β-каротин. Здатність

деревію покращувати обмін речовин роблять його незамінним при лікування атеросклерозу та ожиріння. Дубильні речовини, які містяться в деревію, володіють бактерицидною, в'яжучою та протизапальною дією. Філохінони здатні підвищувати міцність капілярних судин.

Листя подорожника містять глікозити, дубильні й пектинові речовини, слиз, хлорогеновову і неохлорогенову кислоти, каротин, холін, вітамін С і К. Лікарські засоби з листя подорожника корисні при анемії, цукровому діабеті, порушеннях обміну речовин, хворобах жовчного міхура. Подорожник здатний посилювати утворення шлункового соку, покращувати апетит і травлення.

Хлорофіл, що входить до складу деревію та подорожника, відомий як один із найбільш важливіших барвних речовин рослин, за допомогою якого вони уловлюють енергію сонячного світла [2]. Вміст хлорофілу в листовій частині деревію складає від 0,008 до 0,7 % і дещо менший в листях подорожнику.

Яблука дуже поширені на території України, їх хімічний склад цінний вітамінами (L-аскорбінова кислота, В1, В2, Р), мінеральними речовинами (марганець, калій та залізо). В зелених яблуках міститься клітковина, що дає відчуття ситості протягом тривалого часу. Використання у технології фрукових смузі соків та екстрактів з деревію та подорожника дозволить збагатити організм біологічно активними речовинами, урізноманітнити щоденний раціон людини, розширити асортимент харчової продукції за рахунок надання оригінальних органолептичних характеристик.

Проведені дослідження ставили за мету розробити технологію екстракту з деревію та подорожника для виготовлення смузі на основі яблук та ківі. Для досягнення поставленої мети вирішувалися наступні задачі: дослідження фізико-хімічних показників свіжовичавленого соку та екстрактів з деревію та подорожника; розроблення технології смузі на основі яблука та ківі з додаванням пряно-ароматичного екстракту; дослідження органолептичних показників готового продукту.

Нами обрано для виробництва екстракту деревій та подорожник, які багаті на біологічно активні речовини та мають зелене забарвлення. Екстракт буде добре доповнювати смузі, виготовлений на основі яблука та ківі. Для вилучення з деревію та подорожника хлорофілу та інших цінних речовини найбільш повно нами застосовано комбінований спосіб отримання екстракту. Спочатку отримувати сік пресуванням на соковижималці марки Healthy Juicer – 3 small, а отримані вичавки піддавали екстрагуванню водою. Вихід соку з сировини залежить від виду, умов вирощування, сорту та інших чинників і у середньому складає для подорожника 54...64%, а для деревію 43...54%. Наступним етапом комбінованої обробки сировини стало отримання водного екстракту з вичавок деревію та подорожника. Співвідношення сировина: екстрагент

1:8, екстракцію проводили однократно впродовж 12 годин. Дослідження масової частки сухих речовин протягом процесу масообміну показали доцільність проведення екстракції вижимок протягом 6 годин. Змішування отриманих екстрактів з соком дозволяє надати основі смузі бажаного яскравого кольору необхідної інтенсивності. Сік отриманий при пресуванні деревію має більш оптичну густину, ніж сік з подорожника. При цьому спостерігається більший вихід соку з подорожника, але масова частка в ньому сухих речовин нижча, ніж у соку з деревію, відповідно 5,0 і 7,8%. При екстрагуванні вичавок спостерігається така ж тенденція, але масова частка сухих речовин дещо менша (3,2% та 3,8%). Можна зробити висновок про доцільність застосування комбінованої обробки сировини. Нами вирішено змішувати свіжовичавлений сік та екстракт у співвідношенні 1:5 та додавати до основи з яблука та ківі після подрібнення блендером. Проведено органолептичні дослідження зразків дозволило встановити раціональне співвідношення компонентів для розробленого смузі складає: яблуко – 40...46%, ківі – 23..30%, решта – суміш свіжо-вичавленого соку з екстрактом. Врезультаті додавання суміші соку та екстракту дозволяє отримати яскраво-зелений смарагдовий колір готового продукту. Показано, що для найбільш повного вилучення хлорофілу та екстрактивних речовин з деревію та подорожника доцільно застосовувати комбінований спосіб, який поєднує пресування та екстрагування вичавок водою. Вихід соку складає для для подорожника 54...64%, а для деревію 43...54%. Дослідження масової частки сухих речовин екстракту протягом процесу масообміну показали доцільність проведення екстракції вичавок протягом 6 годин у співвідношенні вичавки : вода 1: 8 при кімнатній температурі. Розроблено технологію смузі «Смарагд» на основі яблука та ківі з використанням соку та екстракту з деревію та подорожника, що рекомендується для повсякденного раціону споживачів.

Література:

1. Державний реєстр лікарських засобів України / Державний експертний центр Міністерства охорони здоров'я України. 2017. URL: http://www.drlz.com.ua/.

2. Ковальов, В. М. Фармакогнозія з основами біохімії рослин : підручник для студ. вищих фармац. установ освіти та фармац. факультетів вищих мед. установ освіти III-IV рівнів акредитації / В. М. Ковальов, О. І. Павлій, Т. І. Ісакова; за ред. : В. М. Ковальва . – Х. : Прапор; НФаУ, 2000. – 704 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-94

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ВОДОПІДГОТОВКОЮ ТА ВОДОКОРИСТУВАННЯМ У СЕКТОРІ HORECA УКРАЇНИ

Ковтун О. О.
здобувач ступеня доктора філософії
за спеціальністю 073-менеджмент
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Сектор HORECA (готелі, ресторани, кафе) відіграє важливу роль в економіці України, особливо в контексті розвитку туризму та послуг. Водночас, він стикається з актуальними проблемами управління водними ресурсами, пов'язаними зі зростаючими вимогами до якості води, дефіцитом ресурсів та недостатністю існуючої інфраструктури. Враховуючи глобальні тренди сталого розвитку, зокрема Цілі сталого розвитку ООН (Ціль 6: Чиста вода та санітарія; Ціль 11: Сталі міста та спільноти; Ціль 12: Відповідальне споживання і виробництво) [1], галузь потребує нових управлінських рішень для ефективного та екологічного використання водних ресурсів.

Згідно з Національною доповіддю про якість питної води в Україні (2023), близько 20% населених пунктів країни не мають централізованого водопостачання, що суттєво ускладнює роботу закладів HORECA [2]. Відсутність стабільного водопостачання збільшує операційні ризики підприємств і негативно впливає на якість надання послуг.

За офіційними даними Державної служби статистики України, загальний водозабір у 2021 році становив близько 6,14 млрд м³, з яких сектор послуг (включно з HORECA) споживав приблизно 85 млн м³, що складає близько 1,4% загального споживання [3]. Проте, в регіонах з високою туристичною активністю (Одеська, Львівська, Івано-Франківська області) навантаження на місцеві водні ресурси значно зростає у туристичний сезон [3].

Перспективним шляхом вирішення зазначених проблем використання води в місцях з відсутністю централізованого водопостачання та з джерелами води незадовільної якості є впровадження сучасних модульних систем очищення та знезараження води. Модульні безреагентні системи – це інноваційні автоматизовані комплекси, призначені для ефективного очищення та знезараження води без застосування хімічних реагентів. В основі їхньої роботи лежить поєднання традиційних фізичних методів

очищення, таких як ультрафіолетове знезараження, ультрафільтрація, зворотний осмос, механічна фільтрація та вугільна адсорбція, з новітніми електрохімічними технологіями. До таких технологій належать електрохімічне та електрокаталітичне анодне окиснення, окисно-відновний каталіз, катодне відновлення (електролітичне й електрокаталітичне), електроміграційний переніс, мікроелектрофлотація та мікроелектрофізична обробка води. Завдяки точній координації та розподілу електрохімічних процесів у просторі та часі, а також взаємодії з механічними фільтрами, забезпечується висока якість очищення та знезараження води. Такі системи дають можливість отримувати питну воду з низьким окисно-відновним потенціалом, що надає їй антиоксидантних властивостей і покращує сумісність із внутрішнім середовищем організму людини. Крім видалення механічних домішок, ці установки ефективно очищують воду від заліза, марганцю, сірководню, органічних речовин, патогенних мікроорганізмів, зважених часток, запаху, кольоровості та надлишку солей жорсткості, що дозволяє запобігти утворенню накипу і відкладень у трубах та обладнанні. Основною перевагою таких систем є відсутність хімічних залишків у воді, що гарантує її безпечність для споживачів, а також скорочення витрат за рахунок виключення необхідності у придбанні та зберіганні реагентів. Подібні системи широко застосовуються в лікарнях, навчальних закладах, дитячих установах, приватних будинках, офісах, кафе та ресторанах.

Модульна конструкція дозволяє легко адаптувати систему до різних умов водопостачання, збільшувати продуктивність або замінювати окремі вузли при зміні якості вихідної води. Системи є компактними, енергоефективними, мають високу ступінь автоматизації й можуть працювати в автономному режимі, що робить їх ідеальним рішенням для віддалених населених пунктів, об’єктів критичної інфраструктури та під час надзвичайних ситуацій [4].

Ці автономні комплекси, забезпечують високу якість питної води, відповідаючи вимогам найвищих стандартів та демонструє економічну ефективність, зниження витрат на закупівлю та транспортування води, а також покращення екологічних показників.

Важливим додатковим заходом є впровадження технологій повторного використання сірої води (від душів та рукомийників) для зливу в унітазах та інших технічних потребах. Цей підхід дозволяє скоротити використання питної води до 40%, що вже давно є поширеною практикою у країнах ЄС [5]. Незважаючи на відсутність нормативної бази для такого використання в Україні, його запровадження може суттєво оптимізувати витрати і підвищити ресурсну ефективність закладів HORECA.

Слід оновити нормативно-правові документи для легалізації та регламентування повторного використання води, можливо встановити чіткі нормативи економного водоспоживання, та запровадити систему

моніторингу та звітності щодо водокористування. Для ефективного впровадження зазначених технологій необхідно також внести зміни у чинні будівельні норми ДБН В.2.2-23:2009 «Готелі», ДБН В.2.2-25:2009 «Підприємства харчування (заклади ресторанного господарства)», ДБН В.2.2-10:2022 «Заклади охорони здоров'я», ДБН В.2.2-3:2018 «Заклади освіти», ДБН В.2.2-4:2018 «Заклади дошкільної освіти».

Також необхідний контроль громад за обов'язковістю використання локальних систем водопідготовки та знезараження при відсутності централізованого водопостачання для забезпечення води вимогам Державних санітарних норми і правил «Гігієнічні вимоги до питної води, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10) та «Показники безпечності та окремі показники якості питної води в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуаціях іншого характеру» (ДСанПіН 683-22 на період дії воєнного стану).

Державні органи мають розробити програми підтримки впровадження інноваційних систем водопідготовки, включаючи фінансові стимули. Необхідним є також впровадження пілотних проєктів повторного використання води у великих туристичних комплексах, медичних закладах та освітніх установах.

Ефективне управління водними ресурсами в секторі HORECA, а також у санаторно-курортних, медичних, освітніх закладах є необхідним кроком для сталого розвитку та забезпечення належних санітарних умов у цих сферах. Впровадження сучасних технологій водопідготовки та повторного використання води повинно стати стратегічним пріоритетом державної політики, що потребує нормативних змін та економічної підтримки для реалізації зазначених інновацій.

Література:

1. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. 25.9.15 n/70/1 «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development». URL: https://undocs.org/A/RES/70/1 (дата звернення: 10.03.2025).

2. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні, 2023 [Електронний ресурс]. – Київ: Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, 2023. URL: https://mtu.gov.ua/content/nacionalna-dopovid-pro-yakist-pitnoi-vodi-ta-stan-pitnogo-vodopostachannya-v-ukraini.html (дата звернення: 10.03.2025).

3. Статистичний щорічник України за 2022 рік. Державна служба статистики України. Київ: Держстат України, 2023. 387 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua /druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_22_u.pdf (дата звернення: 10.03.2025).

4. Установка безреагентної очистки і глибокого знезараження води. URL: https://promtehvod.ua/ua/ustanovka-bezreagentnoy-ochistki-i-glubokogo-obezzaragivaniya-vodi/ (дата звернення: 10.03.2025).

5. Water reuse in the EU: Factsheets. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 76 p. URL: https://data.consilium.europa.eu /doc/document/ST-15301-2019-REV-1/en/pdf. (дата звернення: 10.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-95

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК РУШІЙ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ВІДБУДОВІ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ

Корхова О. А.
здобувачка вищої освіти третього курсу ступеня бакалавра
за спеціальністю 073 – Менеджмент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Дубнянська А. О.
здобувачка вищої освіти третього курсу ступеня бакалавра
за спеціальністю 073 – Менеджмент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: ***Горбаньова В. О.***
старший викладач кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Повоєнна відбудова економіки України є ключовим викликом і вимагає використання інноваційних підходів до модернізації промисловості та інфраструктури. Інноваційний менеджмент стане рушієм цього процесу, сприяючи підвищенню ефективності, залученню інвестицій та розвитку сталої економічної системи. Сучасні технології, цифрові рішення та «зелені» технології відкривають нові можливості для відновлення України, особливо в енергетичному, виробничому та інфраструктурному секторах.

Актуальність теми зумовлена швидким економічним відновленням промисловості та інфраструктури України в умовах воєнного та післявоєнного стану. Використання новітніх технологій, цифрових рішень і стійких бізнес-моделей сприятиме ефективному залученню інвестицій,

оптимізації ресурсів і формуванню сучасної економіки, здатної до стійкого зростання.

Управління інноваціями є важливим елементом відновлення економіки, оскільки сприяє підвищенню продуктивності, залученню інвестицій та діджиталізації промисловості. Відбудова економіки на основі інновацій не лише компенсує втрати, а й створює сучасну та конкурентоспроможну економічну систему. Ефективність такої стратегії підтверджує світовий досвід: післявоєнна Німеччина [4] та Південна Корея [3] у 1990-х роках значно прискорили своє економічне зростання завдяки інноваціям. Основними напрямками інноваційної перебудови в Україні є використання «зелених» технологій у промисловості та енергетиці, діджиталізація та автоматизація виробничих процесів, розвиток інтелектуальної економіки та підтримка стартапів, а також інтеграція в міжнародні науково-технічні програми.

Ініціативи вже реалізуються, наприклад, проєкт «Відновлення України 3.0» [1], який використовує цифрові рішення для ефективного управління інфраструктурою. За даними Світового банку, для відновлення України необхідно понад 500 мільярдів доларів США [2], а інноваційні підходи можуть значно оптимізувати витрати. Для відновлення післявоєнної української економіки можна застосувати кілька інноваційних підходів. Наприклад, оцифрування державних послуг, як в Естонії, зменшить бюрократію та підвищить ефективність управління. Моніторинг інфраструктури за допомогою смарт-технологій, як у Сінгапурі, може зменшити витрати на ремонт. Розвиток зеленої енергетики, як у Німеччині, зменшує залежність від викопних ресурсів. Модульне будівництво та 3D-принтери, як у Дубаї, допомагають швидко відбудовувати житло. Важливо також підтримувати інновації та залучати інвестиції шляхом формування промислових кластерів, як у Польщі.

Управління інноваціями є ключем до післявоєнного відновлення економіки України. Використання новітніх технологій у промисловості та інфраструктурі може прискорити відбудову, підвищити операційну ефективність та залучити інвестиції. Досвід інших країн, таких як Німеччина та Південна Корея, підтверджує ефективність інновацій. Україна може запровадити оцифрування державних послуг, смарт-технології для моніторингу інфраструктури, розвиток зеленої енергетики та підтримку інноваційних кластерів, що сприятиме сталому економічному зростанню.

Література:

1. Announcing the Recovery Construction Forum 3.0. URL: (https://rebuildukraine.in.ua/blog/announcing-the-recovery-construction-forum-30) (дата звернення: 10.03.2025).

2. На відновлення України за новим звітом Світового банку потрібно $524 мільярди – Шмигаль. URL: (https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3964208-na-vidnovlenna-ukraini-za-novim-zvitom-svitovogo-banku-potribno-524-milardi-smigal.html) (дата звернення: 10.03.2025).

3. Про важливість інновацій для Південної Кореї. URL: (https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2184059-sekret-innovacijnogo-prorivu-pivdennoi-korei-dosvid-dla-ukraini.html) (дата звернення: 10.03.2025).

4. Німеччина 30 років разом. URL: (https://www.radiosvoboda.org/a/trydtsyat%CA%B9-rokiv-vozz-yednannya-nimechchyny/30864996.html) (дата звернення: 10.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-96

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ КРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Лебедєва Н. А.
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Кризовий менеджмент – це комплексна система управління бізнесом, спрямована на розв'язання потенційних та існуючих проблем у діяльності, шляхом розроблення та впровадження спеціальної програми, стратегічного бізнес-плану з використанням інноваційних методів управління. Основні принципи цієї системи включають: ранню діагностику кризових ситуацій на підприємстві; термінове реагування на різноманітні кризові явища; адекватне реагування на ступінь реальної загрози для підприємства; максимальне використання внутрішнього потенціалу для подолання кризових ситуацій [1].

Управління бізнесом – це сукупність напрямків, заходів, які розроблені і знайшли відображення в стратегічному бізнес-плані та додають вартість для зростання компанії. Управління бізнесом – це також і навичка управління кризою, яка набувається з часом завдяки досвіду. Хороший менеджмент бізнесу базується на проведенні систематичного маркетингового контролю обсягу попиту, з метою того, щоб компанії змогли досягти своїх стратегічних цілей. Систематичному контролю мають підлягати основні маркетингові показники, які в свою чергу можуть варіюватися в залежності від поставлених конкретних цілей

та формування розвитку стратегій бізнесу. Серед основних маркетингових показників, які часто використовуються можна виділити: зростання продажів; кількість нових споживачів; долю ринку; затрати на залучення клієнтів; середній чек; конверсію та деякі інші. Насамперед, необхідно визначити найбільш значимі показники, які будуть важливими саме для конкретного бізнесу. Необхідно переконатися, що саме ці показники виражені в вимірювальних і кількісних значеннях. Оптимальним в цьому випадку є використання аналітичних інструментів, таких як дані Google Analytics або інші CRM-системи, з метою отримати доступ до маркетингової інформації та показників. Застосування таких та інших інструментів надає змогу контролювати трафік на веб-сайті, конверсії та інші показники, що пов'язані з маркетинговими дослідженнями. Ефективний менеджмент полягає також в створенні плану та проведенні моніторингу в режимі реального часу маркетингових показників, саме розробка такого плану надає змогу визначити, які показники і як часто необхідно будете відслідковувати. Це також допоможе організувати процес перевірки і отримування своєчасної інформації. Ефективність інструментів кризового менеджменту полягає в розроблені плану мотивації, який може включати різні фактори. Необхідною умовою успішного функціонування бізнесу в сучасних умовах сьогодення є професійний розвиток та інновації. Таким чином, інструменти кризового менеджменту відіграють важливу роль у формуванні бізнесу та допомагають встановити унікальний ідентифікаційний бренд і підкреслити його особливості. В свою чергу, бренд дозволяє компаніям виділитися на фоні конкурентів, створювати відомість і викликати позитивні асоціації у споживачів. Крім того, запровадження інструментарію кризового менеджменту на підприємствах дозволяє ефективно аналізувати ринок, вивчати потреби споживачів та здійснювати моніторинг конкурентів в режимі реального часу. Кризовий менеджмент, а також організація та проведення маркетингових досліджень в бізнесі поєднують в собі практику використання всіх наявних ресурсів для досягнення поставлених цілей і завдань. Головним завданням ефективного функціонування різних форм бізнесу є визначення головних цілей, створення стратегій і розподіл ресурсів [2]. Менеджмент та маркетинг є важливими у сучасному бізнесі, оскільки саме ефективне ринкове управління допомагає досягати своїх цілей і завдань, а також максимально ефективно використовувати всі свої ресурси: виробничі, фінансові, людські, технологічні та інші для отримання максимального прибутку. Крім того, це допомагає компаніям розвивати відносини зі споживачами товарів та послуг, постачальниками та іншими зацікавленими сторонами. Напрямки кризового менеджменту в бізнесі включають стратегічне управління, операційне, фінансове, управління людськими ресурсами. Управління ризиками також важливе, саме воно направлене на мінімізацію ризиків,

витрат і оптимізацію всього потенціалу для отримання прибутку та успіху. Управління в умовах кризової ситуації може бути визначене як процес здійснення діяльності під тиском обставин, за яких керівництво здатне аналізувати, планувати, організовувати, керувати та контролювати послідовні операції з метою прийняття швидких та обґрунтованих рішень у відповідь на невідкладні проблеми, що виникають перед підприємством. Кризовий менеджмент – це управління, в якому поставлено певним чином передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, заходів для зниження негативних наслідків кризи і використання факторів для наступного розвитку. Основні характеристики такого менеджменту включають наступне: фокус на виведенні підприємства з кризового стану, заздалегідь прогнозуючи та запобігаючи неплатоспроможності, базуючись на реалізації програми для підвищення конкурентоспроможності та фінансового оздоровлення; здатність ефективно та оперативно реагувати на зміни, що загрожують нормальному функціонуванню підприємства; розробка оптимальних стратегій виходу з кризової ситуації, визначення пріоритетних цінностей, координація дій персоналу та досягнення ефективності в умовах кризи; передбачення можливих кризових ситуацій, розробка протидійних заходів та швидке реагування на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі.

Ключовим фактором в успішному кризовому менеджменті є людський фактор. Усвідомлені дії працівників дозволяють виявляти шляхи виходу з кризових ситуацій, концентрувати зусилля на вирішенні найбільш складних проблем та використовувати накопичений досвід.

Кризове управління починається з комплексної оцінки збитків, завданих війною, включаючи руйнування інфраструктури, економічні втрати та соціальне переміщення. Необхідно розробити стратегічний план реконструкції, який би визначив першочергові нагальні потреби та заклав основу для довгострокового відновлення та розвитку. Взаємодія з міжнародними партнерами, неурядовими організаціями та місцевими громадами має важливе значення для формулювання інклюзивних та стійких стратегій реконструкції. Відбудова основної інфраструктури, зокрема доріг, мостів, комунікацій та закладів охорони здоров'я, є наріжним каменем післявоєнної реконструкції. Інноваційні підходи, такі як державно-приватне партнерство і використання технологій, можуть підвищити ефективність і результативність реконструкції інфраструктури. Подолання соціально-економічних наслідків кризи вимагає цілеспрямованих втручань для підтримки засобів до існування, сприяння можливостям працевлаштування та сприяння економічному відродженню. Стратегії управління кризою мають включати ініціативи щодо стимулювання розвитку малого бізнесу, залучення інвестицій та сприяння підприємництву [3]. Мережі соціального захисту, програми професійної підготовки та схеми

мікрофінансування, а також гранти можуть надати людям і громадам можливість перебудувати своє життя та зробити внесок у загальні зусилля з відновлення. Зміцнення структур управління та інституцій є життєво важливим для забезпечення прозорих, підзвітних та інклюзивних процесів реконструкції.

Таким чином, ефективне застосування інструментарію кризового менеджменту, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, сприятимуть формуванню та залученню іноземних інвестицій для ефективного функціонування бізнесу. Одним із основних важелів відновлення бізнесу є також міжнародна підтримка. Визначено, що більшість країн надають фінансову допомогу, технічну експертизу, гуманітарну допомогу, зусилля з розбудови та політичну підтримку, щоб допомогти бізнесу в нашій країні відновитися. Це є складною справою, яка вимагає скоординованих зусиль на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Дотримуючись принципів ефективного врегулювання кризових ситуацій і впроваджуючи комплексну стратегію відновлення, яка включає такі заходи, як розвиток інфраструктури, економічні реформи та соціальні програми, спрямовані на відбудову громад і відновлення засобів до існування, можна подолати кризу.

Література:

1. Проект Плану відновлення України / Національна рада з відновлення України від наслідків війни, Київ. 2022. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf (дата звернення: 15.09.2022)

2. Хмарська, І., Кучерява, К., Клімова, І. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. *Економіка та суспільство*, 2022. С. 42. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31

3. Дука, А. П., Старченко Г. В. «Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України». *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.* № 6. 2022. URL: https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-6-03-06/2022-6-03-06

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-97

ПРАЦЕВЛАШТОВАНІСТЬ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК АСПЕКТ ОСВІТНЬОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Левченко С. П.
викладач кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

В умовах повномасштабної війни для українських закладів вищої освіти (ЗВО) важливим аспектом освітньої складової є не просто випуск за певною освітньою програмою, а й подальша працевлаштованість даних здобувачів, набуття навичок, необхідних ринку праці та самому випускнику для набуття конкурентоспроможності. Велика кількість молоді після випуску із ЗВО може не розуміти свою подальшу кар'єрну траєкторію через недостатню обізнаність та, зокрема, формальну взаємодію ЗВО із зовнішніми стейкхолдерами, невідповідність ОП вимогам ринку праці, який змінюється швидко, відсутність досвіду, що є для певних роботодавців перешкодою, «перегрів» ринку праці певними спеціальностями, при якому кількість випускників не відповідає потребі ринку праці. Безробіття після випуску із ЗВО становить серйозну загрозу у стратегічній перспективі, оскільки, з одного боку, воно підвищує соціальну напругу серед них – випускники без роботи змушені шукати будь-яку роботу, навіть низькокваліфіковану із низьким рівнем оплати праці. З іншого боку, це також має свій негативний ефект на ментальний добробут цих випускників, що призводить до таких негативних явищ, як втрата віри у власні сили, розвиває депресію та прискорює емоційне виснаження. Серед запропонованих мір, що може бути реалізовано топ-менеджментом ЗВО, можна виділити наступні: моніторинг ринку праці відповідно до його вимог, сприяння налагодження тісних контактів між ЗВО та представниками бізнесу, проведення ними лекцій та тренінгів, створення біржі праці, що спеціалізується на випускниках ЗВО [1, с. 64]. Г. В. Сидор та співавтори вважають, що для забезпечення освітньої ефективності діяльності ЗВО пропонує налагодження взаємодії між ЗВО, органами державної влади та бізнесом для розробки системи моніторингу працевлаштованості випускників ЗВО [2, с. 177].

Деякі студенти для того, щоб стати більш конкурентоспроможними на ринку праці, під час навчання знаходять собі роботу, яку можуть поєднувати із навчанням. Н. Мосьпан наголошує стосовно необхідності створення на національному рівні законодавчої бази щодо можливості

поєднання навчання в ЗВО та працевлаштування студентів, оскільки велика кількість хоче напрацювати собі навички (як soft skills, так і hard skills), що є необхідними на практиці [3, с. 33-34]. Л. П. Коробович вважає, що для успішного працевлаштування своїх студентів під час навчання взаємодія ЗВО та представників бізнесу повинна перейти від формальної до активного залучення, де ЗВО, зі свого боку, повинен зацікавити зовнішніх партнерів до активної співпраці [4, с. 172].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що освітня діяльність ЗВО повинна бути спрямована, насамперед, на працевлаштованість за спеціальність його випускників. При цьому варто враховувати, що під час навчання здобувачі вищої освіти повинні мати змогу отримати практичне навчання. При цьому, освітній процес повинен формувати всі необхідні навички, а також орієнтуватися на вимоги ринку праці, невизначеність та зміну зовнішнього середовища.

Література:

1. Збрицька Т. П., Мінін В. С. Проблеми молоді на ринку праці в сучасних умовах. Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2021. № 2 (77). С. 55–65.

2. Сидор Г.В., Кулик Т.П., Савчин Л.М. Фінансове забезпечення закладів вищої освіти в Україні. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу Серія «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості» 2021. № 2(24). С. 174-182.

3. Мосьпан Н.. Вища освіта та ринок праці в Україні: десятиліття взаємодії. Educological discourse. 2021. № 32(1). С. 20-38.

4. Коробович Л. П. Моніторинг працевлаштування випускників закладів вищої освіти в системі взаємодії з роботодавцями. «Science theory and practice» : IV Scientific and practical conference, м. Токіо, 12–15 жовт. 2021 р. С. 171–175.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-98

ГЕЙМІФІКАЦІЯ В МЕНЕДЖМЕНТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ПРИСКОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Мельщик Є. М.
здобувачка вищої освіти другого курсу ступеня бакалавра
спеціальності 073 – Менеджмент, кафедра менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: ***Горбаньова В. О.***
старший викладач кафедри менеджменту
Міжнародного гуманітарного університету,
м. Одеса, Україна

Гейміфікація є ефективним інструментом у сучасному менеджменті, що дозволяє не лише підвищувати продуктивність персоналу, а й сприяє адаптації підприємств до нових умов. В процесі післявоєнного відновлення України, використання ігрових механік у бізнесі може стати важливим фактором прискорення економічного розвитку та відновлення підприємств. Гейміфікація в менеджменті представляє собою сучасний спосіб підвищення мотивації та ефективності співробітників, вводячи елементи гри в робочий процес.

Гейміфікація сприяє зменшенню стресу, робить виконання завдань більш цікавим та стимулює ефективне навчання персоналу. Завдяки ігровим механізмам, фірми можуть створювати комфортну робочу атмосферу, мотивувати співробітників до професійного росту та досягнення високих результатів. Впровадження гейміфікації виступає перспективним інструментом у сучасному менеджменті, що дає можливість адаптувати бізнес-процеси до мінливих ринкових умов та підвищити конкурентоспроможність підприємств.

У сучасному бізнес-світі, який характеризується високою конкуренцією та стрімкими технологічними змінами, ефективне управління людським ресурсом стає критично важливим для успіху організацій. Традиційні методи мотивації, такі як матеріальне стимулювання та адміністративне регулювання, поступово втрачають свою результативність, особливо серед молодого покоління співробітників, котрі цінують гнучкість, цікавість у роботі та можливість особистого розвитку.

Гейміфікація, як новаторський інструмент менеджменту, надає нові перспективи для підвищення продуктивності та залученості персоналу. Введення ігрових механік у бізнес-процеси дозволяє зробити щоденні

завдання більш захопливими, підвищити рівень взаємодії в команді та сформувати здорове суперництво. Це особливо важливо для великих корпорацій, IT-компаній, освітніх установ та сфери продажів, де ключовим є безперервне підвищення кваліфікації співробітників та їхня мотивація до самовдосконалення.

Крім того, гейміфікація сприяє адаптації компаній до актуальних реалій, в яких дистанційна робота та цифрові технології відіграють ключову роль. Вона дає змогу ефективно залучати працівників до навчальних програм, заохочувати їх до досягнення встановлених цілей та створювати позитивне робоче середовище.

Таким чином, актуальність теми гейміфікації в управлінні пояснюється потребою в пошуку нових підходів до мотивації персоналу, збільшення продуктивності та формування сучасної корпоративної культури, яка відповідає викликам цифрової епохи.

Тема гейміфікації в управлінні персоналом активно аналізується в наукових та бізнес виданнях, оскільки вона пропонує креативні способи мотивації та збільшення ефективності праці співробітників[1]. Термін «гейміфікація» вперше введений у науковий обіг Ніком Пеллінгом в 2002 році, проте активний розвиток концепції розпочався з 2010-х [2]. Відповідно до Вербах К., Хантер Д. (2012), гейміфікація – це використання ігрових складових та ігрового дизайну в неігрових контекстах для стимуляції мотивації та залучення користувачів.

Класичні праці з теорії мотивації, на кшталт дослідження Деці Е. Л., Райан Р.(1985) про самовизначення, підтверджують, що внутрішня мотивація є ключовим чинником продуктивності [3]. Гейміфікаційні механізми, що заохочують автономію, компетентність та взаємодію з іншими, дієво підтримують цю мотивацію[4]. На думку Kapp (2012), гейміфікація охоплює наступне: бейджі, очки, рівні – забезпечують зовнішнє визнання досягнень; таблиці лідерів – підбурюють до змагальності; завдання та місії – збільшують зацікавленість та відчуття прогресу; нагороди та бонуси –закріплюють позитивні дії [5]. Чоу Ю. (2015) у своїй моделі зауважує, що успішна гейміфікація базується не тільки на зовнішніх стимулах (бонусах та винагородах), а й на внутрішніх спонуканнях, таких як розвиток навичок, соціальна взаємодія та почуття успіху.

Ряд наукових робіт засвідчує позитивний вплив гейміфікації на робочі процеси [6]. Хамарі (2014) в своєму мета-аналізі показує, що гейміфікація підвищує залученість працівників на 20–30%, особливо в цифровому середовищі. Застосування гейміфікації у великих компаніях також показує позитивні результати [2]. Наприклад, Вербах (2014) описує приклад SAP, де гейміфіковане навчання працівників сприяло збільшенню продуктивності

на 40% [7]. Інше дослідження показує, що гейміфікація сприяє зниженню рівня стресу на 15–20%, що позитивно впливає на атмосферу в колективі.

Попри позитивні результати, дослідники звертають увагу на деякі ризики впровадження гейміфікації [8]. Зіхерманн Г., Ліндер Дж. (2013) наголошують, що надмірна змагальність може викликати демотивацію в частини працівників, якщо система винагород непрозора або несправедлива [9]. Також Койвісто Ю., Хамарі Ю. (2019) зауважують, що короткостроковий ефект гейміфікації може зменшуватись з часом, якщо відсутні елементи довготривалого залучення [10]. Сучасні дослідження зосереджуються на персоналізації гейміфікаційних систем (Landers et al., 2020), а також на інтеграції гейміфікації з технологіями штучного інтелекту та великих даних (AI & Gamification).

Гейміфікація у сучасному менеджменті виступає новаторським підходом до управління персоналом, що ґрунтується на використанні ігрових механік задля покращення мотивації та продуктивності співробітників.

Іншим важливим напрямом дослідження є використання доповненої та віртуальної реальності для створення інтерактивних корпоративних навчальних середовищ, що сприятиме більш ефективному засвоєнню матеріалу та підвищенню рівня професійного розвитку.

Таким чином, гейміфікація в менеджменті є ефективним інструментом підвищення продуктивності та мотивації персоналу, що, однак, вимагає гнучкого підходу та постійного оновлення механік задля підтримки їхньої довготривалої ефективності. Подальші дослідження у цій сфері мають бути зосереджені на розробці адаптивних моделей гейміфікації, які враховують галузеву специфіку та індивідуальні особливості працівників, що дозволить максимально ефективно використовувати ігрові механізми для стимулювання продуктивності та професійного зростання у корпоративному середовищі.

Висновки. Гейміфікація– це ефективний метод управління командою, що відчутно збільшує зацікавленість, прагнення та результативність працівників. Використання ігрових елементів у ділових процесах не тільки поліпшує загальне самопочуття у колективі, але й вдосконалює внутрішню взаємодію та програми навчання. Перспективні наукові розвідки могли б сконцентруватися на вивченні довготривалого впливу гейміфікації на професійні здобутки співробітників та створенні унікальних підходів до її використання у різних секторах економіки.

Післявоєнне відновлення українських підприємств вимагає підвищення ефективності роботи, адаптації до нових умов ринку та впровадження інновацій. Гейміфікація може стати важливим інструментом у цьому процесі, зокрема через підвищення мотивації персоналу, що сприятиме швидшій адаптації та зростанню продуктивності.

Ігрові механіки допомагають у перепідготовці фахівців, роблячи навчання більш інтерактивним та ефективним. Крім того, гейміфікація покращує командну взаємодію, сприяючи злагодженій роботі колективу. Використання таких підходів у маркетингових стратегіях також дозволяє залучати нових клієнтів та зміцнювати лояльність споживачів, що є ключовим для фінансової стабільності підприємств.

Література:

1. Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L. From game design elements to gamefulness: defining «gamification». *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference: Envisioning Future Media Environments*. 2011. С. 9–15.

2. Werbach K., Hunter D. For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business. Philadelphia: Wharton Digital Press, 2012. 144 с.

3. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Springer Science & Business Media, 1985. 372 с.

4. Kapp K. The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education. San Francisco: Pfeiffer, 2012. 336 с.

5. Chou Y. Actionable Gamification: Beyond Points, Badges, and Leaderboards. Octalysis Group, 2015. 480 с.

6. Hamari J., Koivisto J., Sarsa H. Does gamification work? – A literature review of empirical studies on gamification. *Proceedings of the 47th Hawaii International Conference on System Sciences*. 2014. С. 3025–3034.

7. Mollick E., Rothbard N. Mandatory fun: Gamification and the impact of games at work. *The Wharton School Research Paper Series*. 2016.

8. Zichermann G., Linder J. The Gamification Revolution: How Leaders Leverage Game Mechanics to Crush the Competition. New York: McGraw-Hill Education, 2013. 240 с.

9. Koivisto J., Hamari J. The rise of motivational information systems: A review of gamification research. *International Journal of Information Management*. 2019. Vol. 45. С. 191–210.

10. Landers R. N., Bauer K. N., Callan R. C. Gamification of task performance with leaderboards: A goal-setting experiment. *Computers in Human Behavior*. 2020. Vol. 107. 106209.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-99

ГОТЕЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

Олійник В. Д.
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Велику роль у сучасній індустрії гостинності відіграють міжнародні готельні мережі, за допомогою яких на світовому туристичному ринку діють високі стандарти обслуговування. Готельні мережі, які історично виникли, розвивалися протягом багатьох століть як особливий та інноваційний елемент сфери економічної діяльності і, наразі, придбали міжгалузевий та міжнародний характер.

Готельна індустрія зарекомендувала себе однією з найдинамічніше розвинутих галузей у світі. В структурі світового готельного бізнесу виділяють два сегменти – незалежні підприємства та готельні мережі. Незалежне готельне підприємство знаходиться у володінні, розпорядженні та користуванні власника, який отримує прибуток від даного виду діяльності. Готельний ланцюг являє собою групу готелів (два і більше), маючих спільне керівництво, єдину концепцію просування продукту та торговий бренд. Дослідники розглядають готельну мережу, як складну багаторівневу систему, що складається з різних підприємств готельної галузі і характеризується їх стратегічним співробітництвом як основною властивістю даної системи. Варто зазначити, що готельні мережі впливають на поширення та підвищення рівня організації виробництва і обслуговування туристів, а також створюють певні норми та стандарти готельного обслуговування.

Як свідчить статистика, спільне ведення справ у готельному бізнесі економічно ефективніше, ніж керування незалежними готелями. Єдине управління групою готелів в результаті приносить найбільшу вигоду як власникам об'єктів, так і їх операторам. Головною перевагою приєднання готелю до ланцюга є, насамперед, зниження загальних витрат, що в свою чергу допомагає мережам легше проникати на світовий ринок, тим самим поширюючи сферу свого впливу. Комерційний успіх ланцюгових готелів складається з багатьох чинників, починаючи з єдиної системи бронювання та закінчуючи централізованими постачаннями витратних матеріалів. Дослідження, проведені британськими фахівцями, показали, що при

об'єднанні готелів у ланцюги прибутковість одного номера в 7 разів вище, ніж у незалежних готелях.

Сучасний розвиток готельного бізнесу базується на формуванні так званих готельних ланцюгів, які об'єднують велику кількість готелів і в основу своєї діяльності ставлять необхідність надання якісних послуг своїм клієнтам. Об'єднання готелів у ланцюги із встановленням єдиних стандартів обслуговування й централізованим наданням готелем ряду послуг, у тому числі з бронювання місць, матеріально-технічного оснащення, безпеки й ін., значною мірою знижують витрати управління й підвищують рентабельність готельних підприємств. Ланцюг, як показує закордонна практика – найбільш ефективний спосіб ведення господарства в готельному бізнесі. Сьогодні у світі налічується понад 100 міжнародних готельних корпорацій, від дрібних з декількома десятками об'єктів до всесвітньовідомих, що включають у себе тисячі готелів. Управління готелем, робота з людьми, технологіями бронювання, резервування, підготовки кадрів для управлінського бізнесу й багато чого іншого – невід'ємна частиною готельного бізнесу в усьому світі.

Однією з найвідоміших готельних мереж є – готельна мережа Marriott – це міжнародна компанія на ринку готельних послуг, що включає більше 6 333 готелів, розташованих у США і 126 інших країнах, номерний фонд якої перевищує 1 195 141 номерів. Американська мережа готелів Marriott входить до п'ятірки найбільших та найпотужніших готельних мереж світу. Готелі Marriot настільки різноманітні, що розраховані на задоволення потреб гостей різних класів. Всі готелі мережі відрізняються незмінним сервісом, який базується на чіткій взаємодії всіх структур і підтримуються жорстким контролем з боку головного офісу.

Marriott використовує кілька нових технологій, включаючи доповнену реальність, ІІ, Інтернет речей (IoT), хмара, великі дані та робототехнічні технології серед інших, для цифрової трансформації своїх операцій. Річні витрати Marriott на ІКТ оцінюються у 1,5 млрд доларів у 2023 році.

Лаконічність, технологічність, гнучкість та послуги «за вимогою» – є інноваційним девізом компанії [1].

Література:

1. Marriott international completes acquisition of delta hotels and resorts®; becomes the largest full-service hotelier in canada. Marriott International Newscenter (US). Джерело: URL: https://news.marriott.com/news/2015/04/01/marriott-international-completes-acquisition-of-delta-hotels-and-resorts-becomes-the-largest-full-service-hotelier-in-canada (Дата звернення 15.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-100

УКРАЇНА ЯК ТЕСТОВИЙ ПОЛІГОН ДЛЯ ІННОВАЦІЙ: УПРАВЛІННЯ ІНТЕГРАЦІЄЮ РОБОТИЗОВАНИХ СИСТЕМ

Осіпов В. І.
аспірант за спеціальністю 073 «Менеджмент»
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

В останні роки Україна зіткнулася з безпрецедентними викликами, пов'язаними з воєнною агресією росії та значними демографічними змінами через неї. За даними ООН, з початку російського вторгнення у лютому 2022 року Україну покинуло близько 6,8 мільйона осіб, які стали біженцями, а ще приблизно 3,7 мільйонів людей стали внутрішньо переміщеними особами [1]. Ці цифри свідчать про суттєве скорочення працездатного населення, що створює тиск на економіку країни та потребує пошуку інноваційних рішень для підтримки й відновлення економічної активності України та українських підприємств. Цей дефіцит робочої сили є серйозним викликом для післявоєнної України. За даними Міністерства економіки України, для відновлення країни необхідно збільшити зайнятість населення на 67% до 2032 року [2]. У цьому контексті роботизація може стати ефективним рішенням, дозволяючи автоматизувати процеси та зменшити залежність від людського ресурсу.

В умовах дефіциту робочої сили інтеграція роботизованих систем у бізнес і економіку України стає не лише актуальною, а й необхідною. Світовий досвід показує, що автоматизація та роботизація можуть компенсувати нестачу людських ресурсів і підвищити продуктивність. Згідно з прогнозами, упродовж наступних п'яти років штучний інтелект та пов'язані з ним технології створять близько 170 мільйонів нових робочих місць у всьому світі, тоді як 92 мільйони робочих місць можуть зникнути, що призведе до чистого приросту зайнятості [3, с. 5]. Ці дані підкреслюють потенціал роботизації у створенні нових можливостей для зайнятості, особливо в секторах, що потребують високої кваліфікації, однак впровадження роботизованих систем викликає побоювання щодо можливої втрати робочих місць. Дослідження показують, що автоматизація може призвести до скорочення певних посад, особливо тих, що пов'язані з рутинними завданнями. Проте, вивільнення робочої сили не обов'язково веде до безробіття; воно відкриває можливості для перерозподілу працівників в інші сектори економіки. Наприклад, співробітники, чия робота була автоматизована, можуть пройти перенавчання для виконання

більш складних і творчих завдань, що підвищує загальну продуктивність і конкурентоспроможність підприємств.

Україна, маючи високий рівень освіти та розвинений ІТ-сектор, має потенціал для успішної інтеграції роботизованих систем. Проте для цього необхідні стратегічні інвестиції в інфраструктуру та освіту. Міжнародні партнерства та інвестиції можуть відіграти ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи доступ до передових технологій і найкращих практик. Створення сприятливого інвестиційного клімату, включаючи прозорі правові рамки та захист прав інвесторів, сприятиме залученню необхідних ресурсів для розвитку автоматизації, а також може бути фактором для подальшого розвитку партнерства. Але така дорога також передбачає управління ризиками, пов'язаними з роботизацією. Це вимагає комплексного підходу, бо навряд чи працююча людина у складній економічній ситуації в країні захоче бути «заміненою» роботом. Необхідно враховувати не лише економічні, а й соціальні аспекти, включаючи перерозподіл робочої сили та забезпечення соціального захисту для тих робітників, кого може замінити автоматизація й потенційні ризики від такого невдоволення.

У контексті постконфліктного відновлення Україна має унікальну можливість стати лідером у сфері інновацій та роботизації. Використання країни як тестового майданчика для апробації нових технологій може привернути увагу міжнародної спільноти та забезпечити приплив інвестицій. Проте для цього необхідно розробити та реалізувати стратегію, спрямовану на підтримку інновацій, розвиток інфраструктури та створення сприятливого бізнес-клімату. Тоді інтеграція роботизованих систем в економіку України є хоч й складним, але перспективним шляхом до сталого розвитку. За умови правильного підходу та ефективного управління цей процес може стати каталізатором модернізації економіки, підвищення конкурентоспроможності на міжнародній арені та покращення якості життя населення.

Література:

1. Мінекономіки порахувало, яка має бути зайнятість населення для відновлення України. Укрінформ. 26.03.2024. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3844991-minekonomiki-porahuvalo-aka-mae-buti-zajnatist-naselenna-dla-vidnovlenna-ukraini.html# (дата звернення: 10.02.2025).

2. УВКБ ООН та Міністерство національної єдності об'єднують зусилля для підтримки вимушено перемішених українців та збереженні їхнього зв'язку з домом. UNHCR Ukraine**.** 7 березня 2025. URL: https://www.unhcr.org/ua/news/press-releases/unhcr-and-ministry-national-

unity-partner-support-forcibly-displaced-ukrainians (дата звернення: 10.02.2025).

3. Future of Jobs Report 2025. Insight report. World Economic Forum January 2025. URL: https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/ (accessed January, 2025).

4. Ясинок М., Ясинок Д. Роботизація світової економіки та її вплив на економічний і правовий розвиток. Економіка та суспільство. 2022. № 40. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-51. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1489/1435 (дата звернення: 10.02.2025).

5. Роботи обслуговують клієнтів: як це впливає на майбутнє бізнесу? Kyivstar Business Hub. 5 травня 2023. URL: https://hub.kyivstar.ua/articles/roboty-obslugovuyut-kliyentiv-yak-cze-vplyvaye-na-majbutnye-biznesu (дата звернення: 10.02.2025).

6. Халацька І., Коваль Є. Огляд впровадження автоматизованих і роботизованих систем для оптимізації логістичних процесів у рамках проєктів та програм. Бізнес Інформ. 2024. № 1. С. 425-430. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-425-430.

7. Веклич В. А. Дефіцит робочої сили в Україні в контексті демографічного розвитку. Економіка та суспільство. 2024. № 68. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-40. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4889/4831 (дата звернення: 10.02.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-101

ДОМІНАНТИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

Пасічник Ю. В.
доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу соціально-економічного розвитку сільських територій
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
м. Київ, Україна

Зайнятість у сільському господарстві формується в одній із найбільш вагомих в економічному і соціальному значеннях підсистем агропромислового комплексу. Зазначимо, що в Україні агропромисловий

комплекс, зокрема сільське, лісове та рибне господарство традиційно займали провідне місце у суспільному житті, що обумовлюється необхідністю забезпечення не лише продуктами харчування населення, але і виконанням надзвичайно важливого суспільного завдання – бути носієм споконвічних традицій та звичаїв, а отже і всієї ментальності українського народу. Також в економічному зрізі продукція сільського, лісового та рибного господарства перманентно мала суттєве значення у структурі національної економіки, що підтверджується офіційними даним центральних органів влади. Саме тому сільське господарство є стратегічно важливим сектором економіки України, забезпечуючи продовольчу безпеку та значну частку експорту. Структура зайнятості в сільському господарстві включає такі основні категорії:

– фермери та самозайняті – особи, які ведуть особисте селянське господарство або малий фермерський бізнес;

– працівники агропідприємств – зайняті у великих агрохолдингах, середніх і малих господарствах;

– сезонні працівники – особи, які працюють у періоди активних польових робіт (посівна, збирання врожаю тощо);

– неформальна зайнятість – значна частка працівників працює без офіційного оформлення.

Водночас зауважимо, що зайнятість у цій галузі зазнає впливу низки чинників, серед яких політичні, економічні, демографічні та технологічні.

Політичні чинники. Основними є міжнародна політика та санкції, зокрема торговельні санкції можуть скорочувати кількість робочих місць у постраждалих секторах. Водночас, вигідні міжнародні угоди сприяють розширенню ринків і створенню нових вакансій. Політична стабільність чи нестабільність вносить суттєві корективи. Так, у країнах із політичними кризами інвестори уникають вкладень, що призводить до скорочення робочих місць, а стабільність сприяє довгостроковому розвитку бізнесу та зростанню зайнятості.

Економічні чинники. Найбільш вагомим *є* державна економічна політика, яка формує податкове навантаження. Так, зменшення податків для бізнесу стимулює створення робочих місць, тоді як їхнє підвищення може призвести до скорочення зайнятості. Зауважимо, що регуляторна політика, зокрема жорстке трудове законодавство може обмежувати можливості роботодавців наймати працівників, тоді як лібералізація ринку праці сприяє гнучкості зайнятості. Вагоме значення мають державні інвестиції та підтримка секторів економіки, такі як інфраструктурні проєкти – будівництво доріг, мостів, лікарень та шкіл, що сприяє створенню створює робочих місць. Також держава має підтримувати ІТ-сектор та виробництво субсидіями та грантами, що сприяє працевлаштуванню. Особливо вагомим

чинником є недостатня підтримка малого фермерства, які стикаються з труднощами у доступі до кредитування та ринків збуту.

Демографічні чинники. Демографічні процеси, які активізувались із початком повномасштабного російського військового вторгнення, зумовили відтік молоді до міст, що призвело до старіння сільського населення. Також зауважимо, що рівень оплати праці є нижчим порівняно з іншими секторами економіки.

Технологічні чинники. Технологічні зміни – автоматизація та механізація сільськогосподарських процесів скорочує потребу в робочій силі. Впливовим чинником є сезонність робіт – нерівномірний розподіл робочих місць протягом року. Вагому роль у процесах зайнятості відіграють агрохолдинги**,** які є ключовими гравцями в українському аграрному секторі. Вони мають як позитивні, так і негативні впливи на зайнятість.

Отже, чинники мають як позитивні, так і негативні аспекти впливу. До позитивних аспекти віднесемо створення стабільних робочих місць, впровадження новітніх технологій, покращення умов праці, а до негативних – витіснення дрібних фермерів, зменшення попиту на малокваліфіковану робочу силу через автоматизацію.

З врахуванням поданих чинників впливу на процеси зайнятості, визначимо відповідні домінанти.

Технологічні інновації та цифровізація. Використання точного землеробства, агродронів, автоматизованої техніки та штучного інтелекту сприятимуть зменшенні потреби в ручній праці, водночас, створюючи нові вакансії для операторів технологій, інженерів, аграрних аналітиків.

Диверсифікація агровиробництва. Перехід від традиційного землеробства до багатопрофільних ферм (органічне виробництво, переробка, агротуризм), зокрема розвиток нішевих напрямків, таких як вирощування екзотичних культур, міське фермерство, вертикальні ферми зумовлюватимуть підтримку малих та середніх фермерських господарств. У цьому контексті державні та міжнародні програми підтримки, субсидії, кредитування, кооперація фермерів для підвищення конкурентоспроможності формуватимуть нові робочі місця.

Освіта та підготовка кадрів. Розвиток аграрних освітніх програм, професійна перепідготовка, залучення молоді до сільського господарства через стартапи, інкубатори та агрошколи створюватимуть додану вартість в агросекторі.

Розширення переробних потужностей (виробництво соків, сирів, м'ясних продуктів тощо) даватимуть змогу виходу на міжнародні ринки із сертифікованою продукцією.

Інфраструктурний розвиток сільських територій. Покращення транспортної, цифрової та соціальної інфраструктури, зокрема залучення інвестицій у будівництво елеваторів, складів, логістичних центрів

сприятиме тому, що жителі, особливо молодь, залишатимуться у сільській місцевості.

Розвиток кооперативного руху. Створення кооперативів дає змогу малим фермерським господарствам бути конкурентоспроможними, а отже це сприятиме зайнятості.

Екологічна та кліматична адаптація. Перехід до стійких методів господарювання (екофермерство, збереження біорізноманіття) забезпечуватимуть використання відновлюваних джерел енергії в агробізнесі.

Ці домінанти формуватимуть перспективи зайнятості в аграрному секторі та сприяють супутньому розвитку сільських територій.

Отже, проблема зайнятості у сільському господарстві України змінюється під впливом політичних, економічних, технологічних та демографічних чинників Для підвищення рівня зайнятості необхідно забезпечувати стабільний розвиток сільського господарства, що в свою чергу вимагає впровадження комплексних заходів. Стратегічні пріоритети обов'язково мають включати модернізацію виробництва, залучення молоді до сільських територій та забезпечення гідного рівня оплати праці. Зробимо висновок, що зайнятість у сільському господарстві України залишається важливим чинником соціально-економічного розвитку, тому впровадження сучасних технологій, підтримка малих і середніх фермерських господарств, розвиток альтернативних напрямів діяльності сприятимуть зростанню ефективності та стабільності зайнятості у сільському господарстві.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-102

СУЧАСНА ОСОБИСТІСТЬ ТА ФІЛОСОФІЯ БІЗНЕСУ: МАРКЕТИНГ ТА СИСТЕМНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТІВ

Стойкова К. М.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 028 »Менеджмент соціокультурної діяльності»
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Петінова О. Б.
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;
професор кафедри мистецтвознавства за загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

У сучасному світі, де бізнесові ландшафти динамічно змінюються під впливом технологій, глобалізації та соціальних тенденцій, пов'язаних з трансформаціями в усіх сферах життя, формування ефективної підприємницької діяльності потребує не лише економічних знань, а й глибокого розуміння ідеологічних основ бізнесу. Одним із ключових чинників успішного розвитку компаній є особистість підприємця, його система мислення та стратегічний підхід до маркетингу. Філософія бізнесу визначає не лише економічні аспекти діяльності, а й морально-етичні засади, що впливають на прийняття рішень. Сучасний підприємець повинен поєднувати аналітичне, критичне та системне мислення для ефективного управління ресурсами, адаптації до ринкових змін та створення довготривалих відносин із клієнтами при розробці та реалізації проєктів.

Маркетинг у цьому контексті виступає не просто як інструмент просування, а як ідеологія, що визначає спосіб взаємодії бізнесу із суспільством. Використання системного підходу дозволяє не лише покращити ефективність маркетингових стратегій, але й формувати сталі бізнес-моделі, що враховують динаміку ринку, поведінку споживачів та етичні принципи підприємництва. В умовах постійної конкуренції,

економічної нестабільності та технологічних проривів при підготовці проєктів системне мислення стає важливим елементом управління, оскільки дозволяє аналізувати бізнес як комплексну систему, виявляти взаємозв'язки між різними процесами та приймати зважені рішення. Розуміння маркетингу як частини цілісної системи підприємництва дає змогу будувати стабільні бізнес-стратегії, що сприяють довготривалому розвитку та інноваціям. Дослідження взаємозв'язку особистості підприємця, філософії бізнесу, маркетингових стратегій та системного мислення є надзвичайно актуальним у сучасних умовах, оскільки дозволяє сформувати ідеологічний фундамент успішної підприємницької діяльності.

Розглянемо роль автоматизації та масштабування маркетингових стратегій через призму системного мислення. Системне мислення – це цілісний підхід до аналізу, який зосереджується на тому, як взаємопов'язані складові частини системи та як системи працюють у часі та в контексті більших систем. Системне мислення може бути використане в будь-якій галузі досліджень і застосовувалося для вивчення медичних, екологічних, політичних, економічних, людських ресурсів і освітніх систем, серед багатьох інших. Про системне мислення почали говорити ще в 1956 році, коли професор Джей Форрестер заснував Systems Dynamic Group у Школі менеджменту Слоуна Массачусетського технологічного інституту [1].

Системне мислення – це потужний підхід, який дозволяє аналізувати й оптимізувати складні процеси, зокрема маркетинг. Розуміючи взаємозв'язок різних компонентів і їхній вплив на всю систему, можемо повністю розкрити потенціал маркетингових зусиль. У сучасному бізнес-ландшафті, що швидко розвивається, досягнення маркетингового успіху вимагає не лише спорадичних тактик чи окремих кампаній, а цілісного підходу з урахуванням усієї маркетингової екосистеми та її взаємозалежностей. Прийняття системного мислення може перетворити маркетингові зусилля з ізольованих заходів на злагоджену стратегічну систему, яка генерує послідовні результати. Кожна ефективна система починається з надійних вхідних даних. У маркетингу це означає розуміння цільової аудиторії, її потреб і вподобань. Можна адаптувати свої маркетингові повідомлення та пропозиції відповідно до бажань конкретної аудиторії, проводячи ретельне дослідження ринку, аналізуючи дані клієнтів і збираючи цінну інформацію. Це визначає ефективність маркетингових результатів.

Ряд взаємопов'язаних дій керівника проєкту направляють потенційних клієнтів на шлях клієнта та зрештою сприяють конверсіям. Щоб оптимізувати свій маркетинговий процес, треба визначити кожну точку взаємодії на цьому шляху та забезпечити бездоганний досвід для своєї аудиторії. Кожен крок має бути цілеспрямованим і узгодженим з головними цілями, починаючи від створення привабливого контенту й закінчуючи

стратегічним залученням лідерів. Результатом маркетингової системи є відчутні результати, яких ми досягаємо, наприклад підвищення впізнаваності бренду, залучення потенційних клієнтів і продажі. Щоб оцінити успіх поточних результатів, треба установити ключові показники ефективності (KPI) і запровадити надійні механізми відстеження. Це дозволить відстежувати ефективність маркетингових зусиль, визначати сфери вдосконалення та приймати рішення на основі даних для оптимізації нашої системи [4].

Фундаментальним аспектом системного мислення є концепція зворотного зв'язку. Можна постійно вивчати та адаптувати свою маркетингову систему, активно шукаючи відгуки від аудиторії, аналізуючи дані та залишаючись налаштованими на ринкові тенденції. Цей інтегративний підхід дозволяє нам уточнювати свої стратегії, вирішувати проблемні точки та використовувати нові можливості. Слід приймати культуру навчання та заохочувати відкрите спілкування у своїй маркетинговій команді, щоб сприяти інноваціям і зростанню. Щоб розкрити потенціал маркетингової системи в процесі реалізації проєкту, важливою є постійна оптимізація. Необхідно регулярно переглядати та аналізувати свої маркетингові дані, щоб виявити області неефективності та області невикористаного потенціалу. Можна просто експериментувати з різними тактиками, каналами та повідомленнями, щоб оптимізувати ефективність своєї системи. Треба пам'ятати, що оптимізація – це безперервний процес, і гнучкість реагування на зміни ринку є ключовою для збереження конкурентної переваги [3].

У міру зростання бізнесу масштабування маркетингових зусиль при розробці проєктів може стати складним завданням. Системне мислення дозволяє оптимізувати й автоматизувати процеси, використовуючи технології для охоплення ширшої аудиторії та максимізації ефективності. Необхідно впроваджувати інструменти автоматизації маркетингу при розробці проєктів різних типів, системи управління взаємовідносинами з клієнтами та аналітичні платформи, щоб підвищити масштабованість і ефективність своєї маркетингової системи. Застосування системного мислення у маркетинговій стратегії може революціонізувати успіх бізнесу. Враховуючи взаємозв'язок входів, процесів і виходів, а також використовуючи технологію масштабування й автоматизації, можна створити цілісну й ефективну маркетингову систему, яка стабільно генерує результати [2].

Отже, у контексті культурної трансформації України та її духовно-ціннісних орієнтирів сучасний бізнес відіграє не лише економічну, а й соціокультурну роль. Маркетинг та системне мислення, як ідеологічні основи підготовки проєктів, є невід'ємною частиною цього процесу, оскільки сприяють формуванню нових підходів до ведення

підприємницької діяльності, заснованих на етичних принципах, інноваціях та відповідальному ставленні до суспільства. У сучасних умовах відновлення та оновлення українського суспільства, коли історія, філософія та мистецтво стають важливими складовими полідискурсу національної ідентичності, бізнес отримує нові виклики та можливості. Роль підприємця виходить за межі традиційного бізнес-менеджменту і включає в себе культурну відповідальність, що вимагає інтеграції духовно-ціннісних орієнтирів у підприємницьку діяльність.

Література:

1. Lutkevich B. What is systems thinking? | Definition from TechTarget. *CIO*. URL: https://www.techtarget.com/searchcio/definition/systems-thinking (дата звернення 12.02.2024).
2. Pateman C. Breaking down marketing: the power of systems thinking. *LinkedIn: Log In or Sign Up*. URL: https://www.linkedin.com/pulse/breaking-down-marketing-power-systems-thinking-craig-pateman (дата звернення 02.01.2024).
3. Brittany Berger. Why content marketers need a systems mindset. *Search Engine Journal*. 2020. URL: https://www.searchenginejournal.com/content-marketing-systems-mindset/360896/ (дата звернення 12.02.2025).
4. Why you need systems thinking in your content marketing team. *Affordable SEO For Business & White Label SEO Service*. URL: https://www.ranked.ai/post/systems-thinking-content-marketing (дата звернення 12.12.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-103

ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ

Тітомир Л. А.
кандидат технічних наук,
доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Євроінтеграція України у світову економічну систему значно посилила роль сфери готельних послуг у сучасному суспільстві та її значення у розвитку національних та міжнаціональних зв'язків. Сфера послуг стала

домінуючим елементом розвитку національних бізнес-процесів господарювання. Особливе місце у сегменті ринку послуг посідає сфера гостинності, яка активно розвивається і займає лідируючі позиції у всьому світі. Розвиток міжнародного туризму тісно пов'язаний з діяльністю готельно-ресторанного бізнесу і суттєво впливає на економічний стан держави. Готельне господарство є важливою частиною індустрії гостинності та сьогодні надзвичайно особлива галузь економіки. На відміну від інших складових гостинності, готельне господарство відіграє ключову роль, оскільки надає відвідувачам різноманітний спектр основних і додаткових послуг, для впровадження та реалізації яких задіяні інші структури індустрії гостинності (транспортна, ресторанна, оздоровча, розважальна) [1]. Інноваційна модель у сфері готельної індустрії – це концепція, в якій визначені пріоритети та обґрунтовано якісні та кількісні критерії інноваційного розвитку. Елементами інноваційної моделі розвитку сфери готельної гостинності є реалізація наукових досягнень, впровадження у виробництво науково обґрунтованих систем управління і новітніх технологій та їх комерціалізація на ринку послуг. Слід відзначити, що конкурентні переваги мають тільки ті готельні підприємства, які швидко реагують на зміни у зовнішньому середовищі і постійно оновлюють свою сферу обслуговування. Конкурентна боротьба і мінливі вимоги ринку послуг підтримують високу інтенсивність впровадження інновацій у всіх сферах діяльності готельного господарства.

Проведені дослідження ставили за мету аналіз розвитку інноваційної діяльності та динаміку інтеграції інновацій при реалізації готельних послуг. Необхідність впровадження інновацій у діяльність готельних підприємств сфери гостинності пов'язана з сучасними вимогами ринку послуг, потужною конкуренцією у сфері сервісного обслуговування туристів , яка з кожним роком посилюється. Саме тому, необхідно визначити інноваційні процеси в українських засобах розміщення , доцільність їх поширення та перспективи для подальшого розвитку. Досвід розвинених країн світу свідчить, що перспективним, стратегічно важливим напрямком розвитку сфери гостинності в Україні є впровадження інновацій, як визначальний ресурс підвищення якості послуг до рівня міжнародних стандартів та конкурентоспроможності вітчизняної продукції, що забезпечить сталий розвиток підприємств готельного господарства на світовому ринку послуг. Для науково обґрунтованого вибору прийнятної для підприємства інновації, необхідно оцінювати внутрішні можливості її реалізації, очікувану користь від її впровадження, а також можливі ризики та фінансові витрати [2]. У сфері готельної гостинності можна виділити наступні основні напрямки інновацій: нарощування інфраструктурної складової, підвищення доступності готельних послуг для масового споживача, персоніфікація обслуговування та екологізація закладів розміщення; широке впровадження

інформаційних систем управління та технологічного забезпечення; використання новітніх технологій у діловій стратегії готельного бізнесу та впровадження сучасних комп'ютерних систем бронювання . Основними етапами інтеграційного розвитку інноваційного процесу готельного господарства є:процеси глобалізації сервісних послуг, використання сучасних маркетингових методів просування готельного продукту, розширення додаткових послуг, створення сприятливих умов для вітчизняних та іноземних інвестицій , використання інноваційних форм готельного менеджменту.

Проведений аналіз стану розвитку готельного бізнесу дозволяє визначити основний напрям підвищення якості готельної продукції та забезпечення конкурентоспроможності на ринку сфери послуг: впровадження новітніх інформаційних технологій в діяльність готельного підприємства. До їх складу відносяться такі сучасні інформаційні технологій, як: світові комп'ютерні системи бронювання, комунікаційні інтегровані мережі, системи мультимедіа, інформаційні системи управління та безпеки. У сфері послуг ефективно використовується пряма розсилка готельної інформації електронною поштою – direct mail, що дозволяє швидко зв'язатись з різними компаніями; популярністю користуються інформаційні системи CRM (Customer Relationship Management), корпоративна система ERP (Enterprise Resource Planning System), системи управління OPERA Enterprise Solution, Micros-Fidelio, KeiHotel . Готельним підприємствам, які не користуються великою електронною базою даних, для інформатизації послуг використовують переважно веб-браузер , пакет MS Office, а туристичні готелі для автоматизації бізнес-процесів використовують RMS (Revenue Management System) [3] На оперативність обробки інформації, результат сервісного обслуговування гостя та імідж підприємства значно впливає вибір ефективного програмного забезпечення. Впровадження готельним підприємством сучасних IT програм своєчасно допомогає контролювати та підвищити рівень якості та безпеки наданих послуг.

Сучасний інноваційний розвиток готельних послуг індустрії гостинності в Україні спрямований на створення і використання сучасних технологій, які сприятимуть попиту, зростанню продажів і довіри споживачів, формуванню позитивного іміджу підприємства . Управління та контроль за інноваційним станом являється одним із методів ефективного функціонування підприємств сфери готельних послуг , його соціального розвитку , підвищення конкурентоспроможності продукції та економічної ефективності.

Література:

3. Бунтова Н.В. Перспективи інтеграції України в міжнародний ринок готельних послуг. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2016. Т.21. Вип. 4(26). С. 16-19.

4. Практика і перспективи розвитку індустрії гостинності в Україні: монографія/ [за заг. ред. д.е.н., проф. Б.М. Мізюка].– Львів: ЛТЕУ, 2019.199 с.
5. Тітомир Л.А., Д'яконова А.К. , Трішин Ф.А, Коротич О.М., Інноваційні напрямки розвитку закладів готельного господарства. Економіка харчової промисловості. , 2021. Т.13. № 1. С. 62-66.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-104

ЗМІНА ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ В РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ У ЗВ'ЯЗКУ З ХРОНІЧНИМ СТРЕСОВИМ СТАНОМ, СПРИЧИНЕНИМ ПОВНОМАСШТАБНИМ ВТОРГНЕННЯМ

Філатов І. О.
здобувач факультету менеджменту,
готельно-ресторанної справи та туризму
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна
Каламан О. Б.
доктор економічних наук, доцент,
завідувачка кафедри менеджменту,
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Тривалий вплив воєнних дій викликає хронічний стрес та тривожність, що негативно корелює з когнітивними та емоційними функціями працівників ресторанного сектору. Афективні стани, спричинені загрозою життю, втратою соціальних зв'язків та невизначеністю майбутнього, виснажують психоемоційні ресурси індивіда. В умовах систематичних повітряних тривог та ракетних обстрілів спостерігається зниження концентрації уваги, погіршення пам'яті та сповільнення когнітивних процесів. Хронічний стрес призводить до швидкої фізичної та ментальної втоми, а також до лабільних емоційних реакцій. Такий стан корелює з порушеннями сну, підвищеною дратівливістю, емоційною нестабільністю та загальною втомою, що негативно впливає на ефективність професійної діяльності та якість обслуговування споживачів [1].

В таких умовах працівнику важко запам’ятовувати нову інформацію в класичний метод (лекції, самонавчання та тренінги). Так ефективність витрат часу та ресурсів на таке навчання різко скорочується. Як альтернативу можна використати принцип мікронавчання. Мікронавчання – це новий формат організації навчального процесу, в рамках якого він розбивається на короткі інтервальні заняття. Вони можуть тривати від однієї до п’яти хвилин, протягом яких слухач отримує нову інформацію, відповідає на контрольні питання або повторює пройдений матеріал. В ресторанному господарстві це може бути реалізоване через новітні LMS сервіси, або на щоденних «п’ятихвилинках», під час яких відповідальний працівник буде проводити таке навчання [2].

Наступним методом покращення ефективності навчання є гейміфікація. Під гейміфікацією слід розуміти використання елементів гри та ігрових технік у неігровому контексті для залучення безпосередніх користувачів до вирішення проблем у різних галузях. Гейміфікація в контексті навчання працівників ресторану – це застосування елементів гри та ігрових технік у неігровому навчальному процесі з метою підвищення залученості, мотивації та ефективності засвоєння необхідних знань і навичок. Моделювання ситуацій (так можна розігрувати умовні ситуації між гостем та офіціантом, типові конфлікти та інше), система бейджів за здобуті знання та інші ігрові механіки, не лише можуть бути стимулом для здобуття знань, а і бути причиною розвитку софт-скілів та покращити відносини у колективі. Використання навчальної гри може бути хорошим рішення для проведення корпоративів або просто як метод щоденного навчання [3].

Як висновок можна сказати, що в умовах постійного стресу люди потребують іншого підходу до навчання. Використання принципів мікронавчання та гейміфікація освітніх процесів може значно підвищити здобуття знань та навичок персоналу ресторану та вивести надання послуг на вищий рівень. Це дозволить ресторану бути конкурентоспроможним та бути привабливим вибором місця роботи для фахівців.

Література:

1. Шиловська О. М. Психологічні виклики та підтримка в освітньому процесі під час війни. Українська школа в контексті війни: психологічні проблеми : збірник тез наукових доповідей Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 23 серпня 2024 року) / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. С. 40-45.

2. Бугайчук К. Л. Мікронавчання : поняття, особливості, переваги. Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє : зб. наук.-метод. пр. III Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 20–21 квіт.

2017 р.). Харків, 2017. С. 28. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2690.

3. Антонов Є. В. Гейміфікація як засіб мотивації освітнього процесу. Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. С. 229-258.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-105

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЄКТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Харенко Д. О.
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанної справи
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

У тезах узагальнено результати комплексного дослідження, спрямованого на аналіз можливостей інтеграції технологій штучного інтелекту (ШІ) у процес проєктування підприємств ресторанного бізнесу. Актуальність теми зумовлена необхідністю трансформації традиційних підходів до створення об'єктів ресторанного бізнесу в умовах цифрової економіки, високої конкуренції, нестабільного споживчого попиту та обмежених ресурсів [1, с. 44]. Відповідно до сучасних наукових уявлень, етап проєктування є критично важливим для забезпечення довготривалої ефективності й інноваційності функціонування підприємства [2, с. 336].

Метою дослідження є визначення можливостей, обмежень і практичної ефективності застосування ШІ на ранніх етапах формування ресторанного бізнесу. Методологічну основу становить змішаний підхід: кількісний аналіз (онлайн-опитування n = 150) та якісна експертна інтерпретація. Географічною межею дослідження став Одеський регіон України, що зумовлено як практичними обмеженнями, так і регіональною спеціалізацією вибірки.

Результати дослідження підтверджують гіпотезу про значущу роль ШІ у формуванні конкурентних переваг підприємства ще до його фізичної реалізації. Було встановлено, що 42 % респондентів уже застосовують ШІ в процесі проєктування. Серед верифікованих ефектів: зниження логістичних витрат на 10 %, скорочення харчових втрат з 12 % до 4 %, підвищення рівня

клієнтської задоволеності з 68 % до 83 %, оптимізація просторового планування, підвищення точності фінансових прогнозів.

У дослідженні вперше було структуровано п’ять ключових етапів, на яких застосування ШІ є доцільним:

1. розробка концепції бізнесу (аналіз ринкових даних, моделювання форматів закладу);

2. просторове планування (генеративне моделювання конфігурації приміщень);

3. прогнозування витрат (регресійне моделювання, фінансова аналітика);

4. формування меню (кластеризація вподобань споживачів, предиктивна аналітика);

5. логістика постачання (оптимізація маршрутів, графіків, обсягів замовлень).

Наукова новизна дослідження полягає у системному підході до інтеграції ШІ саме на проєктному етапі життєвого циклу підприємства, що надає змогу мінімізувати ризики, уникнути стратегічних прорахунків та забезпечити гнучкість бізнес-моделі. На відміну від традиційного уявлення про ШІ як інструмент автоматизації операційної діяльності, у роботі обґрунтовано його роль як платформи прийняття стратегічних рішень.

Практична цінність отриманих результатів полягає в можливості їхнього застосування:

– для формування галузевих рекомендацій щодо цифрового проєктування підприємств HoReCa;

– у процесі навчання майбутніх фахівців з цифрового управління в ресторанному бізнесі;

– у розробці типових шаблонів концепцій з використанням ШІ;

– для адаптації локальних політик підтримки інноваційного підприємництва у воєнний і повоєнний періоди.

Для системного аналізу середовища впровадження ШІ проведено розширений SWOT-аналіз. До сильних сторін віднесено: підвищення точності прогнозів, зменшення втрат, персоналізацію сервісу. Серед слабких сторін – висока вартість впровадження, дефіцит фахівців, технологічна чутливість. Серед можливостей – розширення державної підтримки, екологізація, створення цифрових стандартів. До загроз – низький рівень цифрової грамотності у малому бізнесі, воєнний стан, слабке правове регулювання.

Таким чином, результати дослідження обґрунтовують необхідність зміни парадигми проєктування у ресторанному бізнесі – від традиційної до аналітично-інтелектуальної. Інтеграція ШІ повинна розглядатися як стратегічна інвестиція, що забезпечує ефективність, адаптивність та сталість функціонування підприємств у складних соціоекономічних умовах.

Література:

1. Fedosova, K., Katunian, A. The use of Artificial Intelligence in the restaurant business. Turystyka i Rozwój Regionalny, 2024. 22, 43–51. https://doi.org/10.22630/TIRR.2024.22.16

2. Винничук, Р. О. Штучний інтелект в харчовій промисловості. Грааль науки. 2024. № 43, 335–343. https://doi.org/10.36074/grail-of-science.06.09.2024.043

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-106

СТРАТЕГІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ У ДЕОКУПОВАНИХ МІСТАХ

Шевельов О. О.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
першого курсу за спеціальністю 073 Менеджмент
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Російська військова агресія спричинила тимчасову окупацію значної частини України, руйнування інфраструктури та кризу місцевого управління. У 2022 році ворог захопив майже 4 тисячі населених пунктів, що призвело до припинення роботи державних установ і базових послуг [1]. Після деокупації ключовим завданням є відновлення життєдіяльності громад, інтеграція територій та забезпечення сталого розвитку. Актуальність теми зумовлена потребою ефективного управління, що сприятиме відбудові інфраструктури, економічному відновленню та підвищенню якості життя населення.

Деокуповані міста стикаються з масштабними викликами: зруйнованою інфраструктурою, безпековими ризиками та соціально-економічними наслідками війни . Відсутність базових послуг, заміновані території та нестача кадрів ускладнюють повернення населення [1]. Локальна економіка паралізована, бюджети громад вичерпані, а залучення інвестицій потребує довгострокових рішень . Органи місцевої влади окреслюють серед ключових викликів процесу відбудови саме відновлення інфраструктури, гарантування безпеки, залучення інвестицій та підтримку місцевого населення [2]. Окрім цього, необхідно забезпечити правопорядок, інтегрувати території в загальноукраїнський простір та відновити довіру мешканців до місцевої влади . Враховуючи ці фактори, процес відбудови потребує комплексного підходу та ефективного управління на всіх рівнях.

Дослідження питань відновлення та управління деокупованими містами потребує системного підходу. Насамперед аналізується нормативно-правова база та державна політика щодо реінтеграції звільнених територій [3]. Оцінюються оновлення в стратегіях розвитку, державних програмах відбудови та ініціативах, таких як «єВідновлення» та «Армія відновлення» [3]. Значну увагу приділено світовому досвіду післявоєнного відновлення міст – проводиться аналіз успішних кейсів та порівняння моделей управління . Соціологічні опитування мешканців деокупованих громад дозволяють оцінити їхні проблеми та очікування від влади [2]. Також враховуються консультації з експертами, місцевими керівниками та представниками громад щодо їхніх потреб та пріоритетів відбудови [1]. Таким чином, методологія поєднує нормативний аналіз, вивчення міжнародного досвіду, соціологічні дослідження та експертні оцінки, що дозволяє сформувати науково обґрунтовані рекомендації для відновлення деокупованих територій.

Відновлення інфраструктури. Пріоритетами є відновлення житла, транспорту, енергетики та соціальних об'єктів. Використовуються сучасні технології (модульне будівництво, 3D-друк), енергоефективні рішення та цифрові системи моніторингу [4, с. 40]. Відбудова базується на принципі «Build Back Better» для підвищення стійкості міст.

Соціальна політика. Головне завдання – повернення населення, соціальна підтримка, відновлення освіти та медицини. Запроваджуються програми психологічної реабілітації, інтеграції переселенців та забезпечення правопорядку [1]. Соціальна політика спрямована на стабільність та згуртованість громади.

Фінансування. Джерела фінансування: державні програми, міжнародна допомога, гранти, інвестиції [6]. Використовуються нові фінансові механізми – муніципальні облігації, краудфандинг [5, с. 8]. Прозорість витрат забезпечується аудитом та громадським контролем.

Цифрові технології. Цифровізація пришвидшує відбудову міст: електронне врядування, геоінформаційні системи для моніторингу інфраструктури та онлайн-сервіси для мешканців. Використання big data допомагає ефективному управлінню та інтеграції громад у цифровий простір України [6], [1].

Відновлення деокупованих міст вимагає комплексного підходу, що поєднує міжнародний досвід, державну підтримку та залучення місцевих громад [6]. Зміцнення місцевого самоврядування є ключовим – необхідно підготувати управлінські кадри, запровадити сучасні методи планування та підвищити інституційну спроможність органів влади [6]. Міжнародна допомога відіграє важливу роль: залучення грантів, партнерських програм і досвіду відновлення після конфліктів сприяє ефективнішому управлінню ресурсами [6]. Інноваційні підходи включають цифровізацію (е-врядування,

моніторинг інфраструктури), стратегічне планування та адаптацію принципів сталого розвитку. Громадський контроль і залучення мешканців до процесу відбудови підвищують прозорість і ефективність прийняття рішень [2]. Системне застосування цих методів сприятиме не лише швидкому відновленню деокупованих міст, а й їхньому довгостроковому розвитку та інтеграції в національну економіку. Ефективний менеджмент – основа відновлення деокупованих міст. Ключові завдання: відбудова інфраструктури, підтримка населення, економічний розвиток та безпека. Важливими є посилення місцевого самоврядування, міжнародна підтримка та цифровізація . Прозоре управління та залучення громади сприяють сталому розвитку . Комплексний підхід забезпечить не лише швидку відбудову, а й довгострокову інтеграцію звільнених територій .

Література:

1. Відновлення та розвиток деокупованих територіальних громад: реальність та перспективи // Укрінформ. 01.03.2024. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3834546-vidnovlenna-ta-rozvitok-deokupovanih-teritorialnih-gromad-realnist-ta-perspektivi.html (дата звернення: 14.03.2025).

2. «Життя на деокупованих територіях очима мешканців»: погляд Василівської громади // Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України. 08.10.2024. URL: https://www.congress.gov.ua/zhyttia-na-deokupovanykh-terytoriiakh-ochyma-meshkantsiv-pohliad-vasylivskoi-hromady/ (дата звернення: 13.03.2025).

3. Управління деокупованими територіями Харківської та Херсонської областей: досвід першого року: аналітична доповідь. – К.: Нац. ін-т стратег. досліджень, 2023. – Режим доступу: http://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/upravlinnya-deokupovanymy-terytoriyamy-kharkivskoyi-ta (дата звернення: 13.03.2025).

4. Мохненко А.С., Казакова А.Ю. Інноваційна підприємницька діяльність в сучасних умовах господарювання // Сучасна економіка та право: проблеми та перспективи розвитку: матеріали VIII студ. наук.-практ. конф., м. Херсон, 29 березня 2024 р. – Івано-Франківськ: ХДУ, 2024. – С. 39–41.

5. Барабаш Р.Я., Тюхтенко Н.А. Інноваційна підприємницька діяльність в сучасних умовах господарювання // Сучасна економіка та право: проблеми та перспективи розвитку: матеріали VIII студ. наук.-практ. конф., м. Херсон, 29 березня 2024 р. – Івано-Франківськ: ХДУ, 2024. – С. 8–11.

6. Congress supports de-occupied and temporarily occupied communities in Ukraine // Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe. 08.11.2024. URL: https://www.coe.int/en/web/congress/-/congress-supports-de-occupied-and-temporarily-occupied-communities-in-ukraine (дата звернення: 14.03.2025).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-107

ІННОВАЦІЇ У ГАЛУЗІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

Шинкаренко Л. В.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Розв'язана росіянами у 2022 році повномасштабна війна негативно вплинула на всі сфери суспільно-політичного та економічного життя України. Освітня галузь також зазнала значних втрат від війни. Матеріальні збитки закладів вищої освіти від військових дій важко підрахувати. Зауважимо, що масштаб проблеми не обмежується матеріальними втратами. Значного впливу зазнала система підготовки фахівців за рахунок зрушень на ринку праці. В останні роки спостерігаються суттєві зміни у структурі навчального контингенту. Деякі спеціальності, що були привабливими до війни, втратили актуальність. Однією з таких спеціальностей є «Туризм та рекреація». За даними Єдиної державної бази з питань освіти у 2021 довоєнному році було зареєстровано 1459 заяв вступників на перший курс очної форми навчання спеціальності «Туризм». У 2022 році таких заяв було 332, у 2023 – 374 заяви, у 2024 – 400 заяв. Кількість бажаючих отримати ступінь бакалавра з туризму та рекреації зменшилась більше, ніж на 70%.

Післявоєнне відновлення держави неможливе без розвитку туристичної галузі. Україна має потужний потенціал для розвитку туризму, зокрема з урахуванням багатої культурної спадщини, мальовничих краєвидів, історичних місць, курортів та інших привабливих локацій. Крім того, в Україні є передумови для розвитку морського, пляжного, еко-туризму, гірськолижних туристичних маршрутів та інших видів активного відпочинку. Післявоєнний розвиток інфраструктури та психологічне розвантаження населення від наслідків війни приведуть до зростання кількості виїзних туристів. Обмеження військового стану не дозволяли більшості українцям покидати межі крани та насолоджуватись чудовими краєвидами та історичними пам'ятками, розташованими у різних куточках нашої планети.

У міжнародній практиці є багато прикладів, коли після масштабних військових конфліктів країни швидко відновлювали туристичний потенціал, а частка іноземних та виїзних туристів зростала. Сподіваємось, що до таких країн через деякий час приєднається і Україна. Для виходу з кризи та сталого розвитку, відновлення обсягів обслуговування населення, постраждала від наслідків російської агресії індустрія туризму матиме потребу як в інвестиційних надходженнях так і в якісному персоналі, підготовка якого здійснюється в закладах вищої освіти.

В авангарді стійкого розвитку освітньої галузі стоїть державне управління системою освіти. МОНУ та інші державні органи працюють не лише над відновленням якості навчального процесу, а й над його покращенням за рахунок переходу на Європейську освітню систему. Напередодні повномасштабного російського вторгнення, урядом країни було схвалено Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Війна не стала перешкодою для проведення реформ у галузі вищої освіти, вже під час військового стану було прийнято низку доленосних розпорядчих документів. Проте, наслідки війни та некомпетентні дії деяких чиновників МОН призвели до низки протиріч в галузі вищої освіти: між необхідністю покращення якості освіти та переходу на європейські освітні стандарти та недостатнім фінансуванням освітньої галузі; між розумінням щодо розширення освітніх траєкторій здобувачів вищої освіти та мобілізаційними обмеженнями.

Однією із головних проблем під час воєнних дій та переходу вітчизняної освіти на європейські стандарти стало фінансове забезпечення освітніх витрат. В розвинених країнах фінансування як державних так і приватних закладів освіти залишається суттєво залежним від державних замовлень та дотацій у вигляді грантів, субвенцій, матеріальної допомоги.

У Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу», що вийшов у світ 23.04.2024 року було внесено низку змін до Закону «Про вищу освіту». Викликає суперечливе ставлення науково-педагогічного складу та здобувачів частина 6 статті 9 цього закону. Сформулюємо її: Назви освітніх програм встановлюються закладами вищої освіти і можуть містити ключові слова предметної області спеціальності (спеціалізації, предметної спеціальності) або міждисциплінарної предметної області, а також професійних кваліфікацій у разі їх присвоєння. У назві освітньої програми не можуть використовуватися повністю або частково назви інших спеціальностей та галузей знань, освітніх програм у межах спеціальностей…[1].

Ця частина статті 9 призведе до того, що освітні програми будуть копіювати одна іншу, зникне унікальність освітніх програм. Саме завдяки використанню географії, демографії, економіки, фінансів, менеджменту, статистики, математики, інформатики отримуються найкращі наукові здобутки у галузі туризму та рекреації, які впливають на сталий розвиток галузі. Проте, здобувачі освіти за спеціальністю «Туризм та рекреація» не зможуть навчатися на таких програмах, як «Управління та економіка в туризмі», «Менеджмент туристичної діяльності», «Економіка підприємств туристичного бізнесу» тощо.

Для таких унікальних програм підготовки фахівців МОН пропонує запровадити міжгалузеві програми. Зауважимо, що механізм втілення в освітній процес таких програм поки не врегульовано. Час покаже доцільність та ефективність розвитку таких освітніх програм.

Таким чином, модернізація вищої освіти в Україні є запорукою сталого розвитку держави та необхідною умовою повоєнного відновлення туристичної галузі.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу. Закон України від 23.04.2024 № 3642-IX. *Урядовий кур'єр* від 22.05.2024. № 104.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-108

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

Юровчик В. Г.
кандидат географічних наук,
викладач циклової комісії з базової та фундаментальної підготовки
Луцький фаховий коледж рекреаційних технологій і права
м. Луцьк, Україна

Могутнім і невичерпним джерелом духовності, моральності і культури сучасної людини є її любов до рідного краю, його безцінних багатств, глибока шана до віковічних традицій свого народу.

Вивчення рідного краю, збирання краєзнавчого матеріалу сприяє розвитку й удосконаленню дослідницьких умінь і навичок. Краєзнавчий матеріал – необхідний компонент шкільних курсів географії. Багато явищ навколишньої природи добре відомі ще з повсякденного життя. Тому географічні поняття, які вони засвоюють на прикладі рідного краю. Стають найбільш переконливими, легко запам'ятовуються. Зв'язок з природним оточенням посилює практичну спрямованість викладання. У дітей проявляється інтерес до екологічних і соціально-економічних проблем. Природа своєї місцевості – це та «навчальна лабораторія», яка потрібна географу в тій же мірі, як фізику чи хіміку шкільна лабораторія по їх предмету.

Знання рідного краю не просто збагачує і звеличує людину, воно служить своєрідним містком, що єднає покоління минулі з поколіннями прийдешніми.

Поняття «краєзнавство» в різні часи мало різне значення.

«Зоряним» часом розвитку краєзнавства були 20-30-ті рр. XX ст. У цей час розквітнув талант видатного вченого-енциклопедиста, академіка С.Л. Рудницького (1677-1938 рр.), який по праву вважається фундатором української географії і наукового географічного краєзнавства. У своїх працях учений визначав Україну як цілісну географічну одиницю, розробив план дослідження та вивчення її географії в усіх аспектах. С. Рудницький

радив починати географічне вивчення свого краю з краєзнавства, а на його основі здійснювати вивчення початкового курсу географії України.

Творчо розвиваючи спадщину С. Рудницького, сучасні українські вчені Я. Жупанський і В. Круль [1] розглядають національне краєзнавство як цілісну, нерозривну і відкриту систему, яка функціонує у світі тривимірних моделей:

– простір (географічне краєзнавство);

– час (історичне краєзнавство);

– соціум (соціальне краєзнавство).

Усі названі компоненти притаманні туристичному краєзнавству. Останній виступає інтегруючою похідною активної соціальної функції людини. Воно включає літературне, мистецьке, архітектурне, етнографічне краєзнавство тощо. Об'єднуючим елементом тут є початковий елемент – територія. Таким чином, географічне краєзнавство є стрижнем національного краєзнавства.

Питання історії туристичного краєзнавства, еволюції його теоретичних і прикладних напрацювань та напрямків розвитку нині розробляються цілою низкою українських вчених, з яких найбільш значний доробок мають представники різних наукових шкіл краєзнавства, зокрема, Тронько П.Т. [7], Кострица М.Ю. [2, 3], Жупанський Я.І. [1] та ряд інших дослідників.

Туристично-краєзнавчі дослідження є важливим джерелом формування наукової фактологічної бази географії, історії, етнографії, дидактики, методики викладання шкільних курсів і курсів ВНЗ, поповнення музейних експозицій, змістовного насичення наукових і популярних видань. У процесі краєзнавчої діяльності та на основі вивчення компонентів природи, природних комплексів і ресурсів, результатів господарської діяльності поселень формуються географічні і суспільно-економічні поняття, накопичують дані для узагальнень, розвитку уявлень про систему складових географічного простору рідного краю.

Характерними об'єктами національного туристичного краєзнавства виступають терени окремих одиниць адміністративно-територіального поділу держави, історичні й етнографічні краї (Волинь, Бойківщина, Гуцульщина, Слобожанщина тощо), біосферні заповідники (Східні Карпати, Дунайський тощо), національні природні парки (Шацький, Карпатський, Подільські Товтри й ін.), ландшафтні парки (Меотида, Каньйон Дністра тощо), історико-культурні заповідники (Поле Берестецької битви, Древній Галич й ін.) тощо.

Похідними (тобто об'єктами нижчого рангу) основного дослідницького об'єкта туристичного краєзнавства виступають окремі територіальні одиниці досліджуваного краю, які вирізняються за характером наявних рекреаційних ресурсів, ступенем туристичної спеціалізації господарства та специфікою розвитку в їх межах туристики. Такі низові об'єкти дослідження у рекреалогії (і рекреаційній географії) отримали назву територіальні рекреаційні системи.

Предметом дослідження туристичного краєзнавства виступають окремі складові туристично-рекреаційного потенціалу краю – природні

рекреаційні ресурси (мінеральні води, клімат, озера тощо), ступінь їх освоєння і характер експлуатації, пам'ятки історії і культури, туристичні заклади та інші об'єкти туристичної інфраструктури, а також різноманітні аспекти розвитку туристичного руху в краї.

На сучасному етапі розвитку туристичне краєзнавство продуктивно «виходить за межі» дослідницького арсеналу рекреаційної географії й послуговується цілою низкою міждисциплінарних методичних підходів: геомаркетингового, соціокультурного, історико-геохронологічних зрізів, еколого-економічного, геополітичного та багатьох інших; що саме по собі ставить туристичне краєзнавство на якісно новий рівень глибинного пізнання території (краю) у контексті її туристичного загосподарювання, генерування, розподілу й адсорбції туристичних потоків, творення самобутнього туристичного іміджу (ореолу привабливості) тощо.

Таким чином сучасне комплексне країнознавство постає у якості міждисциплінарної наукової і навчальної дисципліни, що має потужне теоретико-методологічне підґрунтя, власний категоріальний апарат, є визнаним як на когнітивному, так і соціальному рівнях, характеризується розгорнутою дисциплінарною структурою, значним функціональним колом та подальшим «розширенням» епістомологічних пріоритетів.

Література:

1. Жупанський Я.І., Круль В.П. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства / Краєзнавство, 1994. – № 1-2. С 3-6.

2. Кострица М.Ю. Витоки українського краєзнавства / Географія та основи економіки в школі, 2000. – №1. С. 31-32; № 2. С 34-36.

3. Кострица М.Ю. Становлення організаційних форм українського географічного краєзнавства / Географія та основи економіки в школі, 2005. – № 3. С 39-42.

4. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Теоретичні основи географічного краєзнавства / Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Теоретичні основи географічного краєзнавства і соціальне районування / Сучасний стан та перспективи вивчення географії рідного краю у школах: Тези доповідей Міжнародного наук.-метод, семінару. Харків, 1994. С. 3-4.

5. Соловей М.В. Шкільна географія і краєзнавство у педагогічній спадщині Софії Русової / Географія та основи економіки, 2001. – № 1. С. 33-34.

6. Тімець О.В. Значення краєзнавства на різних етапах розвитку суспільства / Рідна школа, 2002. – Серпень-вересень. С. 57-58.

7. Тронько П.Т. Краєзнавство у відродженні духовності і культури. К.: Рідний край, 1994.

8. Шищенко П.Г. Сутність географічного краєзнавства / Краєзнавство. Географія. Туризм, 2000. – № 42. С. 1-2.

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОГО
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО ФОРУМУ

«ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: МІЖГАЛУЗЕВИЙ ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ ТА ПОТЕНЦІАЛИ РОЗВИТКУ»

Частина І

м. Одеса, 11 квітня 2025 року

Підписано до друку 08.04.2025. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 20,23. Тираж 100. Замовлення № 0425-040.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.